

tepav

5. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu “Sanayi Politikasının Yönetişimi”

Bu kitap, TEPAV ve ODTÜ Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı (KBAM) işbirliği ile 27-28 Ocak 2011 tarihlerinde düzenlenen 5. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu’nda sunulan bildirilerden ve tartışma oturumlarının kayıtlarından oluşmaktadır.

2006 yılından bu yana her yıl bölgesel kalkınma alanının farklı bir boyutuna odaklanan sempozyumun beşincisinin teması ise “Sanayi Politikasının Yönetişimi” olmuştur. Özellikle Türkiye gibi büyük ve kurumları, paydaşları ve ürünleri itibariyle karmaşık bir ekonomik yapıya sahip ülkede sanayi politikasının yönetişimi meselesi çok boyutlu bir konu olarak ön plana çıkmaktadır. Bu konu yurtiçinden ve yurtdışından akademisyenler, uzmanlar, kamu, özel sektör ve sivil toplum temsilcilerinin aktif katılımı ile iki gün boyunca çeşitli boyutları ile derinlemesine tartışılmıştır.

5. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Sanayi Politikasının Yönetişimi

5. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Sanayi Politikasının Yönetişimi 27-28 Ocak 2011, ANKARA

Bildiri Kitabı

tepav

tepav

9 789944 927512

5. BÖLGESEL KALKINMA
VE
YÖNETİŞİM SEMPOZYUMU

“Sanayi Politikasının Yönetişimi”

27-28 Ocak 2011
ANKARA

BİLDİRİ KİTABI

TEPAV Yayınları

No:60

**5. BÖLGESEL KALKINMA VE YÖNETİŞİM SEMPOZYUMU
BİLDİRİ KİTABI**

Kitap içeriğinden yazarları sorumludur

Kaynak göstermek suretiyle kısmen ya da tamamen alıntı yapılabilir

©Ekim 2011 1. Basım

978-9944-927-51-2

Matsa Basımevi

TEPAV,
TOBB-ETÜ Yerleşkesi TEPAV Binası
Söğütözü Caddesi No:43 Söğütözü/ANKARA
Telefon: +90 312 292 5500
Faks: +90 312 292 5555
tepav@tepav.org.tr
www.tepav.org.tr

ÖNSÖZ

Uluslararası ekonomik entegrasyonun artması, birçok ülkedeki rekabet ortamının kurallarını ve biçimini değiştirmekte, ekonomik büyüme reçetelerinin yeniden yazılmasına neden olmaktadır. Bir ülkenin veya bölgenin refahını sürdürülebilir biçimde arttırabilmesi, firmaların küresel rekabet koşullarında hayatta kalması ve sağlıklı biçimde büyüebilmeleriyle ve piyasaya yeni ve dinamik şirketlerin girebilmesiyle yakından ilgilidir. Bu bağlamda sanayi politikasının temel işlevi, firmaların rekabet gücünü arttırmak olduğunu kadar, ekonominin geleceğini tasarlamak, uzun vadede ön plana çıkacak sektörlerle yönelik fiziki, kurumsal ve insan kaynağı altyapısını hazırlamak haline gelmektedir.

Gerek bölgesel gerekse sektörel düzlemde ekonomik büyümenin önündeki bağlayıcı kısıtları tespit edebilecek, bunlara politika tepkileri geliştirip hayata geçirecek bir politika çerçevesi ve bunun yönetişimi önem kazanmaktadır. Merkezi planlama geleneğine bağlı ve hiyerarşik olarak örgütlenmiş kamu kesiminin çok taraflı ve çok boyutlu sanayi politikasını bölgesel öncelik ve kısıtlara göre tasarlaması, gelişmelere göre uyarlaması mümkün olamamaktadır. Etkin bir sanayi politikası uygulaması için yerel ve merkezi aktörlerin işbirliği ve eşgüdümünü sağlayacak bir yönetim çerçevesinin tasarlanması gerekmektedir. Özellikle Türkiye ekonomisi gibi büyük ve çeşitli bir yapıya sahip bir ekonomide sanayi politikasının yönetişimi meselesi oldukça zorlu bir konu olarak ön plana çıkmaktadır. Geleneksel sektörlerde verimlilik artışları sağlama ve modern üretim süreçlerine doğru dönüşümü hızlandırma zorluğunun yanında, yeni yükselen sektörlerde rekabet gücünü arttırmak ve dünya pazarlarında söz sahibi olmak temel zorlukların başında gelmektedir. Öte yandan, sanayi politikası ekonomik gelişmişlik açısından geri kalan bölgelerde yatırımları arttırmak, kümelenmeleri güçlendirmek ve sürdürülebilir rekabet gücünü arttırmak gibi sorunlara da yanıt vermek durumundadır.

Tüm bu sorunlar ve zorluklar yan yana ele alındığında, sanayi politikasının, ülkenin istikrarlı ve sürdürülebilir büyümesi için gerekli politika alanlarının başında geldiği açıkça anlaşılmaktadır. Bu bağlamda TEPAV her yıl düzenlediği Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu'nun beşincisini ODTÜ Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı (KBAM)'ın katkılarıyla ve "Sanayi Politikasının Yönetişimi" teması ile 27-28 Ocak 2011 tarihlerinde düzenledi. Konunun kuramsal, uygulamaya ve politika geliştirmeye yönelik boyutları ulusal ve uluslar arası konuşmacılar ve tartışmacıların ve dinleyicilerin aktif katılımı ile tartışmaya açıldı. TÜBİTAK Bilim İnsanı Destekleme Daire Başkanlığı'nın desteği ile yayına hazırlanan elinizdeki kitap sempozyumda sunulan bildiriler, konuşma metinleri ve tartışma bölümlerinden oluşmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Sanayi Politikasının Yönetişimi Tartışmaları: 5. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu'nun Ardından <i>N. Tunga Köroğlu</i>	9
--	---

Açılış Konuşması <i>Güven Sak</i>	19
--	----

ANA KONUŞMA OTURUMU

Ticaret ve Sanayi Politikası 2.0 – Firma Bazlı Rekabet Edebilirliğin Kolaylaştırılması ve Ekonomik Uyum <i>Thomas Farole</i>	25
Trade and Industrial Policy 2.0 – Facilitating Firm-Level Competitiveness and Economy-Wide Adjustment <i>Thomas Farole</i>	43

Yerel Sınai Kalkınmayı Anlamak: Kuramdan Pragmatik Yerel Siyasalara <i>Prof. Michael Taylor, Aksel Ersoy</i>	61
Understanding Local Industrial Growth: From Theories to Pragmatic Local Policies <i>Prof. Michael Taylor, Aksel Ersoy</i>	81

TEŞVİK SİSTEMİ, FİNANSA ERİŞİM ve BÖLGESEL REKABET EDEBİLİRLİĞE ETKİLERİ

Karmaşık Yapılarda Teşvik Müdahalesi <i>Prof. Dr. Metin Durgut</i>	103
Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Bölgesel Kalkınma Politikaları Çerçevesinde Değerlendirilmesi <i>Yrd. Doç. Dr. Nuri Yavan</i>	125
Yatırımlarda Devlet Yardımı Uygulamaları <i>Feridun Bilgin</i>	155
Tartışma Bölümü.....	163

İLK GÜN DEĞERLENDİRME KONUŞMASI

<i>Prof. Dr. İlhan Tekeli</i>	179
-------------------------------------	-----

BÖLGESEL SANAYİ POLİTİKASI ARACI OLARAK ÖZEL EKONOMİK BÖLGELER

Bölgesel Sanayi Politikası Aracı Olarak Özel Ekonomik Bölgeler: Türkiye’de Organize Sanayi Bölgelerinin Etkileri ve Yetkileri <i>Esen Çağlar, Yaprak Kurtal</i>	187
Bölgesel Kalkınmada Teknoloji Geliştirme Bölgeleri <i>Prof. Dr. Canan Çilingir</i>	203
Tartışma Bölümü.....	213

KÜMELENME POLİTİKASI ve YÖNETİŞİM

Kümelenme ve Yönetişim

Murat Gürsoy.....237

Kümelenmenin Yönetişimi

Serkan Valandova.....245

İzmir Kümelenme Stratejisi Deneyimi ve Kümelenmenin Yönetişimi

Emin Çetin Haşar, Filiz Morova İneler.....253

Sanayi Kümelenmelerinin Bölgesel Gelişmenin Ana Amaçları Açısından İrdelenmesi

Prof. Dr. Ayda Eraydın.....273

Tartışma Bölümü.....307

GENEL DEĞERLENDİRME

Ahmet Yaman.....329

Sempozyum Düzenleme Kurulu

Emin DEDEOĞLU
Ayda ERAYDIN
Selçuk SERTESEN
Emre DEMİR
Emre KOYUNCU
Esen ÇAĞLAR
Tunga KÖROĞLU
Ussal ŞAHBAZ
Ülker ŞENER

Katılımcılar

Ahmet YAMAN
Akil ÖZÇAY
Ayda ERAYDIN, Prof. Dr.
Canan ÇİLİNGİR, Prof. Dr.
Çetin HAŞAR
Emin DEDEOĞLU
Eren İNCİ, Yrd. Doç. Dr.
Esen ÇAĞLAR
Ferhan GEZİCİ, Doç. Dr.
Feridun BİLGİN
Filiz Morova İNELER
Gülnaz KARAOŞMANOĞLU
Güven SAK
Hüseyin Kutsi TUNCAY
İhsan KARATAYLI
İlhan TEKELİ, Prof. Dr.
Meral SAYIN
Metin DURGUT, Prof. Dr.
Michael TAYLOR, Prof.
Murat GÜRSOY
Mustafa FAZLIOĞLU
Necip ÖZBEY
Nuri YAVAN, Yrd. Doç. Dr.
Oktay KÜÇÜKKİREMİTÇİ
Selçuk KARAATA
Serdar SAYAN, Prof. Dr.
Serkan VALANDOVA
Seyhan AYDINLIĞİL, Dr.
Sibel GÜVEN, Doç. Dr.
Thomas FAROLE
Ümit ÖZLALE, Doç. Dr.

Devlet Planlama Teşkilatı
Türkiye Ekonomi Bankası
ODTÜ
ODTÜ
İzmir Kalkınma Ajansı
TEPAV
Sabancı Üniversitesi
TEPAV
İstanbul Teknik Üniversitesi
Hazine Müsteşarlığı
İzmir Kalkınma Ajansı
OSTİM Vakfı
TEPAV
Organize Sanayi Bölgeleri Derneği
Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
ODTÜ
Çankaya Üniversitesi Girişimcilik Merkezi
ODTÜ
Birmingham Üniversitesi
Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu
ODTÜ-OSTİM Teknokent
Ankara Üniversitesi
Türkiye Kalkınma Bankası
Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Devlet Planlama Teşkilatı
ODTÜ
TEPAV
Dünya Bankası
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi

Sanayi Politikasının Yönetişimi Tartışmaları:

5. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim

Sempozyumu’nun Ardından¹

N. Tunga Köroğlu
TEPAV

¹ Bu giriş, 27-28 Ocak 2011 tarihinde düzenlenen 5. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumundaki tartışmaların bir değerlendirmesini yapmak ve tartışmaların kapsadığı konuların genel bir özetini sunmak için sempozyum düzenlendikten sonra hazırlanmıştır.

Üretimin küreselleştiği, buna karşın bölgelerin ekonomideki rollerinin arttığı günümüzde Türkiye’de bölgesel kalkınma politikaları konusunda, biraz da Avrupa Birliği müktesebatına uyum sürecinin zorlamasıyla, önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Kalkınmanın mekansal niteliği hatırlanırken, sanayi politikaları bölgelerin özelliklerini de dikkate almaya başlamıştır. Türkiye için kalkınma araçlarının bölgelere göre farklılaşmaya başlaması, TEPAV Direktörü Prof. Dr. Güven Sak’ın sempozyumun açılış konuşmasında da ifade ettiği gibi, devrim niteliğinde bir süreçtir. Bölgesel politikaların dünyada popüler oldukları 1960’lı yıllarda bile Türkiye’de uygulanmaya geçirilmedikleri ve kalkınma politikalarının dışında tutulduğu düşünüldüğünde, gelişmelerin önemli değişiklikler getirdiği daha net anlaşılacaktır.

Günümüzde, sanayi politikasından etkilenen yerel aktörler bölgesel ve ulusal sanayi politikalarına merkezi yönetimin bürokrasisi ve büyük sanayicilerle birlikte yön verebilmek istemektedir. Bölgesel kalkınma politikalarından uzak durmanın getirdiği deneyim eksikliği, kalkınma ve sanayileşme politikalarının mekansallaştırılmasının yavaş ve sorunlu ilerlemesine neden olmaktadır. Bu sorunları aşmak için taleplerin ve görüşlerin iletebilecekleri katılımlı bir süreç ile yönlendirilirse, Türkiye’de kalkınma ve bölgesel eşitsizliklerin azaltılması için güçlü bir zemin ve etkili bir sanayi politikası geliştirilebilir.

Bu yıl beşincisi düzenlenen Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu’nda bunun nasıl gerçekleştirilebileceğine yönelik tartışmalara başlangıç olabilecek sunumlar ve tartışmalar yer almıştır. Sempozyumun sonunda bir çözüm üzerinde uzlaşmak ve eylem planı çıkarmak mümkün olmamış olsa da tartışmalar Türkiye’deki durumu özetlemek, ihtiyaçları anlamak ve yapılabilecekleri ortaya koymak yönünden ufuk açıcı olmuştur. Tartışmanın temelleri sanayi politikalarında yaşanan ve bugünün uygulamalarını şekillendiren dönüşümden çıkmaktadır.

Sanayi Politikalarında Yaşanan Dönüşüm

Bölgesel kalkınmanın ulus devletlerin yükselişte ve Keynesyen Ekonomi Politikalarının etkin olduğu 1960’lı yıllardaki gündemi, ulusal sınırlar içindeki bölgelerarası eşitsizlikler ve bu eşitsizliklerin nasıl azaltılacağıdır. Türkiye pratiğine bakıldığında kalkınmanın, ulusal ölçekte öncelik verilen İstanbul vb. belirli merkezlerdeki büyüme gerçekleşirse sağlanabileceği öngörülmüştür. Bu politika bağlamında geri kalmış bölgelerin kalkınması, önce gelişmiş bölgelerin daha da büyümesini gerektirmektedir. Sonra bu bölgeler çekim merkezleri olarak gelişmeye yol gösterebilir ve refahın çepere yayılmasını sağlayabilirler. Bu nedenle devletin elindeki yatırım araçlarının ve yeniden dağıtım mekanizmalarının görece az gelişmiş bölgelerde kullanılması çok tercih edilmemiştir. Önce büyümenin hızlandırılması ve belirli bir büyüklüğe

ulaşıldıktan sonra gelişen kaynakların bölgesel eşitsizlikleri azaltmaya ayrılması planlanmamış bir politika olarak uygulanmıştır. Öncelik ulusal kalkınmaya verilirken geri kalmış bölgeler ve bölgesel eşitsizlikler sorunu ertelenmiştir. Ancak, ülkenin büyüme düzeyi hiçbir zaman istenilen seviyeye gelmediğı için bölgesel eşitsizlikler konusu ertelenmiş ve az gelişmiş bölgelere kalkınmayı tetikleyecek yeterli kaynak ve emek ayrılmamıştır.

1970'li yılların ikinci yarısında, ulaştırma ve iletişim teknolojilerinde yaşanan ilerlemeler dünyanın genelinin erişilebilirliğini arttırarak pazarın küresel olarak yayılabilmesini mümkün kılarak üretim ve tüketimin küreselleşmesine olanak sağlamıştır. Bu gelişmelerle paralel olarak aynı dönemde yaşanan küresel ekonomik krizi aşmak için uygulamaya konulan düzenleyici politikalar ise devletin ekonomiyi yönlendirmedeki gücünü ve kalkınmadaki rolünü azaltmıştır. Keynesyen politikalar gözden düşerken, ulusal pazarları koruyan düzenlemelerin geçirgenliğı artmış ve uluslararası ticareti sınırlayan kurumların gücü azalmıştır (Scott 1996). Ulusal ve küresel piyasaların düzenlemelerinde yaşanan liberalleşmenin ve küresel erişilebilirliğın artması ve üretim süreçlerinde yaşanan değışimin de katkısı ile merkezi ve hiyerarşik yönetimin etkisi azalmıştır. Kamunun farklı düzeylerde yeniden örgütlenmesi, devletin merkezi karar verme yetisini zayıflatmış ve bazı işlevlerini yarı kamu niteliğindeki kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları ile paylaşmaya itmiştir. Ulusal pazarlar ve küresel ticaret üstünde kontrol azalırken katılım, hesap verebilirlik, şeffaflık, etkinlik ve verimlilik gibi kavramların karar verme süreçlerinin temel ilkeleri olması gerekliliğı öne çıkmıştır. Küreselleşme ve kamu yönetiminde getirdiğı liberalleşme dalgası Türkiye'ye 1980 yılında Özal'ın 24 Ocak Kararları ve 1980 darbesi sonrasında uygulamaya konulan piyasayı düzenleyen yeni politikalar ile gelecektir. Yeni ekonomik düzenin gerektirdiğı kamu reformları ise ancak 2001 ekonomik ve siyasal krizi sonrasında hayata geçirilecektir.

Dünya Küreselleşirken Ekonomiye ve Bölgeleri Anlamak

Dünyada ticaret hacminin artarak üretimin küreselleşmesi sonrasında tüccar devletin (trading state (Scott: 1996)) doğuşuna yol açan bu gelişmeler, ülkelerin artan oranda ihracata dayalı üretime yönelmek zorunda bırakmıştır. İhracat odaklılık, az gelişmiş bazı ülkelerin sanayileşip ve buradan da gelişmiş ülkelerin arasına katılabileceğı bir strateji olarak görülmüştür. Ancak bu süreç, Scott'a göre, istek üzerine dahil olunan bir manevra olmadığı gibi küreselleşen dünyadaki gelir farklarının artmasına neden olmaktadır.

Sempozyumda Dünya Bankası Uzmanı Thomas Farole'nin sunumunda ifade ettiğı üzere, dünya ticaretinin gelişiminin 'ağırlıklı gini' yöntemi ile analiz edildiğinde Ricardo'nun '*küreselleşmenin yakınsallaşmaları (convergence) arttıracağı*' iddiası kısmen doğrulansa bile, analiz Çin'i dışarıda bırakılarak

tekrarlandığında bunun tam tersi sonuçlar vermektedir. Özellikle küresel finansal kriz sonrası 2007-2009 yıllarında ülkeler arasında uzaklaşmanın arttığını belirten Farole, kriz sonrasında devletin rolünün bir kere daha belirlenmekte olduğuna işaret etmektedir. Küresel ticaretin artması ile devlet, Scott'un tüccar devletine benzer bir şekilde, ancak yeni düzenlemelere daha yakın bir duruş içinde, 'aktivist' bir rol izlemektedir. Farole, bunu devletin klasik sanayi politikalarına dönüşü olarak algılanmaması gerektiğini belirtirken, devletin yeni rolünü üretkenlik odaklı rekabet edebilirlik ile ilişkilendirmekte ve buna yönelik yönetim mekanizmalarına vurgu yapmaktadır. Fabrizio Barca'nın² (2009) raporuna referansla çok katmanlı yönetim yaklaşımına dikkat çeken Farole, uluslararası kalkınma politikaları ile yerel kalkınma politikalarının uyumlaştırılması üstünde durmaktadır. Sunumunda da Dani Rodrik'e referansla, kazananlara odaklı bir bakış açısı yerine, kaybedenlerin kısıtlarının kaldırılmasını önererek post-rasyonalizasyona dayalı teorilerin dar açıklayıcılığına vurgu yapmaktadır. Bu tartışmada sektör seçiminin önemli olduğunu ancak '*en iyi sektör*' diye bir şeyin olmadığını belirten Farole, çok sayıda sektörün birbirleri ile ilişkilendirilerek sürece katılmasını önermektedir.

Yerel kalkınmanın artan önemi ile birlikte küreselleşme, resesyon ve hızlı değişim koşullarında bölgesel ekonomik değişimlerin dinamiklerini anlamak bir ihtiyaç haline gelmiştir. Ancak, Birmingham Üniversitesi'nden Prof. Michael Taylor'un sunumunda belirttiği üzere, günümüzde üretilen bölgesel gelişme kuramları daha çok mevcutta gelişmiş bölgelere bakarak bir bölgenin neden ve nasıl geliştiği konusuna eğilmektedirler. Sunumunda Taylor, bunların en belirleyicileri olan içsel büyüme kuramı (endogeneous growth theories) ve yerel ekonomik büyümenin kurumsalcı teorilerini eleştirel bir bakış açısı ile tartışmaktadır. Avustralya'daki deneyimleri ve Türkiye'de tamamlanmak üzere olan bir doktora çalışmasının bulgularının ışığında, bu teorilerin dayandıkları çerçevenin her yerele uymadığını belirtmekte ve bu '*guru teorilerin*', evrensel uygulanabilirliği olan çözümler üretmekte başarısız olduklarına işaret etmektedir. Bu teoriler, tarihsel olarak bir şekilde gelişme fırsatı bulmuş olan ve günümüzde başarılı olarak tanımlanan bölgeleri incelemekte ve bir tür post-rasyonalizasyon niteliği taşıyan açıklamalar yapmaktadırlar (Tekeli 2004). Bu ise karar vericilere kalkınmanın nedenlerini ve nasıllarını açıklamaktan çok başarılı olan bir bölgenin mevcut durumunun tasvirini vermektedir sadece. Karar vericilerin bu tasvire dayanarak modeli diğer bölgelere uyarlaya çalışmaları ise istenilen başarıya ulaştırmamaktadır.

² AN AGENDA FOR A REFORMED COHESION POLICY: A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations; Independent Report prepared at the request of Danuta Hübner, Commissioner for Regional Policy by Fabrizio Barca, 2009

İçsel büyüme kuramı, iletişim ve bilgi teknolojilerinin bir üretim faktörü olduğunu ve bölgesel kalkınma açısından en önemli değişikliğin mekansal hiyerarşik ilişkilerin gücünün azalması olduğunu ileri sürmektedir. Bu kırılmanın bölgelere kendi olanakları ile hareket edebilme serbestliği sağlaması, kuramın kalkınma yazınında genel kabul görmesini sağlamaktadır. Kuram, ekonomik gelişme ve rekabet edebilirlik için sadece üretimin artırılmasının yeterli olmadığını, buluşçuluk ve yenilikçiliğin de kritik öneme sahip olduğu belirtilmektedir. Üretim artık yalnız refahın artırılması için değil, buluşçuluğun yenilikçiliğin gerçekleştirilmesi için de gerekli görülmektedir. Üretim sırasında yaratılan bilgiler üretimin ilişki içinde olduğu ağlarda sosyal ilişkilere gömülü olarak kurulurken yeniliklerin gerçekleştirilmesi, ortamın uygunluğuna bağlı bir olgu olarak tanımlanmaktadır.

1990'ların sonundan itibaren kalkınma yazınında hiçbir firma veya kümenin rekabet edebilirliği ve sürdürülebilir bir büyümeyi sadece yerel ağlar ve içsel süreçlere dayalı olarak sağlayamayacağı iddiası önemli bir tartışma konusu olmuştur (Amin, 1999; Porter, 2000). Yeni ekonomik düzende, firmalar, üretkenliği, yaratıcılığı ve rekabet edebilirliği arttıran sinerjilerden yararlanmak için belirli bir mekanda yığılma eğiliminde olup (Porter 1990) küçük sanayi işletmeleri ile bunların yığıldığı yeni sanayi odaklarının belirleyici olduğu esnek üretim örgütlenmeleri kalkınma yazınının da odağına yerleşmiştir.

Firmaların ve oluşturdıkları kümelerin de küresel ağlara bağlanmaları ve bu ağlardaki edindikleri konum, Metin Durgut'un sunumunda da belirttiği üzere, ulusal sınırlara bağlı hiyerarşik ilişkilerde sahip oldukları potansiyellerden çok daha fazlasına ulaşabilmek anlamını taşımaktadır. Kümelerin küresel ağlara bağlanabilmek ve küresel ilişkiler kurabilmek yetisine, yerelle sınırlı ve dinamik olmayan kümelerde ortaya çıkan kilitleme etkisine (Lock-in Effect) ve bunun yaratabileceği ekonomik gerilemeye getirebileceği çözümlerden dolayı büyük önem atfedilmektedir (Camagni, 1991; Amin ve Thrift, 1994).

Günümüz bölgesel kalkınma yazınında kümelenme üstünde bu kadar durulmasını Eraydın, sunumunda, rekabet edebilirlik söyleminin ve içsel büyüme kuramının başarı öykülerine duydukları gereksinim olarak tanımlamaktadır. Kümeler, Türkiye'de de bölgesel kalkınmanın önemli bir aracı olarak görülmekte ve kümelenmenin bölgesel kalkınmada oynayabileceği roller üstünde daha çok durulmaktadır. İzmir Kalkınma Ajansı'ndan Filiz Morova İneler ve Emin Çetin Haşar'ın İzmir Kümelenme Stratejisi Deneyimine ilişkin sunumları bu konuda yapılan çalışmalara ilişkin belirleyici bir örnektir.

Hem kümelenme yazınında, hem de sempozyumdaki tartışmalarda, kümelerin ne oldukları, nasıl tanımlanacakları ve bunların, hangi politika ve mekanizmalarla destekleneceği tartışılmışsa da pratik bir yöntem üstünde

uzlaşılmamıştır. Kümelerin tanımlanmasındaki belirsizliğe rağmen kümelenme potansiyellerini tetikleyecek ve bir yerelde küme oluşturacağı tartışılan araçların başında, içsel büyüme teorilerinden beslenen ve yatırım çekmek, kümelenmek, rekabetçiliği, yenilikçiliği, bilgi üretimini ve yayılımını desteklemek ve arttırmak amacıyla kurulan "özel ekonomi bölgeleri" gelmektedir. Özel ekonomi bölgeleri arasında içsel büyüme teorisinin bileşenlerinden yenilikçilik ve buluşçuluk ile öne çıkan teknoparklar, 1980'lerden itibaren kalkınma ve sanayi politikalarında sıklıkla kullanılmıştır. Silikon Vadisi gibi kendiliğinden gelişen örneklere bakılarak üretilen ve bir post-rasyonalizasyon ürünü olan teknoparklar, ODTÜ Teknokent Yönetim Kurulu Başkanı Prof. Dr. Canan Çilingir'in sunumunda ifade ettiği üzere, "başarısı tam olarak kanıtlanamamasına rağmen popülerliklerini yitirmemişlerdir". Çilingir, dünyadaki örneklere bakıldığında teknoparkların hep aynı biçimde kurulmadığı gibi aynı sonucu da vermediğini belirtirken, modele olumlu yaklaşımların yanında bunları "ileri teknoloji fantezileri" olarak niteleyen eleştirel yaklaşımların da olduğunu ifade etmektedir. Çilingir ayrıca, teknokentlere yönelik teşvikleri içeren yasal değişikliklerin Meclis gündeminde olduğunu, ancak teşviklerin tek çekici faktör olmadığını ve firmalar ağıısından araştırmacılara yakınlığın büyük önem taşıdığını belirtmiştir.

Teknoparklar, gereksinim duydukları ileri teknoloji birikimi, altyapı, kalifiye eleman ve sosyal sermayeden dolayı, mevcutta rekabet edebilirliği zaten belirli bir ölçüde gelişmiş olan bölgelerde kurulmaktadır. Buna karşılık, gerekli teknolojik altyapıyı sağlayamayacak az gelişmiş bölgeler için uygulanabilir araçlar olarak Avrupa'da ve dünyanın çeşitli yerlerinde Özel Ekonomi Bölgeleri (ÖEB/SEZ) öne çıkan bir rol oynamaktadırlar. 1980'ler öncesinde daha çok ABD uygulamalarına yakın bir gelişme izleyen Türkiye'deki OSB'lerin ilk kullanımları, sanayi alanları ile konut alanları gibi diğer kentsel alanların ilişkilerinin düzenlenmesi ve sanayinin normal koşullarda dağınık gelişimini engellemek amacıyla - kent planlamasının bir aracı olarak - olmuştur. Ancak, 1980 sonrasında, TEPAV Analisti Esen Çağlar'ın da sunumunda ifade ettiği gibi, OSB'ler ABD örneklerinden uzaklaşmış, Avrupa ve diğer ülkelerin Özel Ekonomi Bölge örneklerine benzer biçimde artık sadece "sanayi parkı" özelliği taşımayıp, verdikleri hizmetler daha bütünleşmiş ve karma nitelikler taşımaktadır.

Organize Sanayi Bölgeleri Derneği Başkanı Hüseyin Kutsi Tuncer'in, siyasi gerekçelerle kurulan bölgeler dışında OSB'lerin kümelenme ağıısından önemli örnekler olduğunu belirtmesi, OSB mensubu sanayicilerin OSB'lerin rolü konusundaki görüşlerini yansıtmaktadır. Ancak, OSB'lerin kümelenmede oynayabileceği role ve Tuncer'in yaptığı vurguya sempozyumda getirilen eleştiriler, OSB'lerin kümelenmenin doğrudan karşılığı olarak görülemeyeceğini, buna karşın, kümelenmenin teşvik edilmesinde önemli bir araca dönüştürülebileceğine işaret etmektedir.

Bununla beraber, sempozyumda yapılan tartişmalar da göstermiştir ki, OSB'ler 2000 sonrasındaki yeni yönetim yapıları ile bağımsız birer yerel aktörü konumuna yükselmişlerdir. Bu  zellikleri ile diğer yerel aktörler ile uyumlu olmak zorunda olmayıp kendi çıkarları doğrultusunda hareket etme serbestliği kazanmışlardır.  ağlar'ın da belirttiği gibi bu bağımsızlaşma bölgelerin yerel paydaşlarla arasında külfet ve menfaat ilişkisinin kurulmasına neden olmaktadır. Bu yeni ilişki yapısından ötürü OSB'ler ile yerel arasında denge kurmak, yereldeki sanayi politikası açısından önem taşımaktadır. Oysa TEPAV Yönetişim Etütleri Direktörü Emin Dedeoğlu'nun da belirttiği gibi, yerelde gelişmiş bir diyalogun eksikliğinde mevcut yapıları ile OSB'leri ne bölgesel kalkınmanın ne de yönetişimin etkin bir aracı olarak kullanmak mümkün olacaktır.

Bölgesel Kalkınmanın Teşvik Edilmesi

Yukarıda özetlenen tartişmaların ışığında, BMKP/UNDP'den Murat Gürsoy'un sunumunda ifade ettiği önemli bir nokta, rekabetçilik politikası olarak kümelenmenin kullanılıp kullanılamayacağı, kullanılacaksa nasıl kullanılacağıdır. Kümelenme, bir sanayi politikası stratejisi olarak kabul edilirse 'kazanaları veya kazanacakları desteklemek' veya 'tüm kümeleri daha üretken hale getirmek için gerekli m şevvikleri oluşturmak' arasında bir seçim yapmak gerekeceğini belirten Gürsoy, kümelenme bir strateji değil de bir araç olarak kabul edilirse bu aracı hem merkezi hem de bölgesel düzeyde ehil bir şekilde kullanmak gerektiğini ifade etmiştir. Gürsoy'a göre aracın  ne çıkan ve tartişılması gereken en önemli bileşeni, 'küme destek programları' ve 'küme dostu destekler' özelinde "devletin" pozisyonu ve kullandığı teşvik mekanizmalarıdır.

2009 yılına kadar sadece sektörel teşviklerin verilmiş olması, bölgelerarası farklılıkların azaltılmasına etkisinin olumsuz olmasından ötürü eleştirilmektedir. Ankara  niversitesi'nden Yrd. Doç. Dr. Nuri Yavan, sunumunda 2009 öncesinde teşvik belgelerinin yüzde 80'inin Marmara Bölgesi'nde kullanıldığını, bunların az gelişmiş bölgelere ulaştırılması hedefinin gerçekleşmediğini ifade etmiştir. Ancak, Hazine Müsteşarlığı Müsteşar Yardımcısı Feridun Bilgin'in de vurguladığı üzere, 2009 yılında uygulamaya konan yeni teşvik sistemi ile birlikte salt sektörel değil aynı zamanda mekânsal olarak gelişmişlik farklılıklarının gözetildiği destekler gündeme gelmiştir. Teşviklerin tek başına sanayileşme için yeterli olmadığını belirten Bilgin, bölge kalkınma ajanslarının önümüzdeki dönem teşvik politikalarının belirlenmesinde Müsteşarlık ile ortak çalışacaklarını ve uygulamaya da dahil edileceklerini belirtmiştir. DPT Müsteşar Yardımcısı Ahmet Yaman da bu sonucu destekleyecek nitelikte, kalkınma ajanslarının bölgesel ve sektörel boyutu bulunan yeni teşvik sisteminin oluşturulması sürecine yetişemedikleri için çok katkı veremediğini ancak özel politika tasarımı konusunda ajansların bundan sonraki katkılarını artırma niyetinde olduklarını belirtmiştir.

Sonuç Yerine

Sempozyumdaki tartışmalar, etkin bir sanayi politikasının uygulanması için yerel ve merkezi aktörlerin işbirliğini ve eşgüdümünü sağlayacak bir yönetim çerçevesinin tasarlanması gerektiği konusunda genel bir uzlaşının olduğunu göstermiştir. Kalkınma ve sanayileşme konusunun sanayi odakları ve kümeler üzerinden tartışıldığı günümüzde, bu kavramların tanımları ne kadar belirsiz olursa olsun, üzerinde uzlaşılan konu aktörler arasında diyalogun belirleyici olduğudur. Yeni sanayi örgütlenmelerinin ortaya çıkışında sosyal düzenleme biçimlerine ve kamu ile yerel kurumlar başta olmak üzere diğer aktörlerin rolüne dikkat çekilmektedir (Eraydın 2002).

Merkezi ve yerel aktörlerin katılımıyla hazırlanacak sanayi politikaları; ekonomik gelişmişlik açısından geri kalan bölgelerde yatırımları arttırmak, kümelenmeleri güçlendirme, çeşitliliği geliştirmek ve sürdürülebilir rekabet gücünü arttırmak gibi beklentilere yanıt vermek durumundadır. Geliştirilecek olan sanayi politikası geleneksel sektörlerde verimlilik artışları sağlamanın ve modern üretim süreçlerine doğru dönüşümü hızlandırmanın yanı sıra, yeni yükselen sektörlerde rekabet gücünü arttırmanın ve dünya pazarlarında pay sahibi olmanın koşullarını sağlayabilmelidir. Bu koşulları sağlamak için devletin önceden kullandığı ve beklentileri doğrultusunda sanayiye yönlendirdiği doğrusal gelişme modellerinin aksine yeni modeller ve araçları geliştirmesi gerekmektedir. TEPAV Yönetişim Etütleri Direktörü Emin Dedeoğlu'nun ifade ettiği şekilde, kamu, artık kalkınmayı doğrudan teşvik eden aktör rolünden diğer aktörleri bu konuda teşvik edici rol üstlenen bir noktaya geçmektedir. Dedeoğlu, devletin, yeni rolüne henüz alışmadığını, bunu nasıl yapacağını tam olarak bilemediğini belirtmektedir. Merkezi planlama geleneğine bağlı ve hiyerarşik olarak örgütlenmiş kamu kesiminin çok taraflı ve çok boyutlu sanayi politikasını bölgesel öncelik ve kısıtlara göre tasarlaması, gelişmelere göre uyarlaması, işbirlikleri geliştirmesi yavaş olmaktadır.

Merkezi ve yerel idareler, sanayileşmenin aktörlerini bir araya getirerek politika üretmelerini henüz belirgin bir şekilde desteklememektedir. Ancak bu yönde adımlar atılmakta olduğunu sunumlarında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Bölgesel Rekabet Edebilirlik Dairesi Başkanı Serkan Valandova ve DPT Müteşar Yardımcısı Ahmet Yaman da belirtmişlerdir. Buna karşın, sanayileşmenin bölgesel politikasını belirleyecek, ihtiyaçları, imkanları ve yapılabirlikleri ortaya çıkaracak işbirlikleri yeterince oluşmadığı, gerekli kurumlar henüz gereğince işlerlik kazanmadığı için yerel ihtiyaçlara yönelik farklılaşan bölgesel sanayi politikaları üretilememektedir. Bu noktada sanayi politikasının yönetişimi meselesi oldukça zorlu bir konu olarak önemini korumaktadır. Sempozyumdaki tartışmalar, sanayi politikalarının aktörleri arasında bir işbirliğinin ve ortak aklın henüz oluşmadığını göstermektedir. Sanayi politikalarından etkilenenler ile etkileyenler arasında ise

bir diyalog kurulamadığı için sanayinin gelişmesi ve sağladığı ekonomik büyüme ne yerelde aktörler arasında, ne de bölgeler arasında dengeli bir ekonomik kalkınmayı desteklemektedir. Alternatif politikalar, işbirliklerini harekete geçirebilecek platformlarda geliştirilebilir. Bu platformların etkinliği yerel düzeyde yönetişimin gerektiğinde ulusal politikayı yönlendirebilecek mekanizmaları harekete geçirme kapasitesine sahip olmalarını gerektirmektedir. Bu mekanizmaların başında, mevcut koşullar ve örgütlenme yapısı göz önünde bulundurulduğunda, Bölgesel Kalkınma Ajansları gelmektedir. Bölgesel sanayi politikalarının geliştirilmesi için etkili yönetim platformlarının kurulması meselesi, hem Bölgesel Kalkınma Ajanslarının, hem de Kalkınma Bakanlığı ve diğer tüm aktörlerin önünde zorlu bir gündem olarak durmaktadır. Burada önemli olan teşvik sistemi gibi araçlardan nasıl yararlanılacağına belirlenmesinin ötesinde Kalkınma Ajanslarının bölgesel gelişme ulusal stratejisinin oluşturulması ve uygulamasında da etkili olma yollarının tanımlanmasıdır.

Kaynakça

- Amin, A. (1999) *The Emilian Model: Institutional Changes*, European Planning Studies, 7(4): 389-405.
- Amin, A. ve Thrift, N. (1994). *Globalization, Institutions, and Regional Development in Europe*. Oxford University Press.
- Barca, Fabrizio (2009) *An Agenda For a Reformed Cohesion Policy: A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations*, independent report (30.09.2011) .
ec.europa.eu/regional_policy/policy/future/pdf/report_barca_v0306.pdf
- Camagni, R. (1991). *Local 'Milieu' Uncertainty And Innovation Networks: Towards A New Dynamic Theory of Economic Space*; Innovation Networks : Spatial Perspectives içinde Der. R. Camagni, Belhaven Press, Londra.
- Eraydın, A. (2002) *Yeni Sanayi Odakları: Yerel Kalkınmanın Yeniden Kavramsallaştırması*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım işliği, Ankara.
- Porter, M. (1990). *Competitive Advantages of Nations*, N. Y.: Free Pres.
- Porter, M. (2000) *Location, Competition and Economic Development: Local Clusters*; in Economic Development Quarterly, 14 (1), Şubat; 15-34.
- Scott, A. J. (1996) *Regional Motors of the Global Economy*, Futures, 28 (5); 391-411
- Tekeli, İ. (2004) *Küreselleşen Dünyada Bölgesel Gelişme Kuramında Yaşanan Paradigma Değişimleri*, Gülten Kazgan'a Armağan. Türkiye Ekonomisi içinde, Der. F. Aral ve L. H. Akgül, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul

Açılış Konuşması

Güven Sak
TEPAV Direktörü

Merhaba,

TEPAV'ı ilk oluştururken ekonomi politikalarının değişik meselelerini tartışacak platformlar oluşturmayı hedeflemiştik. Bölgesel kalkınma, ekonomi politikaları ve Türkiye ekonomisinin bölge ekonomileri ile entegrasyonu meseleleri ile birlikte odaklanmayı seçtiğimiz temel alanlardan bir tanesiydi. 2006 yılında gerçekleştirdiğimiz ilk sempozyumda bölgesel kalkınma konusunu daha genel düzlemde tartıştık. Ardından “çok düzlemli yönetim”, “planlamadan uygulamaya”, “sosyal politika” temalı sempozyumlar gerçekleştirdik. Bu sempozyumun konusu ise “sanayi politikasının yönetimi”. Bizim eskiden beri geliştirdiğimiz deneyimlerimizi tartışma şansımız olacak. Aynı zamanda tecrübenin de tam ortasındayız biliyorsunuz. Ben başlayan kalkınma ajansları deneyiminin “devrim niteliğinde” olduğunu düşünenlerdenim. Bir imkan açtı bence ama şu anda kalkınma ajanslarını nasıl kullanacağımızı henüz biz de tam olarak bilmiyoruz. Ben kalkınma ajanslarının para dağıtmanın bir yöntemi olarak görülmesi taraftarı değilim; yapa yapa bu aracı kullanmayı öğreneceğimizi düşünüyorum. Şu an ajanslardaki heyecanı da görünce aslında sürecin doğru yolda ilerlediğine olan benim inancım en azından artıyor.

Bu sempozyumda tartışacağımız sanayi politikası son derece önemli. Bunun yanı sıra bölgelerde hazırlanan stratejilerin ulusal düzeyde nasıl ilişkilendirileceği de çok önemli ve böyle bir tartışma ortamında ele alınması gereken bir konu. Örneğin Gaziantep ile İzmir arasındaki önceliklerin nasıl uyumlaştırılacağı önümüzdeki meselelerden bir tanesi. Bizler bir bölgeyi çalışırken o bölgeyi sanki dışarıyla bağları olmayan, kendi içinde işleyen bir yapı gibi algılıyoruz. Oysa bölgeler çevreleriyle, komşu illerle ve hatta sınır ötesi bağlantıları ile bir bütün olarak ele alınmalıdır. Bu ilişkinin nasıl kurulması gerektiği konusunun ben son derece önemli bir alan olduğunu düşünüyorum.

Bence tüm kurumların bölgelerindeki kalkınma ajanslarına sahip çıkması gerekiyor. Herkesin kendi yöresinde bu aracın nasıl daha etkin kullanılabileceğini düşünmesi gerekiyor. Bu da bir kültür meselesi. Bizim izlediğimiz alanlardan bir diğeri olan yolsuzluk alanında gerçekleştirdiğimiz bir ankette yerel sorunlarla çok fazla ilgilenmediğimiz sonucu çıkmıştı. Belki bu tartışma bu konuya da katkı sağlar, yerel ile genel arasındaki ilişkiyi nasıl kurabileceğimize ilişkin bir çerçeveyi geliştirebiliriz.

Umarım bu iki günlük tartışma kafamızı açıcı olur. Bölgesel kalkınma ajansları deneyiminin gelişmesine de katkıda bulunur diye düşünüyorum.

Hepiniz hoş geldiniz. Teşekkür ederim.

Ana Konuşma Oturumu

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ayda Eraydın

Thomas Farole
Dünya Bankası

Prof. Michael Taylor
Aksel Ersoy
Birmingham Üniversitesi

Ticaret ve Sanayi Politikası 2.0 – Firma Bazlı Rekabet Edebilirliğin Kolaylaştırılması ve Ekonomik Uyum³

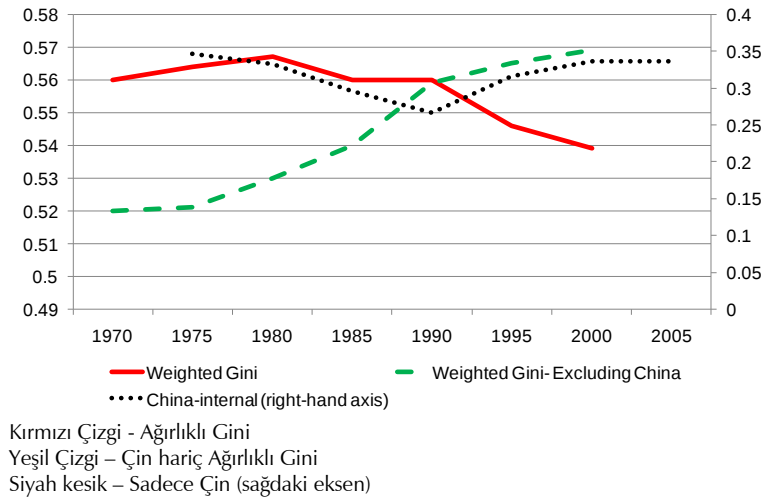
Thomas Farole
Dünya Bankası

³ Bu makalede ağırlıklı olarak Farole, T. ve Reis, J.G. 2010. “Exports and the Competitiveness Agenda: Policies to Support the Private Sector” in O. Canuto and M. Giugale (eds.) *The Day After Tomorrow: A Handbook on the Future of Economic Policy in the Developing World*. 85-100. Washington, DC: Dünya Bankası yayınlarından faydalanılmıştır.

Giriş

Araştırmacıların ve uygulayıcıların kalkınma alanında karşılaştığı en önemli ve gündemde uzun süreli yer eden soru, bazı alanların neden diğer alanlara kıyasla daha hızlı geliştiğidir. Aslında bölgeler ve uluslar çapındaki ekonomik çıktılarda yakınsaklığa ulaşmak nihai amacıyla trilyonlarca dolar yatırım için aktarılmıştır. Peki, bu uygulama işe yaramakta mıdır? Şekil 1’de görüldüğü üzere bu sorunun ne yazık ki basit bir cevabı bulunmamaktadır. Gini katsayısı (ağırlıklı) –gelir eşitsizliğinin değerlendirilmesinde en yaygın kabul görmüş ölçü- kullanıldığında; kırmızı çizgi, küresel eşitsizliğin 1980’lere kadar inatla yüksek kalırken, bu tarihten itibaren çarpıcı biçimde düştüğünü göstermektedir. Sonuç olarak, fakir ülkeler sonunda zengin olanlarla aynı düzeye gelmektedir. Belki de gelememekte. Kesik yeşil çizgide de aynı veri kullanılmaktadır, veritabanından sadece Çin’in ülke verileri çıkarılmıştır. Bu noktada, tamamıyla farklı bir hikaye görülmektedir; eşitsizlik süreç boyunca sabit oranda artmaktadır. Dolayısıyla, küresel hikaye aslında gelişmekte olan diğer ülkeler geri kalırken Çin’in geri kalmama çabasıdır. Sonuç olarak, siyah noktalı çizgi sadece Çin’i göstermektedir ve 1990’a kadar azalmakta olan ve bu tarihten sonra Çin’in bir bütün olarak zengin dünyaya yaklaşmasıyla eş zamanlı olarak hızla artan eşitsizliğin hikayesini anlatmaktadır.

Şekil 1: Küresel Gelir Eşitsizliği Eğilimleri (Gini Katsayısı)

Sonuç olarak, Şekil 1 üzerinden nasıl bir bulguya ulaşabiliriz? 1970’lerden beri dünya, küresel entegrasyonda, gelişmekte olan ülkelerin büyümesine oldukça katkı sağlayan önemli bir dalgalanmayı deneyimlemiştir; ancak bu dalgalanma sürecinde eşitsizlik devam etmiş ve hatta artmıştır. Bu durum, nerede yaşadığınıza – dünyada ve ülke içinde- oldukça bağlıdır. Aynı

zamanda bu fotoğraf, küresel ve ulusal sınırların gerisinde kalan alanlardaki yatırımlara ve gelişmelere olanak sağlamak için tasarlanan sanayi politikalarına ve bölgesel politikalara yönelik devam eden ilgiyi ve muhtemel ihtiyaçları daha da görünür kılmaktadır.

Aslında, son yıllardaki küresel ekonomik krizler bağlamında ulusal ve bölgesel sanayi politikalarına olan ihtiyaç daha da artmıştır. Ancak, bu tür politikaların, özellikle taşra olarak tanımlanan bölgelere yönelik olanların, tarihsel süreçteki başarısının ne denli kısıtlı olduğuna baktığımızda, geliştirilmiş politikaya verilen önem ve yatırımların kapsamlı, açık ve şeffaf bir yaklaşımla gerçekleştirilmesi kritik öneme sahiptir. Bu makalenin devamı şu şekilde yapılandırılmıştır: devam eden bölümde, krizlerden önce görülen ve hatta kriz sonrası ortam ile daha çok ilişkisi olan bazı anahtar küresel ticaret ve yatırım eğilimlerini inceleyeceğim; bunu takiben krizin etkilerini ve değişen ticaret ve sanayi politikaları gündeminin çıkarımlarını kısaca tartışacağım; daha sonra sanayi politikalarında ve bölgesel politikalarda “rekabet edebilirlik” yaklaşımının benimsenmesini değerlendireceğim ve ayrıntılı olarak bu gündemdeki bazı önemli konulara -özellikle; ticari kolaylaştırma, yenilik ve mekansal politikaları destekleyen toplasmaya (yığılma) göz atacağım; son olarak kısaca sanayi politikaları ve bölgesel politikalar alanında yönetişimin önemine değineceğim.

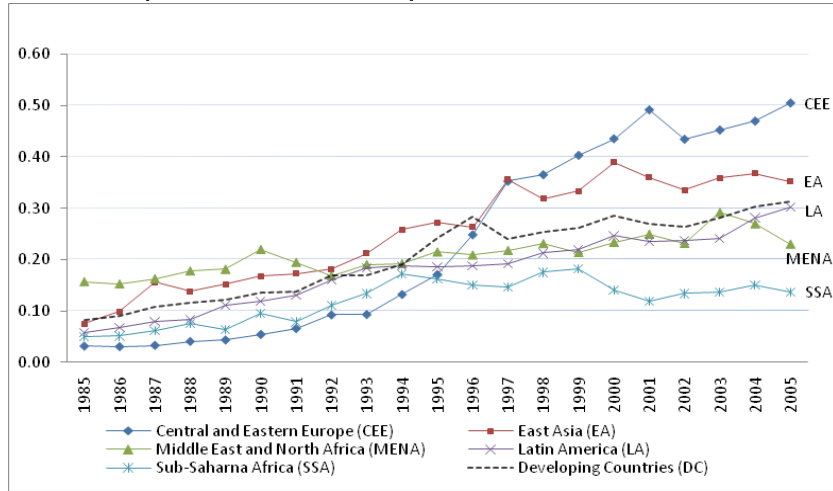
Ticaret ve Yatırımda Küresel Eğilimlere Kısa Bir Bakış

Gelişmekte olan ülkelerin çoğu, 1980’lerde ihracata yönelik büyüme adına toptan ithal ikameci modelleri terk ettiğinden dolayı, küresel ticaret entegrasyonuna olan akış beklenmedik bir şey olmamıştır. Aslında ticaret, son çeyrek yüzyılda küresel gelişmenin, yakınsamanın ve fakirliğin azaltılmasının muhtemelen en önemli faktörü olmuştur. 1983’den 2008’e kadarki dönemde, küresel ticaret gayri safi yurtiçi hasıladan (GSYH) %85 daha hızlı artmıştır. Bilhassa gelişmekte olan ülkeler fayda sağlamıştır-1990’dan beri yıllık ihracat oranlarına bakıldığında yüksek gelirli ülkeler %8 artış gösterirken, düşük ve orta gelirli ülkeler her yıl %14 artış göstermiştir. Çin ve Orta Asya’daki yükseliş, aslında bu ülkelerin hızlı ekonomik çeşitliliğe ve ticarete ürünlerden mamul ürünlere geçişe katkı sağlayan ihracata yönelik büyüme politikalarıyla doğrudan ilişkilidir. Düşük ve ortak gelirli ülkelerde, mamul ürünlerin toplam ihracat içindeki oranı 1970’lerde sadece %15 civarında iken 2008’de %57 gibi bir orana oldukça hızlı bir şekilde yükselmiştir ki bu oran yüksek gelirli ülkelerdeki orana yaklaşmaktadır (%72).

Gelişmekte olan ülkelerin ihracatında hızlı artış görülen bu dönem, küresel ticarete önemli iki yapısal değişikliğe yol açmıştır: (a) yüksek entegrasyonlu “küresel üretim ağlarındaki” üretimde dikey ve mekansal parçalanma”; ve (b) hizmetlerin ticaretindeki artış. Peş peşe gerçekleşen bu

değişiklikler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çok yönlü ticaret politikalarındaki reformlar ve yurtiçi ticarete ve yatırım alanlarında yaygın liberalleşme ile desteklenen büyük teknolojik devrimleri olası kılmıştır. Yüksek gelirli ülkelerdeki gümrük vergileri 1960'lardan sonra ciddi oranda düşmüştür. Amerika Birleşik Devletleri'nde, örneğin, ortalamada en fazla kayırılan ülke (most favored nation-MFN) 1990 yılında %10'luk orana ulaşmak için yarıdan daha fazla gümrük vergisi uygulamıştır ve bu tarihten sonra da bu uygulamalara devam etmiştir. Ancak gelişmekte olan ülkelerdeki temel etkilenme 1980'lerden sonra ortaya çıkmıştır. Bu noktada, başlıca teknolojik ilerlemeler, özellikle ulaşım ve iletişim teknolojileri, ara malların nakliyat maliyetlerini ve karmaşık üretim ağlarının yönetim maliyetlerini çarpıcı biçimde azaltmıştır. Doğu Asya'da büyük oranda bütünleşmiş ve Çin'e bağlanmış ticaret ağı, son on yılda pek çok ülkede gelişme oranlarının çift hanelere ulaşmasını destekleyerek ticaretin faydalarının yayılmasına imkan sağlamıştır.

Şekil 2: Dikey Ticarete Yönelik Hesaplanmış Ticaret Oranı

Kaynak: Canuto, Dutz, ve Reis (2010)

Lejant Çevirisi

Orta ve Doğu Avrupa

Orta Doğu ve Kuzey Afrika

Sahra Altı Afrika

Doğu Asya

Latin Amerika

Gelişmekte olan Ülkeler

Şekil 2'de görüldüğü üzere, sonuç olarak dikey ticarete – yani aynı ürün kategorisindeki bölümler ve bileşenlerin ticaretinde- büyük çaplı bir gelişme görülmektedir. Orta ve Doğu Avrupa'da, örneğin, dikey ticaret 1985 yılında toplam ticaretin sadece %2'si iken, 2005'de bu oran %50'ye yükselmiştir; gelişmekte olan ülkelerde ise toplamda dikey ticaret 20 yılda dörde katlanmıştır ve toplam ticaret içindeki oranı %30'un üzerine çıkmıştır. Bu eğilim, ticaret ve

yatırım kaynaklı bilgi ve teknolojinin yayılmasının yanı sıra rekabet avantajlarının olduğu ürün ve hizmetlerdeki uzmanlaşmadan faydalanmalarına izin vererek çok daha fazla ülkenin gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Bu ayrı fiyatlandırmaya ve üretimin ayrılmasına yönelik yaygın eğilimin, sadece ülkeler arası değil ülke içinde de gerçekleştiğini ve firmalara ve tedarik zincirlerine farklı hizmetler için metropoliten ve metropoliten olmayan alanların farklı yararlarından fayda sağlama imkanı sunduğunu belirtmek oldukça önemlidir. Bu bazı bölgeler için olanaklar yaratırken, bölgelerin sanayi yaşam zincirlerinin tüketildiği alanlar haline gelmesi riskini, potansiyel olarak aktörler için taşra alanlarında ekonomik aktiviteyi “bölgeselleştirmeyi” (Storper 1997) daha da zor hale getirerek, arttırmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler için, hızlı yayılan ticaret ile olanaklı hale gelen ikinci başlıca potansiyel gelişme alanı hizmet alanıdır. Ülke dışı üretimi (offshoring) harekete geçiren benzer eğilimlerin çoğu hizmetlerin küreselleşmesine katkı sağlamıştır. Özellikle, pek çok hizmet aktivitesinin 3T’inde –teknoloji, taşınabilirlik ve ticari yapılabilirlik- önemli değişiklikler içermektedir ki bu değişiklikler karşılaştırmalı üstünlüklerin yok olmasına yol açan etkili güçleri ortaya çıkarmaktadır. İlginç bir şekilde, hizmetlerin ticareti, yüksek ve düşük gelirli ülkelerde en hızlı şekilde gelişirken orta gelirli ülkelerde geriden seyretilmektedir. Güney Asya gibi düşük gelirli bölgelerde, örneğin, hizmet sektörü 1980-85 ve 2000-07 arasında gayri safi yurtiçi hasılda %50’den daha fazla bir gelişme kaydetmiştir (Ghani 2010) ve ticaret politikaları alanında belirgin engellemeler devam ederken, hizmet ticaretindeki artış çoğu piyasadaki köklü liberalleşmeden, özellikle de yatırım açıklığından fayda sağlamıştır (Gootiz ve Matoo 2009).

Ancak hizmet ticareti taşra ülkelerinde çeşitli olanaklar yaratırken, gelişmekte olan ülkelere ekonomik aktivitelerin yayılmasının geciktirilmesine olanak sağlayamamıştır. Çoğu gelişmekte olan ülkede hizmetlerin gelişmesine yönelik ilk dalga, temel altyapının, destekleyici altyapının ve yoğun işgücü havuzunun bulunduğu başlıca metropoliten alanlara odaklanmıştır.

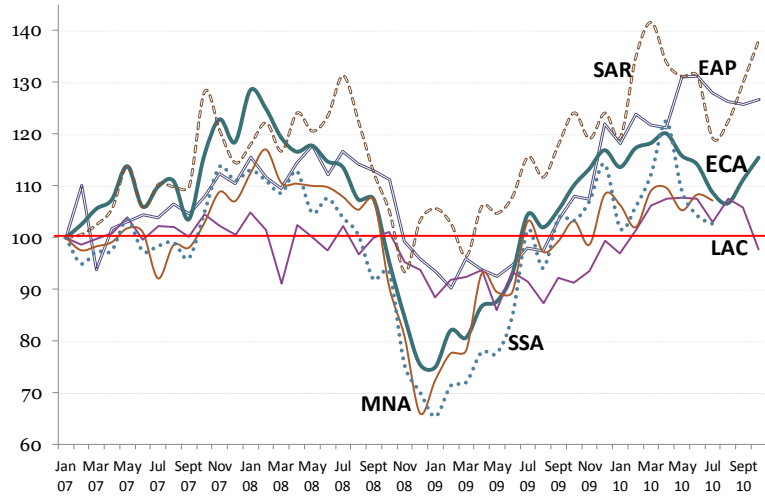
Küresel Finansal Kriz ve Değişen Ticaret-Sanayi Politikaları Gündemi

2008 ve 2009 yıllarında, küresel ekonomik kriz gelişmekte olan ve gelişmiş dünyada ihracata yönelik büyümenin olağanüstü seyrini sarsmıştır. Finansal kriz piyasadaki nakit parayı tükettiğinden ve risk önemli ölçüde yeniden şekillendiğinden dolayı finansal sarsılma çok hızlı bir şekilde talebi etkilenmiştir ve daha sonra sıkı bütünleşmiş küresel arz zincirleri aracılığıyla hızlı bir şekilde yankılanmıştır. 2007’nin son çeyreği ile 2009’un ikinci çeyreği arasında, küresel

ticaret %36 oranında daralmıştır (Bkz. Şekil 3). Dünyanın çeşitli bölgelerindeki devletler, krizin önüne geçmek için piyasaya nakit akışı sağlayarak, ticaret finansmanını destekleyerek ve talebi arttıracak büyük çaplı teşvik paketleri geliştirerek nispeten hızlı bir şekilde harekete geçtiler. Ve her ne kadar bir süre boyunca, sürünen yerli sanayi koruma politikasının bu canlanmayı baltalayabileceğine dair korku olsa da devletler çoğu bölge için geniş ölçeklerde popülist ticaret savaşlarına kalkışılmasını cezpt etmeyi başarmışlardır; ancak istihdam canlanmaları ticaret ve ürün canlanmalarının gerisinde kalmaya devam ettiğinden dolayı- en azından yüksek gelir ekonomilerinde- yerli sanayi koruma politikası riski bir süre daha gündemde kalabilecektir (Gregory ve ark. 2010).

Ancak, kriz piyasadaki güveni sarsmıştır ve tamamen ticaret, yatırım ve finansal piyasa politikalarının liberalleşmesine dayanan serbest piyasa yaklaşımlarının itibarını sarsmıştır. Buna karşılık, devletler ve yerel piyasalar “yeniden keşfedilmiştir”. Bu bağlamda, aktivist yönetime olan talep, finansal piyasanın ve düzenlemelerin ötesinde olumlu görünmektedir ve ticaret, sanayi ve bölgesel kalkınma politikalarının ve stratejilerinin tasarlandığı politika ortamını etkileyecektir.

Şekil 3: Bölgeye Endeksli Mal Ticareti (Ocak 2007= 100)

Bu kriz ile çeşitliliğin (sektörlerin, ürünlerin ve ticari ortakların) gelişmenin değişkenliğinden kaynaklanan riskleri azaltmadaki kritik önemi de daha belirgin hale gelmiştir. Günümüz küreselleşme çağı, çoğu ekonominin önemli oranda uzmanlaşmasına katkı sağlamıştır. Her ne kadar bu durum, ticaret

teorisi ile açıklanmış olsa da, beklenmedik olan daha önce değindiğimiz küresel üretim ağlarındaki “görev temelli” ticaret ile ortaya çıkan dikey uzmanlaşmanın derecesidir. Orta gelirli ülkelerde, çeşitlilik gündeminin, başlı başına değişkenlikten (volatilité) ziyade geleneksel maliyet-etkin sektörlerde rekabet edebilirliği bozan “orta gelir tuzağından” ve daha katma değerli ürün ve hizmetlerle yarışabilmek için yetersiz kalite ve yenilik anlayışından kurtulabilmeye yönelik gerekli iyileştirmelerin ya da yapısal dönüşümlerin kolaylaştırılması ihtiyacı ile ilişkisi bulunmaktadır. Her iki durumda da, kriz sonrası dönem ortaya çıktığı için çeşitlilik, çoğu gelişmekte olan ve orta gelirli ülkelerde politika gündeminin en üstünde yer alacaktır. Bu durum da kamunun aktif rol üstlenmesine yönelik daha fazla talep oluşturacaktır.

Sonuç olarak, kriz ülkelerin farklı bölgelerindeki çıktı ve sonuçlar arasındaki sürekli artan boşluğu daha da ön plana çıkarmıştır. Aslında, kriz öncesinde yer edinmeye başlamış olan çoğu geri kalmış bölge ekonomik gerilemeye karşı zayıf ve savunmasız yapılanmalar oluşturmaya başlamıştır. Örneğin, bazı bölgelerde önceki on yıllarda elde edilen gelirler bir yıl içinde kaybedilmiştir. Çoğu ülkede, bu durum ciddi bütçe kısıtlamalarına yönelik oluşan ihtiyaç ile daha da kötüleşmiştir ve genellikle bu durum, geri kalmış bölgeler üzerinde oransız olarak etki oluşturmuştur. Bu nedenle, bu bölgesel sorunsal kriz sonrası sanayi politikaları gündeminde oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

Rekabet Edebilirlik Bağlamında Sanayi Politikaları

Daha müdahaleci yaklaşımlara olan talep, ithal-ikamesi dönemi ile ilişkilendirilen “eski tarz” sanayi politikalarına geri dönülmesi riskini arttırmaktadır. Bu noktadaki risk, devletin hantal elinin - kazananların belirlenmesinde, gerçekçi olmayan döviz kurlarının yönetilmesinde ve talebin ithal ikamesi aracılığıyla elde edilmesinde- piyasayı bozması ve uzun vadede özel sektörün rekabet edebilirliğini baltalamasıdır.⁴ Rodríguez-Clare’ın (2005) belirttiği üzere, ithalat vergileri, ihracat sübvansiyonları ve diğer vergi istisnaları ve mali teşvikler gibi bozucu fiyatlandırma politikaları dışsallıklar ve kümelenme karşısında refahı azaltma eğilimindedir. Ayrıca, korumaya yönelik –hiç şüphesiz geleneksel sanayi politikaları ile ortaya çıkan- bu tür talepler; sonuç olarak son yıllarda ticaretin liberalleşmesi ile elde edilen kazançları baltalamaktadır.

Diğer bir yandan, kamunun kalkınma politikalarına yönelik aşırı müdahaleci yükümlülükleri aynı zamanda ülkelerin ihracat ve kalkınmada daha

⁴Noland ve Pack tarafından 2003 yılında gerçekleştirilen bir dizi araştırmaya göre; genel kanının aksine Doğu Asya’daki endüstri politikası yüksek büyüme sektörlerini desteklemekte başarılı olamamıştır. Japonya, Kore ve Tayvan’da sübvansiyonlar, vergi indirimleri ve koruma kapsamında en çok desteği alan sektörler, daha sonra en yüksek büyümeyi gösteren sektörler değildir. Bu durum, “kazanların ayrıştırılmasına” odaklanan politikaları göz önünde bulundurulduğunda haklı şüphecilik ile sonlanmaktadır.

kapsamlı, rekabet-temelli yaklaşımlara yönelmesi olasılığını arttırmaktadır. Klinger (2010)'da belirtildiği üzere, firma verimliliği yoğunlukla firmanın üretimindeki kamu girdileri ve yöneldikleri piyasadaki başarılı işleyişleri ile belirlenmektedir. Ancak, bu noktada kamu, piyasadaki kayıpları gidermede, özellikle de bilginin dışsallığı ve ortak eylem/koordinasyon zorlukları hususunda kayda değer bir rol - aslında bu rol oldukça kritiktir- üstlenmektedir. Etkili bir şekilde gerçekleştirildiği koşulda, kamu özel sektörün piyasa olanaklarına cevap verebilmesi için gerekli koşulları yaratabilmektedir. Her ne kadar kamunun müdahalelerinin rolü ve sanayi politikalarının doğası ve kullanılabilirliği üzerine halen bir tartışma bulunsada; bugün, kamu tarafından bir dizi mikro ekonomik müdahalelerin nispi fiyatları bozmadan tanımlanmasının aktörler arasındaki koordinasyonda önemli iyileştirmelere ve özel sektörün kalkınmasına zemin hazırlayacağı hususunda bir uzlaşma bulunmaktadır. Harrison ve Rodríguez-Claire (2009), Rodríguez-Claire (2005), ve Klinger (2010)'da tartışıldığı üzere; bu müdahaleler, hem yeni buluşları teşvik eden politikaları hem de Hausmann ve Rodrik (2002)'de de belirtildiği üzere yığılmanın faydalarını destekleyen politikaları içerecektir (Porter [1990] taslak çalışmasından esinlenilmiştir). Bu iki dizi politikanın bileşimi kalkınma seviyelerine göre ülkeden ülkeye değişkenlik göstermelidir (Rodríguez-Claire 2005).⁵

Yukarıda “aydınlatılan yol” rekabet edebilirlik gündeminin derinleşmesine ve devletin rolünün güçlenmesine neden olacaktır. Bu güçlenme, özel sektörü yeniliklerden, yatırımlardan ve ihracatın çeşitlendirilmesi gibi girişimlerden caydıran kısıtların giderilmesi ve aynı zamanda ekonomik adaptasyon kapasitesinin kolaylaştırılması aracılığı ile özel sektörün desteklenmesinde ön plana çıkacaktır. Peki, bu yol nasıl bir yoldur? Aslında çoğu bilindiktir; örneğin bu yol beşeri sermayenin, makroekonomik temellerin geçerliliğinin ve temel kuruluşların esas rolünü –mülkiyet hakları, hukuk kuralları ve etkin düzenleme gibi- uzun dönemli rekabet edebilirliğin temelini oluşturan unsurları anlaşılır kılacaktır. Ancak, bu yol, bu temel esasların ötesinde tekil firmaların kapasitelerini ve teşviklerini günlük olarak şekillendiren ve aynı zamanda piyasa ve bilgi kayıplarını belirleyen, kamu yararı sağlayan ve koordinasyon ve bilginin ve iyi deneyimlerin dağılımını iyileştiren mikro ekonomik ortamı da ırdeleyecek şekilde devam edecektir. Rekabet edebilirlik politikasının çerçevesi şu önemli üç unsur ile de açıklanabilmektedir:

- *Makro-teşviklerin sıralanması:* Örneğin; gümrüklü ve gümrüksüz bariyerler, reel döviz kuru sapmaları ve bozucu vergi rejimleri kaynaklı ekonomik kısıtların ortadan kaldırılması; ekonominin genel mali

⁵Imbs ve Wacziarg (2003)'de belirtildiği üzere gelişme öncelikle ihracat çeşitliliği, daha sonra artan yoğunluk ile ilgilidir.

gidişatının, etkin işgücü piyasası uygulamalarının, ürün ve faktör piyasası koşullarının, mülkiyet haklarının korunmasının, etkili düzenlemelerin ve firmaların piyasaya giriş çıkış kolaylıklarının güvenceye alınması.

- *Ticaret-temelli maliyetlerin azaltılması:* Örneğin; omurga hizmetlerin ve enerji, telekomünikasyon, finans gibi girdilerin ve diğer hizmet girdilerinin iyileştirilmesi; devlet kurumlarının sınır bölgelerinde, uluslar arası geçiş düzenlemeleri, bölgesel ve çok taraflı anlaşmaları ve uluslar arası taşımacılık, lojistik ve ticari işlemleri destekleyen diğer servisler için daha yarışmacı piyasalar oluşturulmasına yönelik politika reformları özelinde kapasitesinin ve koordinasyonunun iyileştirilmesi.
- *Kamu ve piyasa aksaklıkları ile baş etmek için proaktif politikaların tanımlanması:* Örneğin; teknoloji geliştirilmesi ve adaptasyonunun desteklenmesi, ürün standartlarının ve sertifikalarının geliştirilmesi, ticaret finansmanı sağlanması, sanayi kümelenmelerinin desteklenmesi, özel ekonomik bölgelerin ve diğer mekansal gelişmelerin kolaylaştırılması ve ekonomik aktörlerin, bağlantıların ve yerel ekonomiye dağılımların güvenceye alınması.

Bu üç unsurun birincisinin yatay kesen bir alan olduğu açıktır. İkinci ve üçüncü unsurlar ise, etkili olabilmesi için sektörel bazda tanımlanması ve uygulanması gereken bileşenler içermektedir.

Rekabet edebilirliğin bu geniş çerçevesi içindeki çoğu gündem konusu yeni değildir; aslında devletler bu konuların çoğunun tanımlanmasında her zaman önemli rol oynamıştır. Ancak, kriz-sonrası daha proaktif politikalara yönelik artan önem ile rekabet edebilirlik gündeminde pek çok konu daha öncelikli olarak ortaya çıkmaktadır. Bu konular devam eden bölümlerde kısaca tartışılmaktadır: *malların piyasaya sunulma maliyetlerini ortadan kaldırma aracı olarak ulaşım ve ticaret kolaylaştırmasının hedeflenmesi, sektörel ve bölgesel gelişmenin desteklenmesi için yenilikçiliğin kolaylaştırılması, bölgesel dışsallıkların kolaylaştırılması amacıyla özel ekonomi bölgeleri ve kümelenmeler gibi mekansal politikaların desteklenmesi.*

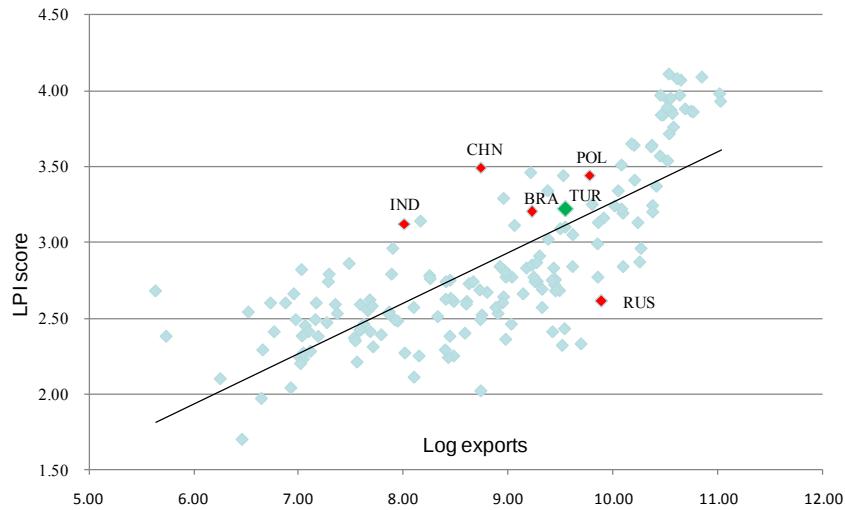
Malların piyasaya sunulma maliyetlerini ortadan kaldırma aracı olarak ulaşım ve ticaret kolaylaştırmasının hedeflenmesi

İşgücü maliyetleri ve verimlilik rekabet edebilirliğin en kritik belirleyicileridir ancak bu unsurlar fabrika ya da çiftliğin girişinde noktalanmaktadır. Çoğu gelişmekte olan ülkede ihracatçılar için göreceli avantaj üretim alanından piyasaya kadarki süreçte adım adım gerilemektedir. Mesafe kendi başına, çoğu sektörde, uluslar arası piyasalardaki rekabet potansiyelini belirleyecektir. Ancak; ulaşım ve iletişim altyapısı gibi daha kontrol edilebilir

faktörler, sınırla ilişkili süreçler ve yerel lojistik pazarlar maliyet, zaman ve tedarik zincirinin güvenilirliği üzerinden ihracatçıların rekabet edebilirliklerinin belirlenmesinde kritik rol oynayacaktır. Dünya Bankası'nın Lojistik Performans İndeksi'nden elde edilen veriler (Dünya Bankası 2010), lojistik performans ile ihracat arasında oldukça net bir ilişki tanımlamaktadır (Bkz. Şekil 4). Ulaşımın etkisini ve ticari kolaylaştırmaları izleyen deneysel yazın, kısıtlarını uygun şekilde ölçme zorlukları ile sınırlanırken ticari hareketlere de kısıtlama getirmektedir (Amerika Kalkınma Bankası 2010). Bu durum zaman ve maliyetin gelişmiş ülkelerin ihracatı, çabuk bozulabilen tarım ürünleri (Djankov, Freund, ve Pham 2006) ve ticaretin kompozisyonu üzerindeki etkilerini açıkça göstermektedir (Li ve Wilson 2009).

Rekabet edebilirlik gündemi ele alındığında, kamu ulaşım, ticaretin kolaylaştırılması ve lojistik kısıtlarla baş edilmesinde gitgide daha da artan aktif bir rol alacaktır. Bu rol, malların hareketinin sağlanmasında ağır (fiziki) ve hafif (fiziki olmayan) altyapının kurulması ile başlayacaktır. Ancak; bu rol aynı zamanda sınır geçişini sağlayan kurumlar arasındaki koordinasyonu geliştirmek (hem ülke içinde hem de ticari ortaklarla uyum içinde), yerel lojistik pazarlardaki yarışmacılığı güçlendirmek ve ihracat lojistiklerindeki koordinasyon eksiklerini gidermeye ve daha büyük ölçekli uygulamalar ve öngörüler geliştirmeye yönelik özel sektör ile birlikte çalışmak için çok daha aktif çabalar sarf edecek ve ulaşım koridorlarını geliştirecektir.

Şekil 4: Lojistik Performans ve İhracat Arasındaki İlişki

Kaynak: Lojistik Performans İndeksi (2010) ve COMTRADE (US\$ ihracatlar, 2008)

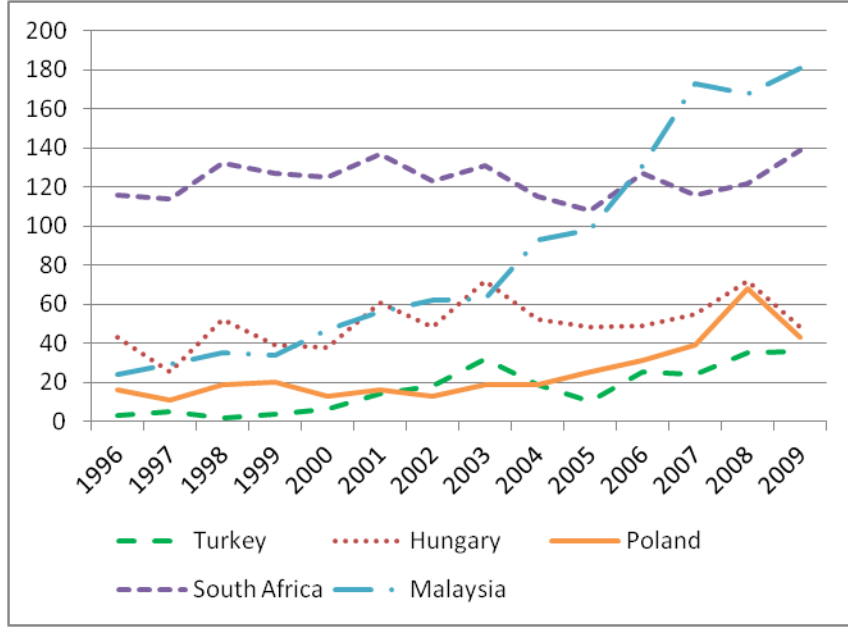
Buna ek olarak; çoğu gelişmekte olan ülke için hizmetlerin ihracatı, ticaretin çeşitlendirilmesi stratejisinin temel bileşenidir ve bunun yanı sıra genişletilmiş ticari kolaylaştırıcılık gündemi telekomünikasyonu ve bağlantırlılığı da öngörmelidir. Çünkü iletişim altyapısının hem niteliğinin hem de niceliğinin sağlanması ve geliştirilmesi hizmetlerin ticaretinin mümkün kılınabilmesi için oldukça önemlidir.

Yenilikçiliğin kolaylaştırılması

Politika gündeminin bir diğer önemli bölümü, özellikle de orta gelirli ülkeler için, yenilik kapasitesinin geliştirilmesidir. Hem yeni sektörlerin geliştirilmesi hem de bir ülkenin firmalarının daha yüksek katma değerli ve mevcut sektörün daha yüksek kaliteli bölümlerinde rekabet edebilmesinin sağlanması açısından yapısal dönüşümün sağlanması oldukça önemlidir. Şekil 5’de görüldüğü üzere, yenilik (burada patent sayıları üzerinden tanımlanmıştır) orta gelirli ülkeler arasında oldukça farklılaşmaktadır. Bu karşılaştırmada, Türkiye temel olarak son on yılda yıllık olarak 20 ila 40 arasında patente sahip olan bölgesel ve küresel benzerleri ile karşılaştırılmaktadır. Diğer bir yandan, Güney Afrika –Türkiye’ye kıyasla hem daha kırsal hem de daha küçük bir ülke- yıllık olarak sürekli 120 ila 140 arasında patent elde etmiştir. Dahası, 1990’ların ortalarında Türkiye ile benzer bir patent oranına ve 2009’a kadar oldukça hızlı bir şekilde gelişerek 180 patente sahip olan Malezya’nın kalkınma dokusunda görülmektedir.

Ancak, yeniliğin önemi patent ile sınırlı değildir. Çoğu düşük ve orta gelirli ülkeler için uygun kalkınma politikası (Aghion ve Howitt 2006), keşiflerden çok öğrenmeyi ve adaptasyonu destekleme politikalarıyla ilgilidir. Aslında, sanayideki öncüler ile (resmi ve resmi olmayan) KOBİ yığını arasındaki verimlilik açığı ülkeler arasında kıyasla ülke içinde daha büyüktür. Hindistan’da ilaç, gıda, araba parçaları ve tekstil üreticilerinden oluşan 2300 firmayı kapsayan bir araştırmaya (Dutz 2007) göre; 16 bölgedeki metal işleyenlerin ve dokumacıların bilgileri üzerinden, örneğin, her sanayideki öncü grupların ortalama firmalara kıyasla beş kat daha fazla üretken oldukları görülmektedir. Brezilya’da yapılan benzer bir araştırmada (Rodríguez, Dahlman, ve Salmi 2008) ise ana ve destekleyici firmalar arası verimlilikte oldukça fazla dengesizlik -10 etkenli olduğu görülmüştür. Politika açısından baktığımızda, bu nedenle, bu ayrımı ortadan kaldırmaya yönelik yaygınlaşmaya ve artan adaptasyona odaklanmak için oldukça önemli bir imkan bulunmaktadır.

Şekil 5: ABD’de Desteklenen Yıllık Patent Sayısı (1996-2009)

Kaynak: USPTO

Sonuç olarak; yenilikçilik politikaları oldukça belirgin bir şekilde bölgesel bir boyuta sahiptir. Çünkü yenilik süreçleri doğası gereği bireysel iletişime ve mekanla sınırlanma eğiliminde olan yeniliğin yayılmasına bağlıdır (Jaffe 1986; Crescenzi, Rodriguez-Pose, ve Storper, 2007). Bu nedenle; firmalar arası sıkı sıkıya entegre edilmiş ağlar geliştirilmesi ve kuruluşların bölgesel yenilik sistemleri ile desteklenmesi (Lundvall 1992; Cooke ve Morgan) gelişen sanayi politikaları gündeminin önemli bir bölümü olarak ortaya çıkmaktadır.

Bölgesel Dışsallıkların Sağlanması Amacıyla Mekansal Politikaların Desteklenmesi

Görev-temelli ticaret ve yatırım yapılanmaları küresel üretim sisteminde kökleşmiştir ve yarışma kaynakları fazlasıyla küreselleşmiştir; gelişmekte olan ülkeler rekabet edebilirlik için yeni kaynaklar yaratmada ve tedarik zincirlerini geliştirmede bazı önemli zorluklarla karşılaşmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki gelişme zorlukların giderilmesi, yabancı doğrudan yatırımlar (potansiyel yayılma kaynağı) ile ulusal özel sektör arasında daha iyi ağların oluşturulmasını gerektirecektir. Diğer yandan; bu aynı zamanda insan kaynağının da geliştirilmesi için oldukça önemli girişimler (hem temel hem de mesleki eğitim açısından) gerektirecektir. Bunun ötesinde kamunun yerel üreticiler ile yabancı

alıcılar arasında işbirliğini sağlayarak yayılmayı destekleme ve yerel özel sektör ile kuruluşlar arasındaki koordinasyon aksaklıklarını giderme açısından önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu kapsamda, kamu ileriki yıllarda mekansal sanayi politikalarına oldukça fazla önem vermelidir.

Çoğu gelişmekte olan ülkede kullanılan politika araçlarından biri özel ekonomik bölgelerdir, genellikle serbest üretim bölgeleri olarak adlandırılırlar. Geleneksel olarak, bu alanlar öncelikle yerel piyasadaki mevcut ortamlardan daha rekabetçi ortamlar oluşturarak yabancı doğrudan yatırımcıyı çekmeye odaklanmaktadır. Bu tür özel ekonomik bölgeler, özellikle Doğu Asya'da, sanayileşmeyi ve ticari bütünleşmeyi kolaylaştırmada önemli rol oynamaktadır. Ancak, çoğu ülkede⁶ uygulanan –düşük ücretler, ticari seçenekler ve destekleyici mali teşviklere bağımlı olan- geleneksel serbest üretim bölgeleri modeli, yerel özel sektör ile dinamik ağlar kurulmasına oldukça az önem vermektedir. Benzer şekilde, bu model yeni bir alanda gelişme ve kalkınmada bir araç olarak etkin olmaktan uzaktır. Ayrıca, çoğu gelişmekte olan ülke için, bu modelin, kalkınma sürecini "zayıf bir yola" sokma eğiliminde olduğu görülmektedir. Mekansal sanayi politikalarını kullanan daha yenilikçi bir yaklaşım, gelişmekte olan ülkelere mekansal gelişmenin desteklenmesi gündeminin bir parçası olacaktır. Bu yaklaşım, yabancı yatırımcı ile yerel özel sektör arasındaki bağları güçlendiren bir sürü politika aracılığı ile küme-bazlı kalkınma modellerini birleştiren daha esnek, bütüncül bölgelerin kullanılmasını içerecektir. Bu da özel ekonomik bölgeler içerisinde yüksek kaliteli yatırım ortamlarının yerel özel sektör açısından mümkün olacağını güvence altına alacak, bilginin ve teknolojinin yayılmasını sağlayacaktır.

Sanayi ve Bölge Politikalarının Yönetişimi

Bu mekansal politikaları tamamlayıcı olarak, kamu doğrudan yerel kümelenmelere bağlı kamu mallarının (örneğin; eğitim, ortak araştırmalar, sertifikasyon ve piyasa bilgisi) yaygınlaşmasını sağlayacak kamu-özel kuruluşların gelişmesinin desteklenmesini amaçlayacaktır. Devlet kurumları, üniversiteler, eğitim kuruluşları ve iş örgütleri arasında işbirliğini ve bilgi-paylaşımını içeren bu tür yerel “kurumsal katmanların” (Amin ve Thrift 1994) geliştirilmesi, yeni rekabetçilik gündemine belki de tamamiyle uygun olan bir tür yönetim çerçevesi oluşturmaktadır.

Acemoglu, Johnson, ve Robinson (2005)'a göre kurumlar-bir toplumda “oyunun kuralları” (North 1990)- ülkeler arası ekonomik gelişmenin ve

⁶. Çoğu başarılı Doğu Asya ülkesi, özellikle Kore ve Malezya, temelde yayılmanın sağlanmasına odaklanmış çok daha dinamik SEZ (özel ekonomi alanları) modelleri uygulamıştır.

kalkınmanın esası ve “etkili belirleyicileri”dir. Çünkü bu kurumlar yenilik ve girişimcilik teşviklerini belirlemekte ve toplumların uyum sağlaması gereken temel zorlukları tanımlamaktadırlar. Ayrıca, kurumların toplumdaki temel rolü – bireysel (ekonomik) yapılanmalar arasında işbirliğini ve ortak eylemleri geliştirmek için- piyasanın ve bu bölümde tartışılan “yeni” rekabet edebilirlik gündeminin temelini oluşturan koordinasyon açıklarının tanımlanmasıdır. Ancak kurumlar içe dönüktür ve bu nedenle düzenlemelere karşı reformların önünü keserek bariyer rolü üstlenebilmektedirler (Aghion ve Trebbi 2002; Acemoglu ve Robinson 2006). Zayıf kuruluşların, kamu mallarının tedarikinde ve becerilerin ya da yenilik kapasitesinin ya da diğer potansiyel gelişme kaynaklarının iyileştirilmesini amaçlayan politikaların geliştirilmesinde ve oluşturulmasında olumsuz etkisi olabilmektedir. Bu nedenle, kamu ve özel sektörü bir araya getiren yoğun, esnek ve reform-odaklı kurumsal ağlarının geliştirilmesi rekabet edebilirlik gündeminin uzun vadedeki en birincil zorluklardan biri olacaktır.

Sanayi ve bölgesel kalkınma politikalarının geliştirilmesi ve uygulanmasının mikro düzeydeki sürecine bakıldığında, yönetim konusu - "kazanların ayrıştırılması" odaklı sanayi ve bölgesel kalkınma politikaları süreçlerinin ve karar süreçlerinin kapsanması gibi yönetim sorunsallarından bağımsız olarak-"rekabet edebilirlik" yaklaşımı kapsamında kritik olmaya devam etmektedir. *Yönetimi* bu kapsamda değerlendirdiğimizde, bir sanayi ve bölge politikasının sosyo-ekonomik etkilere dönüştürüldüğü bir süreçten bahsetmekteyiz. Bu nedenle, bu değerlendirme sadece bu politikaların nasıl belirlendiğine değil aynı zamanda nasıl uygulandıklarına ve izlendiklerine de dayanmaktadır. Sanayi politikasının, kazanılmış haklar ile ortaya çıkan risklere meyilli olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra, sürecin yolunda gidip gitmediğine dair yargıya varabilmek için gerekli olan geribildirim döngüleri oluşturmada yetersiz kalacağı görülmektedir. Bölgesel ölçekte bu riskler, köklü yerel odaklar ve yerel kuruluşların değişken kapasitelerinin etkisi ile artmaktadır. Günümüzde, bu gruplar politikaları çarpıtabilmekte ve "düşük büyüme tuzakları"nın oluşumuna katkı sağlamaktadır (Farole, Rodriguez-Pose, ve Storper, 2011).

Bu yönetim zorluklarının tanımlanmasında, hem sanayi politikaları hem de bölgesel politika alanları bazı anahtar ilkeler üzerinde birleşmektedir. Haussmann ve Rodrik (2006)'ın belirttiği üzere, bilgi ve koordinasyon sağlamak ve rant arayışını kısıtlamak amacıyla geliştirilen sanayi politikası alanı şu ilkeleri göz önünde bulundurmalıdır: *açık mimari* (önceden saptanmış sektör olmaksızın), *özörgütlenme* (katılımcılar ya da iletişim kanallarına yönelik dayatılmış sınıflandırmalar olmaksızın), ve *şeffaflık* (bağımsız değerlendirme içeren kamusal süreç). Bölgesel politika açısından ise, Avrupa Komisyonu'nun Barca Raporu'nda (Barca 2009), çok-katmanlı yönetimin, yerel koalisyonların desteklenmesinin, yerel deneyseleliliğin aşırı yükümlülükler ile dengelenmesinin

ve performans ve etkilere yönelik dayanıklı izleme ve değerlendirmenin önemine değinilmektedir.

Bu prensiplerin uygulanması, yukarıdan aşağıya doğru işletilen bir bürokrasiden kaçınmanın yanı sıra paydaşlar arasında etkili yatay koordinasyon ve fikir birliği sağlanmasında aracılık yapacak olan bir otoriteye olan ihtiyacın çok iyi bir biçimde dengelenmesini ve entelektüel mülkiyetin korunmasını gerektirmektedir. Bu aynı zamanda, politika geliştirme sürecini besleyecek, şeffaflığı sağlayacak ve olası etkilere yönelik etkin izleme ve değerlendirmeye imkan sağlayacak veri ve bilgiye olan kritik ihtiyaca da vurgu yapmaktadır.

Kaynakça

Acemoglu, D., ve J. Robinson. 2006. "De Facto Political Power and Institutional Persistence." *American Economic Review* 96 (2) :325–330.

Acemoglu, Daron, Simon Johnson, ve James A. Robinson. 2005. "Institutions as a Fundamental Cause of Development." In Philippe Aghion ve Steven Durlauf, editörler, *The Handbook of Economic Growth*. Amsterdam: Kuzey Hollanda.

Aghion, P., ve P. Howitt. 2006. Appropriate Growth: A Unifying Framework. *European Economic Association Yayını* 4 (2–3): 269 –314.

Aghion, P. A., ve F. Trebbi. 2002. *Endogenous Political Institutions*. C.E.P.R. Tartışma Makaleleri. Ekonomi Politikaları Araştırma Merkezi, Londra.

Amin, A., ve N. Thrift. 1994. *Globalization, Institutions and Regional Development in Europe*. Oxford: Oxford Üniversitesi Yayınları.

Barca, F. 2009. *An Agenda for a Reformed Cohesion Policy: A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations*. Danuta Hübner'in (Bölgesel Politikalar Müdürü) talebi üzerine hazırlanmış bağımsız rapor,. Nisan, 2009.

Canuto, O.Dutz, M.A. ve Reis, J.G. 2010. "Technological Learning: Climbing a Tall Ladder" in O. Canuto ve M. Giugale (eds.) *The Day After Tomorrow: A Handbook on the Future of Economic Policy in the Developing World*. 51-66. Washington, DC: Dünya Bankası.

Cooke, P. ve K. Morgan. 1994. "The regional innovation system in Baden-Württemberg". *International Journal of Technology Management*.9: 394-429.

Crescenzi, R., A. Rodriguez-Pose, ve M. Storper. 2007. *The Geographical Processes Behind Innovation: A Europe-United States Comparative Analysis*, Ekonomi üzerine Hazırlanmış Bölüm Makaleleri - 'Roma Tre' Üniversitesi 0081, Ekonomi Bölümü- Roma Tre Üniversitesi.

Djankov, S., C. Freund, ve C. Pham. 2006. *Trading on Time*. Washington, DC: Dünya Bankası.

Dutz, M.A. 2007. *Unleashing India's Innovation: Toward Sustainable and Inclusive Growth*. Washington, DC: Dünya Bankası.

Farole, T. ve Reis, J.G. 2010. "Exports and the Competitiveness Agenda: Policies to Support the Private Sector" in O. Canuto and M. Giugale (eds.) *The Day After Tomorrow: A Handbook on the Future of Economic Policy in the Developing World*. 85-100. Washington, DC: Dünya Bankası.

Farole, T., A. Rodriguez-Pose, ve M. Storper. 2011. "Cohesion Policy in the European Union: Growth, Geography, Institutions". *Journal of Common Market Studies*. 1-23.

Ghani, E. 2010. *The Services Revolution in South Asia*. New Delhi: Oxford Üniversitesi Yayınları.

Gootiz, B., ve A. Matoo. 2009. *Services in Doha: What's on the Table?* Dünya Bankası, Washington, DC

Gregory, R., C. Henn, B. McDonald, ve M. Saito. 2010. *Trade and the Crisis: Protect or Recover*. Washington, DC: Uluslararası Para Fonu.

Harrison, A., ve A. Rodríguez-Clare. 2009. *Trade, Foreign Investment, and Industrial Policy for Developing Countries*. Ulusal Ekonomi Araştırmaları Ofisi, Cambridge, MA.

Hausmann, R., ve D. Rodrik. 2002. *Economic Development as Self-Discovery*. CEPR Tartışma Yayınları. Ekonomi Politikaları Araştırma Merkezi, Londra.

Hausmann, R., ve D. Rodrik. 2006. *Doomed to Choose: Industrial Policy as Predicament*. CID Working Paper. Harvard Üniversitesi Uluslararası Kalkınma Merkezi, 9 Eylül 2006.

Imbs, J., ve R. Wacziarg. 2003. Stages of Diversification. *American Economic Review* 93 (1) :63–86.

Inter-American Development Bank. 2010. *The Age of Productivity: Transforming Economies from the Bottom Up*. C. Pagés, editor. New York: Palgrave MacMillan.

Jaffe, A.B. 1986. "Technological Opportunity and Spillovers of R&D: Evidence from Firms' Patents, Profits, and Market Value." *American Economic Review*. Amerika Ekonomi Vakfı. 76(5): 984-1001.

Klinger, B. 2010. *(New) Export Competitiveness*. Center for International Development. Washington, DC: Harvard Üniversitesi.

Li, Y., ve J. Wilson. 2009. *Trade Facilitation and Expanding the Benefits of Trade: Evidence from Firm Level Data*. Asia-Pacific Research and Training Network on Trade (ARTNeT), an initiative of the United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (UNESCAP) and the International Development Research Center (IDRC), Kanada.

Lundvall B.Å. (ed).1992). *National systems of innovation: Towards a theory of innovation and interactive learning*. London: Pinter.

Noland, M., ve H. Pack. 2003. *Industrial Policy in an Era of Globalization*. Washington, DC: Uluslararası Ekonomi Enstitüsü

North, Douglass C. 1991. "[Institutions](#)." [Journal of Economic Perspectives](#) 5 (1) :97–112. Amerika Ekonomi Vakfı

Porter, M. 1990. *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press.

Rodriguez, A., C. Dahlman, ve J. Salmi. 2008. *Knowledge and Innovation for Competitiveness in Brazil*. World Bank Institute Development Studies. Washington, DC: Dünya Bankası.

Rodriguez-Clare, A. 2005. "Coordination Failures, Clusters, and Microeconomic Interventions." *Economia* 6 (1) :1–42.

Rodrik, D. 2007. "Industrial Development: Stylized Facts and Policies." In *Industrial Development for the 21st Century*. New York: Birleşmiş Milletler.

Storper, M. 1997. *The Regional World: Territorial Development in a Global Economy*. Londra: Guilford Yayınları

World Bank. 2010. *Connecting to Compete: Logistics Performance Index 2010*. Washington, DC: Dünya Bankası

Trade and Industrial Policy 2.0 – Facilitating Firm-Level Competitiveness and Economy-Wide Adjustment⁷

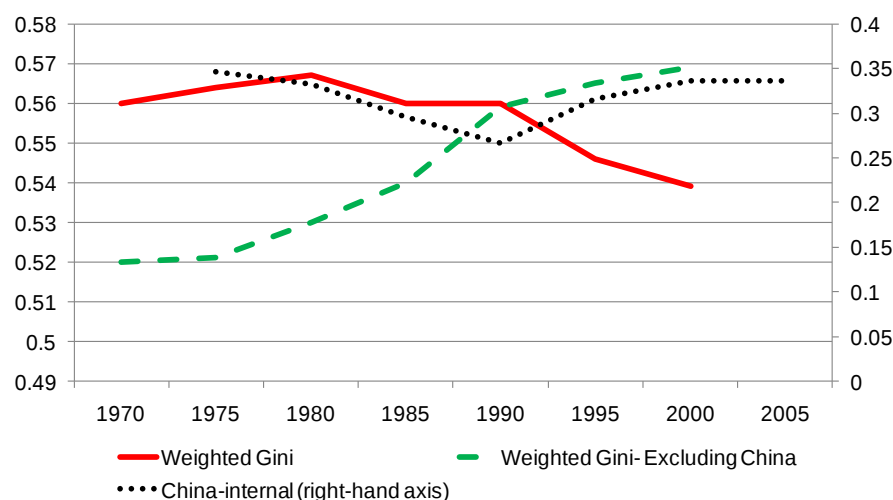
Thomas Farole
World Bank

⁷ This paper draws heavily on: Farole, T. and Reis, J.G. 2010. “Exports and the Competitiveness Agenda: Policies to Support the Private Sector” in O. Canuto and M. Giugale (eds.) *The Day After Tomorrow: A Handbook on the Future of Economic Policy in the Developing World*. 85-100. Washington, DC: World Bank.

Introduction

The most important and long-standing question facing researchers and practitioners in the field of development is why some places grow faster than others. Indeed trillions of dollars have been invested with the ultimate aim of achieving convergence in economic outcomes across regions and nations. Has it worked? Figure 1 suggests that there is no easy answer to that question. Using the (weighted) Gini coefficient – the most widely accepted measure of income inequality – the red plotline indicates that while global inequality remained stubbornly high through the 1980s, it has declined dramatically since then. So, poor countries are finally catching up with rich ones, right? Maybe not. The dashed green line uses all the same data, but simply removes China from the dataset. Here we see a completely different story, with inequality rising steadily over the period. So, the global story may actually be one of China catching up, with the rest of the developing world falling behind. Finally, the black dotted line looks within China itself, and tells a story of declining inequality up until 1990, followed by sharply rising inequality at precisely the same time that China as a whole was converging with the rich world.

Figure 1: Trends in Global Income Inequality (Gini Coefficient)

So what can we conclude from Figure 1? Since the 1970s, the world has experienced a major wave of global integration, which has done a lot to contribute to growth in developing countries; but inequality remains and may in fact be rising. It still depends very much on where you live – in the world and within a country. This snapshot also highlights the ongoing interest, and arguably

need, for industrial and regional policies designed to facilitate investment and growth in places that lag behind the global and national frontier.

Indeed, in the context of the recent global economic crisis, the demand for national and regional industrial policies has become more acute. But given the historically limited success of such policies, particularly those aimed at peripheral regions, it is critical that enhanced policy attention and investment come both with a comprehensive, open, and transparent approach. The remainder of this note is structured as follows: in the next section, I will review some of the key global trade and investment trends that preceded the crisis, and are even more relevant in the post-crisis environment; following this I will discuss briefly the impact of the crisis and its implications for a changing trade and industrial policy agenda; I will then argue for taking a “competitiveness” approach to industrial and regional policy, and will outline some particularly important topics in this agenda, specifically: trade facilitation, innovation, and agglomeration-supporting spatial policies; finally, I will touch briefly on the importance of governance in the industrial and regional policy arena.

Brief Review of Global Trends in Trade And Investment

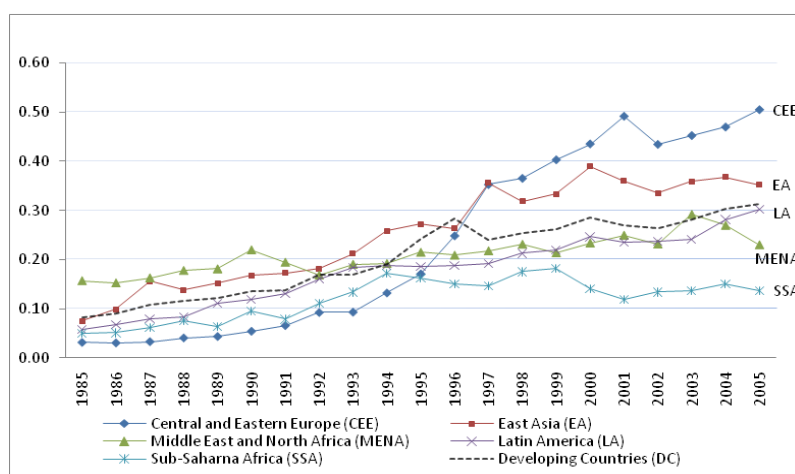
Since most developing countries abandoned wholesale import substitution models in the 1980s in favor of export-led growth, the pace of global trade integration has been nothing short of extraordinary. Indeed, trade has arguably been the most important driver of global growth, convergence, and poverty alleviation over the last quarter century. During 1983–2008, global trade grew 85 percent faster than gross domestic product (GDP). Developing countries in particular have benefited—annual exports from low- and middle-income countries grew 14 percent annually since 1990 compared to only 8 percent from high-income countries. China and East Asia’s rise is intrinsically linked to their export-led growth policies, which contributed to a rapid economic diversification and a shift in trade from commodities to manufactured products. The share of manufactured products in total exports of low- and middle-income countries rose dramatically from only 15 percent in 1970 to 57 percent by 2008, a level approaching the share in high-income countries (72 percent).

This rapid period of export growth from developing countries has been enabled by two critical structural changes in global trade: (a) the vertical and spatial fragmentation of manufacturing into highly integrated “global production networks”; and (b) the rise of services trade. Both of these in turn were made possible by major technological revolutions supported by multilateral trade policy reforms and broad liberalizations in domestic trade and investment environments in both developed and developing countries. Average tariffs in

high-income countries declined dramatically since the 1960s. In the United States, for example, average most favored nation (MFN) applied tariffs more than halved to reach around 10 percent by 1990; they have since more than halved again. Yet the major response from developing countries only took off from the late 1980s. At this point, major technological advances, particularly in transport (containerized shipping) and communications technologies dramatically lowered the cost of shipping intermediate goods and of managing complex production networks. The highly integrated network of trade in East Asia, anchored in China, has enabled the benefits of trade to spill over, supporting growth rates approaching double digits in many countries in the region over the past decade.

As shown in Figure 2, the result has been a massive growth in vertical trade – i.e. in trade in parts and components within the same product category. In Central and Eastern Europe, for example, vertical trade grew from only 2% of total trade in 1985 to reach 50% by 2005; for developing countries as a whole vertical trade quadrupled over twenty years to reach over 30% of total trade. This trend is contributing to growth by allowing more and more countries to benefit from specialization in products and tasks in which they have comparative advantage, as well as to exploit knowledge and technology spillovers resulting from trade and investment.

Figure 2: Share of Trade Accounted for by Vertical Trade

Source: Canuto, Dutz, and Reis (2010)

It is also worth pointing out that this broad trend of unbundling and dispersion of manufacturing is taking place not just across countries but also within them, enabling firms and supply chains to take advantage of the distinctive benefits of metropolitan and non-metropolitan regions for different

tasks. While this creates opportunities for some regions, it also raises the risks of regions becoming the canvas on which industry life cycles are played out, potentially making it more and more difficult for actors in peripheral regions to “territorialize” (Storper 1997) economic activity.

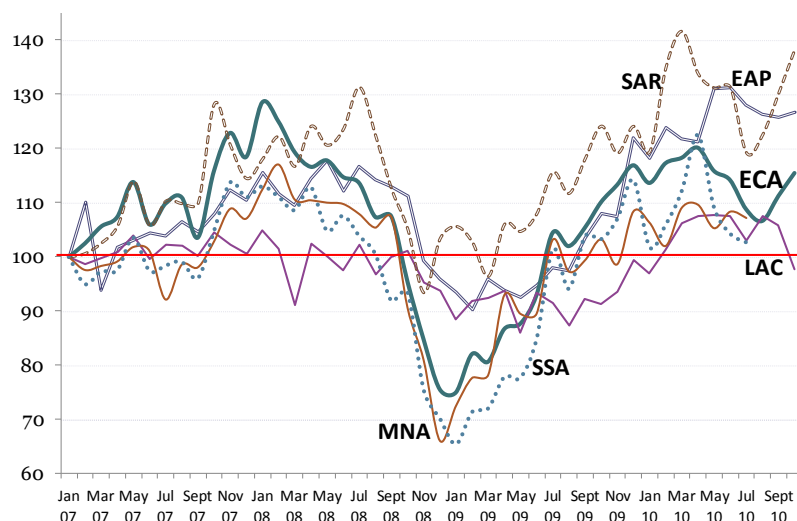
A second major area of growth potential for developing countries that has been made possible by rapidly expanding trade is in the area of services. Many of the same trends driving the “offshoring” of manufacturing have contributed to the globalization of services. Specifically this includes dramatic changes in the so-called 3Ts—technology, transportability, and tradability—of many services activities, which allow powerful forces of comparative advantage to play out. Interestingly, services trade has grown fastest in high and low income countries, with middle income countries trailing behind. In low income regions like South Asia, for example, the services sector accounted for more than 50 percent of the growth in regional GDP between 1980–85 and 2000–07 (Ghani 2010). And while significant barriers remain in the trade policy environment, growth in services trade has benefited from substantial liberalization in many markets, particularly on investment openness (Gootiz and Matoo 2009).

But while services trade has created opportunities for peripheral countries, it has not yet facilitated lagging a spreading of economic activity within developing countries. The first wave of services growth in most developing countries has concentrated in major metropolitan areas where key infrastructure, supporting infrastructure, and deep labor pools are available.

The Global Financial Crisis and A Changing Trade and Industrial Policy Agenda

During 2008 and 2009, the global economic crisis jolted what had been an extraordinary run of export-led growth in the developing and the developed world. As the financial crisis drained liquidity from the market and risk was dramatically recalibrated, the financial shock quickly affected demand and then reverberated rapidly through these now closely-integrated global supply chains. Between the last quarter of 2007 and the second quarter of 2009, global trade contracted by 36 percent (see Figure 3). Governments around the world moved relatively rapidly to head off the crisis, flooding the markets with liquidity, supporting trade finance, and investing in massive stimulus packages in order to boost demand. And although for a period there was a fear that creeping protectionism might undermine the recovery, governments for the most part managed to forego the temptation to engage in populist trade wars on a large-scale basis; however, since employment recovery continues to lag significantly behind trade and output recovery, at least in high income economies, the risk of protectionism may remain on the agenda for some time (Gregory et al 2010).

Figure 3: Merchandise Trade Indices by Region (Jan 2007= 100)

However, the crisis has shaken faith in markets and discredited laissez-faire approaches that rely simply on trade, investment, and financial market policy liberalization. Instead, governments and local markets have been “rediscovered.” In this sense, the demand for activist government is likely to go well beyond financial markets and regulation and will impact the policy environment in which trade, industrial, and regional development policies and strategies are designed.

The crisis has also highlighted the critical importance of *diversification* (of sectors, products, and trading partners) in reducing the risks of growth volatility. The recent era of globalization contributed to substantial specialization of many economies. While this was predicted by trade theory, what was perhaps unexpected was the degree of vertical specialization that emerged through the “task-based” trade in global production networks discussed previously. In middle income countries, the diversification agenda often has less to do with volatility per se, but rather the need to facilitate upgrading or *structural transformation* to escape the “middle income trap” of rapidly deteriorating competitiveness in traditional cost-driven sectors and insufficient quality and innovation to compete in higher value added products and tasks. In both cases, as the post-crisis era emerges, diversification will be at the top of the policy agenda in most developing and middle income countries. This will create further demand for government activism.

Finally, the crisis highlighted once again the growing gaps in output and outcomes in different regions within countries. In fact, many lagging regions that had begun to gain some ground just before the crisis were revealed to have economic structures that were vulnerable to the downturn; as such, the gains of the past decade were wiped away within a year in some regions. In many countries this situation is aggravated by the need for significant budget cuts, often impacting disproportionately on these lagging regions. Thus, the regional question is likely to loom large in the post-crisis industrial policy agenda.

Industrial Policy as Competitiveness

The demand for a more activist approach raises the risk of going back to “old style” industrial policy that is associated with the import-substitution era. One risk here is that the heavy hand of government—in picking winners, in managing unrealistic exchange rates, and in attempting to derive demand through import substitution—will distort the market and undermine private sector competitiveness in the long term.⁸ As shown in Rodríguez-Clare (2005), even in the presence of externalities and clustering, distorting prices policies such as import tariffs, export subsidies, and other tax breaks and fiscal incentives are likely to reduce welfare. Further, such demand for protection—which would inevitably emerge through traditional industrial policies—could eventually undermine the gains made in trade liberalization over recent decades.

On the other hand, greater active government commitment to growth policy also opens up the possibility of countries adopting a more comprehensive, competitiveness-based approach to exports and growth. As Klinger (2010) points out, firm productivity is determined in large part by public inputs to firm production and the good functioning of the markets in which they operate. Thus, government can play a valuable role—indeed, its role is critical—in overcoming market failures, particularly with regard to information externalities and collective action/coordination challenges. If done effectively, government can create the conditions that allow the private sector to respond to market opportunities. While there is still a debate on the role of government intervention and about the nature and usefulness of industrial policy, there is a consensus today that the identification of a set of microeconomic interventions from governments, without distorting relative prices, can lead to significant improvements in coordination among actors and private sector development. As

⁸Noland and Pack (2003) survey a series of studies showing that, contrary to popular belief, industrial policy in East Asia was not successful in supporting high-growth sectors. The sectors that received the most support in terms of subsidies, tax breaks, and protection in Japan, Korea, and Taiwan were not the ones that later showed the highest growth. This provides further support for valid skepticism regarding policies that attempt to “pick winners.”

discussed in Harrison and Rodríguez-Claire (2009), Rodríguez-Claire (2005), and Klinger (2010), these interventions can include both policies to induce discovery, as per Hausmann and Rodrik (2002), and policies to promote the benefits of agglomeration (inspired by the seminal work from Porter [1990]). The mix of these two sets of policies should vary across countries according to their stage of development (Rodríguez-Claire 2005).⁹

The “enlightened path” above would result in a deepening of the competitiveness agenda and a strengthening of government’s role in supporting the private sector by unlocking the constraints that discourage private sector innovation, investments, and export diversification, while also facilitating the adjustment capacity of the economy. What might this path look like? Much of it would be familiar; for example, it would recognize the fundamental role of human capital, of sound macroeconomic foundations, and basic institutions—like property rights, the rule of law, and effective regulation—as the basis for long-term competitiveness. But it would carry on beyond these basic foundations to address the *microeconomic environment*, which shapes individual firms’ capacities and incentives on a daily basis, by also addressing market and information failures, providing public goods, and improving coordination and the diffusion of knowledge and best practices. The competitiveness policy framework might be described as being based on the following three pillars:

- *Aligning macro-incentives:* For example, removing economic biases arising from tariff and non-tariff barriers, real exchange rate misalignment, and distortive tax regime; ensuring overall fiscal health of the economy, efficient labor market operation, product and factor market conditions, property rights protection, effective regulation, and ease of firm entry and exit.
- *Reducing trade-related costs:* For example, improving backbone services and inputs such as energy, telecommunications, finance, and other services inputs; improving capacity and coordination of government agencies at the border, international transit arrangements, regional and multilateral agreements, and policy reforms that ensure more competitive markets for international transport, logistics, and other services that facilitate trade transactions.
- *Proactive policies for overcoming government and market failures:* For example, promoting technology creation and adaptation, developing product standards and certifications, providing trade finance, supporting

⁹Imbs and Wacziarg (2003) show that growth is first associated with export diversification and later with increasing concentration.

industry clusters, facilitating special economic zones and other spatial developments, and ensuring coordination of economic actors and linkages and spillovers to the local economy.

The first of these pillars is clearly cross-cutting in nature. The second and the third, however, have elements that clearly need to be defined and implemented at the sectoral level to be effective.

Many of the issues on the agenda within this broad framework of competitiveness are not new; indeed, governments have always played an important role in addressing some of these. However, with the growing post-crisis emphasis on more proactive policies, several issues are likely to emerge as priorities within the competitiveness agenda. These are discussed briefly below, and include: *targeting transport and trade facilitation to reduce the cost of bringing goods to market; facilitating innovation to encourage sectoral and regional upgrading; and using agglomeration-supporting spatial policies like special economic zones (SEZs) and clusters to facilitate externalities.*

Targeting Transport and Trade Facilitation to Reduce the Costs of Bringing Goods to Market

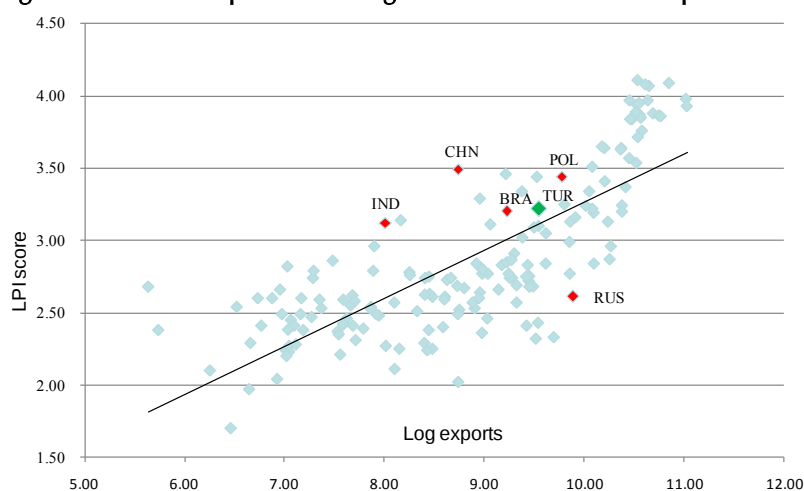
Labor costs and productivity are critical determinants of competitiveness, but these stop at the factory or farm gate. For exporters in many developing countries, comparative advantage is eroded step-by-step across the miles between production and markets. Distance alone will, in many sectors, determine the potential to compete in international markets. But more controllable factors, such as transport and communications infrastructure, border-related processes, and local logistics markets, will play a critical role in shaping exporters' competitiveness through their impact on cost, time, and supply chain reliability. Data from the World Bank's *Logistics Performance Index* (World Bank 2010) show a clear relationship between logistics performance and exports (see Figure 4). Empirical literature tracing the effect of transport and trade facilitation constraints on trade flows, while limited by the difficulties of properly measuring these barriers (Inter-American Development Bank 2010), shows unequivocal impacts of time and costs on developing country exports and particularly perishable agricultural products (Djankov, Freund, and Pham 2006) and on the composition of trade (Li and Wilson 2009).

Taking up the competitiveness agenda, governments will play an increasingly active role in trying to overcome transport, trade facilitation, and logistics constraints. This will start by putting in place the hard and soft infrastructure to facilitate goods movement. But it will also involve more active efforts to identify and develop transport corridors, to improve coordination

across border clearance agencies (both internally and in concert with trading partners), to strengthen competition in local logistics markets, and to work with the private sector to overcome coordination failures in export logistics and facilitate greater scale and predictability.

In addition, given that for many developing countries, exports of services are a key element of their trade diversification strategy, an expanded trade facilitation agenda must also contemplate telecommunication and connectivity, because maintaining and upgrading both the quantity and quality of communication infrastructure is crucial for ensuring the possibility of engaging in trade in services.

Figure 4: Relationship between Logistics Performance and Exports

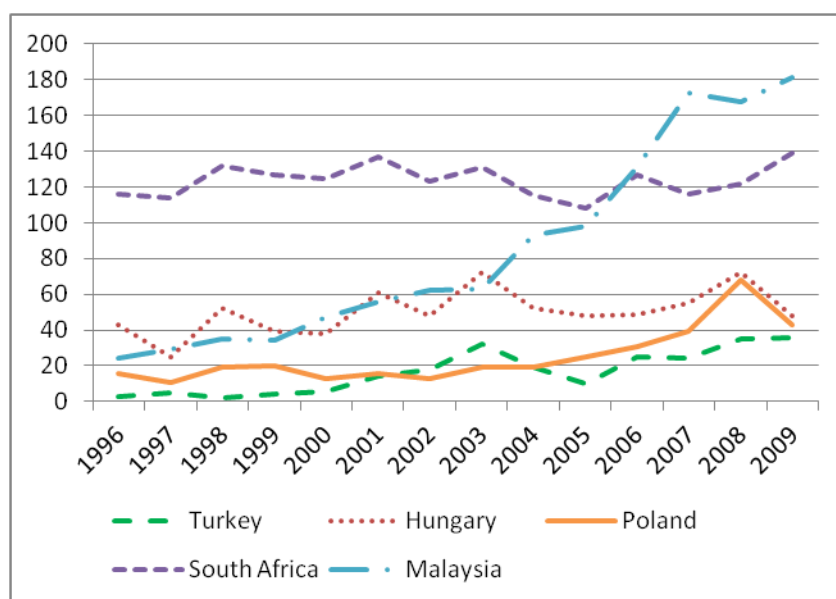
Source: Logistics Performance Index (2010) and COMTRADE (US\$ exports, 2008)

Facilitating innovation

A second important part of the policy agenda, especially for middle income countries, is promoting the capacity for innovation. This is critical to achieving structural transformation, both in terms of upgrading to new sectors and enabling a country's firms to compete in higher value-added and higher quality segments of existing sectors. As Figure 5 illustrates, innovation (proxied here by patents) varies significantly across middle income countries. In this comparison Turkey compares particularly poorly against regional and global peers, registering somewhere between 20 and 40 patents annually over the past decade. This compares to South Africa – a country that is both more peripheral and smaller than Turkey – that has registered consistently between 120 and 140 patents annually. Even more telling is the growth pattern of Malaysia, which had

a patent rate similar to Turkey in the mid-1990s and has since grown inexorably to reach 180 registered patents in 2009.

Figure 5: Number of Annual Patents Granted in the US (1996-2009)

Source: USPTO

But the importance of innovation is not confined to patents. Appropriate growth policy (Aghion and Howitt 2006) for many lower and middle income countries may be less about discovery than about policies to facilitate learning and adaptation to enable catching up at the frontier. In fact, the gap in productivity between the industry vanguard and the mass of (formal and informal) SMEs is often larger within countries than across them. A study in India (Dutz 2007) covering 2,300 companies spanning makers of drugs, foods, car parts, and textiles, as well as metal-bashers and garment weavers in 16 states showed, for example, that the leading group in each industry was about five times as productive as the average firm. A similar study in Brazil (Rodriguez, Dahlman, and Salmi 2008) found an even higher disparity in productivity – a factor of 10 – between leading and subsistence firms. From a policy perspective, therefore, there is a significant opportunity to focus on diffusion and incremental adaptation to bridge this divide.

Finally, innovation policy clearly has a regional dimension, as the nature of innovation processes are inherently linked to personal contact and spillovers

from innovation tend to be quite spatially confined (Jaffe 1986; Crescenzi, Rodriguez-Pose, and Storper, 2007). Thus, the importance of developing tightly integrated networks of firms and supporting institutions with regional innovation systems (Lundvall 1992; Cooke and Morgan is likely to feature as an important part of the emerging industrial policy agenda.

Using Agglomeration-Supporting Spatial Policies to Facilitate Regional Externalities

As task-based trade and investment patterns have become engrained in the global production system and the sources of competition are highly globalized, developing countries are likely to face significant challenges in developing new sources of competitiveness and upgrading their position in value chains. Addressing the challenge of upgrading in developing countries will require facilitating better links between foreign direct investment (the source of potential spillovers) and the domestic private sector. On the one hand, this will require a greater emphasis on human capital upgrading (both in terms of core education and vocational training). Beyond this, however, there is an important role for governments to facilitate spillovers by promoting collaboration between local producers and foreign buyers, and overcoming gaps in coordination among the local private sector and institutions. In this regard, governments are likely to put greater emphasis on spatial industrial policies in the years ahead.

One such policy instrument that has been used in many developing countries are special economic zones (SEZs), most commonly export processing zones (EPZs). Traditionally, these have focused primarily on attracting foreign direct investment by establishing a more competitive investment environment than would be available in the domestic market. Such SEZs played a valuable role in catalyzing industrialization and trade integration, particularly in East Asia. However, the traditional EPZ model that has been implemented in most countries¹⁰—reliant on low wages, trade preferences, and substantial fiscal incentives—paid too little attention to facilitating dynamic linkages with the local private sector. As such, this model is unlikely to be effective as a tool for growth and development in the new era. Indeed, for many developing countries, it is more likely to facilitate lock-in to a “low road” development path. A more innovative approach to using spatial industrial policy will be part of the new agenda of supporting industrial upgrading in developing countries. This will involve the use of more flexible, integrated zones that combine cluster-based development models with a host of policies designed to facilitate linkages between foreign investors and the local private sector. This will ensure that the

¹⁰. Many of the successful East Asian countries, most notably Korea and Malaysia, actually implemented much more dynamic SEZ models, with an explicit focus on facilitating spillovers.

high-quality investment environment on offer in SEZs is also available to the local private sector, and will facilitate knowledge and technology spillovers.

Governance of Industrial and Regional Policy

As a complement to these spatial policies, governments will increasingly aim to support the development of public-private institutions that promote public goods (for example, training, joint research, certification, and market information) linked directly to local clusters. Development of such local “institutional thickness” (Amin and Thrift 1994), involving cooperation and knowledge-sharing among government agencies, universities, training institutions, and business organizations establishes a governance framework that is perhaps ideally suited to the new competitiveness agenda.

Acemoglu, Johnson, and Robinson (2005) argue that institutions—the “rules of the game” in a society (North 1990)—are the fundamental, “deep determinants” of economic growth and development differences across countries, since they ultimately shape incentives for innovation and entrepreneurship and set the main constraints for societies to adapt. Indeed, the fundamental role of institutions in a society—to facilitate cooperation and collective action among individual (economic) agents—is to address the market and coordination failures that are the basis for the “new” competitiveness agenda discussed in this chapter. But institutions are endogenous, and so can also act as barriers to adjustment, by blocking reform (Aghion and Trebbi 2002; Acemoglu and Robinson 2006). And weak institutions may have a negative influence on the provision of public goods and on the development and delivery of policies aimed at improving skills or innovation capacity, or other potential sources of growth. Therefore, building networks of dense, flexible, and reform-minded institutions that bring together the public and private sectors will be one of the primary challenges in the long-term agenda of competitiveness.

With respect to the micro-level processes of developing and implementing industrial and regional policy, the issue of governance remains critical under the “competitiveness” approach – whether or not it involves “picking winners” industrial and regional development policy processes involve making choices; as such, governance matters. When we talk of *governance* in this context we refer to the process by which industrial and regional policy is translated into socio-economic impact. This therefore depends not only on how these policies are determined, but also how they are implemented and monitored. Industrial policy is well known to be prone to risks of capture by vested interests. Moreover, it tends to lack the necessary feedback loops by which to judge whether or not is on track. At the regional level, these risks are often compounded by entrenched local elites and variable capacity of local

institutions. Together they can distort policy and contribute to “low growth traps” (Farole, Rodriguez-Pose, and Storper, 2011).

In addressing these governance challenges, both the industrial and regional policy domains appear to have converged on some key principles. Hausmann and Rodrik (2006) note that an industrial policy environment designed to facilitate information and coordination and limit rent-seeking should follow the principles of: *open architecture* (no predetermined sectors), *self organization* (no forced classifications of participants or communications channels); and *transparency* (a public process with independent evaluation). In terms of regional policy, the European Commission’s Barca Report (Barca 2009) highlights the importance of multi-level governance, of supporting local coalitions, of balancing local experimentalism with greater accountability, and of robust monitoring and evaluation of performance and impact.

Delivering on these principles requires effective horizontal coordination across stakeholders and finely balancing the need for an authority that can broker consensus and protect intellectual property, while avoiding top-down bureaucracy. It also underscores the critical need for data and information: to inform the policy development process, to ensure transparency, and to enable effective monitoring and evaluation of impact.

References

- Acemoglu, D., and J. Robinson. 2006. “De Facto Political Power and Institutional Persistence.” *American Economic Review* 96 (2) :325–330.
- Acemoglu, Daron, Simon Johnson, and James A. Robinson. 2005. “Institutions as a Fundamental Cause of Development.” In Philippe Aghion and Steven Durlauf, editors, *The Handbook of Economic Growth*. Amsterdam: North-Holland.
- Aghion, P., and P. Howitt. 2006. Appropriate Growth: A Unifying Framework. *Journal of the European Economic Association* 4 (2–3): 269 –314.
- Aghion, P. A., and F. Trebbi. 2002. *Endogenous Political Institutions*. C.E.P.R. Discussion Papers. Centre for Economic Policy Research, London.
- Amin, A., and N. Thrift. 1994. *Globalization, Institutions and Regional Development in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Barca, F. 2009. *An Agenda for a Reformed Cohesion Policy: A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations*.

Thomas Farole

Independent report prepared at the request of Danuta Hübner, Commissioner for Regional Policy. April, 2009.

Canuto, O. Dutz, M.A. and Reis, J.G. 2010. "Technological Learning: Climbing a Tall Ladder" in O. Canuto and M. Giugale (eds.) *The Day After Tomorrow: A Handbook on the Future of Economic Policy in the Developing World*. 51-66. Washington, DC: World Bank.

Cooke, P. and K. Morgan. 1994. "The regional innovation system in Baden-Württemberg". *International Journal of Technology Management*. 9: 394-429.

Crescenzi, R., A. Rodriguez-Pose, and M. Storper. 2007. *The Geographical Processes Behind Innovation: A Europe-United States Comparative Analysis*, Departmental Working Papers of Economics - University 'Roma Tre' 0081, Department of Economics - University Roma Tre.

Djankov, S., C. Freund, and C. Pham. 2006. *Trading on Time*. Washington, DC: World Bank.

Dutz, M.A. 2007. *Unleashing India's Innovation: Toward Sustainable and Inclusive Growth*. Washington, DC: World Bank.

Farole, T. and Reis, J.G. 2010. "Exports and the Competitiveness Agenda: Policies to Support the Private Sector" in O. Canuto and M. Giugale (eds.) *The Day After Tomorrow: A Handbook on the Future of Economic Policy in the Developing World*. 85-100. Washington, DC: World Bank.

Farole, T., A. Rodriguez-Pose, and M. Storper. 2011. "Cohesion Policy in the European Union: Growth, Geography, Institutions". *Journal of Common Market Studies*. 1-23.

Ghani, E. 2010. *The Services Revolution in South Asia*. New Delhi: Oxford University Press.

Gootiz, B., and A. Matoo. 2009. *Services in Doha: What's on the Table?* World Bank, Washington, DC

Gregory, R., C. Henn, B. McDonald, and M. Saito. 2010. *Trade and the Crisis: Protect or Recover*. Washington, DC: International Monetary Fund.

Harrison, A., and A. Rodríguez-Clare. 2009. *Trade, Foreign Investment, and Industrial Policy for Developing Countries*. National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.

Hausmann, R., and D. Rodrik. 2002. *Economic Development as Self-Discovery*. CEPR Discussion Papers. Centre for Economic Policy Research, London.

Hausmann, R., and D. Rodrik. 2006. *Doomed to Choose: Industrial Policy as Predicament*. CID Working Paper. Center for International Development at Harvard University, September 9, 2006.

Imbs, J., and R. Wacziarg. 2003. Stages of Diversification. *American Economic Review* 93 (1) :63–86.

Inter-American Development Bank. 2010. *The Age of Productivity: Transforming Economies from the Bottom Up*. C. Pagés, editor. New York: Palgrave MacMillan.

Jaffe, A.B. 1986. "Technological Opportunity and Spillovers of R&D: Evidence from Firms' Patents, Profits, and Market Value." *American Economic Review*. American Economic Association. 76(5): 984-1001.

Klinger, B. 2010. *(New) Export Competitiveness*. Center for International Development. Washington, DC: Harvard University.

Li, Y., and J. Wilson. 2009. *Trade Facilitation and Expanding the Benefits of Trade: Evidence from Firm Level Data*. Asia-Pacific Research and Training Network on Trade (ARTNeT), an initiative of the United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (UNESCAP) and the International Development Research Center (IDRC), Canada.

Lundvall B.Å. (ed).1992).*National systems of innovation: Towards a theory of innovation and interactive learning*. London: Pinter.

Noland, M., and H. Pack. 2003. *Industrial Policy in an Era of Globalization*. Washington, DC: Institute for International Economics.

North, Douglass C. 1991. "[Institutions](#)." [Journal of Economic Perspectives](#) 5 (1) :97–112. American Economic Association.

Porter, M. 1990. *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press.

Thomas Farole

Rodriguez, A., C. Dahlman, and J. Salmi. 2008. Knowledge and Innovation for Competitiveness in Brazil. World Bank Institute Development Studies. Washington, DC: World Bank.

Rodriguez-Clare, A. 2005. "Coordination Failures, Clusters, and Microeconomic Interventions." *Economia* 6 (1) :1–42.

Rodrik, D. 2007. "Industrial Development: Stylized Facts and Policies." In *Industrial Development for the 21st Century*. New York: United Nations.

Storper, M. 1997. *The Regional World: Territorial Development in a Global Economy*. London: The Guilford Press.

World Bank. 2010. *Connecting to Compete: Logistics Performance Index 2010*. Washington, DC: World Bank.

Yerel Sınai Kalkınmayı Anlamak: Kuramdan Pragmatik Yerel Siyasalara

Prof. Michael Taylor
Birmingham Üniversitesi

Aksel Ersoy
Birmingham Üniversitesi

Giriş

Bölgesel kalkınma alanında çalışan tüm siyasetçi, politika belirleyici, akademisyen, araştırmacı ve uygulayıcıların karşı karşıya kaldığı temel sorun, bölge, yerel birim ya da yerlere uygun politikaların nasıl planlanacağı ve geliştirileceğidir. Bu ödev, günümüzde ekonomik kriz, petrol fiyatlarındaki tutarsızlık, enerji ve maden maliyetlerindeki dalgalanmaların da etkisiyle daha da karmaşık bir hal alan hızlı küresel ekonomik değişimden ötürü daha da sorunlu hale gelmektedir.

Bu soru Türkiye bağlamında özel bir önem taşımaktadır. Türkiye, özellikle imalata dayalı olarak hızla büyüyen bir ekonomidir. Ulusal ekonomide verimlilik artmakta, Türkiye'nin ekonomik büyüme tarzının Çin ve Hindistan'inkine benzerliklerine dikkat çekilmektedir (Rodrik, 2010). Aynı zamanda Türkiye kendini Avrupa Birliği'ne üyelik için konumlandırmakta ve hazırlamaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin ulusal ekonomik hedeflerine ulaşabilmesi için, bölgesel ekonomik politikaların, ulusal ekonomiyi oluşturan bölgesel ekonomilerin büyüme potansiyelini destekleyecek, yönlendirecek ve pekiştirecek mahiyette olması önem taşımaktadır. Büyük şehir merkezlerindeki en gelişmiş hallerinden daha kırsal ve bölgesel alanlara değin il düzeyinde bu ekonomilerin sürece başlangıç noktaları farklılık göstermektedir.

Türkiye'nin bölgesel ekonomik politikalarının karşı karşıya olduğu küresel ekonomik çerçeve de hızlı bir değişim sergilemektedir. Ulus ötesi şirketler eliyle gelişen değer zincirleri, dış kaynak kullanımı ve dönüşen değer zinciri yönetimi tarzlarından ötürü küresel çapta karşılıklı bağımlılık devasa ölçeklerde artış göstermektedir. Bu zincirleri yöneten şirketlerin 'finansallaşması' sonucu başlıca kaygı bir yandan üretim risklerini dışsallaştırırken diğer yandan hissedarlar için değer yaratmaya evrilmektedir. Bu şirketler giderek kaynakların sahibi ve fikri mülkiyet haklarının, teknolojinin ve finansal akımların yöneticisi rolünü üstlenmekte, böylece üretimi taşeron imalatçılara devrederken bu diğer değerlerden kar elde etme yoluna gitmektedir. Bir yandan da bu süreçte, özellikle koruma fonları alanındaki "akıllı" ve biçimlendirilmiş spekülasyon yoluyla finans kurumlarından ve finansal araçlardan yardım almaktadır. Ancak Türkiye'deki imalatçılar uluslararası şirketlerin yönettiği bu değer zincirlerinin alt kademelerinde faaliyet göstermektedir.

Küresel finansal sistemde şirketlerin finansallaşmasına paralel diğer bir temel dönüşüm paranın metalaştırılmasıdır. Paranın metalaştırılması, Kuzey Amerika, Avrupa ve Japonya üçgenindeki ekonomilerde artan tüketim eğilimlerini beslemiş, bu ülkelerdeki sıradan insanların tüketici borçlarında katlanarak büyüyen bir ivmeyi arzu edilir ve olanaklı kılmıştır. Bu borç,

Türkiye'deki imalatçıların da yerlerini aldıkları değer zincirlerinde gezinen talebe kaynaklık etmektedir.

Dünyanın gelişmiş piyasa ekonomilerinde gerçekleşen bu dönüşümler, son otuz yılda piyasaların her daim doğru hareket ettiğine ve denge kurduğuna dair sarsılmaz bir neoliberal, Friedman-vari bir inanç üzerine inşa edilmiştir. Ekonomik daralma ve onu izleyen yavaş, tereddütlü toparlanma, bocalayan tüketim eğilimleri ve piyasalarda gezinen zehirli ve kirli para, 2008 öncesi yıllarda İngiltere'nin son Emek Partisi iktidarındaki başbakanı Gordon Brown'a ekonomik büyüme ve küçülme eğilimlerinin sona erdiğini ilan ettiren bu eski kesin ve emin yargıların da sonunu getirmektedir.

Kuramsallaştırma Süreci

Öyleyse, Türkiye gibi bir ülkenin farklı kısımlarında yerel ve bölgesel ekonomileri biçimlendirecek, bölgesel ölçekte işleyen süreçleri anlamak nasıl mümkün olabilir? Öncelikle, ekonomik süreçlerin ölçülmesinin olanaksız değilse de güç olduğunu kabul etmek gerekir. Ekonomik veriler yalnızca çıktıları, yani geçmişte olan biteni ortaya koyar ve gelecekte olabileceklere dair yalnızca bir izlenim oluşturabilir. Oysaki kuramlar süreçlerin gidişatını tahmin edilebilir. Bu da kuramı yerel ekonomik büyüme yaratacak politikaların belirlenmesinde merkezi bir konuma koyar. Şu halde, bölgesel ekonomik politikalar, ancak ve ancak tasarımlarında kullanılan kuramlar ve bu kuramların hedeflenen bölgelere uygunlukları düzeyinde başarılı olabilir.

Bulunduğumuz noktada son derece açıklıkla görülebilecek bir konu, bölgesel ekonomileri biçimlendiren süreçleri konu alan kuramların sayıca azımsanmayacak boyutta olduğudur. Ancak hiç de açıklıkla görülemeyecek bir diğer konu ise bu kuramların hangilerinin Türkiye gibi bir ülke için bölgesel ekonomik politikalar geliştirmede ampirik ve pratik değerinin ve geçerliğinin olabileceği sorusudur.

Geldiğimiz noktada yerel ekonomik kalkınma alanında, tamamı gelişmiş ülkeler bağlamında geliştirilmiş ancak daha geniş bir uygulama alanı bulmuş iki grup kuram söz konusudur:

- Ekonomistlerce geliştirilen içsel kalkınma kuramları (diğer adıyla 'yeni ekonomik coğrafya'),
- Ekonomik coğrafya, ekonomik sosyoloji ve benzeri diğer sosyal bilimcilerce geliştirilen kurumsalcı kuramlar (yeni bölgeselcilik ve iç içe geçmişlik düşünceleri)

İçsel kalkınma kuramları toplumsal yönü zayıf, kaba hatlı karikatürler olmakla eleştirilmiş, kurumsalcı kuramlar ise berraklıktan uzak olmakla suçlanmıştır (Clark 1998; Krugman, 1991). Bu “yol gösterici” kuramlar arasındaki rekabet ancak böylece özetlenebilir.

İçsel Kalkınma Kuramı

İçsel bölgesel büyüme kuramı, soyut matematiksel usa vurumdan yararlanarak büyümeyi bir dizi ‘yapay veri’ ile açıklamaya çalışır. Bu kuram şirketleri rasyonel, karını maksimize etmeye çalışan özneler olarak görür. Gerçekliği denge temelli modeller kullanarak anlayabileceğini varsayar (Plummer ve Sheppard, 2006). Bu yaklaşımın temelinde, girişimciler bilgi ve yeniliğe yatırım yaptıkça ortaya çıkan yaparak öğrenme, bilgi aktarımı ve Schumpeter tarafından öngörülen “yaratıcı yıkım” süreçleri temelinde ilerleyen “içsel” teknolojik değişim (“toplumsal sermayesi” ve “insan sermayesi” de dahil olmak üzere) yer alır (Bkz. Martin ve Sunley, 1998; Jones, 1998).

Bu modeller, soyut ve sınanması güç modellerdir. Ancak bu alanda denenen sınama ve analiz çabaları, bölgesel ekonomik değişimin belirleyicisi olarak 5 ‘yapay verinin’ altını çizmektedir:

1. teknolojik değişim ve yenilikçilik;
2. insan sermayesinin, araştırmanın ve eğitimin desteklenmesi;
3. kümelenme ve dışsallıklar;
4. bilgi aktarımı (girişimcilik ve yeni şirket kurulumlarını da kapsar);
5. sektörel uzmanlaşma ve/veya çeşitlenme (Bkz. Glaeser, 2000).

Bu ‘yapay verilerin’ ölçülmesi güç olduğundan, bugüne dek yapılan araştırmalarda bunlara atfen birçok temsili değişken kullanılmıştır (Bkz. Durlauf vd., 2004). Ancak, bu temsili değişkenler uygun olsalar dahi içsel büyüme kuramının arkasında yatan ekonomik usavurum bakımından söz konusu temsili değişkenleri anlamlı bir şekilde yorumlamak güçtür. Bu durum, özellikle de değişken seçiminin kuramsal uygunluktan çok verilere erişim olanakları tarafından belirlendiği durumlarda geçerlidir (Durlauf ve Quah, 1999).

Coğrafya alanındaki kuramsal ve deneysel araştırmalar, içsel büyüme kuramının yararlılığını kısıtlayan kanıt yetersizliğinin altını çizmekte ve kuramsallaştırılan ilişkilerin çoğunun aşırı basite indirgenmiş ve yetersiz kuramsallaştırılmış olduğunu göstermektedir. Örneğin içsel bölgesel kalkınma kuramında kümelenmelerin herhangi bir eleştirel tutuma konu olmadan işlem maliyetlerini düşüren dışsal bir ölçek ekonomisi kaynağı olduğu varsayılmaktayken, ampirik bulgular bizlere kümelenmenin işlem maliyeti anlamında dahi daha ucuz üretim vaat etmediğini, ancak ve ancak davranışsal

anlamda daha kolay üretime olanak verdiğini göstermektedir (Taylor, 1975). Benzer biçimde, bir yerdeki bilginin varlığının herhangi bir sorun teşkil etmeden bir şirketten diğerine aktarıldığı varsayılmaktadır. Gündelik deneysel gözlemler bile bize sözleşme hukukunun, fikri mülkiyet haklarına sağlanan hukuki korumanın ve şirketlerin kullandıkları taklit edilememe stratejilerinin tümünün bilgi aktarımını kısıtlama çabasında olduğunu gösterirken, kuramda herhangi bir aktarım mekanizmasının kavramsallaştırmasına yer verilmemektedir. Gerçekten de, bilgi akımları üzerindeki bu kısıtlamalar, şirketlere ilişkin özbeceriler kuramının “taklit edilememe” türevinde kuramsallaştırılmaktadır.

İçsel bölgesel büyüme kuramının ‘yapay verilerinin’, özellikle de belli bir bölgesel ekonomik sistemde teknolojik değişimin sağladığı büyüme itkisini yaygınlaştıran mekanizmaların, çözümlenmesi gerektiği tartışılabilir (Clark, 1998). Bu kuramlar, gerçek hayattaki yere bağımlı ekonomilerin belirsiz durumsallığına ilişkin çok kısıtlı bir bakış açısı sunabilmektedir. Ekonomi alanı dışında, Granovetter (1985) tarafından ortaya konan iç içe geçmişlik kavramı temelinde yerel ekonomik büyümeye ilişkin geliştirilen bir dizi kurumsalcı kuram, salt piyasa mekanizmalarının anonimliğinden bir adım öteye geçerek toplumsal bağıntılar üzerinde yükselen ekonomik hayatı ve ticari etkileşimleri vurgulamaktadır. Bu kuramların bileşimi ortaya ‘yeni bölgeselci’ düşüncü koymaktadır.

Kurumsalcı Kuramlar, Yeni Bölgeselcilik ve İç İçe Geçmişlik

Ekonomik etkileşimlerdeki toplumsal ilişkileri vurgulayan iç içe geçmişlik kavramı, yerel ekonomik büyümeye ilişkin, “yeni sanayi odakları”, “öğrenen bölgeler”, “yenilikçilik ortamı”, “bölgesel yenilikçilik sistemleri”, “kümelenmeler” ve “yaratıcı sınıf” konularındaki tamamlayıcı bir dizi yazından beslenen güçlü bir modelin ortaya çıkmasına önayak olmuştur (örn. MacKinnon vd., 2002; Braczyk vd., 1998; Porter, 1998; Storper, 1997; Florida, 2002). Bu fikirlerin tümüne birden “yeni bölgeselcilik” adı verilmektedir (Rainnie ve Grobbelaar, 2005). Bu yaklaşımlarda ortak düşünce, piyasa koşullarının farklı bölgesel ekonomik büyüme eğilimlerinin tek belirleyicisi olmadığı, yerel ekonomik büyümenin coğrafi yakınlık, süregelen şirketler arası etkileşim ve bilgi alışverişi, uzun dönemli işbirliğine dayalı alıcı-satıcı ilişkileri, sosyal sermayenin (güven, karşılıklık ve sadakat) oluşturulması ve yerel kurumsal yoğunluğun sağladığı destekleyici dokunun bir sonucu olduğudur (Bkz. Putnam, 1993; Malmberg ve Maskell, 2006; Cumbers vd., 2003; Keeble ve Nachum, 2002).

Bu çerçevede şu fikirlerden yola çıkan bir dizi açıklayıcı çerçeve ortaya konmuştur:

- esnek üretim, esnek uzmanlaşma (Scott & Storper, 1992);
- kümelenme ve rekabetçi üstünlükler (Porter, 1998);

- iç içe geçmişlik modeli (endüstriyel bölgeler, öğrenen bölgeler, yenilikçilik ortamı (Maskell vd., 1998);
- girişim bölümlenmesi (Taylor ve Thrift, 1982, 1983); ve
- yaratıcı sınıf (Florida, 2002).

Bu kuramlar, teknolojik değişim, yenilikçilik, girişimcilik ve coğrafi yakınlığa yaptıkları vurgu ile daha önce büyüme kutupları ve büyüme merkezleri (Perroux, 1955; Boudeville, 1966) ve üretim döngüsü (Vernon, 1966) alanlarındaki kuramlarla ortaya konan kavramsal temellere dayanmaktadır.

Yeni bölgeselcilik yaklaşımları, açıklayıcılık anlamında yararlılıklarını kısıtlayan önemli eksiklerine karşın bölgesel kalkınma politikalarına temel oluşturan geniş ve popüler platformlar olarak işlev görür (bkz. Taylor, 2005). Bu yaklaşımlar ekonomik büyüme ya da küçülmeyi ölçmektense yalnızca başarıyı tespit eder; dahası, başarı kavramını da “başarı” konusunda niteliksel çıkarsamalarda bulunabileceği “başarılı yerler” tespit etmek suretiyle totolojik bir biçimde kullanır. Şirketlerin özellikle de yeni teknolojilerin geliştirilmesi alanında kullandıkları taklit edilemezlik stratejileri göz ardı edilirken, fiziksel yakınlık, girişim yaratma ve bilgi alışverişi açısından temel ve hayati bir unsur olarak bir fetiş nesnesi haline getirilmektedir. Zaman unsuru, bu çerçeveye ancak imalı olarak dahil edilmekte, şirketlerin içinde yer aldıkları ağlar şirketlerin kendisinden daha önemli addedilmektedir (örneğin bkz. Yeung, 2005). Gerçeklikle bağdaşmayan bir biçimde, yeni bilginin sorunsuz olarak yeni girişimlere dönüştüğü varsayılmakta, şirketler arası eşitsiz güç ilişkileri ile kapitalist kar güdüsünün acımasızlığı büyük oranda göz ardı edilip kuramlaştırma sürecinin kapsamı dışında bırakılmaktadır (Christopherson ve Clark, 2007). Bunların da ötesinde, bölgesel ekonomilerin finansmanı ve fon sağlama konuları tamamıyla gözden kaçırılmaktadır.

Dolayısıyla, yeni bölgeselciliğe kurumsal yaklaşımlar, bölgesel ekonomik süreçlerin içsel büyüme kuramlarının ortaya koyduğu yaklaşımdan farklı ancak onunla aynı derecede kısıtlı bir karikatürünü ortaya koymaktadır. Kurumsalcı yaklaşımlar, aşırı kuramsallaştırılmış olmakla ve kuramsallaştırılan süreçlerden hangilerinin bölgesel ekonomik büyümeyi desteklediği ya da kösteklediğini, hangilerinin hayati, hangilerinin önemsiz olduğunu tayin etmeyi güçleştiren niteliksel yöntemlere yaptıkları vurgu dolayısıyla güç anlaşılacakla eleştirilmektedir.

Yerel Ekonomik Büyümeyi Tayin Edici Unsurlar

Başka yazarlarca da dile getirildiği üzere (bkz. Plummer ve Taylor 2001a, 2001b; Taylor ve Plummer 2003; Garlick vd; 2007), yerel ve bölgesel ekonomik büyümenin anlaşılması için geliştirilen bu içsel büyüme ve kurumsalcı yaklaşımlar

birbirinden ayrı ve çok farklı kuramsal duruşlar gibi görünebilirse de, ekonomik büyüme yaratan ya da bölgelerin ekonomik değişimle başa çıkmasına olanak tanıyan sekiz etmenin farklı kombinasyon ve permütasyonları olarak da yorumlanabilirler. Bu etmenler ve onları ortaya koyan kuramlar Tablo 1’de listelenmiştir.

Tablo 1: Yerel Ekonomik Kalkınma Kuramlarının Boyutları

	Kuramsal Modeller						
Açıklayıcı değişkenler	Rekabetçi üstünlük	Öğrenen bölgeler	Esnek uzmanlaşma	Ürün döngüsü	Büyüme kutbu	Girişim bölümlenmesi	Yaratıcı sınıf
Teknolojik liderlik	*	*	*	*	*	*	*
Bilgi üretimi ve bilgiye erişim	*	*		*	*		*
Küçük şirketlerin yerel bütünleşmesi	*	*	*			*	
Kurumsal destek ve kurumsal yoğunluk	*	*	*				*
İnsan sermayesi	*	*	*	*			*
Büyük şirketlerin gücü				*	*	*	
Piyasaya erişim	*			*			
Yerel sektörel uzmanlaşma	*	*					

* değişkenin belli bir kuramda temel bir etmen olarak kabul edildiğini göstermektedir.

(Kaynak: Plummer ve Taylor, 2001a’dan alıntılanmış ve genişletilmiştir)

Farklı bir perspektiften bakıldığında, bu kuramlar, yerel büyüme mekanizmalarının gözlemlenmesine yarayacak birbirinden hayli ayrı ve farklı mercekler olarak yorumlanabilir (Bkz. Barnes, 2001; Gordon ve McCann, 2000; O’Neill ve Whatmore, 2000, Benneworth ve Henry, 2004). Ancak, Martin ve Sunley (2003) tarafından ortaya konan savın izinden gidersek, yerel büyüme mekanizmalarına ilişkin bazı “mercekler” halen eksikken (örneğin fon kaynakları, taklit edilemezlik ve sözleşmeler gibi) diğer bazıları aşırı büyük ve aşırı vurgulu olarak karşımıza çıkmaktadır (örneğin “kümeler”, “bilgi ekonomisi” ve “yaratıcı sınıf”).

Ancak politika geliştirme ve uygulama penceresinden bakıldığında önemli olan bu farklı fikirlerin, deneysel ulusal bağlamlarda bölgesel ekonomileri biçimlendiren büyüme süreçlerini ne denli iyi açıklayabildiğidir. Avustralya’da (ve daha yakın zamanda Türkiye’de) bölgesel büyümenin dinamiklerine ilişkin deneysel çalışmalar, bölgesel politika müdahalelerinde kaynaklık etmek üzere herhangi bir kuramın benimsenmesinin son derece sorunlu olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin “kümeleri” ya da “yaratıcı sınıfın” ekonomik faziletlerini savunan popüler ve çok kullanılan “yol gösterici” kuramlar, deneysel çalışmalarda pek de iyi sonuçlar vermemektedir. Bu da bizlere, eğer yerel ekonomik büyüme farklı ulusal bağlamlar çerçevesinde ulus-altı ölçekte uygulanacak politikalarla desteklenecekse, bölgesel ekonomik büyümeye ve değişime ilişkin daha farklılaştırılmış ve yere özgü yorumlara ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Bölgesel Büyümenin Modellenmesi: Avustralya Örneği

Plummer ve Taylor (2001b) ve ayrıca Garlick vd. (2007) tarafından ayrıntılarıyla açıklandığı üzere, Avustralya’da yerel ve bölgesel ekonomik büyümenin açıklayıcısı olarak farklı kuramların önemini değerlendirmek üzere genelden özele ilerleyen bir modelleme stratejisi benimsenmiştir. Bu stratejinin temelinde aşırı parametrelendirilmiş yakınsama modeli test edilmektedir. Analizde kullanılan büyüme endeksi, erişime en açık veri olan değişen göreceli işsizlik verileri temelinde kurgulanmıştır. İlk analiz 1984-1992 dönemini kapsarken, daha yakın tarihli analizler bu süreyi 2002’ye dek genişletmiştir. Analiz için Avustralya 94 bölgeye bölünmüştür (Bkz. Garlick vd., 2007).

Bu ilk, tarama temelli analizden elde edilen bulgular, böyle bir büyük oranda kaynağa dayalı bir ekonomide hangi modelin bölgesel büyüme farklılıklarını daha iyi açıkladığı anlamında değilse de, analizin ürettiği beklenmedik sonuçlar bakımından önem taşımaktadır.

Analiz, Avustralya çapında yerel ekonomik büyüme biçimlerinin en iyi açıklamasını *esnek uzmanlaşma* modelinin dört etmeninin verdiğini ortaya koymaktadır. Ancak bu dört etmen *kuramın öngördüğü biçimde işlememektedir*.

- Avustralya’nın *beşeri kaynak tabanı* beklendiği üzere büyümeyi **desteklemektedir**;
- Ancak *kurumsal yoğunluk* büyümeyi desteklememiş, kısıtlamıştır;
- *Teknolojik liderliğin* yerel büyüme için **ufak bir etmen** olduğu kanıtlanmıştır; ve

- *Yerel bütünleşmenin* de yerel büyüme için **ufak bir etmen** olduğu gösterilmiştir.

Gerçekten de, Avustralya bağlamında yerel ekonomik büyümeyi destekleyen üç etmenden hiçbirisi tek başına bu büyümeyi yaratmaya yeterli değildir. Dolayısıyla, esnek uzmanlaşma modeli dahi, bazı açıklayıcı unsurlar barındırmakla birlikte, Avustralya'nın bölgeleri arasındaki ekonomik büyüme farklılıklarını açıklamak bakımından hem beklenenin tersi sonuçlar ortaya koymuş hem de yetersiz kalmıştır.

Bu modelleme sonuçlarının ışığında karşı karşıya kaldığımız soru bunların nasıl yorumlanması gerektiğidir. Modelleme girişimlerinin ötesine geçildiğinde, Avustralya bağlamında analizde öngörülen sürede yerel ekonomik büyümenin temel etmenleri olarak karşımıza iki süreç çıkmaktadır:

- *Yerel insan, yani* bölge nüfusunun yeti, bilgi, eğitim ve öğrenimi;
- Bölgenin *yerel girişim kültürü* ile bunun temelinde yatan teknolojisi ve teknolojik yeterliği ve şirket ve girişimlerinin yerel bütünleşmesi ve ağ oluşturmaları.

Modelleme çalışmalarından bir adım geriye gidersek, Avustralya'nın bölgesel ekonomileri çerçevesinde işlerliği olan bu iki süreç, bilgi üreten bir değer zincirinin birbiriyle ilişkili adımları olarak yorumlanabilir. Beceri, bilgi, eğitim ve öğrenim sahibi bir nüfusun yeni fikir ve teknolojiler ortaya koyabileceği, bunun da yerel düzeyde birbiriyle ilişkili ve karmaşık bir girişimler ağı yaratabileceği düşünülebilir. Elbette bu tür bir yorum ancak varsayımsaldır ve temkinli bir biçimde değerlendirilmelidir. Ancak yine de, dünya çapında kabul gören “yol gösterici” kuramları benimsemektense bölgesel büyüme dinamiklerinin ekonomiye ve yere özgü bir yorumu olarak yerel ekonomik kalkınma siyasalarının benimsenmesinde rol oynayabilir.

Türkiye'nin Bölgesel Ekonomik Büyümesinin Modellenmesi: İlk Bulgular

Türkiye'deki duruma dönecek olursak, Birmingham Üniversitesi'nde yapılan bir araştırmanın ilk ve kesin olmayan sonuçları, içinde bulunduğumuz yüzyılın ilk on yılı çerçevesinde yerel ekonomik büyüme süreçlerinin çok farklı bir yorumunu ortaya koymaktadır. 2004-2008 yılları döneminde Avustralya örneğine benzer bir şekilde genelden özele modelleme stratejisi ve aynı sekiz etmen için veri kullanıldığında (Türkiye'nin 81 ili için uyarlanmakla birlikte) 2004 ve 2008 yılları için, Tablo 1'de yer verilen yedi kuramsal modelden hiçbirinin Türkiye'deki ekonomik kalkınmayı açıklayamadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Bu sonuçlar kesinlikten uzaksa da, yerel ekonomik büyüme konusundaki yerleşik modellerden hiçbirinin Türkiye'deki duruma karşılık gelmediği bulgusu göz önüne sermekte, öngörülen sekiz etmenin beşinin ise ülke çapındaki bölgesel ekonomik büyüme biçimleriyle ilişkisinin önemli düzeylerde olduğu belirtmektedir.

Bölgesel ekonomik büyümeyi belirleyen söz konusu beş önemli etmen şunlardır:

- Bölgelerdeki küçük şirketlerin *yerel* bütünleşmesi, bu bölgelerde yeni yeni yeşermeye başlayan girişimcilik kültürünün olası bir göstergesi olarak yerel ekonomik büyümeyi *destekler* gibi görünmektedir;
- *Kurumsal yoğunluk*, altyapı desteğini de içerir biçimde, yerel ekonomik büyümeyi *destekler* gibi görünmektedir. Bu da, muhtemelen yerel ekonomik kapasite geliştirme konusunda yerel kurumların ve ulusal politika çabalarının başarısını yansıtmaktadır;
- *Yerel insan kaynağı*, diğer birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de işgücünün önemini gözler önüne serecek biçimde, yerel ekonomik büyümenin bir belirleyicisidir;
- Türkiye'de ekonomik büyümeyi *destekleyen* bir diğer etmen *aracı piyasalara*, yani Türkiye bağlamında hizmetlerdense ürün ve mamul mal piyasalarına *erişim* olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu, Avustralya analizinden hayli farklı bir sonuç olarak görünmekle birlikte, Türkiye ekonomisinde imalatın önemini ve ihracat ile ulusal ekonomik büyümeye katkısını anımsatan bir veridir;
- Kuramsal beklentilerin aksine, *bilgi üretimi ve bilgiye erişimin* Türkiye'nin illerinde ekonomik büyümeyi desteklemekten çok *kısıtladığı* ortaya konmuştur. Bu, güç olmakla birlikte önemli ve düşündürücü bir bulgu olarak özenli bir yorum ve daha fazla analiz gerektirmektedir.

Bu beş bulgu bir araya getirildiğinde en azından tedrici bir sonuç olarak, Türkiye'nin yerel ekonomilerinde kendine özgü bir üretim bazlı bölgesel ekonomik büyüme biçimi ortaya çıkmaktadır. Bu büyüme biçiminin temelleri şunlardır: (1) birbirleriyle ilişkili küçük şirketler eliyle imalat, (2) yerel insan gücü, (3) yerel kurumsal destek ve (3) ara mal piyasalarına erişim. Bu, değer zincirleri içerisinde Türkiye'nin imalat ve benzeri üretim şirketleri üzerinde büyük ve çoğunlukla yabancı şirketler tarafından hakimiyet kurulduğu bilgisi ile tutarlı bir yorumdur. Ancak bu analizin de düşündürdüğü üzere bu durum, kalkınmanın Türkiye ile aynı ya da benzer aşamalarındaki ülkelerde bölge ve il düzeylerinde ekonomik büyümeyi biçimlendiren süreçlere ilişkin mevcut

kavramsallaştırmaların kolaylıkla cevap verebildiği bir durum değildir. Dolayısıyla karşı karşıya kaldığımız önemli bir soru, bu kuramsal yaklaşımların gelecekte nasıl geliştirilmesi gerekeceğidir.

Kuramdan Politikaya: Zorlu Bir Dönüşüm

Bölgesel ekonomik büyüme süreçlerine ilişkin olarak Avustralya ve Türkiye’de kuramdan beslenen modellemenin ortaya koyduğu bu bulgular ışığında karşı karşıya kaldığımız soru bunların nasıl kullanılabileceği ve uygun bölgesel ekonomik politikalara dönüştürülebileceğidir. İngiltere ve özellikle de eski Yerel Yönetim Federal Bürosu özelindeki Avustralya deneyimleri (Taylor ve Garlick, 1989) siyaset, gerek devlet ya da ulus düzeyinde parti siyaseti anlamında, gerek ve daha önemlisi bakanlıklar ve memurların eliyle bürokratik siyaset anlamında, sıklıkla ekonomik analizin alanına müdahil olduğundan bunun basit bir iş olmadığını göstermektedir. Bu ortamda, kuramsal yaklaşımın, deneysel temelleri ne denli sağlam olursa olsun, politikaya dönüşümünün zorlu olduğu görülmektedir. Bu sorun 1980 ve 1990’larda Avustralya bölgesel politikasına ilişkin olarak Taylor (2000) tarafından ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ayrıca İngiltere’deki politika deneyiminin belli yönlerine ilişkin olarak da yapılmış çalışmalar mevcuttur (ayrıca bkz. Taylor, 2009; Bryson ve Taylor, 2006, 2008).

Kuramsal düşünüşün politikaya dönüşümünde (ve bu süreçteki olası sapmalarda) iki aşama olduğu görülmektedir. Bunların ilki *siyasetçiler ve politika belirleyiciler düzeyinde* bulunmaktadır. Bu dönüşüm bu düzeydeki kişilerin gerçek meselelerle gerçek zamanlı olarak yüz yüze olmalarından ileri gelmektedir. Vermeleri gereken kararlarda ekonomik kuramın yanıt bulamadığı siyasal zorunluluklar söz konusudur. Siyasetçiler ve politika belirleyicilerin hazır yanıtlata ihtiyacı vardır. Bu da, yabancı uzmanların geliştirdiği “yol gösterici” kuramlara araştırmacıların ve danışmanların entelektüel ağırlık ve önem atfedilmesine ve dolayısıyla bu kuramları çekici kılıp yerel bilginin ve yerel araştırmacı ve danışmanların hassasiyetlerinin gölgede kalmasına neden olmaktadır. İkinci aşama *yerel uygulayıcılar düzeyinde* mevcuttur. Bu dönüşümde bir aşama daha gerçekleşmektedir. Avustralya’daki bulgular bize yerel düzeydeki uygulayıcıların yapmaları gereken işi başarılı olduklarını ve ulusal bürokrasinin daha üst düzeyleriyle iletişim halinde olduklarını göstermek üzere tanımlama eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bu da, yerel uygulayıcının iş akışını söz konusu üst düzey bürokratlar kontrol ettiğinden şaşırtıcı olmaktan uzaktır.

Gerçek dünya süreçlerine ilişkin olarak *siyasetçi/siyasa belirleyici dönüşümündeki sapmalar* gözümüze İngiltere’nin West Midlands bölgesinde belirgin olarak çıkmaktadır. Bryson ve Taylor (2006, 2008) ve Taylor (2009), 50

yıllık bir dönemde, bölgesel politikanın belirleyicisi olarak kullanılan mekansal boyutlarının çoğu zaman ekonomik büyümenin mekansal boyutlarıyla uyumsuz olduğunu göstermektedir. 1950 ve 1960'larda mekansal politikanın amacı kamusal konut projelerini Birmingham ve Black Country Kümelenme merkezli koridorlarda yoğunlaştırmaktır. Yeni kamusal konut koridorlarına taşınan insanların yaşadıkları ortamı iyileştirmek için bu koridorlar birbirlerinden yeşil alanlarla ayrılmıştır. Bu planlar ne kadar ulvi olursa olsun, gerçeklikle hiç bağdaşmamıştır. Nitekim politika geliştirilirken, toplum bir yandan da değişmekte, refah düzeyi ve bununla birlikte konut mülkiyeti artmaktaydı. Sonuç olarak, söz konusu koridorlardansa planda yeşil alan olarak gösterilen yerlere çok daha fazla ev yapmak zorunda kalınmıştır.

Daha sonra, 1990'larda ve 2000'lerin başında, West Midlands'da, bugün artık kaldırılmış olan bölgesel kalkınma ajansının ileri sürdüğü Advantage West Midlands (AWM) adlı bölgesel politika, kümelenme fikirlerini ve bilgi ekonomisi konusundaki güncel düşüncü ön plana çıkarmasıyla yine birebir ulusal politikayı yansıtmaktaydı. Bu manada gerek gerçek, gerek sanal, çeşitli türden kümelenmeleri tanımlamaya ve tasarlamaya büyük çabalar harcandı. Politika çerçevesinin mekansal unsuru, yeni ve ileri teknoloji sanayinin büyümesini batıdaki Black Country, Birmingham ve Black Country Kümelenmesinin yarısına sınırlamaya çalıştı. Bu bölge, söz konusu şehir-sanayi kompleksinin 1980'lerde Thatcher'ın ulusal düzeyde geleneksel mühendislik ve imalat sektörlerinin karşısında bankacılık ve finans ile iş yönetimi ve profesyonel hizmetleri kayıran politikalarından en olumsuz etkilenen kısımdı. Bölgesel planlamaya böyle bir yaklaşım övgüye değer ve özellikle kümelenme konusundaki sözde "yol gösterici" düşüncü temel almaktaysa da, West Midlands bölgesindeki mekansal ekonomik büyümenin gerçeklikleriyle tamamen ilişkisizdi. Bryson ve Taylor (2006) tarafından West Midlands Bölgesel Gözlemevi için kaleme alınan büyük çaplı bir araştırma raporunun ortaya koyduğu üzere, West Midlands bölgesinde yeni ve yüksek teknoloji sanayinin en hızlı büyüme süreci Black Country Kümelenmesinin olduğu yerde değil ondan 20 kilometre uzaklıkta onu çevreleyen bir hatta gerçekleşmekteydi. Aynı hatta, iş yönetimi ve profesyonel hizmetlerde iş ve istihdam olanakları da artmaktaydı. Bu, politika ile bölgesel ekonomik süreçler arasında çarpıcı ancak yaygın bir bağlantısızlığın göstergesiydi. Bu sebeple bölgesel politika uygulayıcılar ve belirleyicilerin kendi bölgesel ekonomilerine yön veren ekonomik süreçlerden daha iyi haberdar olmaları gerektiği açıktır. Aynı zamanda, ekonomistlerin, kuramsallaştırdıkları bölgesel ekonomik süreçler kadar, bölgesel politika süreçlerini de daha iyi anlamaları gerektiği tartışılabilir.

Bölgesel Kalkınma Uygulamaları: Temelde Neler Olup Bitiyor?

Gerçek dünya süreçlerine ilişkin olarak *toplumların/yerel uygulayıcıların yanlış aktarımları*, var olan bulgular çerçevesinde, yukarıdakine göre büyük oranda farklılık arz etmektedir. Görünüşe göre, yerel topluluklar ve bazı açılardan yerel kalkınma uygulamaları sıklıkla gerek yerel ekonomik süreçlerle gerekse siyasanın gerekleriyle bağıntısız haldedir. 20 yıl önce farkına varıldığı üzere, Avustralya’da, yerel toplulukların yerel ekonomik sorunlara tepkilerinde şuna benzer bir eğilim söz konusudur: “**Bizim** ekonomik bir sorunumuz var, bu konuda **siz** ne yapmayı düşünüyorsunuz?” (Taylor ve Garlick, 1989). Yerel ekonomik kalkınma uygulayıcılarının bakış açısından bakıldığında, yapmaları gereken işi başarılı olduklarını ve mevcut politika yaklaşımıyla iletişim halinde olduklarını göstermek üzere tanımladıklarının bilincine varmak gerekmektedir. Dolayısıyla, “kümelenme”, “ağ” ve “yaratıcı sınıf” gibi terimleri, onları ortaya atan kuramcıların amaçlamadığı biçimde kullanmak gibi bir eğilim de söz konusudur. Sonuç olarak, kuramların terminolojisi yerel kalkınma uygulayıcılarının ve danışmanlarının standardize gündemlerince özümsemektedir.

Yine Avustralya deneyimine ilişkin olarak 1980’lerin sonunda Ülke Merkezleri Programı aracılığıyla derlenen bulgulara (ayrıntılı bir tartışma için bkz. Taylor ve Garlick, 1989) ve daha yakın zamanda yerel topluluk önderlerinin katılımları eşliğindeki atölye çalışmaları ve odak grupları kullanılarak elde edilen bulgulara baktığımızda (Garlick vd., 2007), bölgesel kalkınma konusunda yerel toplulukların/uygulayıcıların düzeyinde bir dizi önemli ve hayli farklı meselenin dile getirildiğini görmekteyiz.

Avustralya’da topluluk önderleriyle gerçekleştirilen atölye çalışmaları, Avustralya bölgesel topluluklarında yaygın ve belirleyici beş tutum olduğunu ortaya koymaktadır. İlk olarak, toplulukların hızla endüstrileşen devletlerin artan gücü ve değişen ticaret biçimlerinden hareketle küresel ekonomiyle bütünleşmelerinin yeterince bilincinde olmadıkları izlenimi doğmaktadır. İkinci olarak, geçtiğimiz otuz yılda bunun aksi yönde çok sayıda bulgunun varlığına karşın, yerel topluluklarla ilişkili olarak faaliyet gösteren şirketlerin kendilerine sadık kalacağına dair iyimser ve naif bir tutum gözlenmektedir. Üçüncü olarak, söz konusu bölgesel toplulukların yerel stratejik düşünceden yoksun oldukları ve danışmanların kendilerine sundukları, hızlı çözümler vaat eden “yol gösterici” yaklaşımlara yakınlık duydukları görülmektedir. Dördüncü olarak, herhangi bir topluluğun bir planı olduğu anda ona saplantıyla bağlandığı, bir plana sahip olmanın yeterli olarak görüldüğü, uygulamanın gerekli addedilmediği anlaşılmaktadır. Son olarak, ortaya bir plan koyabilmek, yerel toplulukların geçmiş başarısızlıkları bir anda unutmalarına ve “anlık iyimserlik” olarak ifade

edilebilecek bir tutumla yalnızca aşırı iyimser bir gelecek beklentisi geliştirmelerine yol açmaktadır.

Bu, söz konusu toplulukların gerçekdışı bir dünyada yaşadıkları anlamına gelmemektedir. Birçoğu, büyük şehir merkezlerine giden kalifiye bireylerini (insan sermaye) kaybettiklerinin farkındaydı. Normal olarak algılanan insan sermayesinin büyük şehirlere kaçışının yanı sıra, bazı bölgelerde dinamizm eksikliği de dile getiriliyordu. Kilit konumdaki sanayilerin diğer iş olanaklarının ortaya çıkmasına elverme işlevini yerine getirmediği ve bölgesel planlamanın organize olarak yürütülmediği görülüyordu. Yerel eğitim-öğrenim olanaklarının yerel girişimcilik kapasitesinin gelişimiyle uyumlu olmadığı ifade ediliyor, danışmanlar bazı katılımcılarca yerel kapasite ve yetileri dayanak almaktan çok sözde “yol gösterici” stratejik formülleri dayatmakla eleştiriliyordu (Garlick vd. 2007).

Sonuç: Yerel Kolaylaştırıcılık Yanıt Olabilir Mi?

Bu çalışmada, analist ve araştırmacıların bölgesel ekonomileri biçimlendiren süreçleri ele almalarına yarayan kuramların, ulusal düzeyde bölgesel ekonomik politika ve programlara dönüşümünün güçlüklerle bezeli olduğunu öne sürdük. Bunun nedeni, hem kuramların kendilerinin taraflı olması, hem de kendi yaklaşımlarının kazanmasını çok önemseyen “yol göstericiler” tarafından ortaya konmasıdır. Bu dönüşüm, ekonominin sürekli bir değişim halinde olan gerçekleriyle baş etmek durumunda olan siyasetçiler ve politika belirleyiciler ile ve kuramların her türlü siyasal amaca yanıt vermek üzere biçimlendirilmesine ya da yerel düzeyde bürokratik hedefleri kapsayacak biçimde saptırılmasına olanak tanıyan belirsizliği tarafından daha da güçlendirilmektedir. Aynı zamanda, eldeki verilerden görülebildiği kadarıyla, yerel topluluklar çoklukla kendi yerel ekonomilerinin ve topluluklarının potansiyellerinin, zaaflarının ve karşı karşıya oldukları sorunların tümüyle bilincine varamamaktadır.

Bizler burada, ilk olarak Plummer ve Taylor (2001a, 2001b, 2003) tarafından savunulan, kuramdan beslenen deneysel modellemenin farklı ulusal ekonomik bağlamlarda yerel ekonomik büyümenin belirleyicilerini anlamının daha gerçekçi bir yöntemi olduğunu ileri sürdük. Bu yaklaşım, Avustralya’nın kaynağa dayalı ekonomisi ve Türkiye’nin gelişmekte olan ekonomisi gibi deneysel örneklerde, kuramsal olarak tanımlanan belirleyicilerin bölgesel düzeyde nasıl çok farklı etkilerde bulunduğunu açıkça göstermektedir.

Büyük çoğunlukla, bölgesel ekonomik politika ulusal ekonomilerde merkezden dayatılmakta ve İngiltere’nin bölgesel kalkınmaya yaklaşımı buna çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır. Ancak yerel ve bölgesel düzeyde ulusal

ekonomik çabalarına olumlu katkıda bulunacak uygun ekonomik büyümenin desteklenmesi ve teşvik edilmesi için ihtiyaç duyulan şey, *merkezi yönlendirmeden çok kolaylaştırıcılıktır*. Avustralya örneğinde 1980'lerin Ülke Merkezleri Programı'ndan hareketle, yedi temel üzerine inşa edilecek bu türden bir yerel kolaylaştırıcılığın geliştirilmesi savunulmaktadır.

- **Yerel topluluk forumları:** Yerel siyasetçiler, bürokratlar, topluluk önderleri, yerel işadamları, yerel girişim destek grupları ve kurumları, finans, hukuk ve diğer ticari çıkarlar, topluluğu oluşturan kesimler ve eğitimcileri bir araya getirecek forumlar. Geniş katılımlı bu forumların yürütücülüğünü, danışmanların yerel girişim ve sürece inancı baltaladığı konusundaki bulgulardan ötürü, danışmanlar gerçekleştirmeyecektir.
- **Yerel kolaylaştırıcı programları:** Bunlar danışman değil, potansiyel, mevcut ve sosyal girişimcileri, girişim, ticaret ve örneğin risk sermayesi kaynaklarıyla ilgili önerilerle ve her düzeydeki devlet kurumlarıyla buluşturarak yerel ekonomik inisiyatifleri geliştirmek çabası güden bireysel kolaylaştırıcıların dahil olduğu süreçlerdir. Bu kişiler, finansman kaynağı değil, yerel işadamlarının ulusal ve bölgesel destek ve tavsiye ağlarına erişimini kolaylaştıran kişilerdir.
- **Yerel iş yönetimi hizmetleri desteği:** İş kurulumu sürecindeki zorlu birkaç yılda ve genişleme/çeşitlenme süreçlerinde yeni girişimlere kolaylık sağlamak amacı güder.
- **Hızlandırılmış iş gözden geçirme kuruluşları:** Yerel girişimlerin maliyetlerini artıran ve faaliyetlerini zora sokan kararsızlıkları ve bürokratik gecikmeleri ortadan kaldırmak amacı güder.
- **Yerel risk sermayesine erişim:** Büyük şehirlerde finansman sağlamak konusunda sıkça görülen farklı iş yapma biçimleriyle muhatap olmak zorunda kalınmaksızın yeni girişimlerin ortaya çıkmasını kolaylaştıracaktır.
- **Yerel iş forumları:** Kurumsal yoğunluğun önemli bir unsuru olarak yeni kurulan girişimler için destekleyici yapılar olarak işlev görecektir.
- **Üniversiteler ve iş dünyası arasındaki bağların geliştirilmesi:** Bilgi ve malumat akışları sağlayacak, yeni girişimlerin gelişimine katkı yapacak, bir bölge ya da yerde insan sermayesine erişimi genişletip geliştirecektir.

Ancak girişim kolaylaştırıcılığını bu yedi temel üzerine kurarken, özellikle de çok başarılı bir ekonomik girişimin ortaya çıktığı noktada çok temkinli

davranmak gerekmektedir. Batı Avustralya'dan bir ibret öyküsü bu anlamda çarpıcı bir örnek ve bu tartışmaya yararlı bir sonuç teşkil etmektedir. 1980'lerde, Batı Avustralya'daki bir kırsal merkezde balıkçılar, balık avlama sınırının hemen dışında çok büyük miktarlarda ton balığı avlayan ve bunları Japonya'da bir suşi fabrikasına satan yabancı balıkçıları tehdit olarak görmeye başlamış, sonrasında bir kolaylaştırıcı balıkçı gruplarından birine kendi balık işleme faaliyetlerini planlama konusunda yardımcı olmuştur. Maliyetini balıkçıların karşıladığı bir iş geliştirme planı hazırlanmış, ihracat konusunda devletten tavsiye alınmış, plan finansman için bankaların önüne götürülmüştür. Girişim ticari anlamda büyük başarı sağlamış, Japonya'ya çok miktarda suşi ihraç edilmiştir. Ancak Batı Avustralya eyalet devletinin tepkisi, yerel girişimcilerin ticari hayallerini gerçekleştirmelerine olanak sağlayan bu sistemi alkışlamak yerine, eyaletteki balıkçılıkla geçinen diğer topluluklarda başka suşi işleme fabrikalarının kurulmasını tavsiye etmek olmuştur!

Kaynakça

Barnes, T. (2001), Retheorizing economic geography: from the quantitative revolution to the "cultural turn", *Annals of the Association of American Geographers*, 91(3), 546-561.

Benneworth, P. and Henry, N. (2004), 'Where is the value added in the cluster approach? Hermeneutic theorising, economic geography and clusters as a multiperspectival approach', *Urban Studies*, 41(5/6), 1011-1024.

Boudeville, J.R. (1966), *Problems of Economic Planning*, Edinburgh University Press, Edinburgh.

Braczyk, H.J., Cooke, P. and Heidenreich, M. (eds) (1998), *Regional Innovation Systems. The Role of Governances in a Globalized World*, UCL Press, London.

Bryson, J. and Taylor, M. (2006), *The Functioning Economic Geography of the West Midlands*, West Midlands Regional Observatory, Birmingham UK.

Bryson, J. and Taylor, M. (2008), *Enterprise by 'Industrial Design': Creativity and Competitiveness in the Birmingham (UK) Jewellery Quarter*, DIME (Dynamics of Institutions and Markets in Europe) Working Paper 47 on Intellectual Property Rights, 18pp. Available at <http://www.dime-eu.org/files/active/0/WP47-IPR.pdf>

Christopherson, S. and Clark, J. (2007), *Remaking Regional Economies: Power, Labor and Firm Strategies in the Knowledge Economy*, Routledge, London and New York.

Clark, G.L. (1998), 'Stylized facts and close dialogue: methodology in economic geography', *Annals of the Association of American Geographers*, 88(1), 73-87.

Cumbers, A., MacKinnon, D. and Chapman, K. (2003), 'Innovation, collaboration, and learning in

regional clusters: a story of SMEs in the Aberdeen oil complex', *Environment and Planning A*, 35(9), 1689-1706.

Durlauf, S., Johnson, P. and Temple, J. (2004), 'Growth Econometrics', in P. Aghion and S. N. Durlauf (eds), *Handbook of Economic Growth*, North-Holland, Amsterdam.

Durlauf, S.N. And Quah. D. (1999), 'The New Empirics of Economic Growth', in J.P. Taylor and M. Woodford (eds), *Handbook of Macroeconomics*, North Holland, 235-308.

Florida, R. (2002), *The Rise of the Creative Class*, Basic Books, New York.

Garlick, S. Taylor, M. and Plummer P. (2007), *An Enterprising Approach to Regional Growth: Implications for Policy and the Role of Vocational Education and Training*, National Centre for Vocational Education and Training (NCVER) (for the Australian Government), Adelaide.

available at: <http://www.ncver.edu.au/publications/1801.html>

Glaeser, E. (2000), 'The new economics of urban and regional growth', In, G. Clark, M. Feldman and M. Gertler (eds), *Oxford Handbook of Economic Geography*, Oxford, Oxford University Press, 83-98.

Gordon, I. and McCann, P. (2000), 'Industrial clusters: complexes, agglomeration and/or social networks', *Urban Studies*, 37, 513-532.

Granovetter, M. (1985), 'Economic action and social structure: the problem of embeddness', *American Journal of Sociology*, 91, 481-510.

Jones, C. (1998), *Introduction to Economic Growth*, Norton, London.

Keeble, D. and Nachum, L. (2002), 'Why do business service firms cluster? Small consultancies, clustering and decentralization in London and southern England', *Transactions of the Institute of British Geographers*, 27(1), 67-90.

Krugman, P. (1991), *Geography and Trade*, MIT Press, Cambridge.

MacKinnon, D, Cumbers, A. and Chapman, K. (2002), 'Learning innovation and regional development: a critical appraisal of recent debates', *Progress in Human Geography*, 26(3), 293-312.

- Malmberg, A. And Maskell, P. (2006), 'Localised learning revisited', *Growth and Change*, 37, 1-18.
- Martin, R and Sunley, P. (1998), 'Slow convergence?: The 'New' Endogenous Growth Theory and Regional Development', *Economic Geography*, 74, 201-27.
- Maskell, P., Eskilinen, H., Hannibalsson, I., Malmberg, A. and Vatne, E. (1998). *Competitiveness, Localized Learning and Regional Development – Specialization and Prosperity in Small Open Economies*. London: Routledge.
- O'Neill, P.M. and Whatmore, S. (2000), The business of place: networks of property, partnership and produce, *Geoforum*, 31, 121-136.
- Perroux, F. (1955), 'A note on the notion of growth poles', *Economie Appliquee*.
- Plummer, P. and Sheppard, E. (2006), 'Geography Matters: Agency, Structures and Dynamics at the Intersection of Economics and Geography', *Journal of Economic Geography*, 6, 1-21.
- Plummer, P. and M. Taylor (2001a), 'Theories of Local Economic Growth: Concepts, Models and Measurement', *Environment and Planning A*, 33, 385-399.
- Plummer P. and Taylor, M. (2001b), 'Theories of Local Economic Growth: Model Specification and Empirical Validation', *Environment and Planning A*, 33, 2-19-236.
- Plummer, P. and Taylor, M. (2003), 'Theory and Praxis in Economic Geography: "Enterprising" and Local Growth in a Global Economy', *Environment and Planning C*, 21, 633-649.
- Porter, M. (1998), *On Competition*, Boston MA, Harvard Business School Press.
- Putnam, R. (1993), *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton University Press, Princeton NJ.
- Rainnie, A. and Grobbelaar. M. (2005), *New Regionalism in Australia*, Ashgate, Aldershot.
- Rodrik, D. (2010), *Structural Transformation and Economic Development*, Policy Research Foundation of Turkey (TEPAV), Ankara.
- Scott, A. And Storper, M. (1992), 'Industrialization and regional development', in Storper, M. And Scott, A (eds), *Pathways to Industrialization and Regional Development*, Routledge, London, 3-17.

Storper, M. (1997), *The Regional World: Territorial Development in a Global Economy*, Guilford Press, New York.

Taylor, M. (1975), 'Organisation Growth, Spatial Interaction and Location Decision-making', *Regional Studies*, 9, 313-23.

Taylor, M. (2000), 'The Dynamics of Australian Regional Policy: Lessons for Europe?', *Federal and Regional Studies*, vol. 10 (2), 107-125.

Taylor, M. (2005), 'Embedded local growth: a theory taken too far? in: R.A. Boschma & R. Kloosterman (eds), *Learning from clusters. A critical assessment*, Springer Verlag, Dordrecht. 69-88.

Taylor, M. (2009), West Midlands regional Planning: Coping with Uncomfortable Truths, paper presented at the Pacific regional Science Conference (PRSCO), Brisbane, July.

Taylor, M. and Garlick, S. (1989), 'The Commonwealth and Regional Development in the 1980s', in Higgins, B. and Zagorski, K. (eds), *Regional Development in Australia: Policies and Processes*, AGPS, Canberra.

Taylor, M. and Plummer P. (2003), 'Promoting of Local Economic Growth: the Role of Entrepreneurship and Human Capital', *Education and Training*, 45, 558-564.

Taylor, M. And Thrift, N. (1982), 'Industrial linkage and the segmented economy:1', *Environment and Planning A*, 14, 1601-1613.

Taylor, M. and Thrift, N. (1983), 'Business organisation segmentation and location', *Regional Studies*, 17(6), 445-465.

Vernon, R. (1966), 'International investment and international trade in the product cycle', *Quarterly Journal of Economics*, 80, 190-207.

Yeung, H. (2005) 'The firm as social networks: an organisational perspective', *Growth and Change*, 36(6), 307-328.

Understanding Local Industrial Growth: From Theories to Pragmatic Local Policies

Prof. Michael Taylor
Birmingham University

Aksel Ersoy
Birmingham University

Introduction

A fundamental question that confronts all politicians, policy makers, academics, researchers and practitioners in the regional development field is: how do you plan and develop policies that are relevant to the regions, localities and places in which they are to be applied? This task is increasingly problematic in the face of rapid global economic change that has now been complicated by the impact of recession and volatility in fuel, energy and mineral costs.

This question is especially important in Turkey. It is a rapidly growing economy built especially on manufacturing. Productivity is increasing within the national economy and the style of Turkey's economic growth has been likened to that of China and India (Rodrik, 2010). At the same time, Turkey is positioning itself and preparing for entry into the European Union. To meet Turkey's national economic goals it is, therefore, important that regional economic policies should help to support, harness and enhance the economic growth potential of its constituent regional economies. Those economies, at the provincial level, have a range of different starting points, from the most developed in the largest urban centres to the more rural and regional areas.

The global economic environment with which Turkey's regional economic policy must cope is also changing rapidly. Global interdependence is increasing on a massive scale orchestrated through TNC-driven value chains, outsourcing, and evolving styles of value chain management. The 'financialisation' of the corporations driving these chains has seen their focus shifted towards the creation shareholder value, while externalising the risks of production. Increasingly, they are owners of assets and orchestrators of intellectual property rights (IPR), technology and financial flows from which they can strip profits while externalising and outsourcing production to contract manufacturers. And they are aided in their operations by financial institutions, especially the so-called "clever" and formalised speculation of hedge funds and financial intermediaries. Turkey's manufacturers, however, tend to operate in the lower ranges of these corporate controlled value chains.

A second major shift in the global financial system parallels corporate sector 'financialisation'. This is the commodification of money. The commodification of money has fuelled rampant consumerism in the triad economies of North America, Europe and Japan. It has encouraged and enabled an exponential growth in the consumer debt of ordinary people in those countries – the debt that fuels the demand running through the value chains of which Turkey's manufacturers are part.

These shifts in the world's developed market economies have been built over the last 30 years on an unswerving belief in neoliberal, Friedmanesque thinking that markets are always correct and always bring balance. Recession and now slow faltering recovery, faltering consumerism, and toxic and tainted money undermine those old certainties that had led Gordon Brown the UK's Prime Minister in the last Labour Government to announce in the years before 2008 the end economic boom and bust!

Theorising Process

So, how is it possible to understand the processes operating at the regional scale to shape the local and regional economies of different parts of a country like Turkey? First, it is important to recognise that economic processes are difficult, if not impossible, to measure. Economic data only ever portray outcomes – what has happened in the past – and act only as a signpost towards what might happen in the future. It is only through theory that processes can be conjectured, making theory central to the formulation of policies to generate local economic growth. As such, regional economic policies are only as good as the theories that are used in their formulation are relevant to the regions that are being targeted.

What is only too clear at present is that there is no shortage of theories that specify the processes shaping regional economies. What is just as unclear is which of these theories has any empirical and practical relevance in developing regional economic policies for a country like Turkey.

Currently, there are two sets of theories on local economic growth, all of which have been developed in developed country contexts, though they have been applied far more widely. These two sets of theories are:

- the endogenous growth theory of the economists' (sometimes referred to as the 'new economic geography'), and
- the institutionalist theories (the new regionalism and embeddedness ideas) of economic geographers, economic sociology and other similar social sciences.

Endogenous growth theory has been labelled 'undersocialised' and stylised caricatures, while institutionalist theories have been labelled 'anti-clarity' (Clark 1998; Krugman, 1991). Such, however, is the rivalry among 'guru' theories.

Endogenous Growth Theory

Endogenous regional growth theory seeks explain growth in terms of a set of 'stylized facts' using abstract mathematical reasoning. Firms are seen as rational, profit-seeking maximisers, and it is assumed that reality can be understood through the use of equilibrium-based models (Plummer and Sheppard, 2006). At the heart of the approach is 'endogenous' technological change (including 'social capital' and 'human capital') built on processes of learning-by-doing, knowledge spill-over, and Schumpeterian 'creative destruction' as entrepreneurs invest in knowledge and innovation (see Martin and Sunley, 1998; Jones, 1998).

The models are abstract and difficult to test. However, much of the testing and analysis attempted in this field emphasises 5 'stylised facts' as determinants of regional economic change:

- technological change and innovation;
- human capital, embracing research and education;
- agglomeration and externalities;
- knowledge spillovers, including entrepreneurship and new firm formation; and
- sectoral specialization and/or diversification (see Glaeser, 2000).

These 'stylized facts' are difficult to measure, and many proxy variables have been used in studies to date (see Durlauf et al., 2004). However, though these proxy variables might fit, they are, nevertheless, difficult to interpret in a meaningful way in terms of the economic reasoning underlying endogenous growth theory. This is especially true when variable selection is driven by data availability rather than theoretical fit (Durlauf and Quah, 1999).

The lack of reality that limits the usefulness of endogenous growth theory has been highlighted in both the theoretical and empirical research in geography which shows many of the theorised relationships to be simplistic and under theorised. For example, in endogenous regional theory agglomeration is assumed uncritically to be a source of external economies of scale that reduce transaction costs when there is empirical evidence that agglomeration offers *not cheaper production*, even in transaction cost terms, but *simply easier production* in purely behavioural terms (Taylor, 1975). Similarly, the presence of knowledge in a place is assumed to lead without problem to spillover from one firm to another. No transmission mechanism is conceptualised while even casual empiricism would suggest that contract law, the legal protection of IPR, and firms' use of inimitability strategies all seek to constrain knowledge spillover.

Indeed, these restrictions on knowledge flows have been theorised in the 'inimitability' version of the competencies theory of the firm.

It can be contented that the 'stylised facts' of endogenous regional growth theory need to be unpacked, especially the mechanisms that diffuse the growth impetus of technological change through a regional economic system (Clark, 1998). They present a very limited perspective on the "messy" contingency of the lived economy of places. Outside economics, built on Granovetter's (1985) concept of embeddedness, a range of institutionalist theories of local economic growth have developed that move beyond the anonymity of pure market mechanisms to emphasise and economic life and commercial transactions built on social interconnections. These theories combine to create 'new regionalist' thinking.

Institutionalist Theories, New Regionalism and Embeddedness

The concept of embeddedness, that emphasises the role of social relations in economic transactions, has given rise to a powerful model of local economic growth that draws on a range of complementary literatures on "new industrial spaces", "learning regions", "innovative milieu" and "regional innovation systems", "clusters", and the "creative class" (e.g. MacKinnon, et al., 2002; Braczyk, et al., 1998; Porter, 1998; Storper, 1997; Florida, 2002). Together, these sets of ideas have been labelled as "new regionalism" (Rainnie and Grobbelaar, 2005). They share the basic ideas that market conditions are not the sole determinant of differential regional economic growth. Instead, local economic growth is driven by proximity, repeated inter-firm interaction and knowledge exchange, collaborative long-term buyer-supplier relationships, the creation of social capital (including trust, reciprocity and loyalty), and a supportive tissue of local institutional thickness (see Putnam, 1993; Malmberg and Maskell, 2006; Cumbers, et al., 2003; Keeble and Nachum, 2002).

What has been created is a series of explanatory frameworks building on ideas of:

- flexible-production, flexible-specialisation (Scott & Storper, 1992);
- clusters and competitive advantage (Porter, 1998);
- embeddedness model (industrial districts, learning regions, innovative milieu (Maskell et al, 1998);
- enterprise segmentation (Taylor & Thrift, 1982, 1983); and
- the creative class (Florida, 2002).

With their emphases on technological change, innovation, enterprise and proximity, they build on the conceptual foundations laid in the earlier

theories on growth poles and growth centres (Perroux, 1955; Boudeville, 1966) and product-cycles (Vernon, 1966).

The new regionalism ideas are broad and popular as platforms on which to build regional development policies though they have significant limitations that constrain their explanatory usefulness (see Taylor, 2005). They do not measure economic growth or decline, but simply recognise 'success', and use the idea tautologically to identify 'successful places' from which to draw qualitative inferences on 'success'. Proximity is fetishised as a vital and central element of enterprise generation and the exchange of information, ignoring the inimitability strategies of firms, especially those involved in the development of new technologies. Time is incorporated only implicitly into these frameworks, and the networks within which firms are embedded are seen as more important than the firms themselves (for example, see Yeung, 2005). Quite unrealistically, new knowledge is assumed to translate unproblematically into new business ventures, and the unequal power relations between firms together with the brutality of the capitalist profit imperative remain largely unrecognised and left outside the scope of theorising (Christopherson and Clark, 2007). What is more, the whole issue of financing and the supply of funds in regional economies is entirely neglected.

The institutionalist ideas of new regionalism offer, therefore, a different but equally limited caricature of regional economic processes to that offered by endogenous growth theory. They have been accused of being over-theorised with an opacity created by an emphasis on qualitative methodologies that makes it difficult to say what theorised processes promote or retard regional economic growth; what are vital and what are irrelevant.

Drivers of Local Economic Growth

As has been argued elsewhere (see Plummer and Taylor 2001a, 2001b; Taylor and Plummer 2003; Garlick et al 2007), these endogenous growth and institutionalist approaches to understanding local and regional economic growth may appear as quite separate and very different theoretical stances, but they can also be interpreted as each involving different combinations and permutations of eight drivers that generate economic growth or allow regions to cope with economic change. These drivers and the theories into which they have been incorporated are listed in Table 1.

Table 1: The Dimensions of Theories of Local Economic Development

Explanatory Variables	Theoretical Models						
	Competitive Advantage	Learning Regions	Flexible Specialization	Product Cycle	Growth Pole	Enterprise Segmentation	Creative Class
Technological Leadership	*	*	*	*	*	*	*
Knowledge Creation and Access to Information	*	*		*	*		*
Local Integration of Small Firms	*	*	*			*	
Institutional Support and Institutional Thickness	*	*	*				*
Human Capital	*	*	*	*			*
Power of Large Corporations				*	*	*	
Market Accessibility	*			*			
Local Sectoral Specialization	*	*					

(Source: Derived and extended from Plummer and Taylor, 2001a)

From a different perspective, these theories can be interpreted as quite separate and different lenses through which local growth mechanisms can be observed (see Barnes, 2001; Gordon and McCann, 2000; O'Neill and Whatmore, 2000, and Benneworth and Henry, 2004). However, building on Martin and Sunley's (2003) argument, while some 'lenses' on local growth mechanisms are currently absent (for example, sources of funds, inimitability and contracts), others are overly large and over-drawn (including 'clusters', the 'knowledge economy' and the 'creative class').

What is important from a policy perspective is, however, how well these different sets of ideas work to explain the processes of growth shaping regional economies in empirical national contexts. Empirical analyses of the dynamics of regional growth in Australia, and more recently and tentatively in Turkey, suggest that adopting any one theory on which to base regional policy interventions is highly problematic. Popular and much used 'guru' theories, such as those advocating 'clusters' or the economic virtues of 'the creative class', do not show up well in these empirical studies suggesting that more nuanced and place-based interpretations of regional economic growth and change are needed if local economic growth is to be fostered through policies applied at the sub-national scale in different national contexts.

Modelling Regional Growth: the Australian Example

To assess the significance of different theories as explanations of local and regional economic growth in Australia, a general to specific modelling strategy has been adopted as explained in detail in Plummer and Taylor (2001b) and also in Garlick et al (2007). At its core, an over-parameterised gap convergence model has been tested down. The index of growth used in the analysis was constructed in terms of shifting unemployment relativities, these being the data most readily available. The initial analysis was for the period 1984 to 1992, but more recent analyses have extended this time period to 2002. For the analysis, Australia was divided into 94 regions (see Garlick et al, 2007).

The results from this early, exploratory analysis are important, not from the perspective of which model provided the best explanation of regional growth differentials in this strongly resource-based economy, but from the perspective of the unexpected results that the analysis produced. The analysis suggested that the four drivers of the *flexible specialisation* model gave the best explanation of the pattern of local economic growth across Australia. However, these four drivers *did not act as the theory suggested*:

- Australia's *human resource base* **enhanced** growth as expected;
- *Institutional thickness*, however, **restricted** and did not enhance that growth;
- *Technological leadership* was shown to be only a **minor driver** of local growth; and
- *Local integration* was also shown to be only a **minor driver** of local growth.

Indeed, of three drivers that enhanced local economic growth in the Australian context, none was individually sufficient to create that growth. So, notwithstanding the fact that it contained some elements of an explanation, even the flexible specialisation model was both perverse and inadequate as an account of the processes creating inter-regional differentials in economic growth across Australia's regions.

Given these modelling results, the question then becomes; how are they to be interpreted? Moving beyond the modelling exercise, there appear to be two processes that are the essential drivers of local economic growth in the Australian situation during the period covered by the analysis:

- *Local human resources*, embracing the skills, knowledge, education and training of a region's population; and

- A region's *local enterprise culture*, built on the technology and technological capabilities of a region and the local integration and local networking of its firms and enterprises.

Stepping back from the modelling exercise, these two processes operating across Australia's regional economies can be interpreted as two inter-related steps in a knowledge creating value chain. Out of a skilled, knowledgeable, educated and well trained populations it can be expected that new ideas and technologies may well arise that will produce a local complex of networked and inter-related enterprises. Such an interpretation is, of course, conjecture. It needs to be treated with caution. But, it does offer an economy-specific and place-specific interpretation of regional growth dynamics that might be used to frame local economic development policies rather than adopting 'guru' theories that are peddled around the world.

Modelling Turkey's Regional Economic Growth: Early Evidence

Turning to the situation in Turkey, the tentative, early results from a research study at the University of Birmingham suggests a very different interpretation of local economic growth processes in this country in the first decade of the present century. Using the same general to specific modelling strategy and data for the same eight drivers as the Australian analysis but recalibrated using Turkish data for the country's 81 Provinces between 2004 and 2008, none of the seven theoretical models listed in Table 1 resonate with the economic situation across Turkey.

These results are still tentative, but notwithstanding the finding that no established model of local economic growth matches the situation found in Turkey, five of the eight postulated drivers relate significantly to patterns of regional economic growth across the country.

Five significant drivers of regional economic growth:

- The *local integration* of small firms in the country's regions appears to *enhance* local economic growth – a possible indication of an incipient enterprise culture in those places;
- *Institutional thickness*, including infrastructure support, also seems to *foster* local economic growth, possibly reflecting the success local institutions and national policy efforts in building the local economic capacities of places;

- The *local human resource base* of Turkey's regions is a *driver* of local economic growth, demonstrating the importance of human capital in this country as in many others;
- Also *fostering* economic growth in Turkey is *accessibility to intermediate markets* –, to markets in Turkey for products and manufactured goods rather than services of one sort or another. This is a result quite different to those of the Australian analysis, but a result that mirrors the significance of manufacturing in the Turkish economy and its major contribution to exports and to national economic growth; and
- Contrary to theory-based expectations, *knowledge creation and access to information* was shown in this analysis *to restrict* rather than to enhance economic growth across Turkey's provincial economies. This is a difficult finding, but finding that is important and thought-provoking and needs careful interpretation and further analysis.

When these five findings are drawn together they suggest, tentatively, a very distinctive form of production-based regional economic growth across Turkey's provincial economies built on: (1) linked small firm manufacturing, (2) local human capital, (3) local institutional support, and (3) access to intermediate goods markets. It is an interpretation that is consistent with Turkey's manufacturing and production firms being subordinated within value chains dominated by large, and in many cases foreign-owned, corporations. But, as this analysis implies, this is not a situation easily addressed through current theoretical understandings of the processes shaping regional and provincial economic growth in countries at the same or similar stages of development as Turkey. A major question is, therefore, how are these theoretical understandings to be developed in the future?

From Theory to Policy: Lost in Translation

Given these empirical insights into regional economic growth processes that theoretically informed modelling in Australia and Turkey have produced, the question arises as to how they can be turned into useable and appropriate regional economic policies? Experience both in the UK and especially in Australia, from the former Federal Office of Local Government (Taylor and Garlick, 1989), shows that this is not an easy and straightforward task because politics frequently gets in the way of economic analysis – not just party politics at the State or national levels but, sometimes more importantly, the bureaucratic politics of government departments and public servants. In this environment, theoretical thinking, no matter how grounded it is in empirical analysis, gets lost in translation. This problem was spelled out in detail in relation to Australia

regional policy in the 1980s and 1990s in Taylor (2000) and aspects of UK policy in Taylor (2009) (also see Bryson and Taylor, 2006, 2008).

Two stages can be identified in the translation (and potential distortion) of theoretical thinking into policy. First, *at the level of politicians and policy makers*, translation occurs because they are dealing with real issues in real time. There are political imperative behind the decisions they must make which economic theory cannot address. The politicians and policy makers need ready answers and this makes the 'guru' theories of overseas experts appealing because they come with the intellectual weight and gravitas of the researchers and consultants involved which tends to outweigh the local knowledge and sensitivity of local researchers and consultants. Second, *at the level of local practitioners*, further translation also occurs. Australia evidence shows that local practitioners at the community level are often motivated to define their jobs to show success and to demonstrate engagement with current policy at higher levels of the national bureaucracy. This is hardly surprising as it is these higher level bureaucrats that control the stream of local practitioner work.

The *politician/policy maker mistranslation* of real world processes has been only too evident in the West Midlands region in the UK. It has been shown Bryson and Taylor (2006, 2008, Taylor, 2009) that over a 50 year period, the spatial dimensions of regional policy as they have been used to frame policy in this region, have rarely been in tune with the processes shaping the spatial aspects of its economic growth. In the 1950s and 1960s, spatial policy aimed to concentrate public housing growth into corridors radiating from the Birmingham and Black Country Conurbation. These corridors were separated by green wedges in an effort to improve the living environment of the people moving to dwellings in these new public housing corridors. Grand as these plans were, they never matched with reality. As policy was being developed, society was changing. Affluence was increasing, and with it, increasing levels of home ownership. As a consequence, more housing was built in the planned green wedges than in the corridors designated to take it.

Later, in the 1990s and early 2000s, regional policy in the West Midlands, promulgated by the now abolished regional development agency (RDA), Advantage West Midlands (AWM), again mirrored national policy, favouring cluster ideas and current thinking on the knowledge economy. Great effort went into identifying and designating 'clusters' of one sort or another, both real and imaginary. And the spatial element of the policy framework sought to confine new and high technology industry growth to the western, Black Country, half of the Birmingham and Black Country Conurbation, this being the part of this urban-industrial complex that had been most seriously undermined by the national Thatcherite economic policies of the 1980s that had favoured banking

and finance, and business and professional services over traditional engineering and manufacturing. Laudable as this approach to regional planning was, and built as it was on 'guru' thinking especially on clusters, it bore no relationship to the realities of spatial economic growth in the West Midlands region. As a Bryson and Taylor's (2006) major research report on the region for the West Midlands Regional Observatory (WMRO) showed, the fastest growth of new and high technology industry, was occurring in the West Midlands region, not in the Conurbation itself, but in a surrounding belt up to 20 kilometres distant from it. In the same belt, business and professional service employment and businesses were also growing. This was a radical disconnect between policy and regional economic processes, but one that is not uncommon. Clearly, regional policy practitioners and formulators need to be better informed on the economic processes shaping their own regional economies. At the same time, it can be argued that economic analysts need to understand the regional policy processes as much as the regional economic processes that they theorise.

The Practice of Regional Development: Does it Happen on the Ground?

The *local community/local practitioner mistranslation* of real world processes is, from the evidence available, quite different again. Too frequently, it would appear, local communities and in some regards local development practice are not fully engaged with any understanding either of local economic processes or with the realities of policy. As was recognised over 20 years ago, in Australia there is a tendency for local communities to react to local economic problems from the perspective of, "**We** have an economic problem, what are **you** going to do about it" (Taylor and Garlick, 1989). From the perspective of the local economic development practitioners, it is also important to recognise that there is a tendency for them to be motivated to define their jobs to show success and engagement with current policy thinking. There is a tendency, therefore, for terms like 'clusters', 'networks' and 'creatives' to be used in ways that theorists did not intend them to be used. As a consequence, the terminologies of theories are absorbed into standardised schedules of local development practitioners and consultants.

Again drawing on Australian experience, gathered through the Country Centres Program of the late 1980s (see the detailed discussion in Taylor and Garlick, 1989) and more recent research using facilitated workshops and focus groups involving local community leaders (Garlick et al, 2007), a number of significant and quite different issues emerge for regional development at the local community/practitioner level.

Workshops with community leaders in Australia revealed five quite revealing and common attitudes in Australian regional communities. First, they seemed unable to appreciate their integration into a global economy involving the growing power of rapidly industrialising states and shifting patterns of trade. Second, there was an optimistic naivety about the way corporations with operations in their local communities would be loyal to them, notwithstanding the body of findings that would suggest otherwise that has been developed in the past 30 years. Third, these regional communities lacked local strategic thinking and were particularly enamoured of the quick-fix, 'guru' solutions offered to them by consultants. Fourth, once a community had a plan it became transfixed by it. It was enough to have a plan. Implementing it was unnecessary. Finally, having a plan raised led local communities to forget past failure and to see only a super-optimistic future: an attitude that might be labelled, the *optimism of the immediate*.

This is not to suggest that these communities were living in a world of unreality. Many were aware of their loss of skilled people (human capital) to larger urban centres. Lack of dynamism was recognised in some regions, as was the loss of human capital to major metropolitan centres – though this exodus was seen as normal. Key industries were seen as not generating business spin-outs, and regional planning was seen as disorganized. The local education provision was seen as out of tune with the development of local entrepreneurship capacities, and consultants were seen by some as pushers or 'winner' strategic formulae rather than building on unique local capacities and abilities (Garlick et al, 2007).

Conclusion: Is Local Facilitation an Answer?

In this paper we have argued that the theorises through which analysts and researchers engage with the processes that shape regional economies translate with difficulty into regional economic policies and programs at the national level not only because the theories themselves are partial but because they are all too frequently promulgated by 'gurus' concerned for the primacy of their own thinking. That translation is made more difficult by politicians and policy makers who must cope with the realities of economies that are in a constant state of 'becoming', and the vagueness of theories that allows them to be shaped to meet any political goal or distorted at the local level to accommodate local bureaucratic goals. At the same time, local communities are often, from the evidence available, only partially aware of the potentials and weaknesses of their own local economies and communities and the problems facing them.

Here we have suggested that theoretically informed empirical modelling of the sort first argued for by Plummer and Taylor (2001a, 2001b, 2003) is a more realistic way of understanding the drivers of local economic growth in different national economic contexts. This approach shows clearly how theoretically identifies drivers impact very differently at the regional level in the empirical examples of the resource-based economy of Australia and the developing economy of Turkey.

Too often, regional economic policy is imposed centrally in national economies, with the UK's approach to regional development being a case in point. It can be argued, however, that what is needed at the local and regional levels to promote and encourage appropriate economic growth that contributes positively to the national economic effort is *facilitation* rather than *centralised direction*. Such local facilitation has been argued for in Australia based on the Country Centres Program of the 1980s. It would be built on seven pillars.

- ***Local community forums*** that draw together local politicians, bureaucrats, community leaders, local business people, local enterprise support groups and institutions, finance and legal and other commercial interests, community groups and educationalists. Broadly based, they would not be consultant-led as there is evidence to suggest that this thwarts local commitment and initiative:
- ***Local facilitator schemes*** based on individual facilitators, but not consultant-led, who seek to foster local economic initiatives by introducing potential venturers and existing entrepreneurs and social entrepreneurs to sources of advice on enterprise, trade and sources of venture capital for example, and to government departments at all levels. They are not providers of finance but people who facilitate the entry of local business people into national and regional networks of support and advice.
- ***Local business service support*** to ease new ventures through the vulnerable early years of start-up and expansion/diversification.
- ***Fast track business review structures*** to remove costly indecision and bureaucratic delays that can impede local enterprise and entrepreneurial activity.
- ***Local venture capital provision*** that can ease new ventures into being without the need to have to deal with the different ways of doing business in terms of raising finance that are commonly experienced in large cities and metropolitan centres.

- ***Local business forums*** that act as support structures for newly established business ventures – an important element of what has been called institutional thickness.
- ***Enhanced links between universities and the business community*** that can generate knowledge and information flows, enhance new enterprise development, and extend and reinforce the human capital provision of a region or place.

However, great caution needs to be exercised in building enterprise facilitation on these seven pillars, especially when a particularly successful economic venture appears. A cautionary tale from Western Australia (WA) demonstrates this point and is a useful conclusion to this discussion. When, in the 1980s, fishermen in one rural centre in WA felt threatened by foreign fishermen taking huge catches of tuna from just outside the fishing limit which was then being sold as sushi in Japan, a facilitator helped a group plan a fish processing operation for themselves. A business plan was formulated at the fishermen's expense. Government advice was sought on exporting, and the plan was taken to the banks for funding. The venture was a major commercial success, and large volumes of sushi were exported to Japan. The reaction of the WA state government, however, was not to applaud a system that helped local entrepreneurs realise their commercial dreams, but to suggest that more sushi processing plants should be built in other fishing communities in the state!

References

- Barnes, T. (2001), 'Rethorizing economic geography: from the quantitative revolution to the "cultural turn"', *Annals of the Association of American Geographers*, 91(3), 546-561.
- Benneworth, P. and Henry, N. (2004), 'Where is the value added in the cluster approach? Hermeneutic theorising, economic geography and clusters as a multiperspectival approach', *Urban Studies*, 41(5/6), 1011-1024.
- Boudeville, J.R. (1966), *Problems of Economic Planning*, Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Braczyk, H.J., Cooke, P. and Heidenreich, M. (eds) (1998), *Regional Innovation Systems. The Role of Governances in a Globalized World*, UCL Press, London.
- Bryson, J. and Taylor, M. (2006), *The Functioning Economic Geography of the West Midlands*, West Midlands Regional Observatory, Birmingham UK.

Bryson, J. and Taylor, M. (2008), *Enterprise by 'Industrial Design': Creativity and Competitiveness in the Birmingham (UK) Jewellery Quarter*, DIME (Dynamics of Institutions and Markets in Europe) Working Paper 47 on Intellectual Property Rights, 18pp. Available at <http://www.dime-eu.org/files/active/0/WP47-IPR.pdf>

Christopherson, S. and Clark, J. (2007), *Remaking Regional Economies: Power, Labor and Firm Strategies in the Knowledge Economy*, Routledge, London and New York.

Clark, G.L. (1998), 'Stylized facts and close dialogue: methodology in economic geography', *Annals of the Association of American Geographers*, 88(1), 73-87.

Cumbers, A., MacKinnon, D. and Chapman, K. (2003), 'Innovation, collaboration, and learning in regional clusters: a story of SMEs in the Aberdeen oil complex', *Environment and Planning A*, 35(9), 1689-1706.

Durlauf, S., Johnson, P. and Temple, J. (2004), 'Growth Econometrics', in P. Aghion and S. N. Durlauf (eds), *Handbook of Economic Growth*, North-Holland, Amsterdam.

Durlauf, S.N. And Quah. D. (1999), 'The New Empirics of Economic Growth', in J.P. Taylor and M. Woodford (eds), *Handbook of Macroeconomics*, North Holland, 235-308.

Florida, R. (2002), *The Rise of the Creative Class*, Basic Books, New York.

Garlick, S. Taylor, M. and Plummer P. (2007), *An Enterprising Approach to Regional Growth: Implications for Policy and the Role of Vocational Education and Training*, National Centre for Vocational Education and Training (NCVER) (for the Australian Government), Adelaide.

available at: <http://www.ncver.edu.au/publications/1801.html>

Glaeser, E. (2000), 'The new economics of urban and regional growth', In, G. Clark, M. Feldman and M. Gertler (eds), *Oxford Handbook of Economic Geography*, Oxford, Oxford University Press, 83-98.

Gordon, I. and McCann, P. (2000), 'Industrial clusters: complexes, agglomeration and/or social networks', *Urban Studies*, 37, 513-532.

Granovetter, M. (1985), 'Economic action and social structure: the problem of embeddness', *American Journal of Sociology*, 91, 481-510.

Jones, C. (1998), *Introduction to Economic Growth*, Norton, London.

Keeble, D. and Nachum, L. (2002), 'Why do business service firms cluster? Small consultancies, clustering and decentralization in London and southern England', *Transactions of the Institute of British Geographers*, 27(1), 67-90.

Krugman, P. (1991), *Geography and Trade*, MIT Press, Cambridge.

MacKinnon, D, Cumbers, A. and Chapman, K. (2002), 'Learning innovation and regional development: a critical appraisal of recent debates', *Progress in Human Geography*, 26(3), 293-312.

Malmberg, A. And Maskell, P. (2006), 'Localised learning revisited', *Growth and Change*, 37, 1-18.

Martin, R and Sunley, P. (1998), 'Slow convergence?: The 'New' Endogenous Growth Theory and Regional Development', *Economic Geography*, 74, 201-27.

Maskell, P., Eskilinen, H., Hannibalsson, I., Malmberg, A. and Vatne, E. (1998). *Competitiveness, Localized Learning and Regional Development – Specialization and Prosperity in Small Open Economies*. London: Routledge.

O'Neill, P.M. and Whatmore, S. (2000), The business of place: networks of property, partnership and produce, *Geoforum*, 31, 121-136.

Perroux, F. (1955), 'A note on the notion of growth poles', *Economie Appliquee*.

Plummer, P. and Sheppard, E. (2006), 'Geography Matters: Agency, Structures and Dynamics at the Intersection of Economics and Geography', *Journal of Economic Geography*, 6, 1-21.

Plummer, P. and M. Taylor (2001a), 'Theories of Local Economic Growth: Concepts, Models and Measurement', *Environment and Planning A*, 33, 385-399.

Plummer P. and Taylor, M. (2001b), 'Theories of Local Economic Growth: Model Specification and Empirical Validation', *Environment and Planning A*, 33, 2-19-236.

Plummer, P. and Taylor, M. (2003), 'Theory and Praxis in Economic Geography: "Enterprising" and Local Growth in a Global Economy', *Environment and Planning C*, 21, 633-649.

Porter, M. (1998), *On Competition*, Boston MA, Harvard Business School Press.

Putnam, R. (1993), *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton University Press, Princeton NJ.

- Rainnie, A. and Grobbelaar, M. (2005), *New Regionalism in Australia*, Ashgate, Aldershot.
- Rodrik, D. (2010), *Structural Transformation and Economic Development*, Policy Research Foundation of Turkey (TEPAV), Ankara.
- Scott, A. And Storper, M. (1992), 'Industrialization and regional development', in Storper, M. And Scott, A (eds), *Pathways to Industrialization and Regional Development*, Routledge, London, 3-17.
- Storper, M. (1997), *The Regional World: Territorial Development in a Global Economy*, Guilford Press, New York.
- Taylor, M. (1975), 'Organisation Growth, Spatial Interaction and Location Decision-making', *Regional Studies*, 9, 313-23.
- Taylor, M. (2000), 'The Dynamics of Australian Regional Policy: Lessons for Europe?', *Federal and Regional Studies*, vol. 10 (2), 107-125.
- Taylor, M. (2005), 'Embedded local growth: a theory taken too far? in: R.A. Boschma & R. Kloosterman (eds), *Learning from clusters. A critical assessment*, Springer Verlag, Dordrecht. 69-88.
- Taylor, M. (2009), *West Midlands regional Planning: Coping with Uncomfortable Truths*, paper presented at the Pacific regional Science Conference (PRSCO), Brisbane, July.
- Taylor, M. and Garlick, S. (1989), 'The Commonwealth and Regional Development in the 1980s', in Higgins, B. and Zagorski, K. (eds), *Regional Development in Australia: Policies and Processes*, AGPS, Canberra.
- Taylor, M. and Plummer P. (2003), 'Promoting of Local Economic Growth: the Role of Entrepreneurship and Human Capital', *Education and Training*, 45, 558-564.
- Taylor, M. And Thrift, N. (1982), 'Industrial linkage and the segmented economy:1', *Environment and Planning A*, 14, 1601-1613.
- Taylor, M. and Thrift, N. (1983), 'Business organisation segmentation and location', *Regional Studies*, 17(6), 445-465.
- Vernon, R. (1966), 'International investment and international trade in the product cycle', *Quarterly Journal of Economics*, 80, 190-207.
- Yeung, H. (2005) 'The firm as social networks: an organisational perspective', *Growth and Change*, 36(6), 307-328.

1. Oturum: Teşvik Sistemi, Finansa Erişim ve Bölgesel Rekabet Edebilirliğe Etkileri

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Serdar Sayan

Prof. Dr. Metin Durgut
ODTÜ

Yrd. Doç. Dr. Nuri Yavan
Ankara Üniversitesi

Feridun Bilgin
Hazine Müsteşarlığı

Tartışma Bölümü

Karmaşık Yapılarda Teşvik Müdahalesi

Prof. Dr. Metin Durgut
ODTÜ

Ekonomik aktör faaliyetleri sırasında çok sayıda başka elemanla etkileşir. Öncelikle kendisine yakın ve ilgili bulduklarıyla etkileşse de, sonuçta tüm ekonomik sistem içinde varlığı hissedilir ve nüfuzu artar. Yarattığı etki, sistem içinde yaygınlaşmasına bağlı olarak kendisine geri döner. Ekonomik aktör erişebildiği enformasyona dayanarak hareket eder ama faaliyet çevresi hakkında tam olarak bilgi sahibi olması mümkün olmadığından belirsizlik içinde karar verir. Ekonomik faaliyetin koordinasyonu, bu belirsizliğin içinden stratejik hedefleri ve izlenecek güzergahları çıkaracak müdahale siyasetleri (politikaları) ile desteklenir.

Siyasa sorumlusu, iyileştirmek amacıyla müdahale ettiği sistemin karmaşıklığına gerekli özeni göstermek zorundadır. Karmaşık sistemler, sistemin geleneksel yaklaşımlar kullanılarak anlaşılmasını kısıtlayan yüksek nüfus ve ilişki yoğunluğuyla ayırt edilirler. Yüksek eleman nüfusu ve etkileşim zenginliği dinamik bir yapı yaratırken sistem düzeyindeki özelliklerin tek eleman özelliklerinin toplamından daha fazla olmasına yol açar. Her bir elemanın sistem içindeki davranışı diğer elemanlardan güçlü biçimde etkilendiğinden bir elemanın sistem içindeki durumu sistem dışı yalın durumundan oldukça farklı bir görünüm kazanır. Bu yüzden, kolektif özelliklerin ve çevre ile etkileşimin araştırıldığı karmaşık sistem analizinde ciddi modelleme güçlükleri ile karşılaşmaktadır.

Etkileşimin zenginliği karmaşıklığı artırmakla birlikte, ilişkileri daha seyrek olan elemanların sistemi fazla etkilemeyeceği düşünülmemelidir. Böyle elemanlar, sistem içindeki konumlarına bağlı olarak yoğun etkileşen elemanlar gibi işlevsel ve etkili olabilirler. Bu da müdahale odağı seçeneklerinin artması demektir.

Değişen koşullar karşısında ilişkilerini kullanarak uyum ve kendilerini yeniden düzenleme yetenekleri sergilemesi, sürpriz niteliğinde yeni sistem özelliklerinin doğması karmaşık yapıların basitçe kontrol edilemeyeceğine işaret eder. Ortaya çıkan bu yeni özellikler etkileşen elemanların birlikte evrilmesinin sonuçları olarak düşünülebilir. Kendi halinde veya baskı koşulları altında işleyen bu evrilme süreçleri geleneksel sistem kontrollerinde varsayılan denge durumlarının aslında istikrarlı olamayacağını ima eder. Bununla birlikte, karmaşık yapılara müdahale edilemeyeceği gibi basite kaçan sonuçlar çıkarılmamalıdır. Müdahale, eleman grubunu (yapıyı) mevcut durumdan tercih edilen başka bir duruma yönlendirme baskısı olarak her zaman gündemde olacaktır. Burada önemli olan müdahalenin anlamını karmaşık sistem bağlamında gözden geçirerek, örneğin müdahale amacıyla kullanılan araçların yenilikleri nasıl ortaya çıkaracağını ve lokal olarak gerçekleşen yeniliklerin sistem içinde nasıl yaygınlaşacağını açıklığa kavuşturmasıdır.

Teşvikler

Sanayileşmekte olan ülkelerde kamu müdahalesi ve kamu politikası, ekonomik gelişme üzerindeki önemli rolünü korumaktadır. İyi işleyen pazar-tabanlı kurumların ekonomik gelişme için yeterli olduğu varsayımının egemen olduğu bir dünyada, kamudan beklenen bu tür gelişmeyi takviye edecek pazar-dostu müdahalelerle yetinmesidir. Özetlersek, teşvikler genel ilgiye cevap vermeli ve geniş bir destek-alıcı kitlesine hitap etmeli; teknolojik yeteneklerini ve rekabetçiliğini seçici teşvikler kullanarak geliştirmiş olan Yeni Sanayileşen Ülkelerin deneyiminden ise pek esinlenmemeli. Karmaşık sistemi global pazar yapılarına indirgeyen mesaja göre, kendi haline bırakıldığında zaten zuhur edecek gelişmelerden söz edildiğinden müdahalenin anlamını özgüllüğünden çok rutinliğinde aramalı.

İzleyen tartışmada ise, ekonomik faaliyetin tanımlı ihtiyaçtan ve özgüllükten hareketle sistemleşmesine müdahale etmenin karmaşık sistem bağlamında anlamını koruduğu kabul edilmektedir,

- Teknolojik yeteneği, inovasyon yeteneğini geliştirme ve öğrenme kamu politikasının önemli hedefleri olmaya devam etmektedir;
- Yerel yetenek, bölgesel sistemler ve ilgili politikalar desteğinde kalkınmaya dönüşür;
- Seçici teşvikler belirsizliğin yüksek olduğu koşullarda önemli bir teşvik yöntemidir; pazar tökezlemesi, sistem tökezlemesi, rakiplerin asimetrik konumları, özel getirinin kendiliğinden sosyal getiriye dönüşmemesi gibi meseleleri göz ardı etmeyen politikalara ihtiyaç vardır;
- Doğal ve insan yapısı çevreleri hesaba katan bilgiye dayalı ekonomi perspektifinde, genel veya seçici teşvik politikalarının seçimini kolaylayan kılavuz ilkelere ihtiyaç vardır.

Seçici teşviklerin amaca uygunluğu özel yarar ile sosyal yarar bağdaştırmasından geçer,

- Öncelikle dağıtılacak kaynak sınırlıdır,
- Teşvik uygulaması sonuçlarının genelde yaygınlaşarak yeni faaliyetleri benzer müdahaleler gerektirmeden tetiklemesi beklenir,
- Yaygınlaşma, ilişki ve mübadelenin yüksek karmaşıklık gösterdiği ortamlarda gerçekleşir,
- Müdahaleye hedef kuruluşun veya grubun saptanması, teşvik etkisinin izlenmesi gibi ödevler için karmaşık sistem kavramlarına ve modellerine

başvurulmalıdır (bu bağlamda karmaşık sistemleri araştıran programlar ve enstitüler bizzat teşvik konusu yapılmalıdır).

Bölgesel Üstünlükler

Mukayeseli üstünlük kuramının teknolojik değişimin ve inovasyonun rolünü ihmal ettiği için eleştirilmesi gibi rekabetçi üstünlük kuramının pazar-odaklılığı da artık dar gelmeye başladı. Bölgesel ekonomik faaliyetin yeni bilgi odaklı yaklaşımının temel yönelimi bölgedeki aktörlerin, kaynakların ve faaliyetlerin aralarındaki bağlantı ve etkileşim zayıflıklarını gidererek bölgesel faaliyetin sistem yapısını güçlendirmektir. Yaratıcılık, yenilikçilik ve üretkenlik daha planlı ve sistemik bir tarzda ele alınırken, üstünlükler amaçlı ve önetkin (proaktif) olarak inşa edilmek istenmektedir. Bu yönde geliştirilen “inşa edilmiş bölgesel üstünlük” kuramı,

- Kamu müdahalesinin ve ilgili siyasaların etkilerinin önemini kabul ederek kamusal-özel kesim işbirliğinde olduğu gibi kurumların ve ilişkilerin tamamlayıcı rollerine eğilir,
- Bölgede ihtiyaç duyulan bilgi tabanlarına yönelik olarak öğrenmenin, bilgi birikiminin ve bilgi edinmenin organizasyonlarını ve mekanizmalarını geliştirmeyi amaçlar,
- Örneğin, bölgesel inovasyon sistemi kapsamında pazar tökezlemesi gibi sistem tökezlemesini de müdahale konusu sayar (Constructing Regional Advantage, 2006).

Gelecekte ekonomilerin belli bir alanda uzmanlaşmaktan çok çeşitliliğe dayalı olarak gelişeceği öngörüldüğünden yaratıcılık ve inovasyonu teşvik eden yerel çeşitlilik mercek altına alınmıştır. Çeşitlendirilmiş kent-bölge sanayileri veya teknolojik olarak ilgili faaliyet alanları kentsel ve bölgesel gelişimi desteklemekle kalmaz, bilginin mekansal yoğunlaşmasına paralel olarak bölgeler arası çeşitlenmeyi de etkiler. Bilgi tabanları ve yetkinlikler yönünden tamamlayıcı özelliklere sahip faaliyet alanları kimliğindeki “ilgili çeşitler”, aralarındaki bilgi taşmaları ile öğrenmeye ve inovasyona verdikleri katkıya ilaveten gene aralarındaki ilişkiler aracılığıyla yaratıcılığa ve yeni çeşitlere yol açarlar.

Çeşitliliğe yapılan vurgunun ışığında, teşvik siyasalarının bir iki sektör (hatta bölge) ile sınırlı tutulmaması önemli bir uyarıdır. İkinci önemi uyarı ise,

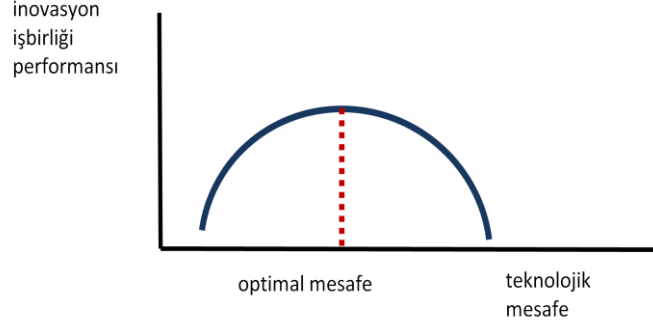
kendi tarihi içinde evrilen bölgesel varlıkların ve yeteneklerin “en iyi uygulamalardan kopya çekilmesi” modasını anlamsız kılabilen özgülükler taşıdığıdır. Tamamlayıcı faaliyetlerin bir arada ve kopya kolaylığına kaçmadan teşvik edilmesi karmaşıklığı tekrar müdahale siyasalarının odağına getirir.

Teknolojik Yakınlık

Firmaların mekansal yoğunlaşması sonucu oluşan coğrafi yakınlıklar yoğunlaşma ekonomilerinin çıkışında önemli rol oynarlar. Coğrafi yakınlık gibi sosyal, bilişsel, örgütsel ve teknolojik yakınlıklar da kuruluşlar arası ilişkilerde kolaylaştırıcı (veya zorlaştırıcı) etki yaparlar. Kaynakları ve yetenekleri bir araya getirerek inovasyon kapasitesini geliştiren işbirliği şebekelerinin veya öğrenme ve inovasyon faaliyetinin yoğunlaştığı inovasyoncu ortamların etkinliği diğer etmenler yanında kuruluşlar arasındaki bilginin soğurulmasına (absorbe edilmesine) uygun teknolojik yakınlıklarla açıklanabilir. Başka bir örnek ise, M. Porter küme modelindeki ilgili sanayilerdir (aynı zamanda ilgili teknolojiler).

Paylaşılmış teknolojik deneyimlerin ve tarafların bu teknolojiler hakkındaki bilgisinin ölçütü olarak tanımlayabileceğimiz teknolojik yakınlığın, inovasyon amacıyla yapılan işbirliği açısından optimum bir değeri var mıdır? Başka bir deyişle, kuruluşları birbirine ilginç gelecek kadar farklı ama öğrenmeye olanak tanıyacak kadar benzer kılan teknolojik mesafeleri soruyoruz. Kuruluşlar arası teknolojik yakınlıkların ölçülmesi o kuruluşları bir teknoloji uzamında irtibatlandırır. İnovasyon amaçlı bir işbirliği şebekesini düşünelim. Bir firmanın şebeke konumu ve diğer üyelere teknolojik yakınlığı onun şebeke içinde yeni bilgi keşfini ve dolayısıyla öğrenme ve inovasyon performansını kısmen açıklar. Değişik bilgi ve yeteneğe erişim yaratıcılık ve inovasyon için yeni bilgi ve beceri kombinasyonlarına olanak tanıdığından, teknolojik yakınlık ölçümü güncel araştırma problemleri arasına girmiştir. İnovasyon işbirliğini maksimize eden optimal teknolojik yakınlık Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Optimal Teknolojik Yakınlık

Kaynak: B. Nooteboom, 2006

Yakın zamanda yapılmış kapsamlı bir araştırmada (V. Gilsing et al, 2008), güçbirliği şebekelerinin firma inovasyon performansı üzerindeki etkisi, ortaklar arasındaki teknolojik yakınlık, firmanın şebeke konumu (merkeziliği) ve şebeke yoğunluğu cinsinden incelenmiştir. Şebeke ilişkilerinin firmanın dış bilgi edinmesini nasıl etkilediğini sorgulayan araştırmaya göre,

- Şebeke içinde yüksek merkezi konum, küçük teknolojik mesafe ve yeterli şebeke yoğunlu durumunda yeni bilgi keşfi büyük ölçüde artıyor, bu değişkenlerin optimal değerlerinde inovasyon performansı maksimum oluyor,
- Merkezi firmaların varlığının az hissedildiği düşük merkezilikteki şebeke çeperlerinde büyük teknolojik mesafe azalan baskı nedeniyle firmaya belli bir inovasyon avantajı sağlayabiliyor,
- Teknolojik mesafe sabit tutulduğunda, şebeke yoğunluğu ve merkezilik inovasyon performansını maksimize eden optimal değerler gösteriyor.

Araştırma, bilgi keşfinin “firma için yeni” bilgi kaynağına erişim ile bu kaynaklardaki bilgiyi “soğurma” süreçleri arasındaki hassas dengeye dayandığı varsayımını doğrulayan önemli bir çalışmadır.

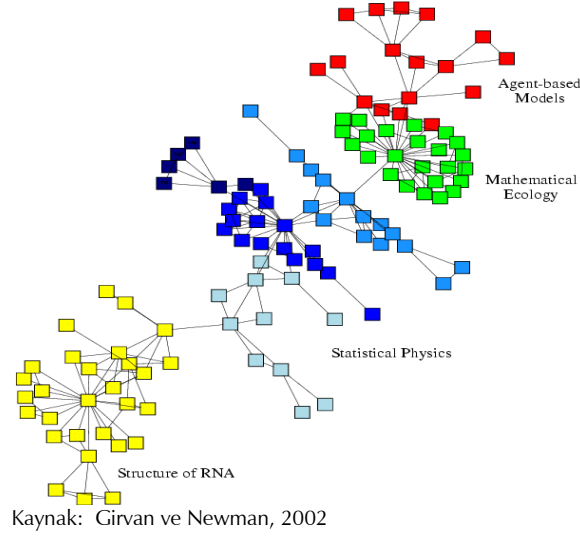
Ar-Ge Ortaklığı Örnekleri

Örnek 1: Avrupa Birliği 1984 yılından beri araştırma ve teknoloji geliştirme amacıyla Çerçeve Programlarını yürütmektedir. Programların ana hedeflerinden birisi Avrupa araştırma faaliyetlerini tümleştirerek ileri düzeyde uluslararası araştırma işbirliklerine sahip olmaktır. Avrupa Araştırma Alanı inşasını ve araştırma işbirliğinin şebekeleşmesini Çerçeve Program verilerini karmaşık şebeke yöntemleri kullanarak inceleyen araştırmalarda, kuruluşlar ortak proje üzerinden, projeler de ortak kuruluş üzerinden bağlantılarak kuruluş ve proje şebekeleri elde edilmektedir (M. Barber et al 2009). Elde edilen bulgulara göre işbirliği şebeke yapılarında beklenildiği gibi yüksek kümeleşme görülüyor. Küçük-dünya türü olan kümeleşmenin (Watts ve Strogatz 1998) anlamı yüksek yerel bağlantılılık sonucu bilginin hızlı dolanması ve yeni bilgi üretimini tahrik etmesidir,

- Araştırma işbirliği zaman içinde artıyor,
- Lokal bağlantı yoğunluğu kuruluşlar arasında etkileşerek öğrenmeyi kolaylıyor,
- Geçmiş ilişkiler ve işbirliği, şebeke konumları, coğrafi konumlar ve tematik benzerlikler kuruluşların işbirliğini etkiliyor (yakınlıklar, şebeke içindeki karşılıklı konumlar),
- Önemli bir sonuç olarak Avrupa Araştırma Alanı istendiği gibi tümleşme gösteriyor.

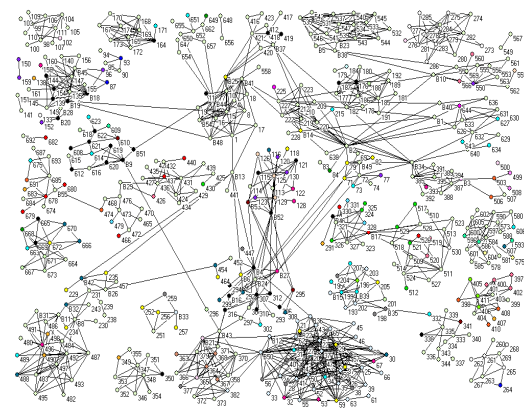
Örnek 2: Bir araştırma enstitüsündeki araştırmacıların işbirliği yapılarını makalele ortaklığına bakarak inceleyen araştırmalarda da benzer küme yapıları ortaya çıkmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Ortak Yazarlığa Göre Araştırma İşbirliği Yapısı

Örnek 3: Araştırma merkezlerindeki çok disiplinli araştırmaları inceleyen kapsamlı bir çalışmada, bu tür araştırma merkezlerinin performans bakımından üniversitelere, bölümlere ve tek disiplinlere ciddi rakip olmaya başladığını ortaya çıkarmıştır (D. Rothen 2003). Karmaşık şebeke göstergeleri kullanılarak incelenen yapılar üniversitelerin sadece bölümlere bağlı kalmayıp üniversite-ötesi araştırmacı şebekeleri ile kurumsal bağlar oluşturması gerektiğini anlatmaktadır. Şekil 3, büyük araştırmacı nüfusuna sahip bir merkezde araştırmacıların bu kez takımlar halinde yaptıkları işbirliğinin haritasıdır.

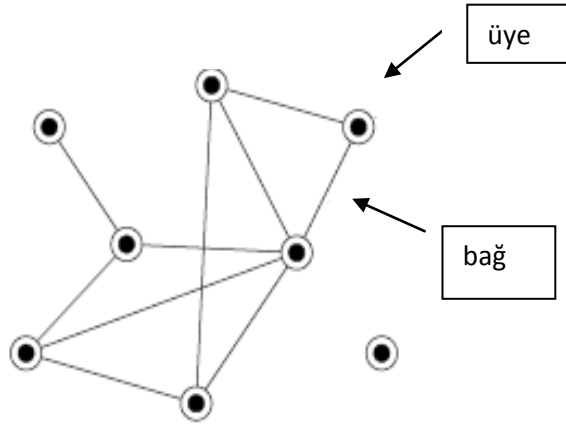
Şekil 3. Takımlar Arası İşbirliği

Karmaşık Şebekeler

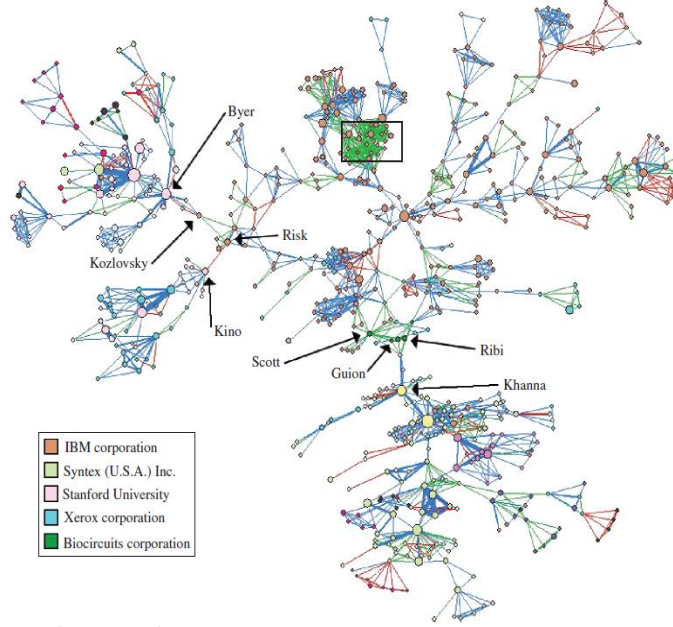
Şebeke, aralarında tedarik zincirinde olduğu gibi fiziksel veya iletişimde olduğu gibi soyut bağlantılar kurulmuş üyelerden oluşur (Şekil 4). Şebeke yapısı matematikte çizge başlığı altında incelenmektedir.

Şekil 4. Şebeke Elemanları

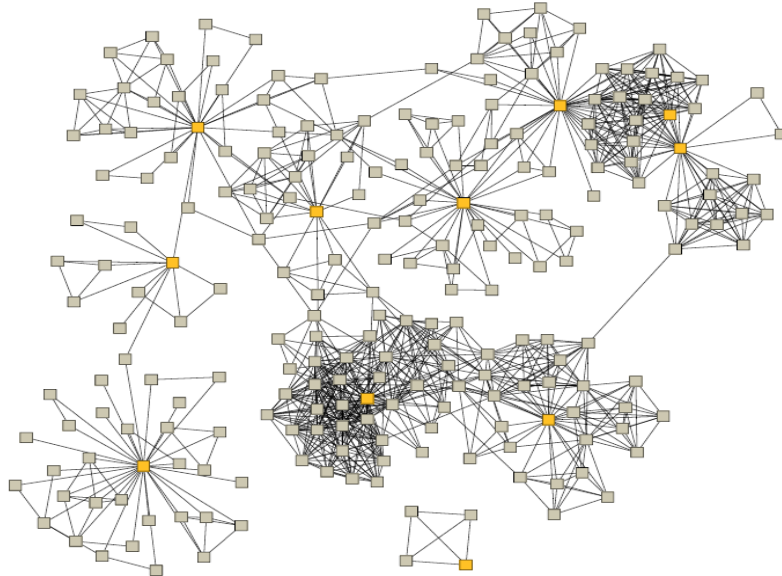
Karmaşık şebeke, yapısındaki sıra dışı desen ile düzenli veya rassal yapıdaki şebekelerden ayrılır. Sosyal şebekeler, İnternet, World Wide Web, protein yapıları, sinir şebekeleri, metabolik şebekeler, türlerin gıda ağları, araştırma işbirlikleri, ticari şebekeler, teknolojik şebekeler, dağıtım şebekeleri gibi değişik kesitlerden gerçek-dünya şebekeleri yoğun araştırmalara konu olmaktadır.

Şekil 5. Silikon Vadisi Buluşçularının Küçük Dünya Şebekesi

Kaynak: L. Fleming et al 2007

Şekil 6. İşbirliği Sosyal Şebekesi

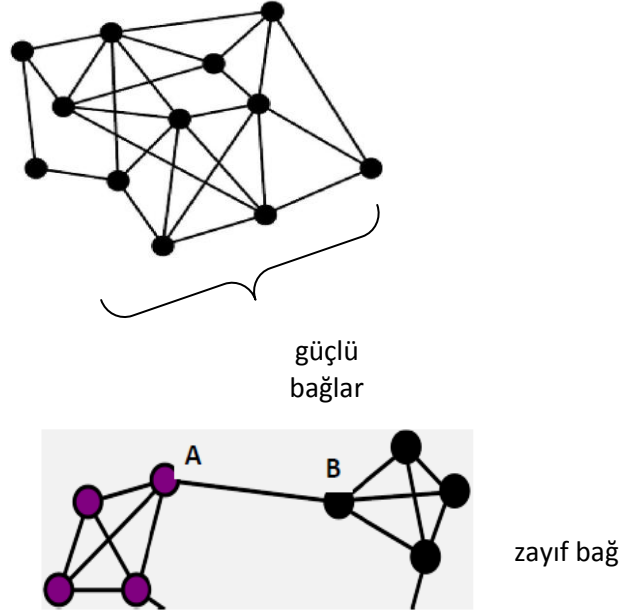

Kaynak: M. E. J. Newman 2008

Şebeke üyeleri arasındaki bağların gücü ile işlevleri arasındaki yakın bir ilişki bulunmaktadır:

- Üyeler arasındaki güçlü (yakın) bağlar, yoğun etkileşime ve tanımlı ilişkilere yol açarak üyeleri topluluklar halinde organize eder. Güçlü bağların yarattığı paylaşılmış ve güncellenebilen bilgi ortamında üyeler birbirlerinden kendiliğinden ve sürekli öğrenme olanağını yakalarlar.
- Aralarında tanımlı ilişkiler olmayan şebeke üyeleri (ve toplulukları), zayıf (esnek) bağlar sayesinde tanışır ve kendileri için yeni olan ortamları keşfederler. Zayıf bağlar üzerinden kurulan ilişkiler ilginç yeni bilgiye erişim ve yeni olanakların farkedilmesi gibi üstünlükler yakalanır.

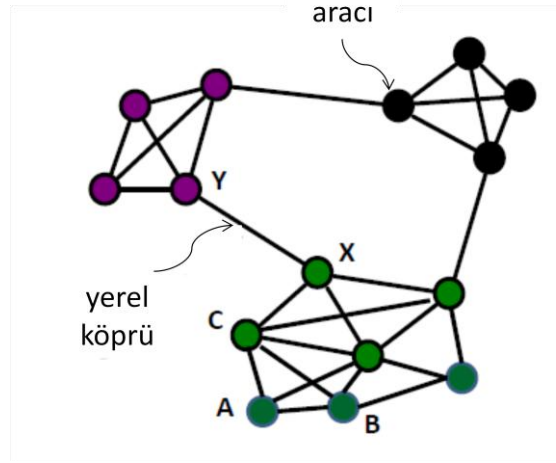
Şekil 7 . Şebeke Bağları

Şebeke üyeleri veya toplulukları arasındaki erişimi aksatan “yapısal boşluklar” üyelerin iletişim ve mübadele yönünden birbirinden “uzak” kalmasına neden olurlar. İki üye arasında köprü görevi gören ve kaldırılması halinde tarafların büyük ölçüde ayrı düşmelerine neden olan bağların zayıf bağ niteliğinde olması beklenir. Gruplar arasında akımları taşıyan köprüler şebekenin genelde etkinliğini artırırken, şebeke boşluklarını aşarak üyeleri doğrudan

bağlantılandıran araçlar (broker) bu kilit konumları nedeniyle önemli bir nüfuza ve işleve sahip olurlar.

Şekil 8.Köprüler ve Araçlar

Şebekelerin Merkezi Konumları

Şebeke analizi, bir aktörün gömülü olduğu ilişki ağının o aktörün karar ve hareket yeteneklerini nasıl etkilediğini, hangi kısıtlamalara veya fırsatlara neden olduğunu sorgular. Kısıtlama ve fırsat, yapısal konumunun diğer şebeke elemanlarına göre aktöre sağlayacağı üstünlük veya zayıflık yorumlanarak değerlendirilir.

Çizge kuramının merkezilik kavramı “önemli” şebeke aktörlerinin tanımlanması için en çok kullanılan konum göstergelerinden biridir. Örneğin, güç ve prestij gibi temel sosyal yapı sıfatları mikro düzeydeki ilişkilerden doğarlar, makro düzeyde ise bu sıfatların nüfus içinde nasıl dağıldığı ve sahiplenildiği anlaşılmalıdır. Şebeke analizi mikro ilişkilerden makro düzeydeki dağılımlara ulaşan bir sorgulamadır. Aktörün şebeke içindeki görünürlüğü, faaliyetler üzerindeki nüfuzu, mübadeleyi veya enformasyon akımını denetleyebilmesi gibi özellikler öncelikle şebeke konumunun sağladığı doğrudan ve dolaylı temaslara bağlıdır. Aşağıdaki türden sorgulamalar bir müdahale hazırlığında yer alabilir.

Geometrik merkez

- Kolay ambulans giriş çıkışı için hastanenin kent yerleşim şebekesindeki optimal konumu,
- Ortalama sürüş zamanını azaltan optimal alışveriş merkezi konumu,

Yayılım merkezi

- İlişki şebekesinde enformasyonunu en hızlı yayacak olan kaynak,
- Yaptığı inovasyon en geniş şekilde yaygınlaşıp diğerlerine erişen kuruluş,
- Enformasyon kaynaklarından ve akımlarından en çok yararlanan kuruluş,

Prestij merkezi

- Topluluk içinde en yüksek nüfuza sahip olan kuruluş,
- Faaliyeti başkaları tarafından en çok izlenen kuruluş,

Benzer biçimde, koordinatörlük, yaratıcılık veya risk alma açılarından uygun olan konumlar da sorgulama kapsamına girebilirler.

Kalkınma arayışındaki bölgeler, değer şebekeleri yanında araştırma ve inovasyon sonuçlarının yaygınlaştığı bilgi şebekelerinde değerli merkezi konumlara sahip olmaya çalışırlar. Mesele, şebeke analizinin çok boyutlu uzam analiziyle birleştiği bir meseledir. İlginç merkezi konumların inovasyon, bilgi transferi ve rekabetçiliğe sağladığı destek nedeniyle, mekanlar konumlarını iyileştirecek yerel ve uzamsal etkenleri ilişkisel etkenlere ek olarak değerlendirmektedir. Sayısı ihtiyaca göre giderek artan merkezilik metrikleri içinde sıkça kullanılanlar aşağıda verilmiştir (Şekil 9).

Derece Merkeziliği

Aktörün ilişki hacmi onun temas düzeyini yansıtan ilk gösterge olarak düşünülebilir. Doğrudan bağlantı sayısı aktörün derece merkeziliğini (degree centrality) tanımlar. Gözlenmesi ve yorumlanması kolay olan bu merkezi konum,

- İlişki yoğunluğu nedeniyle yüksek bir faaliyet düzeyine
- Çok sayıda başka üye ile doğrudan etkileşim, mübadele veya işbirliğine işaret eder.

Giren ve çıkan bağlantıları akış yönüne göre ayrıştırarak derece merkeziliğini çeşitlendirmek mümkündür.

İçe-derece Merkeziliği

Aktöre gelen bağlantıların sayısı ile tanımlanan içe-derece merkeziliği (in-degree centrality) prestij göstergesi olarak yorumlanabilir (iletişim, güven vs. yüksekliği).

Dışa-derece Merkeziliği

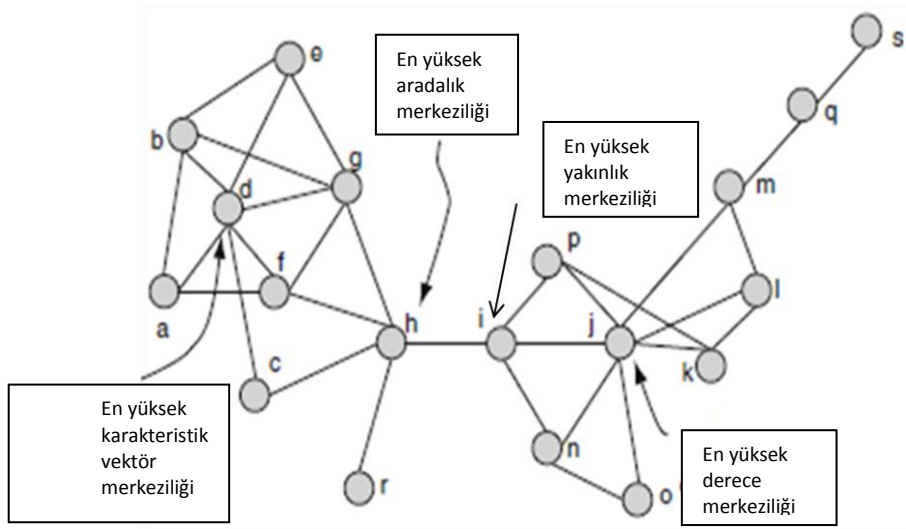
Aktörden çıkan bağlantıların sayısı ile tanımlanan dışa-derece merkeziliği (out-degree centrality) nüfuz göstergesi olarak yorumlanabilir.

Karakteristik Vektör Merkeziliği

Aktörün doğrudan bağlantılı olduğu önemli şebeke üyeleri ayrı bir alt grup olarak ilgi çekerler. Karakteristik vektör merkeziliği (eigenvector centrality), yüksek derece merkeziliğine sahip ve doğrudan bağlanılmış komşulara göre belirlenir. Böyle bir konumda,

- Doğrudan ve dolaylı bağlarla gelen nüfuz,
 - Dunulan yeteneğin ve hizmetin kolay yaygınlaşması
- gibi üstünlükler elde edilir.

Şekil 9. Değişik Merkezilikler

Kaynaklar: C. McCharly 2009 ve S. P. Borgatti 2005

Yakınlık Merkeziliği

Bir aktörün ilişkiler açısından merkezi olarak algılanması onun diğer şebeke üyeleriyle az sayıda aracı üzerinden temas edebilmesine bağlıdır. Diğerlerine olan ortalama mesafenin kısalığı sonucu tüm şebekeye yakın olma özelliğini temsil eden yakınlık merkeziliği (closeness centrality),

- Aktörün şebeke içinde görece bağımsız davranmasına
- Diğerlerine hızlı erişmesine ve erken haber almasına imkan verir.

Aradalık Merkeziliği

Özellikle büyük şebekelerde, köprü konumundaki aktörlerin şebekeden çıkarılması üyeler arası teması zayıflatarak ciddi olumsuzluklar yaratabilir. Aktörler arasındaki iletişim ve etkileşim yolları üzerinde konuşlanmış üyelerin kazandığı etkileme olanağı aradalık merkeziliği (betweenness centrality) kavramıyla karşılanmaktadır. İkili aktör bağlantılarının önemli bir bölümü üzerinden geçen merkezi aktör,

- Şebeke içi akımların, mübadelenin, enformasyonun kontrolü,
- Başkalarının ilişkilerine müdahale gücü, koordinatörlük,

gibi kritik etkilere sahip olur.

Şebeke Toplulukları

Şebekelerin önemli bir özelliği gösterdikleri topluluk yapısıdır. Belli bir faaliyet çevresini paylaşan topluluk elemanları ortak konuları nedeniyle aralarındaki ilişkileri görece olarak yoğunlaştırırken topluluklar arasındaki ilişkiler ise daha seyrek kalır. Ortak özelliklerin veya sıfatların belirginleştiği toplulukların aynı zamanda işlevsel boyut kazandıkları görülmektedir. Şebeke topluluklarının ortaya çıkarılması, aktör grupları arasındaki sosyolojik, ekonomik, teknolojik vb. etkileşimlerin incelendiği ilginç bir problemdir. Topluluk yapısı ile şebeke işleyişi arasındaki ilişkinin kurulması, şebeke dinamiklerinin ve bu arada evrilme süreçlerinin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Sonuç olarak topluluk incelemesi,

- Değişik şebekelerde rastlanan benzer işlevlerin açıklanması,
- Global şebekenin lokal bileşenlerine (yapısal ve işlevsel) ayrılması,

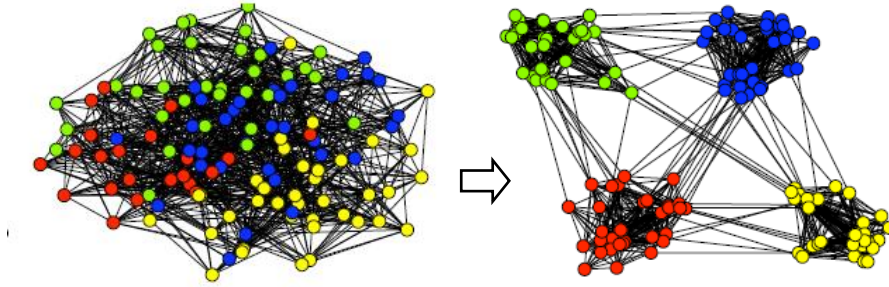
yönleriyle önem kazanmıştır.

Daha önce tek şebeke elemanı için tanımlanan merkezilik göstergeleri eleman grupları için de tanımlanmakta ve grupların şebeke içinde nüfuz, erişim veya denetim gibi önemli özellikler açısından konumları irdelenebilmektedir.

Aralarındaki örtüşmeler nedeniyle toplulukları ilişki haritalarından yakalamak kolay değildir, bu amaçla geliştirilmiş birçok hesaplama algoritması

önerilmiştir. Bununla birlikte, büyük ölçekli gerçek-dünya şebekelerinin grup analizi gerek bilgisayar bilimi gerekse sosyoloji yaklaşımlarının kullanıldığı zor bir problem olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, kullanılan şebeke verilerinin çeşitliliği yanında toplulukların önceden tahmini ve önemli aktörlerin belirlenmesi gibi veri-kazısı (data-mining) niteliğindeki ön çalışmalar gerekli olmaktadır. Topluluk adayları iç bağlarını maksimize, dış bağlarını ise minimize eden yöntemlerle saptanmaktadır (Şekil 10).

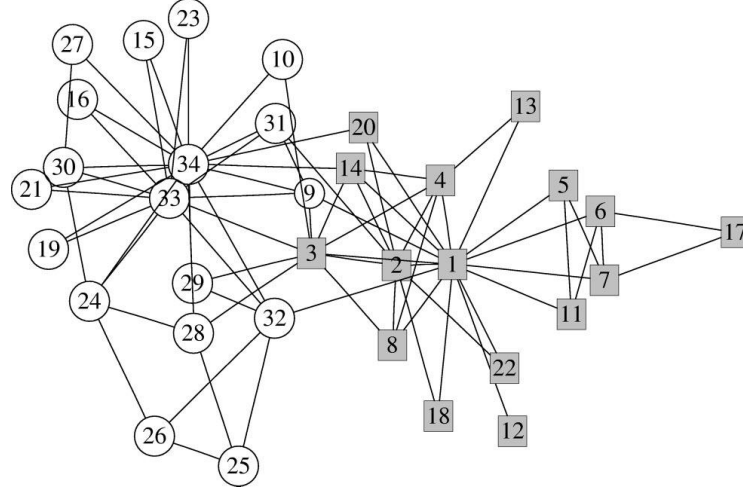
Şekil 10. Şebeke Topluluk Yapısı

Kaynak: J. Bagrow ve S. Lehmann, 2008

Topluluk analizinin literatüre girmiş bir örneği Zachary'nin karate kulübüdür. Araştırmacı W. Zachary 1970'lerin başında iki yıl süreyle bir ABD üniversitesi karate klübünün üyeleri arasındaki arkadaşlık ilişkilerini inceledi. Kulüp üyelerinin iç ve dış sosyal etkileşimlerine bakarak kulübün ilişki şebekelerini çıkardı. Bu sırada kulüp yöneticisi ile karate başöğretmeni arasında çıkan bir ücret anlaşmazlığı sonucu kulüp bu iki yönetici etrafında ikiye bölündü (Şekil 11). Zachary'nin ayrılma öncesi belirlediği şebeke yapısının günümüzde yapılan topluluk analizleri ayrılan iki topluluğu büyük ölçüde doğru olarak kestirebilmektedir.

Şekil 11. Zachary'nin Karate Klübü

Kaynak: M. Girvan ve M.V. J. Newman, 2002

Topluluk analizinin müdahale açısından yararı, hedefteki kitlenin nüfuz sahibi küçük bir bölümüne odaklanarak istenen etkinin onlar üzerinden yaygınlaşmasını sağlamaktır:

- Müdahale amacını gerçekleştirmeye en uygun olan topluluğun seçilmesinde topluluk profili ve topluluğun şebeke konumu rol oynar.
- Faaliyetin ve bilginin tüm şebekeye kıyasla daha yüksek olan topluluk içi yayılma hızından yararlanabilmek üzere topluluğun en nüfuzlu üyeleri hedef alınmalıdır.

Değerlendirme

Siyasa koyucuları hedefteki yapıların karmaşıklık özelliklerini anlamlı bir müdahaleye engel olarak görmemeli, tersine nüfus ve etkileşimle gelen karmaşıklığın daha anlamlı müdahaleler için yeni çerçeveler sunduğunu düşünmelidir. Analiz zorlukları, hesaplama ve modelleme tekniklerinde uzmanlaşma sorunu olarak uzman kadroların ve kurumların oluşturulmasıyla aşılabılır. Daha önemli olan husus, giderek artan örneklerden de görüldüğü gibi büyük çaplı ilişki yapılarının basitleştirmelere itibar etmeden müdahaleye konu edilebilmesidir. Bu yönde kazanılacak yetkinlikler, karmaşık meselelerden kaçınmak yerine onları araştırmak için atılmış radikal bir yenilikçi adım olacaktır.

Referanslar

Robertson, P. L. (20096) "Firm-level incentives for research and training in developing economies", *siteresources.worldbank.org*.

Lall, S. (1994), "The East Asian Miracle: Does the Bell Toll for Industrial Strategy?", *World Development*: 22, 645-654.

Lall, S. (2000), "Technological Change and Industrialization in the Asian Newly Industrializing Economies: Achievements and Challenges", in Linsu

Kim and Richard R. Nelson, eds., *Technology, Learning, and Innovation: Experiences of Newly Industrializing Economies* (Cambridge: Cambridge University Press), 13-68.

Cooke. P. et al (2006), "Constructing Regional Advantage: principles, perspectives, policies", European Comision Directorate-General for Research Report.

Boschma, R. and Iammarino, S. (2007), " Related Variety and Regional Growth in Italy", SPRU Electronic Working Paper Series.

Boschma, R. (2005), " Proximity and innovation: A critical assessment", *Regional Studies* 39(1), 61–74.

Nooteboom, B. et al (2006), "Optimal Cognitive Distance and Absorbtive Capacity", Center for Economic Research Working Paper.

Gilsing, V. et al (2008), "Network Embeddedness and the Exploration of Novel Technologies: Technological Distance, betweenness, centrality and density", *Research Policy* 37, 1717-1731.

Barber, M. J. (2009), "Analyzing and Modeling European R&D Collaborations: Challenges and Opportunities ferom Large Social Network", *Analysis of Complex Networks: From Biology to Linguistics*, M. Dehmer and F. Emmert-Streib (eds.).

Heller-Schuh, B. and Barber, M. (2009), "The Dynamics of Actor Configurations in Public R&D Programmes", NEMO Working Paper.

Girvan, M. and Newman, M. E. J. (2002), "Community Structure in Social and

Biological Networks", *Proc. Natl. Acad. Sci. USA* 99, 7821–7826.

Rothen, D. (2003), "A Multi-Method Analysis of the Social and Technical Conditions for Interdisciplinary Collaboration", National Science Foundation Project Report.

Rothen, D. (2004), "Navigating Interdisciplinary Collaboration", National Science Foundation Project, ppt.

Fleming, Lee et al (2007), "Small Worlds and Regional Innovation", Organization Science 18/6, 938-954.

Watts, J. ve Strogatz, S. H. (1998), "Collective Dynamics of Small World Networks", Nature 393, 440-442

Wasserman, S. ve Faust, K. (1994, 1999), "Social network analysis: Methods and Applications", Cambridge University Press.

Newman, M. E. J. (2008), "Mathematics of Networks, The New Palgrave Encyclopedia of Economics, 2nd edition, L. E. Blume and S. N. Durlauf (eds.).

McCharty, C. (2009), "Social Network Analysis", C. McCharty, Social Network Analysis Workshop, ppt.

Borgatti, S. P. (2005), "Social Network Analysis", MGT780 Course Lectures, International Center for Research on Social Network in Business.

Borgatti, S. P. (2006), "Identifying Sets of Key Players in a Network", Comput. Math. Organ. Theory 12(1), 21-34.

Landherr, A. ve Heidermann, J. (2010), "A Critical Review of Centrality Measures in Social Networks", Business and Information Systems Engineering 6, 371-385.

Marsden, P. V. (2002), "Egocentric and Sociocentric Measures of Network Centrality", Social Networks 24, 407-422.

Borgatti, S. P. (2005), "Centrality and Network Flow", Social Networks 27, 55-71.

Everett, M. ve Borgatti, S. P. (2003), "Extending Centrality", Steve Borgatty publications online.

Bagrow, J. ve Lehman, S. (2008), "Communities and Complex Networks", Networks, Complexity and Economic Development, Class 4 Lecture.

Newman, M. E. J. (2004), "Detecting Community Structure in Networks", Eur. Phys. J. B 38, 3211-330.

Newman, M. E. J. and Girvan, M. (2004), "Finding and Detecting Community Structure in Networks", Physical Review E 69, 026113- 1-15.

Zhang, X. (2008), "Community Identification of Complex Networks", Asia-Pasific Research Center, Bioinformatics Slides, ppt.

**Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Bölgesel
Kalkınma Politikaları Çerçevesinde
Değerlendirilmesi**

Yrd. Doç. Dr. Nuri Yavan
Ankara Üniversitesi

Özet: Türkiye’de Cumhuriyet dönemi boyunca bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gidermek için çeşitli bölgesel kalkınma/gelişme araçları kullanılmıştır. Ancak ülkede bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi amacıyla kullanılan en önemli araç, “yatırım teşvikleri” ve bunun geri kalmış yörelerin kalkındırılması çerçevesinde uygulaması olan Kalkınmada Öncelikli Yöreler (KÖY) politikasıdır. İlk kez 1968 yılında yürürlüğe giren KÖY politikası tam 40 yıldır uygulanmakla birlikte bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde başarılı olamamıştır. Dolayısıyla hem KÖY uygulamasının başarısızlığı, hem de Avrupa Birliği’ne uyum süreci dikkate alınarak 16 Temmuz 2009 tarihi itibarıyla yeni bir Yatırım Teşvik Sistemi uygulamaya konulmuştur. Bu çerçevede, bu çalışmanın amacı, 1960’lerden günümüze Türkiye’nin en önemli sorunlarından biri olan bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının azaltılması amacıyla kullanılan KÖY uygulamasının terk edilerek, yerine yeni yatırım teşvik sisteminin konulmasını bölgesel gelişme politikası çerçevesinde değerlendirmektir. Çalışma yöntembilimsel bakımdan konunun kavramsal çerçevesini oluşturan bölgesel gelişme, KÖY politikası ve yatırım teşviklerinin gelişimi ile işe başlamakta ve daha sonra yeni yatırım teşvik sisteminin açıklanması ve analiz edilmesi ile devam etmekte ve buradan da sonuç ve değerlendirmelere gidilmesi şeklinde bir sırayı izlemektedir. Yeni yatırım teşvik sistemi ile KÖY uygulamasını esas alan eski teşvik sistemi sona ermiş ve teşvikler yeni oluşturulan 4 bölgeyi bir yaklaşıma dayanarak oluşturulmuştur. Bölgesel bazda desteklenecek sektörler ve yatırım konuları ise 26 alt bölge esas alınarak belirlenmiştir. Sonuç olarak, yeni yatırım teşvik sistemi bölgesel gelişme perspektifini açıkça içermesi bakımından KÖY uygulamasından oldukça farklı ve daha ileri düzeydedir.

Giriş

Türkiye’nin en önemli sorunlarından biri, bölgesel dengesizlikler ve bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarıdır. Türkiye’deki tüm “bölgesel kalkınma” ya da “bölgesel gelişme” çabalarına rağmen, bölgesel eşitsizlikler artarak sürmüştür. Türkiye, bu bölgelerarası dengesizlik sorununu gidermek amacıyla çeşitli bölgesel kalkınma/gelişme araçları (örneğin bölgesel kalkınma planları, kırsal kalkınma projeleri, organize sanayi bölgeleri vb.) kullanılmış olmakla birlikte, ülkede bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için kullanılan en önemli araç, *Yatırım Teşvikleri* ve bunun geri kalmış yörelerin kalkındırılması çerçevesinde uygulaması olan *Kalkınmada Öncelikli Yöreler* (KÖY) politikası olmuştur. İlk kez 1968 yılında yürürlüğe giren KÖY politikası tam 40 yıldır uygulanmakla birlikte bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde başarılı olamamıştır. Nitekim gerek akademisyenler gerekse yerel/bölgesel aktörler mevcut yatırım teşvikleri ve KÖY uygulamasından sık sık şikâyet etmiş ve sistemin başarısız olduğunu belirtmişlerdir. Hem KÖY uygulamasının başarısızlığı hem de hem de Avrupa Birliği’ne (AB) üyelik ve uyum süreci dikkate alınarak 16 Temmuz 2009 tarihi itibarıyla yeni bir Yatırım Teşvik Sistemi uygulamaya konulmuştur. 16 Temmuz

2009 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren yeni yatırım teşvik sistemi ile KÖY uygulamasını esas olan eski teşvik sistemi sona ermiş ve teşvikler yeni oluşturulan dört bölgeyi bir yaklaşıma dayanarak oluşturulmuştur.

Bu çerçevede, bu çalışmanın amacı, 1960'lerden günümüze Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri olan bölgesel dengesizliklerin giderilmesi için kullanılan başlıca araç olan KÖY uygulamasının terk edilerek, bölgesel gelişmede yeni bir açılım olan yeni yatırım teşvik sistemini bölgesel gelişme politikası çerçevesinde değerlendirmektir. Çalışma öncelikle, konunun kavramsal çerçevesini oluşturan bölgesel gelişme, yatırım teşvikleri ve KÖY politikasının literatüründeki yerini irdeleme ile işe başlamaktadır. Bu irdeleme üç temel araştırma sorusu çerçevesinde gelişmektedir: Birincisi, Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikası nasıl bir gelişme göstermiştir? İkincisi, Türkiye'de bölgesel gelişmeyi sağlamak için kullanılan en önemli araçlarından biri olan KÖY politikası neden başarılı olamamıştır? Ve son olarak, yeni yatırım teşvik sistemi bölgesel gelişme için neler sunmaktadır? Bu araştırma sorularına bağlı olarak çalışma, yöntemsel bakımdan ilgili literatürün değerlendirilmesi, kavramsal çerçevenin açıklanması ve yeni sisteme göre verilen ilk yatırım teşviklerinin analiz edilmesi ve buradan da çeşitli değerlendirmelere gidilmesi şeklinde bir sırayı izlemektedir. Başta Hazine Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü (HMTUGM) ve DPT olmak üzere çeşitli kaynaklardan elde edilen verilere dayanarak oluşturulan tablo, grafik ve haritaların kullanıldığı çalışma beş bölüme ayrılmıştır.

Çalışmanın amaç ve kapsamının belirtildiği giriş bölümünden sonra, Türkiye'nin Cumhuriyet dönemi içinde izlediği bölgesel kalkınma politikaları ikinci bölümde, bu bölgesel politikalardan biri olan KÖY uygulaması ise üçüncü bölümde değerlendirilmektedir. KÖY sisteminin yatırım teşvikleri bağlamındaki başarı durumu ise dördüncü bölümde tartışılmaktadır. Türkiye'nin yeni yatırım teşvik sisteminin gelişimi, yapısı ve ilk uygulama sonuçları beşinci bölümde analiz edilmektedir. Son bölümde ise sonuç ve değerlendirmeler üzerinde durulmaktadır.

Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikalarının Evrimi

Türkiye'de de bölgesel kalkınmaya yönelik politikalar esas olarak 1960 sonrası dönemde başlamıştır (Doğruel, 2006; Özaslan, 2006; Tekeli, 2008). Her ne kadar bazı bilim insanları 1960 öncesi dönemde örtülü de olsa bazı bölgesel politikaların¹¹ olduğuna işaret etmekteyseler de (Filiztekin, 2008:94),

¹¹ Örneğin Birinci Sanayi Planı (1933-1936) ile kurulan birçok kamu sanayi kuruluşunun yer seçiminde de belirli bölgesel kaygılar olduğunu söylemek mümkündür. Ancak Özaslan (2006:179) bu dönemdeki kuruluş yeri seçiminde uygulanan kriterlerin bölgesel gelişmeden ziyade, büyük ölçüde hammaddeye yakınlık ve ulusal güvenlik nedenleri ile yapıldığını belirtmektedir.

1920'lerden 1960'lara kadar olan dönemin temel önceliği "ulusal kalkınma" üzerine inşa edilmiştir (Özaslan, 2006:179). Dolayısıyla bu dönemde kalkınmanın "bölgesel boyutu" göz önünde bulundurulmamıştır.¹² Ancak 1963 sonrası hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarında bölgesel gelişme konusunun Türkiye'nin kalkınmasındaki en önemli hususların başında yer aldığı görülmektedir. Nitekim Eraydın (2007:426) 1960'tan beri Türkiye'de bölgesel gelişmenin önemsiz olduğuna yönelik en küçük bir tartışmanın yaşanmadığını belirtmektedir.

Türkiye'de 1960 sonrasında dönemde izlenen bölgesel kalkınma politikaları, DPT tarafından yapılan beş yıllık kalkınma planlarında kendini göstermektedir. Çünkü beş yıllık kalkınma planları 1963'den günümüze uzanan dönem boyunca izlenen bölgesel politikaların belirlendiği temel dokümanlardır. Bu bağlamda Tablo 1 1963-2010 yılları arasında uygulanan dokuz kalkınma planındaki bölgesel gelişme ve bölge planlama ile ilgili yaklaşımlar özetlenmektedir. Gerçekten Tablo 1 incelendiğinde Türkiye'de yürürlüğe girmiş dokuz kalkınma planının tümünde de bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gidermeye yönelik politikaların ele alındığı görülmektedir.

Türkiye'de 1960'lardan günümüze izlenen bölgesel gelişme politikalarını beş farklı dönemde incelemek mümkündür. 1960'larda bölgesel kalkınma yaklaşımı, bir taraftan kamu yatırımlarının tüm ülkeye yaygınlaştırılması üzerine otururken, öbür yandan kaynakların etkin kullanımını sağlamak üzere gündeme gelen ve uluslararası kurumlarca da desteklenen bölgesel kalkınma projeleri ile sürdürülmüştür. 1960'ların sonunda ortaya çıkan teşviklerden az gelişmiş yörelerin daha fazla yararlandırılması 1970'li yıllarda KÖY'lerin desteklenmesine yönelik bölgesel kalkınma politikalarını gündeme getirmiştir. Bilindiği gibi 1980'lerde Türkiye ekonomisi büyük bir dönüşüm geçirmiştir. 1980'li yıllarla birlikte gündeme gelen küreselleşme ve dışa açık kalkınma modeli Türkiye'nin makroekonomik politikasında büyük değişikliklere yol açarken, uygulanan bölgesel politikalar geleneksel karakterini büyük ölçüde korumuştur. Ancak bu dönemde ulusal kalkınma bölgesel kalkınmanın önüne geçmiştir. Nitekim 1980'lerde bir yandan ihracatı artırmaya yönelik teşviklerin ağırlık kazandığı proje uygulamaları gerçekleşirken, diğer taraftan yeniden az gelişmiş bölgeler için bölge planları üretilmesi gündeme gelmiştir (Eraydın, 2004:139-140). 1990'ların başında devreye giren ve Türkiye'nin en büyük entegre bölgesel kalkınma projesi olan GAP'ı bir tarafa bırakırsak, 1990'lı yıllar Türkiye için, 'kayıp yıllar' olarak adlandırılan, makroekonomik istikrarsızlığın hâkim olduğu bir dönem olmuş, gerek ulusal düzeyde gerekse de bölgesel düzeyde yeterli gelişme

¹² Gerçekten de "bölge planlama" anlayışı Türkiye'nin gündemine ilk kez ciddi olarak 1958 yılında İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulması ile girmiş, ancak esas gelişmesini 1960 sonrasında gerçekleştirmiştir (Tekeli, 2008:1-2).

sağlanamamıştır (Filiztekin, 2008:95-96). 2000'li yılların başından itibaren Avrupa Birliği ile olan ilişkiler ve bu bağlamda AB'nin bölgesel kalkınma yaklaşımının Türkiye üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Nitekim Türkiye'ye 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi ile AB'ye adaylık statüsünün verilmesinden sonraki dönemde Türkiye'nin bölgesel politikasında, AB bölgesel politikasına doğru önemli bir kayma olmuştur. Dolayısıyla Türkiye'nin son 10 yıldır izlediği bölgesel kalkınma politikasının AB'ninkiyle büyük ölçüde paralel bir çizgide ilerlediği görülmektedir. Türkiye AB'nin bölgesel kalkınma kriterlerine uyum sağlamak için bir yandan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması-İBBS (NUTS) yaparak yeni bölgeler oluştururken, öbür yandan AB bölgesel gelişme politikası için tasarlanmış en önemli araç olan Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kurulmasını sağlamıştır. Ayrıca bu dönemde yeni bölgesel gelişme paradigması çerçevesinde, yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişmenin sağlanması ve yerel düzeyde kurumsal kapasitenin artırılmasına yönelik olarak yeni bölgesel (örneğin DOKAP ve DAP) ve kırsal kalkınma (Ordu-Giresun) projelerinin devreye sokulduğu görülmektedir (DPT, 2006).

Türkiye'de bölgesel gelişmenin sağlanması ve bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi amacıyla dört temel kalkınma aracı kullanılmıştır (Özaslan, 2006:180-181; DPT, 2008:9). Bunlar, (1) bölgesel kalkınma planları, (2) KÖY uygulaması, (3) il gelişme planları ve (4) diğer kalkınma politikaların "bölgesel boyutu" olan yatırım teşvikleri, organize sanayi bölgeleri (OSB), küçük sanayi siteleri ve kırsal kalkınma projeleridir. Bunlardan ilki olan bölgesel kalkınma planları, hem ulusal kalkınma planlarının sektörel öncelikleri ile mekânsal boyutların bütünleştirilmesi, hem de bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarını azaltmak ve sürdürülebilir gelişmeyi gerçekleştirmek amacıyla yapılan bölge planlarıdır. Bunların başlıcaları; Doğu Marmara Planlama Projesi, Antalya Projesi, Çukurova Bölgesi Projesi, Zonguldak Projesi, Keban Projesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesel Kalkınma Projesi (GAP), Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi, Doğu Anadolu Projesi (DAP), Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) ve Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi'dir (Özaslan, 2006:181). İkinci bölgesel kalkınma aracı, KÖY'ler uygulamasıdır. 1968 yılından beri en önemli bölgesel kalkınma araçlarından biri olarak kullanılan KÖY sistemine ilişkin değerlendirmeler aşağıda ayrıntılı şekilde ele alınmaktadır. Üçüncü araç il gelişme planlarıdır. Bu planlar, sınırlı sayıda il için hazırlanabilmiş ve mali sınırlılıklar nedeniyle uygulama zeminini bulamamışlardır (Dulupçu, 2007:235). Bu planların yapılması için yol gösterici bir nitelik taşıyan ve bir ön değerlendirme çalışması olarak hazırlanan Burdur, Afyon, Osmaniye, Düzce ve Kayseri illerine ait "İl Gelişme Raporları" bunlara örnek gösterilebilir. Dördüncü araç ise diğer kalkınma politikaların 'bölgesel boyutu' biçiminde adlandırılacak olan yatırım teşvikleri, OSB'ler, küçük sanayi siteleri ve kırsal kalkınma projeleridir. Bunlar esasında ulusal kalkınma için uygulanan politikaların araçları olmakla birlikte (örneğin OSB'ler sanayi politikasının, kırsal

kalkınma projeleri ise tarım politikasının aracı), bölgesel kalkınma üzerinde doğrudan etkili olmuşlardır.

Son yıllarda, dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye’de de yerel kalkınma girişimleri ivme kazanmıştır. Bu dönemde AB’ye tam üyelik müzakereleri sürecinin etkisiyle Türkiye’de kullanılmaya başlanan bir başka bölgesel gelişme politikası aracı da kalkınma ajanslarıdır. Yerel ve bölgesel kalkınmada kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliğini geliştirmek, kaynakların etkin kullanımını sağlamak, yerel dinamikleri ve içsel potansiyeli harekete geçirerek bölgesel gelişmeye yeni bir ivme kazandırmak için 2006 yılında Düzey 2 bölgeleri esas alınarak 26 adet BKA kurulmuştur.

Bir Bölgesel Gelişme Aracı Olarak Kalkınmada Öncelikli Yörelere Uygulanması

Türkiye’de 1960’lı yıllarda bölgesel gelişmişlik farklarının iyice belirgin hale gelmesi ile birlikte, bu farkların giderilmesi için, bölge ve illerin ihtiyaçları ön plana çıkarak hükümetlerin gündemine gelmiştir. Böylece, başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki iller olmak üzere, ülkenin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi açısından geri kalmış bazı yöreleri “Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY)” olarak adlandırılmıştır (DPT, 2000a:50). KÖY kavramı ilk kez 3. Kalkınma Planında kullanılmıştır. 1971 yılında DPT bünyesinde “Kalkınmada Öncelikli Yörelere Dairesi”nin kurulması ile KÖY’ler bölgesel kalkınma politikası içinde özel bir öneme sahip olmuştur. Ancak KÖY politikasının öne çıkmasına yol açan ana etken, devletin 1970’lerin başından itibaren geri kalmış bölgelere yönelik olarak yatırım teşvikleri vermeye başlamasıdır. KÖY’ler, görece daha az gelişmişlik seviyesi gösteren yörelerden oluşmakta ve Bakanlar Kurulu tarafından il bazında tespit edilerek Resmi Gazete’de ilan edilmektedir. 3. Kalkınma Planı’ndan itibaren günümüze kadar yapılan bütün kalkınma planlarında KÖY’lere özel bir önem verilmiştir.¹³ Ancak 9. Kalkınma Planında KÖY konusuna hiçbir yer verilmemiştir.

¹³ Türkiye’nin bölgesel gelişme konusunda uyguladığı en önemli politikalardan biri olan Kalkınmada Öncelikli Yörelere konusunda her bir beş yıllık kalkınma planında yer alan politika önlemleri hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. Sarıca, 2001:155-166 ve DPT, 2000a:49-58.

Tablo 1 – Türkiye’deki beş yıllık kalkınma planları yoluyla izlenen bölgesel politikalar

Kalkınma Planı	İlkeler	Yaklaşım ve Politikalar	Hedefler	Araçlar
I. Plan (1963-1967)	-Bölgelere ekonomik kalkınmanın nüfuz etmesi -Bölgesel ekonomik bütünleşme	-Bölgesel Planlama -Büyüme kutupları (örneğin Doğu Marmara, Çukurova, Antalya, Zonguldak)	-Dengeli kentleşme -Bölgeler arasında denge (kamu hizmetleri ve gelir dağılımında) -Yatırım etkinliği	-Finansal teşvikler -Az gelişmiş bölgelere yönelik yatırım temelli önlem alternatifleri
II. Plan (1968-1972)	-Hızlı kentleşmeden kaynaklanan nüfus sorunlarına odaklanma	-Bölge ve il planlaması -Dolaylı bölgesel planlama	Dengeli bölgelerarası <u>gelişme</u> - Sosyal eşitlik açısından bölgeler arasında dengeli dağılım - Yatırım etkinliği	-Vergi indirimleri -Özel sektör yatırımlarına yönelik finansal teşvikler -Pilot projeler -Keban
III. Plan (1973-1977)	-Bölgesel farkların giderilmesi - Belirli az gelişmiş bölgelerin kalkınması	-Sektör ve il planlaması	-İkinci planın aynısı	- Finansal teşvikler - Az gelişmiş bölgeler için sanayileşme programları - Envanter çalışmaları - İl planlaması - Sektörel planlama - Paket projeler - KÖY’ler

*Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Bölgesel Kalkınma
Politikaları Çerçevesinde Değerlendirilmesi*

Kalkınma Planı	İlkeler	Yaklaşım ve Politikalar	Hedefler	Araçlar
IV. Plan (1979-1983)	-Bölgesel sorunlara yönelik kaynakların mobilizasyonu	-Sektörler ve bölgeler arasındaki bağların güçlendirilmesi	-Az gelişmiş illerin kalkınması -Sektörel ve bölgesel karşılıklı bağımlılık -Mekânsal organizasyon	-Yatırımlar için faiz indirimleri -Çeşitli finansal yardımlar -Paket projeler, -İl ve bölge düzeyinde yatırımlar -Çukurova Kentsel Kalkınma Projesi -GAP (DPT-JICA)
V. Plan (1985-1989)	-Az gelişmiş ve sektörel olarak potansiyele sahip bölgelerde kaynak kullanımını rasyonelleştirerek kalkınmanın hızlandırılması	-Projelerin bölgesel etkisini de içeren doğrudan bölgesel planlama (16 fonksiyonel bölge önerisi)	-Sosyal eşitliği dikkate alan dengeli bölgesel kalkınma	-Potansiyel kaynakların belirlenmesi için bölgesel gelişme programlarının hazırlanması -Bu programlar doğrultusunda ilgili yatırımların seçilmesi -Öncelikli bölge ve sektörlerdeki altyapının sanayileşme projeleri için geliştirilmesi

Kalkınma Planı	İlkeler	Yaklaşım ve Politikalar	Hedefler	Araçlar
VI. Plan (1990-1994)	-Uygulama için sosyal, idari ve finansal boyutların bütün olarak ele alınması -Uluslararası ve AB standartlara uygun istatistiksel sistemin uyarlanması	-Bölge ve bölge altı düzeyde planlama	-Bölgelerde dengeli kalkınma -İlçelerin köylerden kente göçün engellenmesi için desteklenmesi	-KÖY'lere yönelik finansal kaynakların artırılması -KÖY'lere yönelik teşvikler ve bu amaca yönelik özel bir fon oluşturulması -Sanayi bölgeleri
VII. Plan (1996-2000)	-Sektörel ve mekânsal çalışmaların bütünleştirilmesi -İllerin sektörel uzmanlaşması -Şehir planlaması -Bölgesel farkların giderilmesi -Rekabet gücünün artırılması	-Bölge ve bölge altı projeler -Bölgesel yeteneklerin mobilizasyonu -Sürdürülebilir kalkınma	-Göç ve demografik değişimin rasyonalizasyonu -Metropol bölgelerin sorunlarının ayrı bir kategoride ele alınması -Konut sorunu için politika geliştirme çalışmaları -Bölgesel farklar	-KÖY politikasına devam edilmesi -Doğu ve Güneydoğu Anadolu için acil destek programı -GAP -Yasal düzenlemeler -Konut projeleri -KÖY'deki KOBİ'lerin desteklenmesi -ZBK, DOKAP, DAP

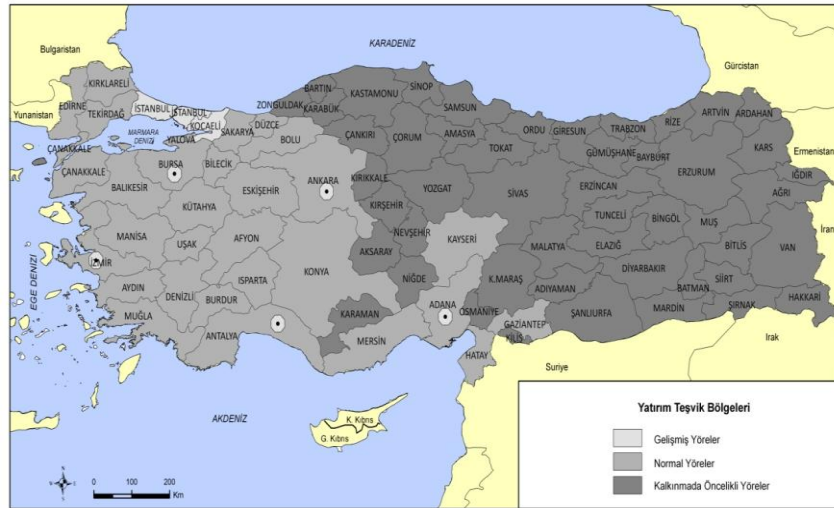
Kalkınma Planı	İlkeler	Yaklaşım ve Politikalar	Hedefler	Araçlar
VIII. Plan (2001-2005)	-Katılımcı planlama -Sürdürülebilirlik -Kaynak kullanımının etkinleştirilmesi -AB bölgesel politikalarına uyum	-Stratejik bölgesel planlama -Kümelenme -İl gelişme planları	-Rekabet edebilirliğin genişletilmesi -Yerel girişimcilik ve yerel kaynakların mobilizasyonu -Bölgesel farklar	-KOBİ destekleri -AB fonları -İlk kapsamlı bölgesel planlar -Beşeri sermaye -Yeşilirmak Havzası Gelişme Projesi -Bölgesel operasyonel programlar
IX. Plan	- İçsel büyüme -AB bölgesel politikalarına uyum - Katılımcı gelişme - Sürdürülebilirlik - Kaynakların etkin kullanımı	- Kümelenme, iş ve bilgi ağları - Kırsal kalkınma projeleri - Bölgesel planlama	- Bölgesel politikaların etkinleştirilmesi - İçsel büyüme ve yerel girişimciliğin gelişmesi -Yerel kurumsal kapasitenin artırılması - Kırsal kalkınma	- KOBİ teşvikleri - AB fonları - Sanayi ve Teknoloji bölgeleri - Beşeri sermaye - Bölgesel Kalkınma Ajansları

Kaynak: DPT, 2008:14-15 ve buna dayalı olarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Daha öncede belirtildiği gibi KÖY'ler ilk kez 1968 yılında büyük çoğunluğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerini kapsayan 22 il olarak belirlenmiştir. Ancak zaman içinde KÖY'lerin kapsamına giren il sayısı büyük değişiklikler göstermiştir. Başlangıçta objektif kriterlere göre belirlenen KÖY sayısı zamanla siyasi ve popülist kaygılarla artırılmıştır. 1968'de 22 olan KÖY kapsamındaki il sayısı, özellikle 1972 ve 1973 yıllarında diğer bölgelerden eklenen yeni iller sayesinde 1979 yılında 41'e yükselmiştir. 1981 yılında KÖY

sisteminde önemli değişiklikler yapılmıştır. İlk olarak KÖY kapsamı tekrar daraltılarak il sayısı 25'e indirilmiştir. İkinci olarak da KÖY kapsamındaki illerin aynı gelişmişlik seviyesi göstermediği dikkate alınarak, görece olarak daha az gelişmiş olan bazı illere teşvik tedbirleri açısından daha fazla önem verilmesi Bakanlar Kurulu tarafından uygun görülmüş ve bu amaçla KÖY'ler, "Birinci Derecede KÖY" ve "İkinci Derecede KÖY" olmak üzere iki ayrı grup olarak ele alınmıştır. 1980'li yıllarda aşağı-yukarı stabil olan KÖY kapsamındaki il sayısı, 1990'lı yıllardaki aşırı popülizm döneminde tekrar genişletilmiştir. Nitekim 1990'da 28 olan KÖY statüsündeki il sayısı, 1998 yılında 50 ile çıkmıştır. Ayrıca 1996 yılında alınan bir karar ile İkinci Derecede KÖY'ler kaldırılarak KÖY kapsamındaki illerin tamamı Birinci Derecede KÖY olarak ilan edilmiştir (DPT, 2000a).

Şekil 1 Türkiye'nin eski yatırım teşvik bölgeleri ve KÖY kapsamına giren illerin dağılışı

(Kaynak: Resmi Gazete, 2002'ye dayanarak yazar tarafından yapılmıştır).

Günümüzdeki duruma bakıldığında, 17 Ekim 1998 tarih ve 23496 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Bakanlar Kurulu Kararı ile Birinci Derecede KÖY sayısı 49 il ve 2 ilçeyi kapsamaktadır. KÖY sayısı 1998 yılından bugüne kadar değişmemiş olup, günümüzde de 49 il, 2 ilçe (Çanakkale'nin Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri) olarak devam etmektedir (Şekil 1). KÖY'lerin toplam yüzölçümü 430.726 km² olup, 2000 Yılı Nüfus Sayım Sonuçlarına göre toplam nüfusu da 24.418.644'tür. KÖY'ler yüzölçümü itibarıyla ülke yüzölçümünün %55.12'sini, nüfus itibarıyla da Türkiye nüfusunun %36'sını

oluşturmaktadırlar (DPT, 2008:27). KÖY'ler dışında kalan bölgeler ise, teşvik unsurlarının uygulanması açısından "*gelişmiş yöreler*"¹⁴ ve "*normal yöreler*" şeklinde sınıflandırılarak (Şekil 1), her bir yöre teşvik araçlarından farklı oranlarda yararlandırılmaktadır. Bu bölgesel ayırım sonucunda, yatırım yapan firmalara değişik oranlarda teşvikler sağlanmaktadır. Buna göre teşviklerin miktarı KÖY'lerde en fazla olurken, normal yörelerde daha az, gelişmiş yörelerde ise en düşük seviyede olmaktadır.

Kalkınmada Öncelikli Yöreler Politikası ve Yatırım Teşvikleri

Yatırım teşvikleri Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde çıkarılan 1913 tarihli "Teşvik-i Sanayi Kanunu"ndan bu yana önemli bir ulusal kalkınma aracı olarak kullanılmıştır. Ancak yatırım teşviklerinin bir bölgesel kalkınma aracı olarak kullanılmaya başlanması 1960'lı yılların sonunda gündeme gelmiştir. Bunun başlıca nedeni, sanayinin ve sermayenin ülkenin batısındaki belli başlı merkezlerde yoğunlaşma sürecinin hızlanması sonucu ülke genelinde bölgesel farklılıkların artmasıdır. Yatırım teşvik politikalarının amaçlarından biri, ekonomik ve sosyal açılardan geri kalmış yörelerin kalkınmasını hızlandırmak amacıyla bu yörelere ilişkin özel amaçlı ve ayrıcalıklı teşvik politikalarının uygulanması olmuştur. Bu çerçevede, KÖY'ler belirlenerek bu yörelere yönelik teşvik edici politikalar devreye sokulmuştur. Türkiye'de KÖY'ler her dönemde diğer bölgelere göre daha avantajlı ve öncelikli olarak teşvik araçlarından yararlandırılmıştır. Gerçekten de KÖY illeri hem aynı (arsa tahsisi gibi) ve nakdi/parasal (hibe gibi) hem de mali/vergisel (yatırım indirimi gibi) ve diğer (enerji desteği gibi) türdeki tüm teşvik araçlarından azami derecede faydalanmıştır.

Türkiye'de bölgesel gelişme stratejileri esas olarak KÖY politikası üzerine bina edilmiştir. KÖY politikası, kamunun az gelişmiş bölgeler için uyguladığı temel bir politikadır. Bu politika kalkınma faaliyetlerinin planlanması, programlanması ve uygulanması aşamalarında; teşvik sistemi, kaynak tahsisi ve kamu harcama politikaları ile ilişkilendirilmiştir. Zira genel teşvik mevzuatı kapsamında geri kalmış yöreler için özel tedbirler alınmazken, KÖY uygulaması ile ülke genelinde uygulanan genel teşvik tedbirlerinin bu tür yörelerde daha yüksek oranlarda uygulanması yoluna gidilmiştir (Özaslan, 2006:181). KÖY politikası kapsamında getirilen kamusal destekler sadece teşvik uygulamaları ile sınırlı kalmamış, bunun yanı sıra KÖY'lerde çalışanların ücretlerini nispi olarak iyileştiren uygulamalar, tarımsal ve mesleki amaçlı kredi destekleri, Kamu Ortaklığı Fonundan yatırımlara sağlanan finansman desteği ve DPT bütçesinden

¹⁴ Şekil 1'de de görüldüğü gibi İstanbul ve Kocaeli il sınırları ile Ankara, İzmir, Adana, Bursa ve Antalya Büyükşehir Belediye Sınırları içi gelişmiş yörelerdir. Gelişmiş yöreler ile KÖY kapsamı dışında kalan iller ise normal yörelerdir.

KÖY'lerdeki yerel idarelerce sürdürülen projelere sağlanan finansal destekler de gerçekleştirilmiştir (DPT, 2008:139). Ancak şunu net olarak belirtmek gerekir ki, bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının en aza indirilmesi ve geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasını amaçlayan KÖY politikası, genellikle bir sanayi teşvik politikası olarak yürütülmüştür.

1968 yılından beri uygulanan KÖY politikası çerçevesinde, KÖY kapsamına giren illere verilen avantajlı yatırım teşviklerinden ne ölçüde yararlandığının bilinmesi KÖY'lerde uygulanan teşvik politikalarının başarısını yansıtan en temel gösterge niteliğindedir. 1980-2008 arasında Türkiye'de toplam 82.796 adet yatırım teşvik belgesi verilmiştir. Bu belgelerin sadece %20'si (16.754) KÖY'lere verilirken, geri kalan %80'i gelişmiş ve normal yörelere gitmiştir. KÖY'lerin yatırım teşvik belgelerinden aldığı pay zaman içinde bazı değişiklikler göstermiş olmakla birlikte, KÖY illerine yapılan yatırım 1990 yılı hariç bütün dönemlerde gelişmiş yörelerin çok altında kalmıştır (Şekil 2). Gerçekten de KÖY kapsamındaki illerin sayısı sürekli artış göstermesine rağmen, KÖY'lerin yatırım teşviklerinden aldığı pay artmamıştır. Görüldüğü gibi son 30 yıllık yatırım teşvik uygulamaları değerlendirildiğinde KÖY'lere teşvikler sayesinde önemli miktarda yatırım yapılmış olmasına rağmen, bu yatırımların KÖY'lerin ekonomik gelişmesinde yeterli olmadığı¹⁵ görülmektedir. Bu durum iki hususu gündeme getirmektedir: (1) Ya KÖY sistemi teşvikleri çekecek kadar cazip değildir, ya da (2) KÖY'lere verilen yatırım teşvikleri yetersizdir. Her ikisinin de geçerli durum olduğu göz önüne alınırsa, geri kalmış yörelerin kalkınması için hem yeni, uygulanabilir ve etkin bir yatırım teşvik sistemine hem de dar yörelerden oluşan yeni bir bölgesel teşvik sistemine gereksinim olduğu görülmektedir.

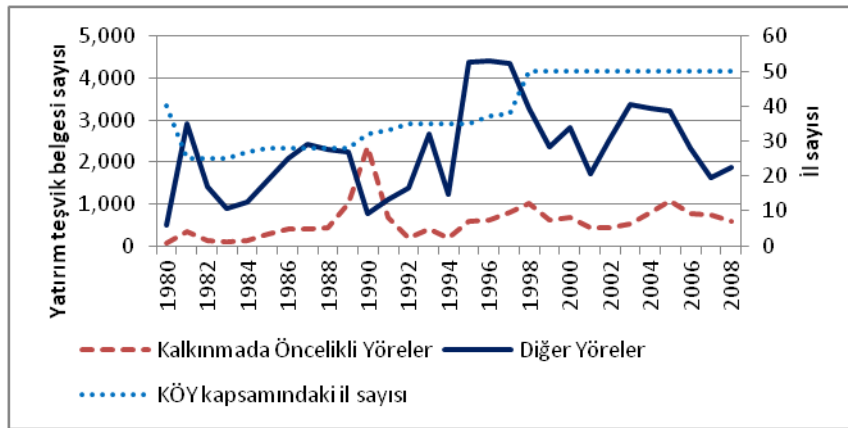
Her ne kadar zaman zaman KÖY politikasının Anadolu Kaplanları olarak adlandırılan bazı iller veya kentlerde (Gaziantep, Kahramanmaraş, Denizli, Çorum, Karaman ve Malatya gibi) başarılı olduğu¹⁶ ileri sürülse de, tüm araştırmacıların ve hatta DPT'nin ortak kanaati KÖY politikasının istenilen sonucu vermediği ve başarısız olduğu yönündedir. Gerçekten de 1968 yılından bu yana tam 40 yıldır uygulanan KÖY politikasının, bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde başarılı olmadığı birçok araştırmacı tarafından vurgulanmıştır (Dinler, 1994; DPT, 2000a:72, 2004:132; 2008:9; Duran, 2000:53; Sarıca,

¹⁵ KÖY'lerde topyekün bir bölgesel gelişme olmadığı ve KÖY'lerin genellikle başarısız olduğu vurgulanmakla birlikte, sağlanan cazip teşvikleri iyi değerlendirerek yörenin ekonomik potansiyelini harekete geçiren ve kalkınma yolunda önemli mesafe kateden Denizli, Gaziantep, Kahramanmaraş, Malatya, Çorum ve Karaman gibi illerin KÖY uygulamasının başarılı örnekleri olduğu belirtilmelidir (Duran, 2000:53).

¹⁶ Kuşkusuz Anadolu Kaplanları veya Yeni Sanayi Odakları olarak adlandırılan bu illerin başarısının altında yatan tek faktör KÖY kapsamından yer almaları nedeniyle daha fazla teşvik alması değildir. Yapılan araştırmalar teşvikler dışındaki diğer bir çok faktörün bu illerin kalkınmasında etkili olduğunu ortaya koymuştur (Bkz. Eraydın, 2002).

2001:161-162; Cımat ve Avcı, 2002; Eraydın, 2004:139-140; Ildırar, 2004; TÜSİAD ve DPT, 2005:35; Özaslan, 2006; Yavan, 2006; Dulupçu, 2007:235; Tekeli, 2008). Nitekim Türkiye’deki bölgesel dengesizliklerin boyutlarını gelir eşitsizliği ve bölgeler arasında yakınsama olup olmaması açısından inceleyen ampirik çalışmaların sonuçları da, Türkiye’de iller ve bölgeler düzeyinde yakınsamanın olmadığını hatta ıraksamanın olduğunu ortaya koymuşlardır (Filiztekin, 1998; Berber ve diğ., 2000; Altınbaş ve diğ., 2002; Doğruel ve Doğruel, 2003; Gezici ve Hewings, 2004; Karaca, 2004a; Güven, 2007; Sarı ve Güven, 2007). Aynı çalışmalar KÖY kapsamındaki iller ile diğer iller arasında yakınsamanın olmadığına yönelik bulgular elde ettikten sonra, KÖY uygulamasının bölgelerarası gelir farklılığını azaltmadığına işaret etmişlerdir. Bu durum aradan geçen 40 yılda atak yapan birkaç il dışında, bir bütün olarak bakıldığında bölgeler arasındaki gelir eşitsizliğinde azalma değil artışın olduğunu ortaya koymaktadır.

Şekil 2 – Türkiye’deki yatırım teşviklerinin yıllar itibariyle yörelere göre dağılımı (1980-2008)

(Kaynak: HMTUGM, 2009 ve DPT, 2000a:59-60’a dayalı olarak yazar tarafından oluşturulmuştur)

Türkiye’de bölgesel gelir farklılıklarını azaltmak için uygulanan en temel politika olan KÖY uygulamasının başarısız olmasının nedenlerini 4 maddede toplamak mümkündür: (DPT, 2000a; Ildırar, 2004; Karaca, 2004b)

- Başlangıçta objektif kriterlere göre belirlenen teşvik kapsamındaki illerin sayısı zamanla siyasi kaygılar ve politik amaçlar doğrultusunda oldukça artmıştır. KÖY kapsamının aşırı genişlemesi KÖY’lere yönelik uygulanan bölgesel politikaların gücünü zayıflatmış ve etkinliğini yitirmiştir.

- KÖY kapsamındaki il sayısının aşırı artması yatırımların teşvik edildiği iller arasında büyük gelir farklılıklarının doğmasına yol açmış, dolayısıyla teşviklerden yararlanmak isteyen yatırımcılar bu durumda doğudaki en az gelişmiş iller yerine KÖY kapsamında olan batıdaki daha gelişmiş illere yönelmiştir. Bu da bölgeler arasındaki eşitsizliği azaltmak yerine artırıcı yönde etkiye neden olmuştur.
- KÖY kapsamındaki il sayısının giderek artırılması, bu yörelere verilen desteklerin yeterli düzeyde verilmemesine yol açmıştır. KÖY sayısının fazlalığı, sınırlı kaynaklarla bu yörelere verilen hizmetlerde gerek sayı, gerek kalite ve süre olarak istenilen seviyeye ulaşılmasında büyük bir engel teşkil etmiştir.
- KÖY'lere yönelik uygulanan politikaların daha çok sanayi yatırımlarını teşvik etmeyi amaçlaması da başarıya ulaşmayı engellemiştir. Zira daha tarımda yeterli gelişmeyi sağlayamamış ve geçimlik üretimden pazar için üretime geçememiş bu illerde, hammadde sağlama olanağı bulamayan, altyapısı yetersiz sanayinin hamle yapması da mümkün olamamıştır.

Yeni Yatırım Teşvik Sistemi

Türkiye'de uzun yıllar boyunca gerek akademisyenler ve iş çevreleri, gerekse yerel/bölgesel aktörler yatırım teşvik sisteminin çeşitli yönlerini eleştirerek, teşvik uygulamalarından sık sık şikâyet etmiş ve sistemin başarısız olduğunu belirtmişlerdir. Bu durumu dikkate alan Hazine Müsteşarlığı 2000'li yılların başından itibaren bölgesel ve sektörel öncelikleri dikkate alan, illerin özelliklerini ve potansiyellerini gözetken, değişen iç ve dış piyasa koşullarına uyum sağlayabilecek esneklikte, ülke kaynak ve ihtiyaçlarına cevap verebilen, daha etkin, saydam, tarafsız, uygulanabilir, bürokrasiyi en alt düzeye indirerek, daha az sayıda, daha etkin araçlara sahip olacak yeni bir teşvik sistemi için çalışmalara başlamıştır HM ve TOBB, 1999). Türkiye'nin kendi ihtiyaçlarından ve içsel koşullarında kaynaklanan yeni bir teşvik sistemi kurma isteği, zaten kalkınma planlarında da açıkça vurgulanmıştır. Nitekim gerek 8. Beş Yıllık Kalkınma Planında (DPT, 2000b), gerekse 9. Kalkınma Planında (DPT, 2006) bu durum açık bir şekilde ortaya konmuştur.

Türkiye'nin yeni bir teşvik sistemine gereksinim duymasının altında yatan bir diğer önemli faktör de, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kuralları ile özellikle AB'deki uygulamalara uyum sağlama zorunluluğudur. Dışsal koşullardan kaynaklanan bu etken esas olarak Türkiye'nin 1999 yılında Helsinki Zirvesi ile AB tam üyeliğine adaylık statüsü kazanması ile başlamıştır. Helsinki zirvesinden sonra Türkiye ve AB ilişkileri 2001 yılında Konsey Kararı ile kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesi ile ivme kazanmıştır. Söz konusu belge ile kısa vadede devlet

yardımları konusunda “şeffaflığın sağlanması ve devlet yardımlarının düzenli olarak izlenmesine temel oluşturmak üzere devlet yardımlarının kontrolüne imkan sağlayacak mevzuatın uyumlaştırılması”, orta vadede ise “devlet yardımları hususunda bölgesel yardım programları da dahil olmak üzere AB müktesebatına uyumun tamamlanması” öngörülmüştür. Gümrük Birliği Anlaşması ile Katılım Ortaklığı Belgesindeki yükümlülüklerimize 2001 yılında kabul edilen Ulusal Program eklenmiştir. Bu Programda devlet yardımları ile ilgili olarak Türkiye’nin bir yandan uyguladığı teşvikleri AB kurallarına uygun hale getirmesi, öte yandan Komisyonun “izleme ve denetleme” ihtiyacını karşılayabilecek şekilde yeniden organize olması ve bu çerçevede devlet yardımları ulusal düzeyde izleyecek otoritesinin kurulması gerektiği ifade edilmiştir (DPT, 2007). Diğer taraftan, Ulusal Program ile Türkiye AB’nin İBBS esasına dayalı bölgesel teşvik uygulamasını kabul ederek, buna yönelik düzenlemelerin yapılmasını öngörmüştür. Ayrıca 2005 yılında AB’ye tam üyelik ve müzakere sürecine resmen girilmesi bu yöndeki çabaları daha da tetiklemiştir. Bunun yanı sıra Katılım Ortaklığı Belgesi, Ulusal Program ve İlerleme Raporu gibi belgelerde teşvikler veya devlet yardımları konusunda yapılan eleştiriler ile Türkiye’nin taahhüt ettiği halde teşvik konusunda AB müktesebatına uygun bir devlet yardımları kanununu ve otoritesi kabul etmemiş olması yeni teşvik modeline geçişte bir başka etkidir. Öte yandan 2008 yılında Dünya Finansal krizinin patlak vermesi ve bunun da Türkiye ekonomisini ciddi biçimde sarsmış olması yeni teşvik modeline geçiş için uygun bir ortam hazırlamıştır. Nitekim yeni teşvik sistemi hükümet tarafından krizin ortasında tam da krize bir çözüm olarak açıklanmıştır (Başbakanlık, 2009). Yukarıda sayılan tüm bu gelişmeler yeni teşvik sistemi için önemli bir motivasyon sağlamıştır. Sonuç olarak 2000’li yıllarda başlayan yeni teşvik modeli çalışmaları Hazine Müsteşarlığı’nın öncülüğünde AB’ye uyum çalışmaları da dikkate alınarak ilgili kurum ve kuruluşların katılımı ile meyvesini ancak 2009 yılının ortalarından vermiştir.

Türkiye’de yatırımların teşvik edilmesi açısından en önemli dönüm noktalarından birini 2009 yılında uygulamaya konulan yeni yatırım teşvik sistemi oluşturmaktadır. Yeni yatırım teşvik sistemi 16 Temmuz 2009 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar” ile yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 2009). Yeni teşvik sistemi ile Türkiye’de ilk defa kapsamlı bir sektörel-bölgesel teşvik sistemine geçilmiştir. Bu teşvik modeli, illerin özelliklerini ve potansiyellerini dikkate alan, bölge bazında kademelendirilmiş, teşvik araçlarıyla desteklenen bir sistemden meydana gelmektedir. Yeni teşvik sistemi bölgesel ve sektörel uygulama yanında, büyük ölçekli yatırımları da kapsayan hatta onlara daha fazla avantaj sağlayan çeşitli destek mekanizmalarından oluşmaktadır.

Yeni yatırım teşvik sisteminin beş temel hedefi bulunmaktadır. Bunlar:

- Bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmak,
- Uluslararası rekabet gücünü artıracak, teknoloji ve Ar-Ge içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımlara destek olmak,
- Doğrudan yabancı yatırımları artırmak,
- Sektörel kümelenmeyi desteklemek,
- Desteklenecek yatırım konularında ekonomik ölçek kriterlerini öne çıkarmak.
- Bu beş temel hedefin yanı sıra yeni yatırım teşvik sistemi;
- Yatırımları katma değeri yüksek sektörlerle yönlendirerek üretimi ve istihdamı artırmak,
- Yatırım eğiliminin devamlılığını sağlayarak sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak,
- Çevre korumaya ve Ar-Ge'ye yönelik yatırım faaliyetlerini desteklemek şeklinde sıralanabilecek diğer amaçlara da sahiptir.
- Yeni yatırım teşvik sistemi 3 ana bileşenden oluşmaktadır. Bunlar: (1) Büyük Ölçekli Yatırımları Teşvik Sistemi, (2) Bölgesel Yatırım Teşvik Sistemi ve (3) Genel Yatırım Teşvik Sistemi.

(1) Büyük Ölçekli Yatırımları Teşvik Sistemi: Bu teşvik sistemi, yüksek teknoloji ve sermaye gerektiren, Türkiye'nin teknoloji ve Ar-Ge kapasitesini artıracak, ülkeyi üretim yapısı ve uluslararası rekabet bakımından ileri aşamaya götürecek yatırımları kapsamaktadır. Bu sistemde özellikle büyük ölçekli yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye kazandırılması hedeflenmekte olup bölge farkı gözetilmemektedir. Büyük ölçekli proje yatırımları için 12 kritik sektör belirlenmiştir (Tablo 2). Seçilen bu 12 önemli sektördeki belli bir eşğin üzerindeki büyük yatırımlar, özel ve yoğunlaştırılmış teşviklerle desteklenmektedir. Bazı sektörlerde örneğin demiryolu ve makine imalatı gibi en az 50 milyon TL tutarındaki yatırımlar desteklenirken, bazılarında örneğin ana kimya sanayi ve LCD/Plazma üretimi gibi asgari 1 milyar TL tutarındaki yatırımlara destek verilmektedir.

Tablo 2 – Büyük ölçekli yatırımları teşvik sistemi kapsamında desteklenecek sektörler

Sıra No	Sektörler	Asgari Sabit Yatırım Tutarları (Milyon TL)
1	Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	
	<i>Ana Kimyasal Maddelerin İmalatı</i>	1000
	<i>Diğer Kimyasal Ürünlerin İmalatı</i>	300
2	Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	1000
3	Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri Yatırımları	50
4	Motorlu Kara Taşıtlarının İmalatı Yatırımları	250
5	Demiryolu ve Tramvay Lokomotifleri ve/veya Vagon İmalatı Yatırımları	50
6	Liman ve Liman Hizmetleri Yatırımları	250
7	Elektronik Sanayi Yatırımları	50
	<i>LCD/Plazma Üretimi Yatırımları</i>	1000
	<i>Modül Panel Üretimi Yatırımları</i>	150
	<i>Lazer TV, Üç Boyutlu TV ve OLED TV gibi TV Üretimi Yatırımları</i>	50
	<i>Diğer Elektronik Sektörü Yatırımları</i>	50
8	Tıbbi Alet, Hassas ve Optik Aletler İmalatı Yatırımları	50
9	İlaç Üretimi Yatırımları	100
10	Hava ve Uzay Taşıtları İmalatı Yatırımları	50
11	Makine İmalat Yatırımları	50
12	Madencilik Yatırımları*	50

*Maden Kanununda belirtilen IV/c grubu metalik madenlerle ilgili nihai metal üretimine yönelik izabe (cevher işleme) tesisleri ile bu tesislere entegre maden üretimine yönelik (istihraç+işleme) yatırımlar (AKÇT kapsamı ürünler hariç).

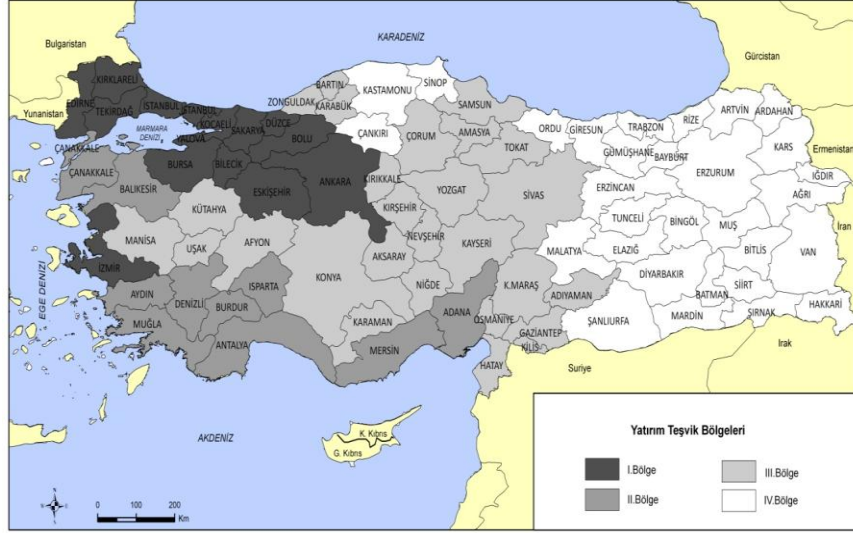
Kaynak: Resmi Gazete, 2009

(2) Bölgesel Yatırım Teşvik Sistemi: Bu teşvik sistemi, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasını ve sektörel kümelenmenin desteklenerek öne çıkarılması ve böylece uygun bir yatırım ortamı oluşturulmasını hedeflemektedir. Bölgesel teşvik sisteminin özellikleri şunlardır:

- Yeni bölgesel teşvik sisteminde tüm iller kapsam dahilinde olup, Türkiye, Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi'ne (SEGE) göre dört bölgeye ayrılmıştır (Bkz. Şekil 3).
- Bölgesel bazda desteklenecek sektörler ve/veya yatırım konuları İBBS Düzey 2 esas alınarak belirlenmiş ve böylece 26 alt bölge ortaya çıkmıştır.

- Her İBBS Düzey 2 bölgesinde teşvik edilecek sektörler ayrı ayrı belirlenmiş ve her bölge için değişen unsurlarla ve kademeli olarak artan teşvikler tanımlanmıştır.
- Teşvik yoğunlukları bölgelerin gelişmişlik seviyelerine göre farklılaştırılmıştır.
- Az gelişmiş bölgelerde uygulanan sektörel teşvikler ile büyük ölçekli yatırımlara verilen teşvikler gelişmiş bölgelere kıyasla daha yüksek oranda belirlenmiştir.
- Desteklenecek sektörler, bölgelerin potansiyelleri ve ekonomik ölçek büyüklükleri dikkate alınarak tespit edilmiştir.
- Eğitim, sağlık, 3 yıldız ve üzeri turizm konaklama yatırımları İstanbul hariç tüm yörelerde istisnasız teşvik edilmektedir.
- Tekstilde iplik ve dokuma konularında modernizasyon dışında ilave kapasite oluşturacak yatırımlar teşvik edilmeyecektir.
- 1. ve 2. Bölgelerdeki asgari 50 kişilik istihdam sağlayan mevcut tekstil ve giyim eşyası (konfeksiyon ve deri) konusunda faaliyette bulunan tesislerin 4. Bölgeye taşınması teşvik edilmektedir.
- Bölgesel Teşviklerden yararlanan yatırımların işletmeye geçişlerini müteakip, asgari 5 yıl süre ile bölgede faaliyette bulunması şartı aranmaktadır.
- Bu çerçevede, bölgesel teşviklerden yararlanacak olan sektörlerin bölge bazında değerlendirildiğinde;
- *1. Bölgede*, ağırlıklı olarak motorlu kara taşıtları ve yan sanayi, elektronik, ilaç, makine imalat ve tıbbi, hassas ve optik alet yatırımları gibi yüksek teknoloji gerektiren yatırımlar teşvik edilecektir.
- *2. Bölgede* nispeten teknoloji yoğun sektörler desteklenecektir. Bu çerçevede; ağırlıklı olarak, makine imalat, akıllı çok fonksiyonlu tekstil, metalik olmayan mineral ürünler (cam, seramik, karo, yalıtım malzemeleri vb) kağıt, gıda ve içecek imalatı sektörleri teşvik edilecektir.
- *3. ve 4. Bölgeleri* oluşturan Karadeniz, İç, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde (Bkz. şekil 3), tarım ve tarıma dayalı imalat sanayi, konfeksiyon, deri, plastik, kauçuk, metal eşya gibi emek yoğun sektörlerin yanı sıra turizm, sağlık ve eğitim yatırımları da teşvik edilecektir.

Şekil 3 – Türkiye'nin yeni yatırım teşvik bölgeleri

(Kaynak: Resmi Gazete, 2009'a dayanarak yazar tarafından yapılmıştır).

(3) Genel Yatırım Teşvik Sistemi: Bu teşvik sistemi, asgari yatırım tutarlarına ulaşılması kaydıyla, genel teşvik sisteminden teşvik edilmeyecek yatırım konuları¹⁷ hariç, ülke çapındaki tüm yatırımlar için uygulanabilecek bir teşvik sistemidir. Genel teşvik sisteminde büyük ölçekli yatırımlar ile bölgesel teşviklerden yararlanamayan yatırımlar gümrük vergisi muafiyeti ve KDV istisnası gibi vergisel teşvik araçları ile desteklenmektedir.

Yeni yatırım teşvik sistemi 7 farklı teşvik aracı veya tedbirinden meydana gelmektedir. Bunlar:

- KDV İstisnası
- Gümrük Vergisi Muafiyeti
- Faiz Desteği
- SSK Primi İşveren Desteği
- Kurumlar/Gelir Vergisi İndirimi
- Yatırım Yeri Tahsis
- Taşınma Desteğidir.

¹⁷ Yeni teşvik sisteminin diğer bir özelliği de kapasite fazlası olan, atıl duruma gelmiş sektörlerde gerçekleştirilecek yatırımların desteklenmeyeceğinin açık bir şekilde belirtilmesidir. Teşvik edilmeyecek veya teşviki belirli şartlara bağlı yatırım alanları için Bkz. Resmi Gazete, 2009.

Yeni yatırım teşvik sisteminin sunduğu teşvik araçlarının türleri ve bölgelere göre uygulanma şekli Tablo 3 ve 4’de gösterilmektedir. Buna göre yeni uygulamaya konulan yatırım teşvik sistemiyle büyük ölçekli yatırımlara vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği, yatırım yeri tahsisi, KDV istisnası ve gümrük vergisi muafiyeti sağlanmış; bölgesel bazda belirlenen sektörlerdeki yatırımlara büyük ölçekli yatırımlara sağlanan teşvik unsurları ve bunlara ek olarak faiz desteği verilmiş ve ayrıca tekstil, giyim ve deri sektörleri için taşınma desteği getirilmiştir. Diğer taraftan büyük yatırım ve bölgesel teşviklerden yararlanamayan ancak genel teşvik sistemi içinde yapılan yatırımlara KDV istisnası ve gümrük vergisi desteği sağlanmıştır. Ayrıca Ar-Ge ve çevreye yönelik olarak yapılacak olan yatırımlara da KDV istisnası ve gümrük vergisi muafiyetinin yanı sıra faiz desteği verilmektedir (Tablo 3).

Tablo 3 – Türkiye’deki yeni yatırım teşvik araçlarının teşvik türlerine göre dağılımı

Teşvik Araçları	Genel	Bölgesel				Büyük Yatırım	Ar-Ge ve Çevre
		I. Bölge	II. Bölge	III. Bölge	IV. Bölge		
Gümrük Muafiyeti	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
KDV İstisnası	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Vergi İndirimi	-	Var	Var	Var	Var	Var	-
Yatırım Yeri Tahsisi	-	Var	Var	Var	Var	Var	-
Sigorta Primi İşveren Desteği	-	Var	Var	Var	Var	Var	-
Faiz Desteği	-	-	-	Var	Var	-	Var
Taşınma Desteği	-	-	-	-	Var	-	-

Kaynak: Yardımcı, 2009 ve yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yeni sistemdeki teşvik araçlarının büyük kısmı eskiden beri mevcut olan ve bu nedenle de bilinen teşvik araçlarıdır. Fakat bunlar arasında indirimli gelir ve kurumlar vergisi ile taşınma desteği sisteme yeni girmiş tedbirler olarak sayılabilir (Tuncer, 2009). Tablo 4’de görüldüğü gibi her bir teşvik aracı¹⁸ bölgelerin gelişmişlik seviyelerine göre farklılaştırılmıştır. Teşvikler her bölge için değişen unsurlarla ve kademeli olarak artan oranlarda tanımlanmıştır.

¹⁸ Her bir teşvik aracının özelliği ve bölgesel düzeydeki uygulanma biçimi üzerinde durmak yer darlığı nedeniyle mümkün olmamıştır.

Tablo 4 – Türkiye’deki yeni yatırım teşvik araçlarının bölgelere göre uygulanma şekli

Teşvik Araçları	31.12.2010 Tarihinden Önce Yatırıma Başlayanlar				31.12.2010 Tarihinden Sonra Yatırıma Başlayanlar			
	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.
	Bölge	Bölge	Bölge	Bölge	Bölge	Bölge	Bölge	Bölge
Vergi İndirimi								
Yatırıma Katkı								
Oranı (%)	20	30	40	60	10	15	20	25
Vergi İndirim								
Oranı (%)	50	60	80	90	25	40	60	80
Sigorta Primi İşveren								
Desteği	2 Yıl	3 Yıl	5 Yıl	7 Yıl	-	-	3 Yıl	5 Yıl
Faiz Desteği								
TL Kredisi	-	-	3 puan	5 puan	-	-	3 puan	5 puan
Döviz Kredisi	-	-	1 puan	2 puan	-	-	1 puan	2 puan
Yatırım Yeri Tahsisi	Bölgesel Desteklerden Yararlanacak Bütün Yatırımlar				Bölgesel Desteklerden Yararlanacak Bütün Yatırımlar			
KDV İstisnası	Tüm Bölgelerde Tüm Sektörlerdeki Teşvik Belgeli Yatırımlar				Tüm Bölgelerde Tüm Sektörlerdeki Teşvik Belgeli Yatırımlar			
Gümrük Vergisi	Tüm Bölgelerde Tüm Sektörlerdeki Teşvik Belgeli Yatırımlar				Tüm Bölgelerde Tüm Sektörlerdeki Teşvik Belgeli Yatırımlar			
Muafiyeti								
Taşınma Desteği	Sadece IV. Bölgeye Taşınacak Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü				-			

Kaynak: HMTUGM, 2009 ve yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin İlk Uygulama Sonuçlarının Analizi

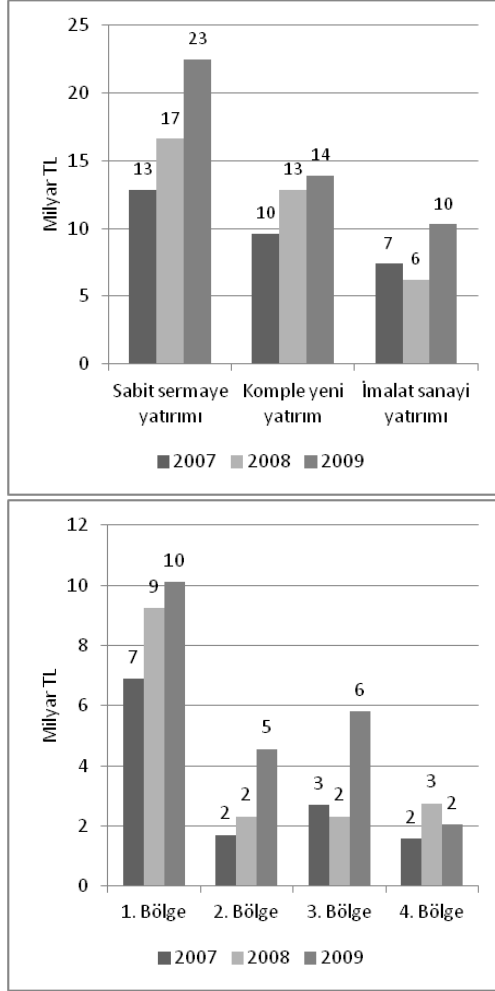
Yeni Teşvik Sisteminin uygulamaya girdiği 2009 Temmuz ayından Aralık ayının sonuna kadar geçen 6 aylık dönemde Hazine Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü tarafından yatırımcılara 1.523 adet Yatırım Teşvik Belgesi verilmiştir. Düzenlenen Yatırım Teşvik Belgelerinin 1.418 adedi yerli firmalar, 105 adedi de yabancı sermayeli firmalar tarafından alınmıştır (HM, 2010). Bu dönemde yerli firmaların öngörülen sabit sermaye yatırım tutarı 12,8 milyar TL olurken, yabancı sermayeli firmaların sabit sermaye yatırım tutarı 9,8 milyar TL’dir. Yatırımcılar tarafından alınan toplam 1.523 yatırım teşvik belgesinin 511 adedi yani %34’ü 1. bölgede, 264 adedi yani %17’si 2. bölgede, 467 adedi (%31’i) 3. Bölgede ve 281 adedi de (%18’i) 4. bölgeye yapılacak yatırımlardan oluşmaktadır. Yatırım tutarı açısından bakıldığında ise yatırımların % 45’inin 1. bölgede, %20’sinin 2. bölgede, %26’sının 3. bölgede, %10’unun da 4. bölgede olduğunu görülmektedir (Şekil 4). Büyük ölçekli proje yatırımları kapsamında ise 2009 yılı Temmuz-Aralık döneminde 14 adet teşvik belgesi

verilmiştir. Aralarında Renault, Arçelik, Vestel, Bosch ve Areva gibi çokuluslu yerli ve yabancı firmaların bulunduğu bu büyük ölçekli yatırımlar kapsamında verilen belgelerin sabit sermaye yatırım tutarı 4,5 milyar TL, öngörülen istihdam ise 4.571 kişidir.¹⁹

Her ne kadar sadece 6 aylık bir dönem yeni teşvik sistemini değerlendirmek için oldukça yetersiz bir süre olsa da en azından yatırımcıların niyeti ve hazırlığı konusunda öncü bir gösterge niteliği taşıması bakımından önemli gözükmektedir. Zira yeni teşvik sisteminin devreye girdiği Temmuz-Aralık dönemi ile geçmiş yılların aynı döneminin performansının karşılaştırılması yeni sistemin başarısı hakkında bir fikir verebilir. Nitekim teşvik belgelerinde öngörülen yatırım tutarları önceki yılların aynı dönemine göre kıyaslandığında ilginç sonuçlar ortaya çıkmaktadır. İlk olarak 2009 Ocak-Haziran döneminde düzenlenen teşvik belgelerindeki toplam yatırım bir önceki seneye yani 2008'in ilk altı ayına göre %26,5'lük bir düşüş göstermiştir. Oysa 2009 yılının ikinci yarısında yani Temmuz-Aralık döneminde, 2008'in ikinci yarısına göre toplam yatırım tutarında %35,5'lik bir artış görülmektedir. Temmuz-Aralık 2009 dönemini önceki yılların yani 2007, 2008, 2009'un Temmuz-Aralık dönemiyle mukayese edecek olursak, 2007'nin ikinci yarısında toplam teşvikli yatırım tutarı 12,9 milyar TL iken, bu durum 2008'de 16,6 milyar TL, 2009'da ise 22,5 milyar TL'dir (Şekil 4). Ekonomik krizin devam eden etkisine rağmen 2009'un ikinci yarısındaki bu artış yeni teşvik sisteminin ilk sonuçlarının eskisine nazaran daha iyi bir performans ortaya koyduğunu göstermektedir. Aynı şekilde komple yeni yatırımlar ile imalat sanayinin 2007, 2008 ve 2009 Temmuz-Aralık dönemindeki performanslarına bakıldığında da yine önceki yıllara göre önemli artışları görülmektedir (Şekil 4)

¹⁹ Bu yatırımların fiilen ne kadarının gerçekleşeceği teşvik belgesinde öngörülen sürenin bitimiyle netlik kazanmakta ve nihai gerçekleşme durumu tamamlama işlemlerinin yapılması suretiyle tespit edilmektedir.

Şekil 4 – Yatırım teşviklerinin 2007, 2008 ve 2009 Temmuz–Aralık dönemi için sabit sermaye, nitelik ve sektör bakımından dönemsel karşılaştırması).

(Kaynak: HM, 2010'a dayanarak yazar tarafından yapılmıştır)

Yatırım teşvik tutarları bölgesel bazda dönemsel olarak karşılaştırıldığında ise, 4. bölge dışındaki tüm bölgelerde yatırımlara verilen teşviklerin önceki yıllara göre arttığı görülmektedir (Şekil 4). 2009 yılının ikinci yarısında öngörülen sabit sermaye tutarındaki en yüksek artış 2. ve 3. bölgelerde olmuştur. Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Doğu Karadeniz bölgesindeki illerini kapsayan 4. bölge yatırım tutarı bakımından henüz olumlu bir gelişme sergilemese de verilen teşvik

belgesi sayısı bakımından önceki yıllara nazaran daha fazla artış sağlamıştır (HM, 2010).

Yeni Yatırım Teşvik Sistemine Yönelik Eleştiriler

Türkiye’de bugüne kadar birçok teşvik uygulaması yürürlüğe konulmuş ve bunlar çok çeşitli açılardan eleştiri konusu yapılmıştır. Yeni yatırım teşvik sistemi de bazı açılardan eleştirilere maruz kalmaktadır (Kudatgobilik, 2009). Bu eleştirilerin başında bölgelere göre yapılan ayırımın DPT’nin 2003 yılındaki çalışmasını (DPT, 2003) esas alması nedeniyle eski olduğu, illerin/bölgelerin günümüzdeki şartları yansıtmadığı konusundadır. Ancak teşviklerin bölgelere ayrılması, hangi kriterler konulursa konulsun, mutlaka bazı iller açısından haksızlığa yol açabilmektedir. Örneğin Adıyaman, DPT’nin yaptığı illerin SEGE sıralamasında 65. sırada yer almasına rağmen, 20. sırada yer alan Gaziantep ile aynı Düzey 2 bölgesinde yer almakta ve bu nedenle de yeni bölgesel teşvik sisteminde 3. bölgede bulunmaktadır (Bkz. Şekil 3). Oysa SEGE sıralamasında 38. sırada yer alan Trabzon ile Adıyaman’ın komşu illerinden 41. sırada yer alan Malatya ve 63. sırada yer alan Diyarbakır teşvik sistemi içerisinde 4. bölgede yer almışlardır. Yeni teşvik sisteminde tekstil ve konfeksiyon sektörünün 4. bölgeye taşınmasına yönelik verilen desteğin çok sınırlı olduğu ve bir çok maliyeti kapsamadığı ciddi eleştirilere neden olmuştur. Bölgesel teşviklerden yararlanacak sektörlerde yatırım yapan firmaların teşvikten faydalanabilmesi için yapması gereken asgari yatırım tutarı miktarının oldukça yüksek olduğu bir diğer yakınma konusudur. Yeni teşvik sisteminin KOBİ’leri göz ardı ettiği daha çok büyük ölçekli firmalara fayda sağlayacağı bir başka kritik konusudur. Yine yeni teşvik sisteminde enerji desteğinin olmaması ciddi bir eksiklik olarak ifade edilmektedir. Ayrıca illerde teşvik edilecek yatırım konularının merkez tarafından değil de çeşitli illerde faaliyete geçmeye başlayan Kalkınma Ajansları tarafından gerçekleştirilmesinin daha doğru bir yaklaşım olacağı üzerinde de durulmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye’nin 1960’lardan bu yana hazırlanan bütün Kalkınma Planları’nda en önemli sorunlarından biri, geri kalmış yörelerin kalkındırılması ve bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi meselesidir. Uygulanan sekiz adet beş yıllık kalkınma planına rağmen, coğrafi, tarihsel, sosyo-ekonomik ve kültürel nedenlerle ortaya çıkan bölgelerarası dengesizlikler giderilememiş aksine daha da artmıştır. Türkiye’nin bölgeleri arasındaki dengesizliğin giderilmesine dönük olarak ortaya konan en önemli politika olan KÖY uygulaması ilk olarak 1968 yılında devreye girmiş ve günümüze kadar da uygulanmaya gelmiştir. Ancak KÖY uygulamasının bölgesel dengesizliklerin gidermede başarılı olmadığı birçok araştırmacı tarafından ortaya konmuştur. Gerçekten de KÖY politikaların Türkiye’nin bölgesel sorunlarına yeterince yanıt veremediğini, bugün bölgeler arasında

önemli boyutlara varan gelir dengesizlikleri göstermektedir. Kuşkusuz bu durum KÖY politikaların tümüyle yanlış veya yararsız olduğu anlamına gelmemektedir. Nitekim KÖY politikaları başlangıç yıllarında kapsam alanının dar olması ve bazı etkin teşvik tedbirlerinin uygulanması nedeniyle nispeten başarılı olmuştur. Ancak daha sonraki yıllarda KÖY kapsamının çok genişletilerek il sayısının artırılması ve dünyada bu alanda ortaya çıkan gelişmelere ayak uydurulamaması gibi nedenlerle bu politika başarılı olamamıştır. KÖY uygulaması son yıllara kadar yatırımları teşvik mevzuatı yönünden önemini korumakla birlikte, bu politika 2009 yılında alınan bir kararlar teşvik mevzuatından çıkarılarak etkinliğini tümüyle kaybetmiştir.

Gerçekten de Türkiye'nin, bölgelerarası dengesizlikleri gidermek ve bölgesel gelişmişlik farklılıklarını ortadan kaldırmak amacıyla 40 yıldır uygulamakta olduğu KÖY politikası 16 Temmuz 2009 tarihi itibarıyla son bulmuş ve bu tarihten itibaren geçerli olmak üzere "yeni yatırım teşvik sistemi" yürürlüğe girmiştir. Yeni teşvik sisteminin DTÖ ve OECD gibi uluslararası kuruluşların sübvansiyonlar ve devlet yardımları ile ilgili düzenlemelerine uyumlu olduğu, özellikle de Avrupa Birliği'nin devlet yardımları konusundaki mevzuatına uygun şekilde yapıldığı dikkati çekmektedir. Dolayısıyla yeni teşvik sisteminin geliştirilmesinde öncelikle DTÖ ancak özellikle de AB ile yapılan müzakerelerin ve bu birliğe karşı olan yükümlülüklerimizin önemli ölçüde belirleyici olduğu görülmektedir. Bölgesel gelişme politikası bakımından ise yeni teşvik sisteminin hem AB'nin bölgesel politikaları ile uyumlu olduğu hem de günümüzün bölgesel gelişme eğilimlerine uygun şekilde tasarlanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmanın ortaya koyduğu ana sonuçlar şöyle özetlenebilir: (1) Yeni yatırım teşvik sistemi bölgesel, büyük ölçekli ve genel teşvik sistemi olmak üzere üç ana kategoriden oluşmaktadır. (2) Yeni bölgesel teşvik sisteminde Türkiye İBBS Düzey 2 esas alınarak sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyelerine göre dört bölgeye ayrılmıştır. (3) Dört bölgeye tanınan teşviklerin yoğunlukları gelişmiş birinci bölgeden başlayarak az gelişmişe doğru artarak devam etmektedir. (4) Yeni teşvik sistemi gelişmişlik düzeylerine göre bölge bazında kademelendirilmiş yedi farklı teşvik aracıyla desteklenen bir sistemden oluşmaktadır. (5) Yeni bölgesel teşvik sisteminde desteklenecek sektörler, bölgelerin potansiyelleri ve ekonomik ölçek büyüklükleri dikkate alınarak tespit edilmiş, böylece bir anlamda Türkiye'nin bölgesel yatırım haritası oluşturmuştur. (6) Yeni teşvik sisteminde bölgesel ve sektörel desteklerin yanı sıra belirlenmiş 12 önemli sektörde büyük yatırımların desteklenmesini öngörülmüştür. (7) Yeni teşvik sistemi sadece geri kalmış illeri/bölgeleri değil, bütün Türkiye'yi yatırım kapsamına almakta ve bu haliyle de teşvik kapsamında desteklenecek sektörleri belirleyerek ülke ve bölge ekonomisinin geleceğine yön veren vizyoner bir yaklaşım sergilemektedir. (8) Yeni yatırım teşvik sistemi ile teşvikler AB ve DTÖ standartları ile büyük ölçüde uyumlu hale getirilmiştir. (9) Yeni teşvik sistemi ile Türkiye 40 yıldır uygulamakta

olduğu teşvik sistemi üzerine oturan KÖY politikalarını terk ederek yeni bir uygulama içine girmiştir.

Sonuç olarak, ana amaçlarından biri bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmak olan yeni yatırım teşvik sistemi, bölgesel gelişme perspektifini açıkça içermesi bakımından eksinden oldukça farklı ve daha gelişmiş bir bölgesel kalkınma aracıdır. Nitekim yeni teşvik sistemine ilişkin olarak açıklanan ilk verilerin sonuçları da bu gözlemleri doğrulamaktadır. Ancak az gelişmiş yörelere yönelik yapılmış çoğu plan, program ve desteklerin çok başarılı olmadığı dikkate alınırsa, yeni bölgesel teşvik sisteminin nasıl bir sonuç vereceğini şimdiden kestirmek güç gözükmemektedir.

Kaynaklar

Altınbaş, S., Doğruel, F. ve Güneş, M. 2002. Türkiye’de bölgesel yakınsama: Kalkınmada öncelikli iller politikası başarılı mı?, *ERC/ODTÜ Uluslararası Ekonomi Konferansı VI*, 11-14 Eylül 2002, Ankara.

Başbakanlık, 2009. Yeni yatırımları teşvik paketi konuşması, http://www.bbm.gov.tr/Forms/p_NewsDetail.aspx (14 Aralık 2009’da ziyaret edildi).

Berber, M. Yamak, R. ve Artan, S. 2000. Türkiye’de yakınlaşma hipotezinin bölgeler bazında geçerliliği üzerine ampirik bir çalışma: 1975-1997, içinde: *9. Ulusal Bölge Bilimi ve Bölge Planlama Kongresi Bildiriler Kitabı*, ss. 51-59.

Çımat A. ve Avcı, M. 2002. Türkiye’de kalkınmada öncelikli yöreler ve sağlanan vergisel avantajlar, *Mali Çözüm Dergisi* Sayı:58.

Dinler, Z. 1994. *Bölgesel İktisat*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.

Doğruel, F. 2006. Türkiye’de bölgesel politikalar, içinde: A. Eraydın, (Ed.) *Değişen Mekân: Mekânsal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış, 1923-2003*, Dost Yayınları, Ankara, ss. 164-195.

Doğruel, F. ve Doğruel, S. 2003. Türkiye’de bölgesel gelir farklılıkları ve büyüme, içinde: A.H. Köse, F. Şenses ve E. Yeldan, (Eds) *İktisat Üzerine Yazılar I: Küresel Düzen, Birikim, Devlet ve Sınıflar-Korkut Boratav’a Armağan*, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 287-318.

DPT, 2000a. *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT Yayınları, Ankara.

DPT, 2000b. *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)*, DPT Yayınları, Ankara.

DPT, 2003. *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003)*, DPT Yayınları, Ankara.

DPT, 2004. *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT Yayınları, Ankara.

DPT, 2006. *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*, DPT Yayınları, Ankara.

DPT, 2007. *Dokuzuncu Kalkınma Planı Devlet Yardımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT Yayınları, Ankara.

DPT, 2008. *Dokuzuncu Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT Yayınları, Ankara.

Dulupçu, M. A. 2007. Bölgesel politikalar kopyalanabilir mi? Bölgeselleşme karşısında bölgeselcilik, İçinde: ODTÜ Mimarlık Fakültesi ve TEPAV (Eds.) *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi ve TEPAV Yayınları, Ankara, ss. 233-255.

Duran, M. S. 2000. Türkiye’de uygulanan yatırım teşvik politikalarının bölgesel etkileri, *İktisat İşletme ve Finans*, Cilt 15, Sayı 167, ss. 45-57.

Eraydın, A. 2002. *Yeni Sanayi Odakları: Yerel Kalkınmanın Yeniden Kavramsallaştırılması*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.

Eraydın, A. 2004. Bölgesel kalkınma kavram, kuram ve politikalarında yaşanan değişimler, İçinde: *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Bildiriler Kitabı Cilt I*, DPT Yayınları, Ankara, ss. 26-146.

Eraydın, A. 2007. Genel değerlendirme paneli, İçinde: ODTÜ Mimarlık Fakültesi ve TEPAV (Eds.) *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi ve TEPAV Yayınları, Ankara, ss. 425-428.

Filiztekin, A. 1998. Convergence across industries and provinces in Turkey, Koç University Working Paper, No: 1998/08.

Filiztekin, A. 2008. *Türkiye’de Bölgesel Farklar ve Politikalar*, TÜSİAD Yayınları, İstanbul.

Gezici, F. ve Hewings, G.J.D. 2004. *Regional convergence and the economic performance of peripheral areas in Turkey*, *Review of Urban and Regional Development Studies*, Cilt 16, Sayı 2, ss.113-132.

Güven, A. 2007. Türkiye’de iller arası gelir eşitsizliğinde teşvik politikasının rolü: Bir ayrıştırma analizi, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 14, ss. 20-38.

HM, 2010. Aylık Yatırım Teşvik Bülteni 2010, <http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous> (8 Şubat 2010).

HM, ve TOBB, 1999. *Genel Teşvik Politikalarının Değerlendirilmesi ve Yeni Stratejilerin belirlenmesi*, Hazine Müsteşarlığı, Ankara.

HMTUGM, 2009. *Yatırım Teşvik İstatistikleri Veri Tabanı*, Hazine Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü, Ankara.

Ildırar, M. 2004. *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Karaca, O. 2004a. Türkiye’de bölgeler arası gelir farklılıkları: Yakınsama var mı?, *Türkiye Ekonomi Kurumu, Tartışma Metni 2004/7*.

Karaca, O. 2004b. Bölgesel eşitsizlik, *Capital Dergisi*, 1 Mart 2004. http://www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR_KOD=133 (22 Aralık 2009).

Kudatgobilik, T. 2009. Yeni teşvik paketi, *İşveren Dergisi*, Ağustos Sayısı. <http://www.tisk.org.tr/isveren.asp?id=114> (27 Aralık 2009’da ziyaret edildi).

Özaslan, M. 2006. Türkiye’de ekonomik ve sosyal boyutlarıyla bölgesel gelişmişlik farklılıkları, İçinde: *IV. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, ss. 179-201.

Resmi Gazete, 2002. Yatırımlarda devlet yardımları hakkında karar, Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete, Tarihi: 09.07.2002 Sayısı: 24810, Ankara.

Resmi Gazete, 2009. Yatırımlarda devlet yardımları hakkında karar, Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete, Tarihi: 16.07.2009 Sayısı: 27290, Ankara.

Sarı, R. ve Güven, A. 2007. Kalkınmada öncelikli yöreler uygulamasının iller arası gelir dağılımı üzerindeki etkisi, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Sayı 34, ss. 77-96.

Sarıca, İ. 2001. Türkiye’de bölgesel gelişme politikaları ve projeleri, *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı 1, ss. 154-204.

Tekeli, İ. 2008. *Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Tuncer, S. 2009. Dört bölgeyi yeni yatırım teşvik sistemi, *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi*, Sayı 69. http://www.lebibyalkin.com/dergi_icerik_p.asp?dicerik_id=124&dergi_id=63 (19 Aralık 2009’da ziyaret edildi).

TÜSİAD, ve DPT, 2005. Türkiye’de Bölgesel Gelişme Politikaları: Sektör-Bölge Yığınlaşmaları, TÜSİAD Yayınları, İstanbul.

Yardımcı, A. 2009. Devlet yardımları ve Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne uyumu, <http://www.ikv.org.tr> (29 Aralık 2009’da ziyaret edildi).

Yavan, N. 2006. *Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Lokasyon Seçimi*, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları, İstanbul.

Yatırımlarda Devlet Yardımı
Uygulamaları
(Konuşma Metni)

Feridun Bilgin
Hazine Müsteşarlığı

Sayın başkan, değerli katılımcılar; hem şahsım adına hem Hazine Müsteşarlığı adına hepinize saygılar sunuyorum.

Bugünlerde teşvikler çok konuşuluyor ve 20 dakikalık süre içerisinde şu an uyguladığımız sistemin çok genel tanımını, neleri uyguladığımızı göstereceğim. Bu sistemin üzerinden 1.5 yıllık bir süreç geçti. Bu geçirdiğimiz 1.5 yıllık süreç içerisinde ne öngördük? Geldiğimiz nokta nedir? Teşviklerden bahsederken genellikle teşvikler her şeyin belirleyicisiymiş gibi konuşuyoruz oysa yatırım için gerekli diğer şartların sabit olduğu bir ortamda biz tamamlayıcı bir takım roller üstleniyoruz. Yani teşvikleri talep belirliyor, biz bir şeyleri öngörüyoruz; bunun karşılığında yatırımcı bize geliyor. Dolayısıyla belirleyici olan uygulayıcı kuruluşlar değil. Bir de sözlerime başlarken şu husus sizinle paylaşmayı arzu ediyorum: teşviklerle ilgili bütün uygulamalar sadece Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılmıyor, çok değişik kurumlar tarafından teşvik uygulamaları yapılıyor. İsimlerinden bahsetmeyeyim ama uygulama sonuçlarını kamuoyuyla sadece biz paylaşıyoruz. Çünkü bir kaynak kullanıyoruz, neticede bunların topluma bir maliyeti vardır ve bunu toplumla paylaşmayı da bir görev addediyoruz.

Buradan hareketle teşvikleri verirken bir takım kısıtlayıcı çerçevemiz var. Biz hem Dünya Ticaret Örgütü'nün hem de Avrupa Birliği'nin kurallarına tabi bir ülkeyiz. Biz Dünya Ticaret Örgütü'nün tam üyesi olmak sıfatıyla bu kurallara tabiyiz. Avrupa Birliği'yle de yürüttüğümüz tam üyelik müzakerelerden bağımsız olarak 1995 yılında imzaladığımız Gümrük Birliği Anlaşması'nın bir gereği olarak 1996 yılı sonu itibarıyla Türkiye'deki teşviklerin Avrupa Birliği Mevzuatı'na uyumunu sağlamayı taahhüt etmiş bir ülkeyiz. Dolayısıyla Avrupa Birliği'nin kriterleri ve Dünya Ticaret Örgütü'nün kriterleri bizim için çok tanımlayıcı unsurlardır ve takip ettiniz zannediyorum geçtiğimiz Aralık ayında da Türkiye'de artık uygulanan devlet yardımlarını izleyen, bunların Avrupa Birliği kurallarına uyumunu sağlayan, uygun olmayanların da uygulamasını durdurma yetkisine sahip bir birimi de kurduk. Dolayısıyla bu birimin 9 ay içerisinde ikinci mevzuatları yayımladıktan sonra, kalan 3 ay içerisinde halen mevcut uyguladığımız tüm sistemi gözden geçirmesi öngörülmüyor. Kanun gereği, Avrupa Birliği mevzuatına uygun olmayan tüm teşviklerin iptali gündeme gelecek. İptalden kastım yürütmesinin durdurulması. Yeni uygulamaya konulacak teşviklerimizin de şu andan itibaren artık Avrupa Birliği'ne uyumunu sağlayacak bir mekanizma olacak. Şöyle ki, herhangi bir kurum yahut kuruluş teşviklerle ilgili bir paket hazırladığında imzaya açmadan bu birime sunup, oradan uygunluk görüşünü aldıktan sonra yürürlüğe girmesini temin edici diğer mekanizmaları işletebilecek. Dolayısıyla Avrupa Birliği ve Dünya Ticaret Örgütü kuralları bizim belirleyici çerçevemiz; bunların dışına çıkamıyoruz.

Çok kısaca Dünya Ticaret Örgütü'nün teşviklerle ilgili iki tane kuralından kısaca bahsetmek isterim: Bunlardan biri yasaklanmış süspansiyonlardır. Buna

göre; bir teşviki doğrudan bir firmanın ihracat performansına dayalı olarak veremezsiniz. Bu yasaktır içeriği ne olursa olsun. Ayrıca ithal mal yerine yerli malını kullanımı özendiren süspansiyonlar da yasaktır. Bunu sizler de değişik yerlerde duyuyorsunuzdur. Yerli malı kullanımına ilişkin bizim düzenlememiz yok. Üretici açısından ve iç dengelerimiz açısından baktığımızda yerli üretimin satın alınmasının teşviki çok makul ve mantıklı geliyor olmakla beraber, doğrudan böyle bir uygulama yapmamıza imkan yoktur. Türkiye’de kamu alımlarında %15’lik yerli üretici lehine bir kullanım hakkı var biliyorsunuz. O konu bizim Avrupa Birliği ile yürüttüğümüz kamu alımları faslının da doğrudan eleştiri konusudur. Türkiye’nin en kısa sürede bundan vazgeçmesi talep ediliyor. Eğer uyguladığımız teşvikler başka bir üyenin benzer ürünün Türkiye pazarına girişini engelliyor ise yahut o ülkenin dışındaki pazara girişini bile engelliyor ise, bunlar DTÖ kuralı gereği dava konusudur. Dava açılmakta, o ülkede incelemeler yapılmakta; hakikaten böyle bir etkisinin olduğu sonucuna varılırsa bu uygulamaların kaldırılması talep edilmektedir.

Avrupa Birliği açısından baktığımızda ise Ar-Ge, Çevre, KOBİ gibi yatay yardımlar belirli kurallar içerisinde serbesttir. Bunların çerçeveleri zaten Avrupa Birliği tarafından belirlenmiş. Bu yeni kurulan birim şu an ikincil mevzuat olarak zaten bu tür mevzuatların çerçevesini çizmek üzere çalışıyor. Bölgesel yardımlar kısmı da kurallara bağlı olarak serbest. Bizim de sistemimiz esas itibarıyla bölgesel yardımlar kısmına giriyor ve AB kurallarıyla paralel yürütmeye çalışıyoruz.

Peki bu sistem nasıl oluşturuldu? Kamuoyuyla paylaşım noktasında da sizlerle burada çok açık ve net konuşmam lazım. İlgili tüm kamu kuruluşları bu çalışmanın içerisine dahil oldu. Başta DPT, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Maliye Bakanlığı, Sanayi Bakanlığı olmak üzere TOBB aracılığı ile merkezi meslek kuruluşlarının tamamı ile bu taslak üzerinde beraber çalıştık, önerilerini aldık. Onların önerileriyle de oluşturulmuş taslak en son Ekonomi Koordinasyon Kurulu’nda ilgili Bakanların onayında sunuldu. Bakanlar Kurulu Kararı’na açılan taslak bütün bu aşamalardan sonra oluşturulmuştur. Dolayısıyla kararın oluşum aşamasına ilişkin hiç kimse benim haberim yok diyemez, herkes tüm katkısını vermiştir.

Diğer bir husus; teşvik sistemi statik bir yapı değildir, dinamiktir yani konularımız değişir, girer çıkar; oranlar değişir, biraz sonra bahsedeceğim. Genel olarak yıllıktır ve sürekli revizyona ihtiyacı olan bir sistemdir. Nuri Bey de bahsetti; sistemimizin 3 tane unsuru var. Bu sistem yürürlüğe girmeden önce Türkiye’de bütün kurumlar bir bölgesel ve sektörel teşvik sistemi istediğini beyan etmişti. Zaten sistem bunun üzerine kuruldu. Katkılar da bunun üzerinden alındı. Sistemimizin 3 tane ayağı var. Bir tanesi genel sistemdir, sadece KDV istisnası ve gümrük muafiyeti veriyoruz. Bütün ülke genelinde uyguluyoruz bunu, bunda bir ayırımımız yok. Bir asgari yatırım tutarı var, 1. ve 2. Bölgede 1.000.000, 3. ve 4.

Bölgede 500.000 liranın üzerindeki yatırımlar genel teşvik sisteminden yararlanıyorlar. Bu miktarların yüksek olduğundan bahsediliyor. 500.000 liranın altındaki bir yatırım atölyedir. Biz burada sanayi tesislerinden bahsediyoruz. Küçük bir yer bile olsa bu rakamlar da çok düşük rakamlardır kendi ölçeklerimize göre. Biraz sonra size ortalama yatırım büyüklüklerimizden bahsedeceğim. Bunun altındaki kurumlar artık Hazine Müsteşarlığı olarak bizim ilgi alanımızın dışına çıkıyor. Onlar artık KOSGEB'in ilgi alanı. Yukarıda da belirttiğim gibi teşvik veren kurum sadece Hazine Müsteşarlığı değil. Kırsal Kalkınma kapsamında Tarım ve Orman Bakanlığının ve belki Kalkınma Ajansları'nın ilgi alanına giriyor. Biz burada biraz daha büyük ölçekli sanayi tesislerinden bahsediyor isek, 500.000 liranın 1.000.000 liranın çok büyük bir yatırım olduğunu ileri süremeyiz. Daha küçükleri atölye büyüklüğüdür, dediğim gibi bu durumda ilgili muhatap kurumu değişiyor, onların da yararlandığı başka teşvikler var.

Bölgesel sistemimizden biraz önce Nuri Bey de bahsetti. Türkiye 4 bölgeye ayrıldı. 2001 yılı verileri çok eleştiri konusu oldu. Bölge ayırımında objektif bir kriterimizin olması lazım. Onun için bilinen, yayımlanmış, herkesin kabul ettiği verilere ihtiyacımız vardı. En güncel verimiz 2001 yılına ait Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması çalışması. Elimizdeki tek veri bu olduğu için bunu kullandık.

Sistem bölgesel kalkınma ajanslarının da yapılanmasına uygun olarak 26 alt bölgede, yani Kalkınma Ajansları'nın da yapılanmasına paralel kurulmuştur. Teşvik sistemi AB'de de bölgesel ve Düzey-II bazlıdır. Bunun 3 kademesi var; İl bazlı olanı var, birden fazla ilin oluşturduğu grup bazlı, bir de bunlardan daha büyük bir yapı var. Fakat Avrupa Birliği'nde de teşvikler bölge bazlıdır, Düzey II bazlıdır ve bunun dışında bir sisteme geçemeyiz. Bundan sonra nüfus yoğunluğu, uzaklık gibi bazı özel durumlar hariç, Türkiye'de il bazlı bir teşviki genel-bölgesel teşvik sistemi içerisinde konuşmamıza imkan yoktur. Bunlar bizim için veri, tercih kullanmak durumunda değiliz.

Bir diğer husus çok konuşuluyor siz de duyuyorsunuzdur. İlçe bazlı teşvik niye verilmiyor? Örnek olarak veriyorum, Eskişehir'in ilçesinin, Hakkari'nin ilçesinden ne farkı var? Dolayısıyla mantıksal olarak duyulduğunda hoş geliyor olsa bile ilçe bazlı bir teşvik sistemini uygulamaya kalkışırsak, biz Türkiye'de hiçbir yatırımı Orta Anadolu'nun doğusuna gönderemeyiz. Bir de her şeyi teşvik sisteminden beklemek gibi bir geleneğimiz var. Teşvik sistemi tek basına sanayileşmeyi sağlayacak bir sistem değildir. Teşvik sistemimizle bölgeler arası kalkınmışlık farklarını aza indirelim diyoruz. İstihdama çözüm bulmasını arzu ediyoruz. Bir taraftan da katma değeri yüksek ürünlere yönelim diyoruz. Örneğin; istihdamla katma değer birbiri ile zıttır. İkisini yan yana koyamazsınız çoğu noktada çatışır. Bizim burada uygulamaya çalıştığımız şey tek bir amacı

gerçekleştirmek değil, mümkün olduğunca hepsini içinde bulunduran, makul bir çözümü bulmaya çalışmak ve ortak noktadan hareket etmek durumundayız. Bölgelerin istatistiki bilgilerinin DPT ve TÜİK tarafından 2010 yılı sonu itibariyle yenilenmesi için çalışıldı ama bu yılın sonuna yetiştirilemedi. 2011 yılında zannediyorum bitirecekler. Oluşacak tablo bir öncekinden çok farklı bir tablo değil. Yayımlandığında yine aşağı yukarı benzer bir tabloyla karşı karşıya kalacağımızı tahmin ediyorum. Bir beşinci bölge oluşturabilir mi tartışması yapılıyor. Bölge yapısı tartışılıyor olmakla beraber bu yapı fazla değişecek gibi gözüküyor şu anda.

Teşvikle neler öngörüyoruz? İthal makine teçhizatı gümrük vergisi muafiyeti, ithal ve yerli alım makinelerde KDV istisnası öngörüyoruz. Kurumlar vergisi yahut gelir vergisinde vergi indirimini öngörüyoruz. İndirim oranı 4 bölgeye göre değişiyor, Sigorta primi, işveren hissesi bölgelere göre değişen yıllarda uyguluyoruz. Ayrıca yatırım yeri tahsis var. 3. ve 4. bölgelerde faiz desteği uyguluyoruz. Kullanılan kredinin faizinin bir kısmını biz ödüyoruz. Son olarak bu bölgesel yapıyla ilgili olarak 26 alt bölgenin her birisi için ayrı ayrı yatırım konuları belirlendi. Bu konular da bütün ilgili tarafların katkısıyla belirlendi. Süreç içerisinde buna ilaveler çıkarmalar mümkün. Yapıyoruz da nitekim Nuri Bey bunu sormuştu. Ama bunların hiçbirini oturup kendiliğimizden yapmıyoruz yani talepler ve teknik çalışmalar doğrultusunda yapıyoruz. Bir de şunu söyleyeyim biraz önce Nuri Bey'in bahsettiği mobilya sektörü... Bazı sektörler her bölgede var. Yapısı itibariyle her tarafta yapılabilecek özellikte olduğu için. Bir mobilyacı sadece kümeleme politikasının olduğu Ankara, Bursa, Kayseri'de veririm, diğer tarafta mobilyacıya bir şey vermem dersiniz; bunun sıkıntıları var. Ayrıca böyle bir uygulamanın da imkanı yok. Yalnız şöyle oluyor, mobilyacı evet Ardahan'da da var Ankara'da da var. Ancak, şunu gözden kaçırmamak gerek: Ankara'da yaparsa daha az teşvikten yararlanıyor. Ardahan'da yaparsa daha fazla teşvikten yararlanıyor. Aynı sektör olmakla beraber yararlandığı teşvikin oranı farklılaşıyor. Bu dengeleri oturtmak hakikaten zor. Uygulayıcılar olarak bütün illere karşı muhatapız ve esas itibariyle kalkınmaya yönelik olarak tüm illere karşı sorumluluğumuz da unutulmamalıdır.

Büyük ölçekli yatırımlara da kısaca değindikten sonra ben hiç arzu etmiyordum ama herhalde birazcık süreyi geçeceğim.

Bu bölgesel sistemden farklı olarak Türkiye'nin geleceğe yönelik ihtiyaç hissettiği, bazılarında temel üstünlüğü olan bazılarında da ithalat rakamları itibariyle çok büyük ihtiyacı olan ana kalemlere ilişkin 12 tane konuda Türkiye'nin her tarafında desteklenecek şekilde büyük yatırımların, özel yatırımların teşvikini öngörüyoruz. Kimyasal madde ve ürünlerinde asgari 1 milyar TL tutarındaki yatırımlar ki, bunlar petro-kimya yatırımları yani rafineri ve petro-kimya özellikle. Türkiye'de petro-kimyaya olan ihtiyacı biliyorsunuz. 1 milyar TL.

rakamı büyük değil. Böyle bir tesisin minimumu 3 milyar doların üzerinde kuruluyor. Ama mevcut bir-iki firmamız da var. Bunların da büyük ölçekli tevsî, modernizasyon yatırımlarını da kapsayacak şekilde asgari tutarı 1 Milyar TL olarak belirledik. Transit boru hattıyla taşımacılık. Bu konu zaten şu anda Türkiye'nin gündeminde çok konuşuluyor. Otomotiv, motorlu kara taşıtları asgari 250 milyon liranın üzerindeki yatırımlar. Bu mevcut bir tesisin yeni model üretimine, bir üst seviyeye geçmesine yönelik rakamdır ve tüm değerler teknik olarak çalışılarak belirlenmiş rakamlardır. Demiryolu ve tramvay lokomotifleri ve vagon imalatı. Liman; Türkiye'nin en çok konuştuğu lojistik bağlantılı olarak yine 250 milyon liranın üzerindeki yatırımlar. Elektronikte üç sınıf var: plazma ve diğer elektronik. Tıbbi aletler hassas ve optik aletler imalatı. İlaçta asgari 100 milyon. Hava ve uzay taşıtları imalatı, makine imalat ve madencilik; madencilikte de 4c grubu entegre tesisleri bu sınıfta değerlendiriyoruz. Bu özel 12 konu çok büyük yatırımlar. Kendi konularına göre büyüklük ölçeği de farklılaşıyor. Bunlara da Türkiye'nin her tarafında destek veriyoruz. Büyük yatırımlarda faiz desteği öngörmüyoruz. Vergi indiriminden daha fazla oranda yararlanıyorlar. Sigorta primi işveren desteği ise bölgeselle aynı. Şöyle bir genel tablosu var, ben buraları süre nedeniyle geçiyorum.

Yeni sistem girdi devreye ve ne oldu diye bakacak olursak; 2009 yılının ortasında yeni sistem yürürlüğe girmişti. Uygulamaya krizle girdik biliyorsunuz, şanssız ve talihsiz bir dönemdi. Fakat ona rağmen; Temmuz ayından itibaren 2009'u geçtik. İkinci yarıda sistem yürürlüğe girdikten sonra çok düşük seyrediyordu. Ciddi bir toparlanma oldu. 2010 yılında 2009 yılına oranla sabit yatırımda %76'lık, istihdamda da %56'lık bir artış gerçekleşerek 65.393.000.000 TL yatırım öngören teşvik belgesi düzenledik. Bu firmaların yapacağı yatırım tutarıdır. Yatırımlarla birlikte 157.951 kişilik de bir ilave istihdam öngörüyoruz. Belge sayısında da artış var. Çoğu zaman belge sayısı yatırım büyüklüklerini göstermez ama işlem hacmimizi gösteriyor. Belge sayısında da geçen yıl 2.700'ler civarındayken bu yıl firmalar 4.500 adet teşvik belgesini almış durumda.

Bizim teşvik sistemimizin sonuçlarına bakacak olursak, yapılan yatırımlar emek yoğun değil, teknoloji yoğun. Bunun da zaten gelişen ortam itibarıyla böyle olması beklenir. Bunun sektörlere dağılımı, yukarıdan aşağıya enerji, hizmetler, imalat, madencilik. Sabit yatırım tutarı olarak baktığımızda, 1. bölge bizim en az teşvik ettiğimiz bölge olmakla beraber talep yine oradan geliyor. Teşviklerin azlığının yatırımcının yatırım yerini değiştirmesinde, kararını değiştirmesinde fazla bir rolü yok. Dediğim gibi teşvikler sadece işin en son tatlandırıcı kısmı. Çünkü bir yatırım kararı almak sadece bina yapmak, makineleri koymaktan ibaret değil. İşletme döneminin hesabını yapmayan hiçbir yatırımcının başarılı olması mümkün değil. Yatırım yeri ve konusu yatırımcı tercihiyle bağlıdır. Ayrıca Bir yatırımın doğru yatırım olup olmadığını belirleyen de yatırımcının bizzat

kendisidir. Aynı alanda faaliyet gösteren bir işletme iflas ederken bir diğeri dünya lideri olabilir. Bir yatırımın başarısını yatırımcının bizzat kendini belirler.

Bahsedeceğim birkaç şey daha var. Bu 1.5 yıllık sürece ilişkin il bazlı dağılımlar da dahil olmak üzere tüm sonuçlar rapor halinde Hazine Müsteşarlığı'nın web sitesinde yer almaktadır.

Şimdi 5 dakika içerisinde yatırım ortamımıza da kısaca değinmek istiyorum. Yatırımı yapacak işletmecimizin Türkiye'deki durumu nedir ve hangi ortamlarda çalışmaktadır? Yani Türkiye'nin yatırım ortamını analiz etmeden teşvik sistemini kendi başına irdelemenin hiçbir anlamı yok. Dünya Bankası'yla birlikte Hazine Müsteşarlığı olarak bir çalışma yaptık. TEPAV'da çalışmamızın içerisinde. Türkiye çok yüksek firma giriş ve çıkış oranlarına sahip. Yani çok sayıda firma açıyoruz fakat çok sayıda firma kapatıyoruz. Bunlar bizim yapısal problemlerimizdir. Türkiye'de pazara giriş yapan firmaların yaklaşık %40' ı 2 yılda başarısız olup kapanıyor. Pazara giriş yapan firmaların 4. yıl sonunda ancak %50'si kalıyor. Bu Şili de %60, Macaristan'da %70. Türkiye'de yüksek iş hacmi oranlarına rağmen Türk firmaları yeterince büyüyememektedir. Burada firmalardan kaynaklı yapısal problemler olmakla beraber bizim kamu politikalarımızda da problemler vardır. Biz firmaları büyötmeye yönelik hiçbir politika uygulamıyoruz. Herkes tek başına iş yapmak istiyor, bunları bir araya getirmemiz lazım, işbirliği temin etmemiz ölçek büyüklüklerini sağlamamız lazım. Ama hiçbir politikamız yani bugün, Hazine Müsteşarlığı, kendimi de eleştireyim, esnaf kredi politikamız, tarım politikamız... Hiçbiri büyömeye yönelik değil. KOBİ'mizle çok övündük. KOBİ'ler çok önemlidir. Ama onları büyötmeyi birazcık politika haline getirmek durumundayız. Yaşayabilirlik, ekonomik ölçeklik, ölçek büyüklükleri bütün bunlar önemli. Bunları biraz politikamızın aracı haline getirmeliyiz. Kayıt dışı ekonomi; bugün firmalarımızın büyömesinin önündeki en büyük engellerden biri. Kayıt dışı ekonomi bugün kayıtlı çalışan, her şeyi normal yapan işletmelere en büyük engel. Bu problemi çözmek zorundayız. Katı işgücü piyasaları düzenlemeleri ve işgücü becerilerinin özel sektörün ihtiyaçlara uyumlu olmaması sorunuyla ilişkili son zamanlarda çalışıyoruz biliyorsunuz, düzenlemeler yapılıyor ama bunların üzerinde çok yoğun durmamız gerekir. Finansmana erişimin zayıflığından bahsediliyor ama burada sadece dikkat çekmek istediğim husus, finansmana erişimde problem olan husus kayıt dışılık. Yani bankaların inceleyeceği bir bilançonuz yoksa, geçmişe yönelik bilgileriniz yoksa, problemin ne kadarlık kısmı finansmandan ne kadarlık kısmı KOBİ'lerin yapısal problemlerinden geliyor bunları hep konuşurken beraberce ele almamız gerekiyor.

Teşekkür ediyor, saygılar sunuyorum.

1. Oturum: Teşvik Sistemi, Finansal Erişim ve Bölgesel Rekabet Edebilirliğe Etkileri

Tartışma Bölümü

Hüseyin Kutsi TUNCAY: Türkiye’de 263 tane OSB var ve Artvin dışında hemen hemen bütün illerimizde bir ve birden fazla OSB bulunmakta. Siyasi tercihler ya da siyasi yapılanmalar çerçevesinde şu an Türkiye’de %50’si boş bu OSB’lerin. Ama işleyen OSB’lere baktığımızda da önemli ölçüde istihdam ve katma değer yaratan doğru yapılanmalar, çevreye duyarlı, belli kurallara göre iş yapan bölgeler var. Karma, ihtisas, tarım ve hayvancılık OSB’leri olmak üzere değişik konularda yatırımcı bulan ve yatırım yapılan modern sanayi yapılanmaları var. Kümelenme bana daha çok bana ihtisas OSB’leri tarifledi. Türkiye’deki sanayi yatırımlarının OSB’lere yönlendirilebilmesi için teşviklerin buna göre yapılanmasını ülkenin kalkınması açısından ve çevreye duyarlı bir sanayinin yaratılması açısından çok önemli olarak görüyorum. Metin Bey ve Nuri Beyin sunumları daha çok bana bunları çağrıştırdı. Feridun Beyin sunumuna gelince, Türkiye’de son dönemde Sayın Babacan’ın açıklamalarına göre 1523 tane teşvik belgesi verildiğini bunların 12.7 Milyar TL’lik kısmı yerli firmalar tarafından kullanıldığı, 9.8 Milyar TL’nin ise yabancı firmalar tarafından kullanıldığını biliyoruz. Ama teşviklerin kullanıldığı bölgelere baktığımızda %45 1. bölge, % 20 2. bölge, % 25 3. bölge ve % 10 da 4. Bölgede. Yani teşvikler yine gelişmiş bölgelerde kullanıldı. Bu da bize son teşvik uygulamalarının göre çok doğru uygulanmadığını göstermektedir. Sayın Müsteşarımızın ilk başta yaptığı açıklamaya baktığımızda bir sorum olacak ona: Niçin biz üyesi olmadığımız bir birliğin kurallarını böyle katı uygulamaya çalışıyoruz? Önce üye olalım ondan sonra uygulayalım kurallarını. Kamu alımlarının % 15 olmasında bile biz bunu uygulayamıyoruz. Yani Türkiye’de kamu kurumları %15’indirim yapıp yerli ürünü almasında bile o kuralı uygulayamadık. Avrupa Birliği’ne üye olduktan sonra bu kuralları uygulamayı düşünsek ama üye olana kadar da bir parça kırmızı ışıktaki geçsek ne olur diye sormadan da edemiyorum. Teşekkür ediyorum.

Oktay KÜÇÜKKİREMİTÇİ: Öncelikle bu teşvik sistemi mekanizması oluşturmada ben de katıldım. Bölge ve sektörün aynı anda düşünüldüğü ilk teşvik mekanizmasıdır benim bilebildiğim ve izleyebildiğim kadarıyla yeni teşvik mekanizması. Türkiye’nin ihtiyaçlarına göre tasarlanmıştır. Feridun Beyin Avrupa Birliği ve Dünya Ticaret Örgütü kısıtlarını o zaman da dile getirdiğini hatırlıyorum. Akil Beydi yanılmıyorsam; Türkiye’de imalat sanayinin performansına yönelik çalışmaların, rekabet gücünü ölçen güncel çalışmaların eksikliğinden bahsetmişti. O konuda bir şey de eklemek istiyorum. Biz 2008 yılında benim de içinde olduğum dört araştırmacı dört çalışma yayınladık. Bunlardan bir tanesi dış ticaret bazında rekabet gücü ölçüm yöntemleri ve Türkiye’nin dış ticaretine göre rekabet gücü taşıyan sektörler, teknoloji yoğunlukları, faktör yoğunlukları gibi detaylı bir çalışma. Bir tanesi Türkiye’deki imalat sanayinin coğrafi dağılımı. Bir diğeri girdi çıktı analizinde yaklaşımla Türkiye’de imalat sanayi değerlendirmesi. Bir tanesi de hem girdi çıktı yaklaşımla sektörlerin ileri geri bağlantılarının, hem de sektörel performansların değerlendirildiği bir çalışma. Yine bizim bankamızın web sitesinde imalat sanayi

22 alt sektörünü ve kırımlarının performanslarını mümkün olduğu kadarıyla izliyoruz ve yayınlıyoruz. Yani her sektörün üretim endeksi, kapasite kullanım oranı, dış ticaret performansı bazında her ay verilerini izliyoruz ve yayınlıyoruz. Eğer ilgisini çeken arkadaşlar olursa buradan da izleyebilirler. Teşekkür ederim.

İhsan KARATAYLI: TTGB olarak biz Ar-Ge ve inovasyon konularında destek sağlıyoruz. Özel sektöre yönelik olarak da ilk sağlanan destekler 1991 yılında TTGB tarafından sağlanmaya başlandı. O dönemde Dünya Bankası'ndan alınmış olan bir finansman kaynağıyla sağlanmıştı bu. Finansman Dünya Bankası'ndan olduğu için bizden proje bittiğinde izleme değerlendirme çalışmalarının yapılması da istendi. Bir zamanlar bu tür programları başlatırken bir takım kurumlardan, Avrupa Yatırım Bankası, Dünya Bankası gibi yerlerden krediler alıyorduk ve bunları verirken de bu yapacağımız çalışmanın sonuçlarının değerlendirilmesini istiyoruz diyorlardı. Türkiye ekonomik olarak belli bir gelişmişlik seviyesini geçmeye başladıkça bu tür teşvik mekanizmalarını artık dışarıdan kaynağa ihtiyaç duymadan tasarlamaya başladığımızı görüyoruz.

“Teşvik mekanizmalarının etkinliği ülkemizde nasıl değerlendiriliyor?” sorusunun cevabı: bana göre şu anda maalesef buna ilişkin net bir mekanizmamız olmadığını düşünüyorum. Kanunda bununla ilgili bazı düzenlemeler var mutlaka etki analizi yapılmalı deniliyor. Değişik kanunlara bununla ilgili maddeleri koyduk. Bunun hesabını kimin soracağına dair maalesef belirlenmiş bir kurum yok. Kendimiz tasarlıyoruz ama bununla ilgili hesap verme aşamasında hesap vereceğimiz bir kurum yok. Feridun Bey bahsetti gerçi biraz bir denetleme kurumu oluştu. Bu denetleme kurulunun sadece mevzuatsal denetlemenin haricinde bunların etkisini denetlemekle ilgili de bir görev üstlenmesinde fayda olabilecektir. Şu an itibarıyla bence en büyük sorunlardan bir tanesi de bu. Teşviklerin etkisini ölçecek bir mekanizmamızın çok fazla elimizde olmaması diye düşünüyorum.

Serdar SAYAN: Teşekkür ederiz, güzel bir soru. Ben de izninizle bir soru sormak istiyorum. Seçim öncesi dönemlerde iş başındaki hükümetin teşvikleri bir popülerite aracı, seçim kampanyasının bir parçası olarak kullanmasını genel olarak önleyen mekanizmalar var mıdır? Yine bunla paralel olarak bende onu merak ediyordum. Bunu da isterseniz daha sonra konuşalım

Selçuk KARAATA: Hocam teşekkürler. Soru da olarak da algılanabilir ama bir küçük yorum yapmak isterim müsaade ederseniz. Metin Hoca'nın yaptığı sunum ve orada rekabet edebilirlik kavramı üzerine küçük bir yorum müsaade edersiniz yapacağım. Şimdi rekabet gücünün nelerden etkilendiğine dair “rekabet piramiti” denilen kavrama baktığımız zaman aslında temel olarak bu piramitin başındaki ana hedef yaşam standardıdır (refah düzeyi). Zenginlik değil yani kişi başına düşen milli hasılanın artırılması da değil. Örneğin, Birleşmiş

Milletler İnsani Gelişme Endeksi'nde üst sıralara ulaşmak yaşam seviyesini yükseltmekle eşdeğer olarak algılanabiliyor. "Peki yaşam standardını etkileyen unsurlar nelerdir?" diye baktığımızda bir tanesi verimlilik, bir tanesi ise iş gücüne katılım, istihdam kapasitesi. Bunları etkileyen unsurların neler olduğuna baktığımızda da üç tane unsurun olduğunu unsurun olduğunu görüyoruz. Bir tanesi makro ekonomik ortamdaki istikrar, bir tanesi bilim teknoloji yenilik veya inovasyon politikaları, bir tanesi de rekabet gücü ve girişimcilik kapasitesi.

Şimdi doğrudan teşvik mekanizmasıyla bağlayamasam bile en azından yenilikçilik konusunda Türkiye'nin atması gereken adımlara dair bir yorumla ben yorumumu tamamlayacağım. Bu yorumda Avrupa Komisyonu'nun Türkiye hakkında, Türkiye'nin inovasyon performansı hakkında yazdığı bir rapora dayanarak yapılmış olan bir yorum olacak. Şöyle ki Türkiye bir bilgi toplumu olma, bir bilgi güdümlü ekonomi olma yolunda ilerleyen bir ülke. Bu konuda büyüme hızı Avrupa Birliği'nin diğer üye ülkelerinin ortalamasının dört katında ama maalesef inovasyon konusunda o denli yüksek veya iyi performans göstermiyoruz. Ama büyüme hızımız yüksek. Neden bir bilgi toplumu henüz olamıyoruz? Neden bir ekonomi olamıyoruz? Nedenlerini araştırdığımız da dört ana unsurun olduğunu görüyoruz. Bunlardan bir tanesi yenilikçilik yönetişiminin henüz iyi yapılamamış olması. Bir diğeri bilgi teknolojilerinin yeteri kadar kullanılmıyor olması. Bir tanesi girişim sermayesi veya benzeri yenilikçiliği finanse edebilecek olan iş melekleri gibi mekanizmaların yeterince yapılamamış olması ve son olarak da kanımca en kritik olanlardan bir tanesi, üniversite-sanayi diye kısıtlamak gerekir diye düşünüyorum, üniversite-işletme işbirliğinin yeterince yaygın olamamış olması. Bu nedenle teşvik mekanizmaları geliştirilirken biz inovasyon odaklı bir büyüme stratejisini benimseyecek bir ülke olacaksak eğer veya öyle olduğumuzu kabul ediyorsak herhalde bu tarz eksiklerin veya iyileştirilmesi gereken alanların da dikkate alınarak yenilikçi firmaların da acaba destekleme sisteme içerisine hangi boyutta ne şekilde bir mekanizmayla alınması gerektiğini düşünmemiz faydalı olacaktır. Teşekkür ederim.

Mustafa FAZLIOĞLU: Teşvik politikasında bütün bölgelerin yararlanması gerektiğini ben hala düşünüyorum. Bütün teşvikten sadece dördüncü bölge yararlansaydı bence o zaman hata yapıyor olurduk. Çünkü teşvik politikası sadece ülkenin bölgeler arası farklılığı gidermeyi amaçlamamalı aslında birinci bölgenin uluslararası platformda rekabet edebilirliği var. Bu rekabet edebilirliğini en azından koruması veya daha ileri taşıması gerekiyor. Onun için onların da teşvik politikalarından faydalanması gerekiyor. Önemli olan burada teşvik politikalarının daha fazla çeşitlenmesi gerekiyor. Sanırım Hazine Müsteşarlığı da bu konuda çalışmalarına devam ediyor. En azından sektörel olarak teşviklerin yaygınlaştırılması, çeşitlendirilmesi umut verici bir şey. Şu aşamada benim katkım bu şekilde olacak, teşekkür ediyorum.

Emin DEDEOĞLU: Sadece şu sorulardan bir kısmını aramızdaki tek kamu yöneticisi olan Feridun Bey'e sormak istiyorum. Kendisi gayet açık kalplilikle mevcut teşvik politikalarının sınırlarını, kısıtlarını ifade etti. Bunlardan bir tanesi, özneye ilişkin çok fazla yapacak bir şey yok yani şirketlerin bütünleşmesine, büyümesine yönelik bir araç yok. Bununla ilgili ne gibi teşvik mekanizmaları düşünülebilir? İkincisi siz ulusal bir kuruluşunuz. Biliyoruz ki teşvik mekanizmaları bölgesel kalkınma aracı olarak çok yetersiz çünkü asıl büyük teşvikleri gelişmiş bölgeler kullanıyor. Zaten gelişmekte olan ve daha az gelişmiş bölgeler teşviklerden faydalananak yeterli kapasiteye ve sermayeye sahip değil. Dolayısıyla Metin Hocanın dediği ile de birleştirirsek, kompleks bir sistemin hiyerarşik olarak yürütülmesi mümkün değil. Daha yerel bir aktöre ihtiyaç var. Mesela kalkınma ajanslarını Hazine Müsteşarlığı olarak ne şekilde kullanabilirsiniz bu yeni teşvik politikası açısından? Teşekkür ederim.

Sibel CÜVEN: Benim söyleyeceklerimin bir kısmını daha öncekiler söylediler ama ben bazı şeyleri özellikle vurgulamak istiyorum. Yatırımlara verilen teşviklerin sonuçlarını değerlendirmek aslında teşviklerin amaçlarına uygunluğunu değerlendirmekle aynı şey değil. Biz en büyük yanılsı burada yapıyoruz. Teşviklerle neyi amaçladık? Dolayısıyla sonuçlar bizi bu şekilde memnun ediyor mu? Yani mesela "istihdam arttı" diyorsunuz ya da "şu kadar belge kullanıldı" ama yani istihdamın artması mıydı orada amaç yoksa başka bir şey miydi? İstihdamın artması zaten konjonktürel olarak beklenen bir şey miydi? Bunlar hiç sorgulanmıyor, bunun sorgulanmamasının temel nedeni de aslında etki analizi kavramının henüz yerleşmemiş olması. Yani önce neyi amaçladığınızı ortaya koymamız lazım, ondan sonra o amaca bu teşviklerden farklı başka alternatiflerle ulaşılabilir miydi? Bunun sonucu ne olurdu? Bunları değerlendirmiş olmak lazım.

Ben bunların üzerinde durmak istiyorum özellikle ama Feridun Bey'in söylediklerine de katılıyorum. Bir sürü farklı şeyin de göz önüne alınmış olması lazım ve teşviklerin sadece bölgesel ve sadece sektörel olması yeterli değil. Neye teşvik vermek istediğinizi, neyi öne çıkarmak istediğinizi önce net bir şekilde ortaya koymamız ve hesap verebilirlik konusunu da göz önünde bulundurmamız lazım. Çok teşekkür ederim.

Necip ÖZBEY: Biz teknopark olarak özellikle Sanayi Bakanlığı'nın uygulamakta olduğu teşviklerden oldukça yoğun olarak firmalarımızda, girişimlerimizde yararlanıyoruz. Bunun yanında Teknogirişim Sermayesi Desteği, KOSGEB'in yeni destekleri, TEYDEB destekleri ve TTGV'nin teknolojik ve yenilikçi fikirlere olan desteğini bir taraftan izliyoruz ve içindeyiz. Ancak ben Emin Bey'in değindiği konuyu merak ediyorum. Kalkınma ajanslarının acaba gerçekten bölgelerinin ihtiyaçlarını planlamada, teşviklerini belirlemede bağımsız, yerel olarak davranmaları söz konusu olacak mı? Yoksa DPT'nin bir şubesi olarak

mı çalışacaklar? Artı biraz evvel Emin Beyin de söylediği gibi mesela özellikle Hazine Müsteşarlığı bu konuda bu deneyimleri kullanmayı planlıyor mu, düşünüyor mu? Bunun gerçekten diğer konulardaki teşviklerin nasıl yaygınlaşacağı konusunda oldukça önemli bir husus olduğunu düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Thomas FAROLE: The first point that I want to mention is that about impact evaluation. Is it actually working? Can we measure if it is working and what are the alternative policies? A second question is about difficulty and lack of realization of the incentive schemes in certain regions. I have the impression that it is much more difficult for SME's and smaller firms to access incentives. I also wondering that in a lot of countries incentive schemes are not easy to access just because its bureaucratic processes. I just want to learn to what degree there are barriers in the process that prevent SME's to be able to access incentives available?

Tartışmacı: Anlayabildiğim kadarıyla biz teşvik mekanizmalarını kuruyoruz; sonra talep sahipleri geliyor; talep sahipleri taleplerini yaptıktan sonra parayı alıyor. Her zaman amaca uygunlukta bu sürecin yeterli olup olmadığı analiz edildi mi? Mesela amaçlardan bir tanesi firmanın büyümesi, rekabetçiliğin, yenilikçiliğin artırması olabilir. Talebin yoğun geldiği, hızlı geldiği kesim ile yenilikçi kapasiteyi temsil eden kesim aynı şekilde kendini ifade edemeyebilir. Yani birini öbürüne feda etmeden önce hele bizim gibi müdahalenin önemli olduğu bir ülkede şunu merak ediyorum: Sanayicinin talepleri toplam yarar için ne kadar ilginçlik taşıyor?

Serdar SAYAN: Feridun Bey'e ve Nuri Bey'e bir sorum var. Aslında anladığım kadarıyla sektörel ve bölgesel olarak bu teşvikler sınıflanıyor. Bölgesel teşviklerin bir ölçüde amacını anlayabiliyorum. Oynanacak sahayı düzleştirme anlamında, yani bütün bölgeler aynı derece de şanslı değil kaynaklara erişim konusunda. Biraz işin politik iktisadı üzerinde durmak istiyorum. Anladığım kadarıyla bölgelerden, illerden ya da ilçelerde "bizi de bu teşvik kapsamına alın" türü baskılar geliyor. Şimdi ben biraz belki de şeytanın avukatını oynamak üzere söyleyeceğim. Bizim yerel politikacılarımızın bizi de teşvik kapsamına alın baskısına direnmeleri çok zor. Bölgesel bazda da olsa, sektörel lobi grupları da olsa bunlara direnmeleri çok zor. Bence Avrupa Birliği ve DTÖ süreçleri bir çıkış yolu sağlıyor. Yani "Yapardık, hani Avrupa Birliği baskı yapmasa, DTÖ baskı yapmasa dükkân sizin ama ne yapalım o şartlar altında destekleyemiyoruz" deme şansı veriyor. Öyle bir avantajı olduğunu düşünüyorum. Aksi takdirde tam da vardığımız noktaya varma riskimiz var. Nuri yanılmıyorsam bahsetti, sonunda herkesin teşvikten yararlandığı bir durum haline geliyor. O zaman teşviğin teşvikliği kalmıyor. Yani dolayısıyla Türkiye'de bir sürü işte aslında uluslar arası

dinamiklerle oluyor beğensek de beğenmesek de. İşin bu boyutunu da düşünmemiz, tartışmamız lazım diye düşünüyorum.

Merakımdan soruyorum KİT'ler yararlanabiliyor mu teşviklerden, bazı teşvik araçlarından? Bir de şu konu var. Evet, sektörel, bölgesel teşvikler var ama daha önceki konuşmacıların bahsettiği değindiği temalar arasında şöyle bir sorun var: Feridun Bey, kendisi de değindi. Bizim bir ölçek sorunumuz var. Yani imalat sanayindeki ölçek sorunumuz, ölçeğin küçüklüğü sorunu mesela kayıt dışılığın en büyük müsebbiplerinden biri. Bence Türkiye'nin çok çok önemli, belki de en önemli sorunlarından biri bu ölçek sorunu. Hem imalat sanayinde, hem tarımda yaşanıyor ve başka bir sürü sorunlara yol açıyor. Bunları halletmek üzere teşvik yapmak lazım.

Avrupa'da bu işin gelişmesinin nedeni kurumlar iyi, hukuk iyi, mahkemeler etkin. Dolayısıyla ortaklık baktınız yürümüyor ya da işte ortağınızın ahlaki standartlarından hoşnut değilsiniz; "tavsiye edelim ortaklığı" diye mahkemeye başvurduğunuzda makul bir sürede sonuç alıyorsunuz. Dolayısıyla işin bir de kurumsal boyutu var. Bunu da unutmayalım diyorum.

Esen ÇAĞLAR: Ben de iki tane soru soracağım. Onun öncesinde belki ilk önce şunu ifade etmek lazım: Biz de TEPAV olarak bu sektörel ve bölgesel teşvik sistemin tasarımı aşamasında DÖİK üyesi olarak yer aldık. Benim görüşüm, yeni teşvik sistemi bu kısıtlar dahilinde olabilecek alternatiflerin en iyilerinden bir tanesiydi. Hani her ne kadar metodolojisinde bir takım gelişmeler olabileceksede yapılabileceklerin en iyisi buydu. "Daha iyisi vardı da mı yapılmadı?" sorusu sorulabilir. Burada da bence teşvik sistemindeki tartışmalarda şunu gözden geçiriyoruz: Birinci en iyi sistem var; bir de ikinci en iyi sistem olabilir. Birinci en iyi sistemin ne olduğunu, ne olabileceğini, bir sistem tasarımı problemi ve bir yönetim problemi olarak ne olduğunu unutup; mevcut uygulamadaki sorunlara odaklanıyoruz ve bence sanıyorum birinci en iyi teşvik sistemi nasıl olmalı, onun için neler yapılmalı, biraz onları tartışmak lazım. Feridun Bey'de sunumunun sonunda onlara değindi. Finansmana erişimden eğitime, şirketlerin büyümesinden benzeri birçok alana yönelik müdahale yapılması lazım. Örneğin Urfa'da tekstil sektörünü geliştirmek istiyorsanız teşvik sistemi ancak bir yere kadar yardımcı olabilir. Oraya suyu getirmeniz lazım; yolu getirmeniz lazım; yaşam kalitesini yükseltmeniz lazım. Bunlar olmadan teşvikle nereye kadar?

Birinci sorum birinci en iyi sisteme ulaşma noktasında Türkiye'de son dönemde bir hareketlenme hissediyor musunuz? O konudaki hissiyatınız nasıl? Örneğin Emin Hoca'nın da belirttiği gibi bölgesel kalkınma ajanslarının işlevi ne olmalı? Etki analizi uygulamaları ne kadar sistemin içine gömülecek?

İkinci soru da şöyle: Bu teşvikler olmasaydı bu yatırımların ne kadarı yapılırdı? Çünkü bu bence önemli bir soru. Biz bu soruyu cevaplamak için bir anket yapmıştık TOBB üyelerine ve aldığımız sonuçlarda “%60 teşvikler olmasaydı ben bu yatırımı yapabilirdim” çıkmıştı. Yani o anketin kapsamı tartışılabilir ama böyle bir mesele de var. Şimdi teşvik olmasa da yatırım yapılacaksa ve teşvik veriliyorsa bu bizim aklımıza ikinci en iyi sisteme dair şunu getiriyor: Demek ki biz aslında teşvik etmiyoruz. Bu kötü yatırım ortamına rağmen yatırım yapıyorsa bir yatırımcı onu bir nevi ödüllendiriyoruz; telafi ediyoruz yatırımında karşılaşacağı aksaklıklardan dolayı ve genel olarak siz bu konuda ne düşünüyorsunuz? İkinci en iyi sistemde hani bu teşvikler olmasaydı yatırımların ne kadarı yapılabilirdi? Bunu merak ettim, teşekkürler.

Eren İNCİ: Benim sorum da Müsteşarımıza olacak. Girişimcilerin ilk dört yılsonunda % 50’sinin batacağını söylediniz. Zaten dünyanın her yerinde de bu aynı. Bu durumda “bazı girişimciler iyi bazı girişimciler” kötü diye düşünebiliriz. Ben çok uygulamayı bilmiyorum ama kapıdan iki kişi girdi, bunun bir tanesi iyi girişimci olacak, bir tanesi kötü girişimci olacak. İkisi de benden teşvik istiyorlar. Biri Bill Gates ve ben onun Bill Gates olduğunu bilsem bütün parayı ona vermek isterim. Ama diğer yandan onun Bill Gates olduğunu anlamak için bir yöntemim yok. Yani ilk sorum bunu siz uygulamada nasıl yapıyorsunuz?

İkincisi de bundan yola çıkarak, eğer girişimciler değişik kalitelere olacaklarsa, bazıları iyi bazıları kötü olacaksa ve girişimciliği de bir meslek seçimi olarak ele alırsak girişimci olmanın alternatifi gidip bir girişimcinin yanında çalışmak olacak. Böyle ortamda da kredi pazarıyla emek piyasası birbiriyle çok ciddi bir etkileşim içinde olacak. Çünkü girişimciler işçi alıyorlar ama onlara sermaye de, bir nevi sermaye piyasalarında işçilerin verdiği paralardan gelen genel denge olarak düşünürseniz, geliyor olacak. Dolayısıyla emek piyasasıyla kredi pazarlarının bu etkileşimi altında belki de teşvik vermek yerine, diyelim ki vergi indirimi vermek yerine vergileri artırmak daha faydalı bir yöntem olabilir. Bazı durumlarda en azından benim yaptığım eski bir araştırmamda bunun olabileceğini görüyoruz. Siz bu konu da ne düşünüyorsunuz?

Akil ÖZÇAY: Ben Emin Bey’in de yönlendirilmesiyle başlıkta biraz fazla konuşulmayan yer olan finansa erişim konusunda çok kısaca sadece kavramları söyleyip geçeyim. Finansa erişim önemli bir konu; bence teşvik kadar önemli. Makro boyutta bakmak lazım. Her şeyden önce finansal sistemi Türkiye de büyütme lazım; daha büyük pastadan herkes büyük pay alabilir.

Bir de ölçek açısından bakabiliriz. Finansal bankacılık kesiminin GDP’ye oranı Türkiye’de %80. Toplam kredilerin milli gelire oranı %40. Kişi başına veya şube başına düşen kişi sayısı Türkiye’de 7000. Bu oran Avrupa Birliği ülkelerinde 2000, kredi-GDP oranları % 160. Yani bizden 3-4 kat yukarıda. Dolayısıyla hangi

ölçekten bakarsanız bakın Türkiye’de finansal kesimin büyümesi lazım ve yeterince büyük değil. Dolayısıyla uzun dönemli finansa erişim politikalarının başında finansa kesimi büyütme kaygısının olması lazım. Örneğin, şubeleşmeye baktığınızda şube sayısı yetersiz ama bir de dağılımları çok yetersiz. Hala Türkiye’de hiç banka kapısından girmemiş, herhangi bir mevduat açmamış, kredi kullanmamış, hala 3-5 kuruş ayın belki 15-20’sine kadar yetirdiği parasını yastığının altında tutan pek çok insan var. Bunların banka kapılarından giriyor olmaları lazım ve kredi de kullanabiliyor olmaları lazım. Yani genelde Türkiye’deki istikrar büyümeyi sağlıyor ama büyüme de otomatik olarak finansa erişimi aynı hızda sağlamayabiliyor. Dolayısıyla sürdürülebilir büyüme kavramının yanında katılımcı büyüme “inclusive growth” denilen kavram tartışılıyor. Moda gibi olabilir; geçebilir. Ama bir “inclusion” problemi sürdürülebilirliğin yanında önemli bir problem. Aynı şey finansda da var. Finansın büyümesi pastanın büyümesi yanında “inclusive finance” kavramı da bence önemli. O açıdan makro politikalar da çok önemli. Örneğin çok hızlıca bir bütçe açığı kapatılmaya çalışıldığında örneğin geçen yıl bir şube başına 48000 lira vergi koyduğunuz zaman zaten az olan ve küçük yerlerde olmayan insanlara ulaşmayan bankacılık hizmetlerinin daha da zorlaştığını; kamu bankalarının bile büyüme stratejilerini büyük şehirlere doğru kaydırıldığını görebiliyorsunuz.

İkincisi de Feridun Bey’in de bahsettiği aslında finansa erişim konusu gündeme gelince nerden başlamalı? Öncelik ne olmalı? Burada yukardan aşağıya bir yaklaşım mı yoksa aşağıdan yukarıya bir yaklaşım mı? Aşağıdan yukarı bir yaklaşım o kadar kolay değil. Sıfır gelir gurubundan başlayarak gitmek çok zor. Aslında Feridun Beyin söylediği çok doğru. Biz de KOBİ diye geçen kesimin pek çoğu aslında mikro işletmeler. Çok kısa bir anekdot anlatayım: Türkiye’de bulunan bir yabancı bankada Avrupa’daki bir KOBİ ödülü için buradan bir firma seçmişler ve demişler ki “Türkiye’de en iyi KOBİ ödülünü size vereceğiz”. Firmanın sahibi çok bozulmuş. “Gelmeyiz biz törene”. “Niye gelmiyorsunuz?” “Biz KOBİ değiliz” demişler “Çok büyük bir işletmeyiz!”. Türkiye’de hakikaten bir ölçek problemi var. Bizim aslında KOBİ diye tanımladığımız pek çok mikro seviye işletme var. Daha gerçekçi, oralardan başlayıp aşağı doğru gitmek ama mutlaka hiç bankacılık faaliyetine ulaşamayan kesimlerin de nasıl ulaşacağına ilişkin bir yapı oluşturmak lazım. Bu konuda bir kamu politikası, mikro politikalar oluşturmak lazım. Aslında Dünya Bankası’nın bu konu da çok güzel çalışmaları var. Brezilya’da var örneğin bildiğim kadarıyla. Hindistan çok ciddi bu konularda çalışıyor. Çünkü o kesimlere hizmetler ulaşırken kamuyla beraber ulaşması lazım. Aksi takdirde istenen sonuçları oluşmadığı ortaya çıkıyor.

Dolayısıyla finansa erişim konusu çok önemli. Makro seviye de ve mikro seviye de mutlaka ele alınması gereken bir konu ve bunun da herhalde doğru yeri yine bizim KOBİ diye tanımladığımız ama ortaların biraz altından aşağı doğru bir erişim içinde herhalde politikalar geliştirmekte fayda var.

Serdar SAYAN: Teşekkürler. Ben de çok küçük bir anekdot, Meral'e söz vermeden önce, anlatmadan geçemeyeceğim. Amerika'da yaşadığım sıralarda Brezilyalı bir arkadaşım, o zamanlar internet de yok, "Öztürk diye bir şirket hakkında ne biliyorsun" dedi. "Hiç bir şey bilmiyorum" dedim. "Duymadım". "Nasıl bilmezsin" dedi; "inşaat, turizm, ticaret hepsi yapıyormuş" dedi. "Bizim bakkal da öyledir yani ticaret siciline öyle başvurulur. Hani başvurmuşken her şeyi alabilmek için" Dolayısıyla, evet şimdi bu geçişten sonra Meral'e veriyim sözü.

Meral SAYIN: Ben aslında son bir yıldır üniversitedeyim ve iş ve inşaat makineleri kümelenme projesinde, daha çok bölgesel kalkınmayla ilgili ilgileniyorum ama girişimcilik ve inovasyon ayrıca işgal alanımız. 2002'den sonra Avrupa Birliği'nin girişimcilik ve yerel kalkınmayla ilgili çeşitli projelerinde, kümelenmeyle ilgili projelerinde çalıştım. Özellikle son 8-9 yıldır Güneydoğu Anadolu'daydım. Kümelenme, girişimcilik, bizim ana konumuz, ana temamızdı. Üzülerek söylüyorum, yapıyorsunuz, yapıyorsunuz, çaba sarf ediyorsunuz, bir bakıyorsunuz ki bir arpa boyu yol kat etmişsiniz. Dönüyorsunuz neden bu böyle, işte teşvikler var, her şey var. Bir parantez içinde aslında bir konuya da açıklık getirmek istiyorum. Biz teşvik diyoruz ama en azından yabancı konuklarımızla aynı terminoloji kullanma açısından teşvik değil devlet yardımlarını zannediyorum aslında kastediyoruz. Çünkü burada bizim teşvik diye kastettiğimiz, kullandığımız terminoloji sübvansiyonlar. En azından en son yürürlükteki teşvik sisteminin sadece sübvansiyonları kapsadığını biliyorum. Yanlış bilmiyorsam değil mi? Devlet yardımları daha genel bir başlık; o şekilde kullandığımız takdirde.

Sadece Feridun Bey'e sorularımızı yöneltmek durumunda kalmayacağız. Aslında birçok kurum var bu çatının altında. KOSGEB, TÜBİTAK, Dış Ticaret Müsteşarlığı... Neden bu kadar teşvik sistemine, devlet yardımlarına rağmen biz ortaya bölgesel kalkınma anlamında bir şeyler çıkartamıyoruz? Galiba burada en önemli sorunumuz, birçok konuşmacıda aslında değindi buna. Bölgesel kalkınmanın bir çok aktörleri var Metin Hoca'mın da çok kompleks bir sistem olarak tanımladığı ve bu aktörlerin işte yenilikçilikle ilgili, eğitimle ilgili, sanayi boyutu olan farklı aktörlerin arasında çok kompleks ilişkiler var. Öyle bir senaryo yazmamız gerekiyor ki, devlet yardım sistemi ortaya koymamız gerekiyor ki, bu aktörler uyumlu bir şekilde hareket etsin. Geleceğe yönelik bu senaryoyu öyle bir yazmalıyız ki yerelde üretilen katma değeri maksimize edebilelim. Kurumlar bireysel olarak, tek tek bir takım devlet yardımları ortaya koyduğunda, bunlar hepsi toplu bir araya geldiğinde o söylediğimiz ileriye yönelik başarıyla oynanması gereken senaryo başarıyla oynanamıyor maalesef. Dediğim gibi son 8-9 yıldır girişimcileri destekliyoruz ama girişimciliğin geliştirilmesi yerel kalkınmada

motor görevi göremiyor çünkü oyunu bütünüyle başarılı bir şekilde oynayamıyoruz. Yerel kapasitelerin değerlendirilmesi çok önemli.

Atladığım bir husus oldu; onu da söylemekte yarar görüyorum. Çünkü konumuz sanayi stratejisi, ben son 8-9 yıldır tarıma dayalı sanayiyle ilgili özellikle çalıştığım için şunu gördüm: Gidiyoruz, sanayiye geliştirmeye çalışıyoruz ama bahsettiğim bölgesel kalkınmayla ilgili bizim aktörlerimizin yarından çoğu kırsal kesimle ilgili. Dolayısıyla kırsal kesimle ilgili aktörlere destek sağlayan bir mekanizma olmayınca siz istediğiniz kadar sanayi kesimini desteklemeye çalışın. Örneğin Esen Bey de örneğini verdi. Şanlıurfa'da tekstil gelişmez çünkü pamukla ilgili sorun var orada, tarlada sorun var. Yani sonuç olarak söylemek istediğim bir değer zincirini bütün olarak destekleyecek bir sistem olmalı. Zaten kümelenme desteği kümelenme politikasının tanımının birinci koşulu da budur. Değer zincirini bütünüyle destekleyecek bir sistem. Ki ben "sanayi politikasında değer zincirini, tarımla alakalandırılan tarıma dayalı sanayiye şöyle destekleyeceğiz; tarımın da şu şekilde ilişkilendirilmesi gerekir" gibi bir şey de göremedim. Umarım gözümünden kaçmıştır. Teşekkür ederim.

Ferhan GEZİCİ: Son söz olarak kısa tutmaya çalışacağım. Sabaha çok kısa bir referansla başlamak istiyorum. Aslında sanayi stratejisiyle sabah ve sanayi politikasının kümelenmeyle ilişkisi kurulduğunda bölgesel politikalarla ilişkisinin eksik kaldığı vurgulandı. Aslında kümelenmeyi eğer biz sanayi politikamızın önemli bir yaklaşımı olarak görüyorsak kesinlikle bunu bölgeyle, yerelle, mekanla ilişkilendirmek durumundayım. Meral Hanım'ın dediği gibi aslında kümelenme değer zincirleri ve bütün hepimizin bildiği sadece sanayi kurumları arasındaki ilişki değil diğer kurumlarında ilişkisine dayanan ve yerelde aslında analiz edilmesi gereken bir konu. Dolayısıyla farklı düzlemlerde ama mutlaka ve mutlaka mekanı içine katmak durumundayız.

Bunun dışında aslında Nuri Bey'in sorduğu bir soru vardı, "Teşvikler kümelenmeye ne ölçüde duyarlı?" şeklinde. O soruyu acaba tersinden sorabilir miyiz? Yani "Kümelenme aslında teşviğe ne kadar duyarlı" diye, çünkü onun da cevabı geldi. Aslında teşvikler olmadan da sanayi olabiliyor. Diğer yandan OSB'leri biliyoruz. OSB'lerde, özellikle gelişmiş bölgelerde çok ciddi problemler var. Yanılıyorsam düzeltirsiniz ama bizde Marmara bölgesindeki yapmış olduğumuz çalışmada pek çok OSB yatırımının halen kapasitesinin çok altında olduklarını tespit etmiş durumdayız. OSB'ler, ihtisaslaşmış OSB'ler özellikle acaba kümelenme yaklaşımı açısından örnek alanlar olarak ele alınıp incelenebilir mi?

Yerel düzeyde incelenmesi gereken şeyler var. Çünkü yine aslında Türkiye'de şu anda yapılmakta olan kümelenme çalışmalarının pek çoğunu sadece sektörel yığılmalar düzeyinde kaldığını biliyoruz. Yani istihdamı baz alan

sektörel yığılmalar ama bunu biliyoruz ki sanayi politikasının bir aracı kümelenme yaklaşımı aslında sadece yığılmalar anlamını taşıyor. Dolayısıyla mutlaka yeniden üstüne basarak söylüyorum yerel düzeyde bir takım çalışmalara ihtiyacımız var. O zaman “kalkınma ajansları bu rolü üstlenebilir mi?” sorusunun cevabı doğal olarak bende değil ama gönül ister ki üstlensin.

Teşviklerden aslında kalkınma amacıyla özellikle gelişmiş bölgelerdeki yatırımcıları gelişmemiş bölgelere çekmek gibi bir beklenti var. Yine istihdam yaratmak üstüne kurulan bir beklenti bu. Ama yine sabah ki konuşmalara referans vererek bölgesel kalkınmanın anlamı sadece teşviklerle dışarıdan bir şeyi beklemek değil yerelin girişimcilik kültürünü harekete geçirebilmek. Dolayısıyla acaba bu konuda bir bilginiz var mı? Teşvikleri genel olarak sanayiye destek verdi diye biliyoruz ama yerel girişimciyi ne kadar harekete geçirebildi teşvikler? Bu konunun da yerel düzeyde araştırılması gereken bir konu olduğunu düşünüyorum. Yine kalkınma ajanslarının bu konu da rol üstlenebileceklerini düşünüyorum. “Ne oluyor ki bu teşvikler gerçekleşmiyor ya da firmalar kapanıyor”a bakmamız gerekir diyorum. Teşekkür ederim.

Tartışmacı: Öncelikle şirketlerin küçük olması konusuna bir ilave yapmak istiyorum. KOSGEB şirket birleşmelerine destek vermektedir. Bakanımızın da çeşitli demeçleri vardır bu konuda; ancak başvurular beklenen, istenilen düzeyde değildir. Bunu da ifade etmek isterim; küçük bir katkı belki ama bu anlamda bir başlangıç noktası olabileceğini düşünüyorum şirketlerin büyümesini teşvik anlamında. Ayrıca sanayi stratejisi konusunda da bazı hususlara değinmek istiyorum. Çeşitli katılımcılar uygulamaya yönelik hususların yeterince yer almadığını ifade ettiler strateji belgemizde. Bir ölçüde hak veriyoruz bu eleştirilere ancak şu da bir gerçek, bunu da görmek gerekir diye düşünüyorum: Çıkış noktamız 2007 sanayi politikası belgesiydi ve hem zaman içinde bu belgenin yetersiz olduğunun anlaşılması, bazı ihtiyaçların çıkması hem de AB müzakere sürecinin de ivme kazandırmasıyla bu doküman revize edildi. İkisini karşılaştırdığımızda bugünkü belge 2011-2014 yıllarını kapsayan bir belgedir. İlk belgeyle mukayese edildiğinde çok daha somut önerilerin yer aldığını, çok daha ayakları yere basan bir belge olduğunu görmemek mümkün değil. Bunu da ifade etmek gerekir diye düşünüyorum. Özellikle belgenin en somut tarafı stratejik eylem planı uygulamaya yönelik pek çok eylemi içermektedir. Ancak bu eylemler arasında ve bu öncelikler arasında dikey sektörler bulunmamaktadır. Bazı katılımcılar altı sektöre öncelik verildiğinden bahsettiler, böyle bir şey yok. Doküman ekinde bir takım sektörlerle dair analizler var ama bunlar durumu gösteren ekler, veriler. Ama öncelikler arasında dikey anlamda hiçbir sektörün adı zikredilmemiştir. Biz bunu çeşitli platformlarda vurgulamaktayız. Ama eylemlerimiz arasında “sektörel stratejiler hazırlanacaktır” şeklinde bir eylemimiz var. Niye bu sektörlerle yer verdik? Yani strateji belgemizin öncelikleri yatay alanlardır. KOBİ’lerin finansmana erişimi, beceriler ve insan

kaynağının geliştirilmesi, bölgesel kalkınma gibi yatay alanlardır önceliklerimiz. Sektörel anlamlardaki stratejik çalışmalarımız o sektörleri öne çıkarmak, diğerlerini geri plana itmek değildir. Sadece bir başlangıç noktasıdır. Sektörel stratejilerin zaman içinde daha farklı bir boyutta ele alınması gerekiyordu; bir yerden başlamak gerekiyordu. Bu nedenle ihracat gibi belli kriterler ele alındı ve bir başlangıç noktası olarak görmek gerektiğini ifade etmek istiyorum.

Nuri YAVAN: Yapılan ampirik araştırmalar şunu gösteriyor: Teşvikler bir yer seçiminde ya da firmaların yatırım kararlarında kesinlikle belirleyici, ana faktör değil. Dünya çapında yapılmış 30'a yakın ampirik çalışma var. Ama teşvik ana belirleyici değil, her durumda ikinci sırada. Yani yatırımcı önce başka faktörlere bakıyor. Yatırım ortamına bakıyor; piyasaya başka şeylere bakıyor ama teşviğe en sonda bakıyor. Dolayısıyla bunu vurgulamak lazım. Sanayi politikasının çok önemli bir aracı ama teşvik yatırım için mutlak şart değil kesinlikle; bunun altını çizmek gerekiyor.

Feridun BİLGİN: Teşekkür ediyorum sayın başkan sayın katılımcılar. Bu verdiğiniz süre içerisinde sadece bazı şeyleri kısa geçtik, anlaşılması açısından genel uygulamayı şöyle bir izah etmem gerekecek. Zannediyorum soruların büyük bir kısmı içerisinde bunlar yanıtını bulacak ama açıkta kalan konular da var; eğer ilave bir müsaadeniz olursa onlara da cevap veririm. Bizim sistemimizde bazı kurumların doğrudan nakitle çalıştıkları için belirlenmiş bir bütçesi var. Kalkınma ajansları bunun örneğidir. Kırsal kalkınma programları bunun örneğidir. Diyelim ki 2011 yılı için 100 milyon liralık bir bütçesi vardır. Burada konuları belirliyorlar. Zamanı belirliyorlar, bir tarihte ilana çıkıyor. O bölgedeki yatırımcılar hazırlıyorlar projelerini, program 15 gün 1 aylık bir süre veriyor. Bu süre içerisinde projelerinizi bize getirin deniliyor. Kurumun örnek veriyim 100 milyon liralık bir bütçesi varsa 200, 300, 500 milyon liralık destek öngören projeler geliyor. Şimdi sonra bu projeler o kurumlarda değerlendiriliyor. Bütçeleri 100 milyon olduğu için o projelerden bir kısmını seçip öbür kalanlarını reddediyor. Hazine Müsteşarlığı'nın uyguladığı sistem farklı bir sistem. Teşvik belgesi alan bir firma bu belge karşılığı hangi makineleri aldığı teker teker belirlenmiştir. Bir makinesi gümrüğe geldiği zaman belgesini gösterir ve gümrük vergisinden ve KDV'den muaf olarak ithalatını yapar. O makineyi yerli piyasadan temin ediyorsa faturayı keserken KDV'siz keser. Yatırımını yapıp bitirmiştir, bitirdikten ve kara geçtikten sonra vergisinden indirim başlar. Artık yatırım bitmiştir ve faaliyet başlamıştır. Yine yatırım gerçekleşmiştir, biz o yatırıma ilişkin gerçekleşme bilgilerinin tamamını belgeye işleriz.

Dolayısıyla teşviği verdik, bunun ne kadarı gerçekleşti kısmı bitmiş, yapılmış harcamalar üzerinden yürür. Sistem zaten başarılı olanın faydalanacağı bir mekanizma üzerine kurulu olduğu için yatırımcının başlangıçtaki yapısı bizim için önem arz etmiyor; sonuç önemli. Sistem sonuç üzerine kurulu. Biz de

zamanında çok büyük nakit destekler uyguladık. O tarihlerde de gerçekleşme değerleri üzerinden aktarımları yaptık ama tecrübemiz şudur: Türkiye’de nakit anlamında verilen desteklerin oranı vergisel oranların üzerine çıktığı zaman başarısızlıklar başlıyor. Gerçek yatırımcı kitlesini kaybediyorsunuz. Vergi oranının üzerine çıkan her teşvik tehlikeli teşviktir.

Teşviklerin etkisi konusu da önemli. Kendi sistemimiz açısından bizim düzenlediğimiz her teşvik belgesinin tamamlama vizesini yapma zorunluluğumuz var. Gerçekleşme değerine göre bizzat yatırım yerine gidip hem fiziki olarak hem de finansal değerler üzerinden o yatırımın ne kadar gerçekleştirildiğini tespit etme zorunluluğumuz var.

Genel sistem ile ilgili olarak ülkemizde uygulanan birçok programda mükerrerlikler var. Firmalar birçok kurumdan aynı anda destek alabiliyor ve bunun önünde hukuki bir engel de yok. Bu nedenle koordinasyon ihtiyacımız var. Bahsettiğimiz yeni birim önümüzdeki döneme ilişkin bu mekanizmaların koordinasyonunu ve sonuçları ölçülmesini sağlayacak bir birim. Bir kere bu birimin asıl kuruluş amacı AB’ye bildirim yapmak olmak ile birlikte bu birim her yıl teşvik uygulayan bütün kurumların uyguladıkları teşviklerin sonuçlarını yıllık olarak raporlayıp iletileceği birim olacak. Yılda bir defa Plan ve Bütçe Komisyonu’na bu birim tarafından sonuçlar sunulacak. Yani bu bizim ülkemizin geçmişten beri çok önemli bir eksiği idi. AB ilkelerine göre belirlediğimiz bölgelerde yatırımlar için bir yardım yoğunluğu tavanı belirlemek zorundayız. Yani bir bölgede yapılacak yatırıma sağlanan yardımların her birinin etkisinin teker teker ölçüleceği bir sistem getiriyoruz. Koordinasyon ve etki değerlendirme alanındaki bu çok büyük boşluğu böylelikle doldurmuş olacağız. Nihai olarak bu programların koordinasyonunu da Ekonomi Koordinasyon Kurulu sağlayacaktır.

Hazine Müsteşarlığı olarak bir projeyi bu yılın sonunda başlatmayı planlıyoruz. E-teşvik uygulamasına geçeceğiz. Yani artık yatırımcı bize gelmeyecek, bulunduğu yerden müracaatını yapacak; elektronik ortamda belgelerini alacak ve o belgeler gümrükte işlem görecektir, biz de anlık olarak ne yapıldığını görebileceğiz. Bunun bize sağlayacağı avantaj günlük olarak her teşvik belgesinin ne aşamada olduğunu görebileceğiz. Bu sistem ile kalkınma ajanslarını ve KOSGEB’i yetkilendirmek üzere çalışmalarımız yürüyor. Yani kalkınma ajanslarımız ve KOSGEB hem bizzat uygulamanın içine girecekler; hem de bizim bu politika belirleme sürecinde birer ortağımız haline gelmiş olacaklar. Önümüzdeki dönem bizim bölgesel kalkınma ajansları ile yakından çalışacağımız bir dönemdir.

İlk Gün Değerlendirme Konuşması

Prof. Dr. İlhan Tekeli
ODTÜ

Şöyle uzun bir gün geçirdik. Bence de çok öğretici birçok bildiri konuşuldu. Şimdi bunun üstüne “ben nasıl bir konuşma yapayım?” diye düşündüm. Bir yol, yani bu konuşulanları böyle bir özetlemek ve o yolla bu işten kurtulmak gibi bir şey olabilir ama bu sizlere biraz eziyet gibi gelebilir aynı şeyi iki defa dinletmek gibi. Onun yerine başka bir yöntem ama biraz riskli bir yöntem izleyeceğim. O yöntem de şu: Burada konuşulurken benim kafamdan neler geçti? Hangi sorular ortaya çıktı? Onları biraz deşerek belki tartışmalarda üstünde durulmamış ama konuşma içinde geçmiş bazı noktaları ön plana çıkartmak ve dikkati çekmek istiyorum.

Burada temel, her önemli konuşmanın altında gizil olarak duran bir şey var. Burada bulunanların hepsini ben bir çeşit yerelliğin dostu gibi görüyorum. Yerelliği savunan kişiler olarak görüyorum, çoğu da benim öğrencim. Halbuki şöyle bir varsayım duruyor gayet kuvvetli olarak. Tek merkezli hiyerarşik bir denetim, etkinliği (efficiency) sağlamak için gereklidir. Bu yerelliklere dağılan şeyler de bu etkinlikten dağılan bir fedakarlıktır. Burada belki taraftarı az olabilir ama toplumumuzda çok yaygın olan bir varsayım. Bu doğru mudur, bir efsane midir; bir illüzyon mudur? Ben bunun bir illüzyon olduğunu düşünüyorum ve onun için de birkaç kelime söyleyeceğim. Eğer biz Türkiye’nin yönetim sistemini burada tartışaydık genel olarak, tartışmamızın altında temel olarak şu olacaktır. “Bu kadar merkezi bir sistem etkin olarak çalışmıyor, bunu yerelleştirelim” diyen bir varsayım var. Demek ki bu merkezileşen ve merkezin tek merkezli kontrolünün etkinlik (efficiency) yarattığı bir illüzyondur. O zaman karşımıza peki yerelleşme etkinliği otomatik yaratıyor mu yaratmıyor mu? Ama şöyle bir soru ortaya çıkıyor. Yerelleşmiş başıboş bir sistemin yarattığı birçok etkinsizlik vardır. Merkezileşmiş bir sistemin yarattığı birçok etkinsizlik vardır. Sorun bu iki etkinsizlik arasında dengeyi sağlayarak daha optimum bir sistemi düşünebilmektir. Bizim merkez illüzyonumuz bunu düşünmemizi engelliyor. Birinci saptamam bu. Bu konu üzerinde daha çok durmayacağım.

İkinci noktaya gelmek istiyorum. İkinci nokta biz burada soğukkanlı tartıştığımız için, sabahleyin çok kıymetli iki sunuşun birinde açık olarak geçti bu, kültür meselesi var. Şimdi ben bu kültür meselesini biraz gündeme getirmek istiyorum. Türkiye’nin siyasal kültürü içinde desantralize bir sistem ne kadar olabilir? Siyasal kültürümüzde ilginç bir iktidar anlayışı var. Ben bunu partiler arasında ayırım yapmadan koyuyorum. Hangi parti iktidara gelirse gelsin bu söyleyeceklerim onların hepsi için geçerli. İktidar olmayı yaşamın bütün alanlarında birinci söz sahibi olmak olarak kabul ediyor. Böyle bir demokrasi olamaz. Eğer iktidar sahibi her konuda birinci söz sahibi ise demokrasi de bir illüzyon haline gelir. Bazı alanların toplumun kararlarına siyasetten boşaltılması gerekir sağlıklı demokrasiden söz edebilmek için. Bu iş de köpürtmeye çok müsait daha uzun köpürtmeyeceğim.

Şimdi bir üçüncü konu karşımıza çıktı. Özellikle Michael Taylor, sunumunda bizim teorik yapımızın, elimizdeki teorik teçhizatın çok değerli kapsamlı bir değerlendirmesini yaptı. Bu değerlendirme bize neyi gösterdi? Bizim teorik teçhizatımız o kadar da ahım şahım bir teçhizat değil. Öyle biraz sallanıyor, sallanan tarafı var. O zaman, bir taraftan bu var diğer taraftan da karmaşık sistemler ve bunların geleceği tahmin edilebilirliği üstünde düşündüğümüzde orada da çok parlak bir durumumuz olmadığı için, acaba biz hedeflerimizi mütevazı olarak mı koymalıyız? Acaba bugün koyduğumuz hedefler yapabileceğimize göre çok mu iddialı? Çünkü biz ne yapmaya çalışıyoruz? Bizim yapmaya çalıştığımız temel şey şu: bir ekonomik sistemimiz var; bununda niteliğinin bir kapitalist sistem olduğunu biliyoruz; bir şüphemiz yok. Bu sistemin çalıştığı zaman eşitsiz büyüme yarattığını da biliyoruz. Esas büyük güç, sistemin büyük gücü eşitsiz büyüme yaratıyor. Biz de ne yapmak istiyoruz. Diyoruz ki buna karşı kürek çekelim. Elimizdeki bazı araçlarla, teorilerle bu küreği ne kadar çekebiliriz? Baştan bu hedefimiz mütevazı bir şekilde koyarsak acaba biz kendimiz planlama faaliyetleri sonunda, hep negatif olarak değerlendirmelerle karşı karşıya kalmaktan kurtararak, daha başarılı görünebilir miyiz? Çünkü öteki hedefe göre değerlendirildiğin zaman o kadar bir eşitlik hedefi çok iddialı hedefler. Sabahleyin Taylor'ın söylediği "yerelde üretilen hiçbir gelişim fikriniz ziyan edilmediği açık bir yerellik" fikri. Bu bence çok ilginç bir çıkış noktası. Ben de kendime, kendi yazılarımda şöyle bir hedef koyuyorum. Var olan bir eşitsizlik var ve mevcut sistem bu eşitsizliği üretiyor. Mevcut yerel dinamikler içinde bu eşitsizlik üretiliyor. Benim en mütevazı olabilecek hedefim şudur: Var olan bu dinamiği değiştirmek, varacağı nokta için eşitlik gibi bir hedef koymamak. Var olan dinamiği değiştirme iddiasını koymak. M.Taylor'ın söylediği işte var olan dinamiğin ziyan ettiği bütün fikirlerin sisteme katılması. O zaman sistemin dinamiğinin değiştirilmesi noktasına geliyoruz. Bunları tartışıp bunların üstünde konuşmamızda yarar var. Acaba, biz hedeflerimiz yapamayacağımız noktaya koyarak kendimizi başarısızlığa mı mahkum ediyoruz? Bu iki rasyonalite biçimi birbirinden çok farklı. Araçsal rasyonalite biçimi içinde bakarsak, dıştan konulmuş, bizim çok da sağlam olmayan teorik çerçevemizle bunu gerçekleştirmeye çalıştığımızda ne noktaya varıyoruz. Taylor'ın konuşmasında şu vardı: "gurulaştırılmış reçeteler". Aslında gurulaştırılmış reçeteler bizim problemi koyma biçimimizin doğal sonucu. Yoksa gurulaştırmasan teori sana yetmiyor. Onu gurulaştıracaksın ki yetsin.

Şimdi yine bu konuşmalardan, ilginç bir şey, hemen geçti. Ama ben onun altını çizmek istiyorum. Şimdi bizim teorilerimiz içinde bilginin yayılma, etrafı etkileme gibi bir şeyi var. Buna biz de bel bağlıyoruz. Ama konuşmasında bir şeye dikkat ettim. Fikri mülkiyet hakları meselesi ile bunun ilişkisini kurmadan konuşuyoruz. Bu tabi kapitalist sistem içinde bu problemi çözmeye çalışmamızın ortaya çıkardığı bir çelişkidir. Çünkü bilgi niteliği gereği bir kamu malıdır ve biz bu kamu malını, özel mal haline getirip öyle kullanıyoruz bugünkü dünyamızda.

Tabi ki onu özel hale getirirsen yayılma meselesinden bahsetmen de bir tutarlılık meselesi haline gelebilir.

Şimdi biz bir ülkeden bahsediyorsak, bunun mekansal yayılımı içinde de yerelle merkezden bu işin ele alınmasında bilginin yapısı ve mekanın düşünülmesi bakımından bir fark olmadığını varsayıyoruz. Acaba bu doğru mu? Yerel hakkında bizim teorik çerçevemiz ekonomik paradigmanın dışında başka bir şekilde kurulabilir mi? Eğer bir var olma problemine mesela Heidegger'in insanın varoluşuyla ilgili bir yerde var olma-"dasain" kavramından yola çıkarsanız, bütün bu ele alışların yapısı nasıl değişir? Siz ancak bir yerde var olabilirsiniz. Yerde var olabilmek yereldeki, benim yerelle ilişkim, benim yerele ilişkin bilgim merkezdekinden farklıdır. Ben yerelde var olarak o bilgiyi elde edebilirim. O yaşanarak elde edilmiş bir bilgidir. Merkezdeki bilgi kaçınılmaz olarak soyutlanmıştır. Şimdi yerelin bilgisine ve yerelin insan üstündeki varlık problemine böyle ilişkilendirdiğimiz zaman, ekonomik paradigmanın analizlerinin hepsi yetersiz kalır. Yerelin bütün yaşam kaliteleri, yaşam problemleri, bütün onların anlamları tamamen değişir ve bizi başka bir noktaya götürebilir.

Bir iki ufak şey daha söyleyip, uzatmayacağım. Şimdi, aslında teşvik meselesi uzun süredir var. Ben şuna inanıyorum ki hiçbir teşvik şeması eleştiri dışı kalamaz. Bunun mükemmeline yapmak hemen hemen mümkün değildir. Ama şöyle bir şey, şimdiki teşvik şemamız eski teşvik şemamızdan daha iyi ve hem sektörel farklılaşmaya olanak veriyor, hem bölgesel gelişmeye olanak veriyor. Şimdi böyle bir şema içinde şöyle bir konu ortaya çıkıyor. Kümelenmenin bir sanayileşme ve bölgesel gelişme politika aracı olarak kullanılması üstünde biraz irdelene yapacağım. "Kümelenme ne?" sorusunu karşımıza çıkarıyor. Buna gelmeden bir ufak açıklama yapayım. Bizim şimdi ortalıkta bulunmuyor ama geçmişte yer seçimi kuramı (location theory) diye bir alanımız vardı. Şimdi bu alanda problem genellikle şöyle bir problemdi. Siz ana sektörü verirsiniz o size optimum yeri verir. Şimdi bu problem neyi getirir? Bir mekanda bir nokta optimumdur, siz de optimum diye orayı yaparsınız, yahut yapmanız gerekir. Ama bu belirli türden girişimciler için geçerli bir problemdir. Ya örgütlenmiş yahut çok gelişmiş bir sanayici böyle sektörünü seçer. Halbuki küçük bir girişimci önce sektörünü seçip sonra yerini seçemez. Onu yeri bellidir. O yerden de kıpırdamaz. Onun için o yerdeki optimum yatırımı yapması gerekir. Şimdi, aslında burada teşvik şeması dediğimizde, bakın teşvik şemasının şimdi koyduğum iki problemle ilişkisi farklıdır. Eğer optimum yer diye bir şey çıkıyorsa, teşvik şemasıyla siz bir yere burada yerleşecek kişinin orayı bırakıp, buraya gelmesini sağlayacaksınız, o zaman bu arasındaki maliyet kaybını telafi etmeniz lazım. Halbuki ikincisinde yapmayacağı bir yatırımı yapacak hale getireceksiniz. Şimdi bunların hepsinin tek tek hesaplanması zor bir iştir. Aslında kümelenme denilen olay bu hesaplamalardan kurtulmak için pratik bir yol olarak

ortaya çıkıyor. Şimdi bu pratik yol niye ortaya çıkıyor? Niye kümelenme pratik bir yol oluyor? Çünkü diğer hesaplar coğrafik olarak spesifik noktaları avantajlı kılar. Ama kümelenme yaptığınızda, bunların bir arada bulunmasının yarattığı ekonomiler ne yapar? O kayıpları telafi ettiği için, burada büyük bir dışsallık yarattığı için, o dışsallığın yaratılması zamana bağlıdır. Yani tarihseldir. O zaman coğrafyanın yarışabilir avantajlarının yerine tarihin oluşturduğu yarışabilir avantajları sokmuş oluruz. Birden politikanın dayanağı nitelik değişir. Böyle bir şeyi koyduktan sonra şöyle bir soru sorabilirim. Aslında bu son yıllarda moda olan bir şey. Aslında bu 1950'lerde bilinen bir şey devre devre ortaya çıkıyor, dışsallıklar meselesi. Ama biz şöyle bir şeyleri tartışmıyoruz, kümelenme derken benzerlerin kümelenmesi mi farklıların kümelenmesi mi? Hangi tür kümelenmeler? Şimdi bunun kullanılma biçimi bir şekilde mitleştirildiği için sanki bu başarının bir çözümü gibi görülüyor. Bu ancak belli koşullarda başarının çözümüdür. Şimdi eğer sabahleyin konuşulduğu gibi, bunu başarı örnekleri üstünden alırsanız, hep başarılıları yan yana koyarsanız bu başarının miti haline gelir. Halbuki kuram bunla yetinemez; hangi konu ve hallerde başarısız olduğunu da söyleyebilmelidir. Şimdi o zaman bunu mitleştirdiğinizde bu birçok başarısızlığın da garantisidir. Bakın şöyle bir şey, bu dışsallığın yaratılması tarihsel sürecin sonundadır. Başında hiçbir dışsallık yoktur. O zaman ne oluyor? Birçok organize sanayi bölgesinin bir kısmı başarılı bir kısmı değil. Çünkü siz bir altyapı yapıyorsunuz, sonra onun üstüne bir şeylerin gelmesini bekliyorsunuz. Gelmeyince başarısız ve o zaman bunun başarısızlığının mekanizmaları üzerinde de kuramın düşünmüş olması gerekiyor. Ama bu konuda bir şey söylemiyor. Tabi burada bizim teorilerimizin yeterliliği meselesi var. Bizim teorilerimiz meselenin, soruların bu tarafına cevap vermez; öbür tarafına cevap verir. Halbuki soruların bu tarafı da vardır ve deneylerimizden ders almamız bu bütünlük içinde olmalıdır.

2. Oturum: Bölgesel Sanayi Politikası Aracı Olarak Özel Ekonomik Bölgeler

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Ümit Özlale

Esen Çağlar
Yaprak Kurtsal
TEPAV

Prof. Dr. Canan Çilingir
ODTÜ

Tartışma Bölümü

**Bölgesel Sanayi Politikası Aracı Olarak Özel
Ekonomik Bölgeler: Türkiye’de Organize
Sanayi Bölgelerinin Etkileri ve Yetkileri**

Esen Çağlar
TEPAV

Yaprak Kurtsal
TEPAV

Giriş

Özel Ekonomik Bölgeler (ÖEB’ler), devletin firmalara sunduğu imkanların kalitesini arttırmak amacıyla son 150 yıldır hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler tarafından uygulanan bir politika aracıdır. Firmanın performansı açısından içinde bulunduğu ortam büyük önem taşımakla birlikte, kamu sektörünün bu ortamı ülkenin her tarafında eşit olarak iyileştirmesi, her ne kadar ideal olan yaklaşım olsa da, yüksek maliyetleri göz önünde bulundurulduğunda, pek de mümkün olmamaktadır. Bu yüzden günümüzde bazı bölgeler “daha” özel ilan edilmekte, bu bölgeler için bir takım farklı kurallar uygulanmaktadır. Bu farklı kurallarla, bu bölgelerin içerisinde firmaların performansının daha etkin kılınabilmesini amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra ÖEB’ler, kentleşme politikasının bir aracı olarak kullanıldığı gibi, diğer amaçları arasında çevrenin korunması, bölgesel farklılıkların azaltılması, rekabet gücünün artırılması, ihracatın ve kümelenmenin teşvik edilmesi, kar amaçlı arazi geliştirilmesi ve yabancı yatırımların çekilmesini saymak mümkündür.

Sayıları sadece gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de giderek artmakta olan ÖEB’ler, farklı amaçlar ve işlevler için kurulmaktadır. Bunlardan bazıları arasında ihracat işletme merkezleri, serbest bölgeler, serbest limanlar, yatırım bölgeleri, sanayi bölgeleri, bilim ve teknoloji bölgeleri ve inovasyon bölgelerini sayabiliriz. Türkiye’de ise özellikle Organize Sanayi Bölgeleri (OSB’ler), küçük sanayi siteleri ve teknoloji geliştirme bölgeleri, ÖEB kavramının yansımalarıdır. Ayrıca, ülkemizde herhangi bir yasa ile doğrudan belirlenmemiş ancak, bölgede güçlü bir kümelenmenin oluşması ve bir takım kanunların gündeme gelmesiyle birlikte oluşmuş bazı “örtük” bölgelere de rastlamak mümkündür. Antalya ve Kapadokya’da oluşan kümelenmeler bu bölgelere örnek teşkil edebilmektedir.

Bu makalede, ÖEB kavramının dünyadaki gelişiminden bahsedilecek; özel ekonomik bölgelerin özellikleri, işlevleri ve Türkiye’de ÖEB kavramının yansımaları olan Organize Sanayi Bölgeleri üzerinde durulacaktır. Dünyadaki temel eğilimlerle birlikte ele alındığında Türkiye’deki OSB’lerin başlıca sorun alanları tespit edilerek bazı politika değişiklikleri önerilecektir.

Dünyada Özel Ekonomik Bölgelerin Gelişimi

Siyasi sahiplenmenin ve en etkin düzenleyici çerçevenin uygulanmasının büyük önem taşıdığı ÖEB’ler, dünya genelinde giderek kamu-özel işbirliğinin ön plana çıktığı, daha entegre ve karma “mega bölgelere” doğru bir dönüşüm geçirmektedir.

Dünyada son dönemde, özel ekonomik bölge kavramının gelişime baktığımızda, daha entegre, daha karma kullanım alanlarına sahip ve büyük ölçekli “mega bölgeler”e yönelik bir evrilme görmekteyiz. Özellikle son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojisi (BİT) altyapısının kuvvetlendiği bölgeler ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, alışkın olduğumuz OSB kavramından farklı olarak daha büyük coğrafi alanları kapsayan bu örneklerde, sanayi altyapısına ek olarak liman, havaalanı, meslek okulları ve üniversiteler, yerleşim ve konut alanları, ticaret yapıları ve turistik alanlar hep birlikte yönetilmektedir. Örnek vermek gerekirse, Çin ve Singapur tarafından ortaklaşa geliştirilen Suzhou Sanayi Bölgesi ve Güney Kore’de geliştirilen Incheon Sanayi Bölgesi, Türkiye’de bulunan en büyük OSB’nin bile en az on katı büyüklüğünde bir coğrafi alana yayılan ve birer yaşam, üretim, eğitim, teknoloji ve lojistik merkezi olarak tasarlanmış olan ÖEB’ler arasında sayılabilmektedirler. Söz konusu bölgelerin geliştirilmesi sürecinde kamu-özel işbirliği (PPP) yaklaşımı ön planda bulunmakta; bölge yönetimi özel sektör tarafından yapılırken, kamu idaresi de etkin bir biçimde denetimi sağlamak ve bu sayede fren-denge mekanizmaları etkin bir biçimde işlemektedir.

Düzenleyici çerçeveye baktığımızda ise, sadece sanayi üretimi değil, ticaret faaliyetlerinin yapılabildiği bu bölgelerde, geniş bir alanda ekonomik faaliyet izninin verilebildiği ve eskiden daha çok ihracat odaklı çalışmalar söz konusu iken, şimdilerde iç piyasaların da önem kazandığı görülmektedir. Bu çerçevede, en önemli nokta olarak, etkin düzenleyici çerçevenin sunulması ve dünya genelinde birinci sınıf düzenleyici kuralların bu bölgelerde faaliyete geçirilmesi önem kazanmaktadır. Bu düzenleyici çerçeve içerisinde, basitleştirilmiş kurallar, ruhsat ve izinlerin düşük maliyetlerle verilmesi, prosedürlerin kolaylaştırılması gibi konular ön plana çıkarken, “siyasi sahiplenme”nin ise en önemli başarı faktörü olduğu görülmektedir. Bu tarz bölgelerde siyasi desteğin üst düzeyde olması, bölgelerin başarısını arttırmakta; projelerin ölçeği büyüdükçe de sorumluluğun tek bir idare altında toplandığı dikkati çekmektedir. Böylece her bir ÖEB’den sorumlu tek bir idare ortaya çıkarken, bu bölge idareleri tek-durak ofis (one stop shop) halini almaya başlamaktadır.

Türkiye’de Özel Ekonomik Bölgeler Deneyimi

Türkiye’de ÖEB’lerin yansımaları olarak karşımıza çıkan Organize Sanayi Bölgeleri (OSB’ler), 50 yıllık bir geçmişe sahiptir. 1980’lere kadar daha çok bir kentsel planlama aracı olarak kullanılan OSB’ler 1990’lardan itibaren, sanayileşme sürecinin tetiklenmesi ve hızlandırılması amacıyla Anadolu’ya yayılmaya başlamışlardır.

Türkiye’de ÖEB’ler teknoparklar, serbest bölgeler gibi farklı formlarda uygulanırken, bu formlar arasında en fazla tanınanı ve yaygın olanı OSB’lerdir. Türkiye’de günümüzde faal olan 131 adet OSB bulunurken, yatırım programlarında yer alan 81 adet OSB’yi de saydığımızda toplamda 261 adet OSB Türkiye’nin neredeyse her iline yayılmış durumdadır.²⁰ Bu OSB’lerde 2010 yılı verilerine göre 37,000 işletmede 850,000 kişi istihdam edilmektedir. OSB’lerin yanı sıra, Türkiye’de 438 adet küçük sanayi sitesi bulunmakta ve bu sitelerdeki 92,000 işletmede toplam 462,000 çalışan faaliyet göstermektedir. Ülkemizde mevcut olan 20 adet teknoloji bölgesinde ise 1100 işletmede, toplam 11,000 nitelikli araştırma ve geliştirme personeli çalışmakta; 1980’lerde uygulanmaya başlanmış olan ve Dış Ticaret Müsteşarlığı kontrolünde faaliyet gösteren 21 adet Serbest Ticaret Bölgesi’nde ise 3600 firma ve 50,000 çalışan bulunmaktadır.

Türkiye’nin ÖEB tecrübesinin en büyük ve önemli kısmının OSB’lerden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Türkiye’nin 50 yıllık OSB tecrübesi, 1962 yılında ilk OSB’nin Bursa’da kurulması ile başlamıştır. İlk OSB’nin kurulmasındaki temel amaç, planlı ekonomi dönemine geçilmesi ile birlikte çoğunlukla İstanbul’da sıkışmış olan sanayinin farklı yerlere taşınması ve bir kentsel planlama aracı olarak kullanılması olmuştur. 1980’lerin sonlarına kadar bu amaç çerçevesinde şekillenmiş olan OSB’ler, 1990’larda sanayileşme sürecinin tetiklenmesi ve hızlandırılması amacıyla Anadolu’nun geneline yayılmaya başlamışlardır. Çoğunlukla sanayileşme, rekabet gücünün ve ihracatın artırılması işlevlerine sahip olmuş olan OSB’lerin, bu 50 yıllık süreçte temel olarak iki ana işlevinin ön planda olduğunu görmekteyiz: Birincisi, ucuz maliyetli sanayi arsasının ve altyapısının sağlanması; ikincisi ise belediyelere kıyasla daha yatırımcı-dostu uygulamaların OSB’lerde yapılması ve bürokratik işlemlerin azaltılmasıdır.

Bu öğrenme sürecine baktığımızda, en çok dikkati çeken noktalardan bir tanesi, 40 sene boyunca Türkiye’deki OSB’lerin herhangi bir OSB kanunu olmaksızın faaliyet göstermeleridir. Şu anda yürürlükte olan OSB’ler Kanunu 40 yıllık bir deneyimin ardından 2000 yılında ortaya çıkmıştır. Öğrenme süreci ise hala gelişimini sürdürmektedir. 2008-2009 yılında ise OSB Kanunu ve Yönetmeliğine bir dizi güncelleştirmenin getirilmiş olduğunu görmekteyiz. Bunlardan en önemlisi, bir ilde mevcut OSB’lerin üçte ikisi dolmadan ve faal hale getirilmeden, yeni OSB yapılmasına izin verilmeyecek olmasıdır. Böylece, faal olmayan, ya da faal olup içerişi doldurulamayan OSB’lerin de dolması amaçlanmaktadır. Ayrıca, rekabet gücüne ve bölgesel kalkınmaya katkı yapabilmeleri için OSB müdürlüklerine, yatırım promosyonu, iş geliştirme faaliyetleri ve kümelenmeye destek gibi bir takım faaliyetlerin yönetimi

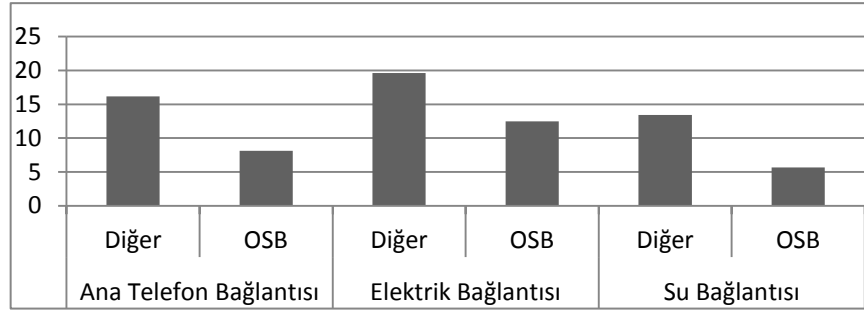
²⁰ OSBUK, <http://www.osbuk.org.tr>

verilmiştir. Öte yandan, ülkemizde OSB'lerin faaliyetleri ve performanslarına yönelik herhangi bir kapsamlı etki değerlendirmesi çalışmasının olmaması uygulanan politikaların etkinliğini tartıştırmayı zorlaştırmaktadır.

OSB rejiminin temel amaçlarının belli olmaması ve veri eksikliği sorunu OSB'lerin performanslarını değerlendirmeyi zorlaştıran başlıca unsurlardandır. OSB'lere kamu kaynaklarının aktarılıyor olmasının temel amacının rekabet gücünü arttırmak mı, bölgesel farklılıkları azaltmak mı, yoksa sanayinin kayma sürecini desteklemek mi olduğuna dair bir muğlaklık bulunmaktadır. Diğer bir önemli sorun da veri eksikliğidir. Veri eksikliği kısıtı söz konusu olduğu sürece, OSB'lerin performansını ölçmek ve değerlendirmek de mümkün olamamaktadır.

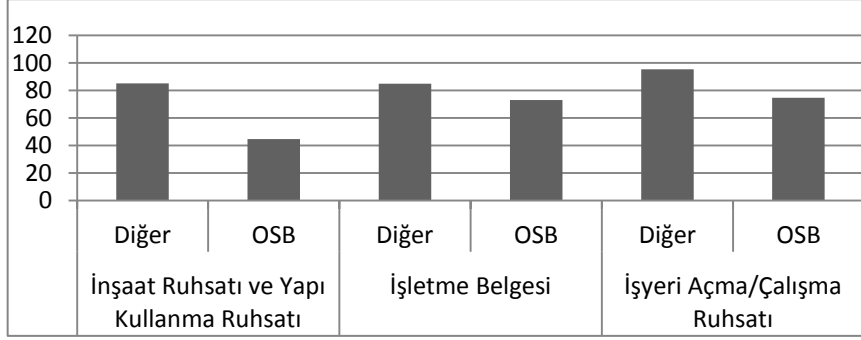
Altyapı sunma noktasında, OSB içerisindeki firmaların, dışarıdakilere kıyasla daha iyi bir yatırım ortamına sahip olduğunu söylemek mümkündür. Şekil 1'e baktığımızda, telefon bağlantısının OSB dışındaki bağlanma süresi 15 gün iken, OSB'lerde bağlantının 5-6 günde gerçekleştirilebildiğini görmekteyiz. Elektrik bağlantısı da aynı şekilde, OSB dışında 20 günde bağlanabiliyorken, OSB içerisinde 10-11 günde bağlanabilmektedir. Altyapıda olduğu gibi, izin ve ruhsatların alınmasında da OSB'lerin firma performansına olumlu katkılarının olduğu görülmektedir. (Şekil.2) OSB dışında 80 güne kadar varabilen inşaat ruhsatı ve yapı kullanma izni alımları, OSB içerisinde 40 gün içinde gerçekleştirilebilmektedir.

Şekil.1 Altyapı Bağlantı Süresi (gün) – OSB içindeki ve OSB dışındaki işletmeler

Kaynak: TEPAV ve Dünya Bankası YOD Anketi 2005

Şekil.2 İzin Ve Ruhsat Alma Süreleri (gün) – OSB içindeki ve OSB dışındaki İşletmeler

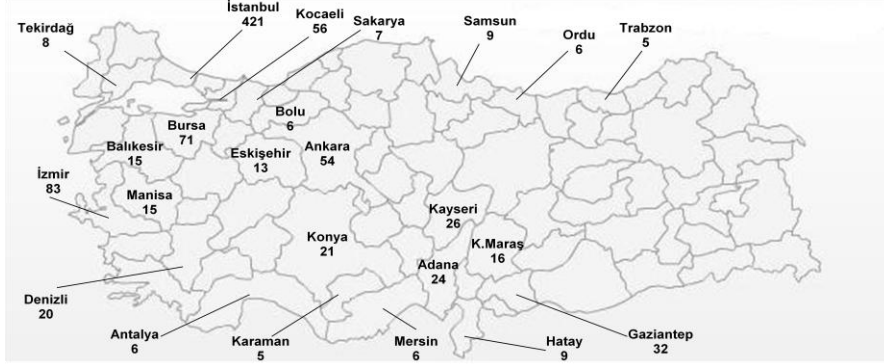
Kaynak: TEPAV ve Dünya Bankası YOD Anketi 2005

OSB’lerin Sanayinin Kayma Sürecine Katkıları

Türkiye’de sanayinin doğudan batıya doğru bir kayma eğiliminde olduğu ve bu kayma eğiliminde otoyollar, demiryolları, limanların etkinliği ve yaşam kalitesi gibi etkenlerin de rol oynadığı söylenebilmektedir. Günümüzde her ne kadar OSB yoğunlaşmasının en yoğun olduğu bölgemiz Marmara Bölgesi olsa da, inşaat aşamasında olan OSB’lerin de faaliyete geçmesiyle birlikte bu yoğunlaşmanın İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine doğru kayacak olması, batıdan doğuya doğru söz konusu olan bu kayma eğilimini destekler niteliktedir.

OSB’lerin firma performansına katkısının yanı sıra, bir başka önemli etkisi de sanayinin yayılma sürecine olan katkısıdır. Şekil 3’te ISO-1000 listesinde 5’ten fazla firmaya sahip olan illerin dağılımını görmekteyiz. Şekil’de dikkati çeken olumlu bir gelişme, sanayinin önceden sadece belli merkezlerde odaklanması söz konusuysa, günümüzde giderek artan biçimde Anadolu’nun geneline yayılıyor olmasıdır. Bu süreçte, OSB’ler nerelerde konumlanıyorsa, sanayinin de o illere doğru yayılma eğilimi gösterdiği görülmektedir. Şekil 4’te ise 1000 hektardan daha fazla OSB alanına sahip olan illeri görmekteyiz.

Şekil.3 İSO En Büyük 1000 Sanayi Kuruluşu Listesinden 5'ten Fazla Firmaya Sahip Olan İller, 2009

Kaynak: İstanbul Sanayi Odası

Şekil.4 İşletme Aşamasında 1000 Hektardan Daha Fazla OSB Alanına Sahip İller, 2009

Kaynak: OSBÜK

Burada dikkat edilmesi gereken noktalardan bir tanesi, her ne kadar büyük alana sahip OSB'ler belli başlı illerde kümelenmiş olsa da, Türkiye'nin her yerinde OSB'lerin mevcut olduğu gerçeğidir. (Şekil 5) Türkiye'de Artvin dışındaki tüm illerimizde OSB bulunduğu gibi, bu OSB'lerin pek çoğunun boş ya da faal olmadığını görmekteyiz. Bu kapsamda, önümüzdeki dönemde ülkenin dört bir yanına yayılmış olan bu OSB'lerin nasıl doldurulacağı önemli bir sorudur.

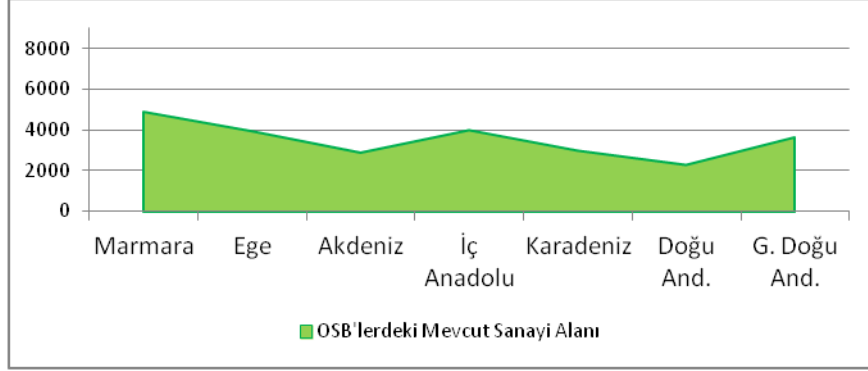
Şekil.5 İşletme aşamasındaki OSB sayısı, il bazında, 2010

Kaynak: OSBÜK

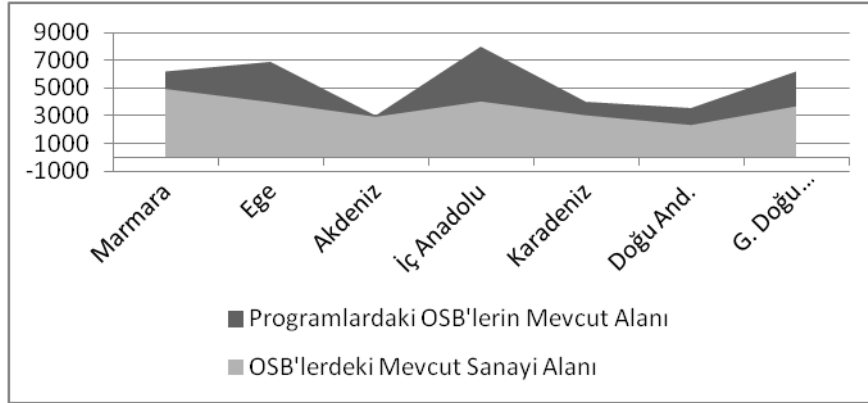
Günümüzde OSB yoğunlaşmasının en fazla olduğu bölgemiz Marmara Bölgesi olsa da, inşaat sürecindeki OSB’lerin de faaliyete geçmesiyle birlikte bu yoğunlaşmanın İç Anadolu Bölgesi’ne doğru kayması beklenmektedir. En fazla sayıda OSB’nin bulunduğu Marmara Bölgesi’ni İç Anadolu ve Ege Bölgeleri takip etmektedir. Ancak, Şekil 7’de yer alan” planlanan” OSB’lere baktığımızda, günümüzde inşaat aşamasında olan OSB’lerin bitimiyle birlikte İç Anadolu’nun Türkiye’nin sanayi merkezi haline gelmesinin söz konusu olacağı dikkati çekmektedir. İç Anadolu Bölgesini ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin takip etmesi söz konusu olacaktır. Bu doğrultuda, sanayinin kayma sürecinin ne şekilde yönetileceği ve bu bölgelerde sanayinin OSB’lerde ne şekilde konumlandırılacağı düşünülmeli gereken önemli konulardan biridir.

Şekil.6 İşletme Aşamasındaki OSB Sayıları, İl Bazında, 2010

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, 2010

Şekil.7 Planlanan Osb'ler (Sarı) ve Mevcut OSB'lerin Sanayi Alanı, Bin Hektar 2010

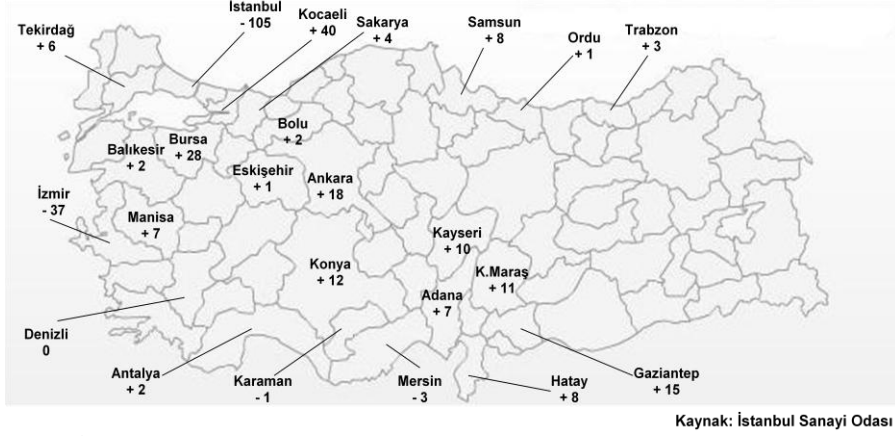

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, 2010

Türkiye’de OSB’lerin yoğunlaştığı bölgeler gibi, sanayi faaliyetleri de batıdan doğuya doğru bir kayma eğilimi göstermektedir. Grafik 8, İSO 1000 listesinde illerin son 12 sene içerisindeki firma sayısı değişimlerini göstermekte ve sanayinin nereden nereye kaymakta olduğu konusunda ipucu vermektedir. 1999 ve 2009 yılları arasında, İstanbul’daki firma sayısının 105 azaldığını, aynı yıllar içerisinde Kocaeli’nde firma sayısının 40, Tekirdağ’da 6 ve Sakarya’da ise 4 arttığını görmekteyiz. Bu çerçevede, İstanbul’dan bu illere bir kayma sürecinin söz konusu olduğunu söyleyebilmekteyiz. Aynı şekilde Gaziantep’te de 15 yeni firmanın ilk 1000 listesine girdiğini ve Kahramanmaraş’ta da benzer bir performansın sergilendiğini görmekteyiz. İzmir’deki durumun ise diğerlerinden biraz daha farklı olduğu dikkati çekmektedir. Son 12 sene içerisinde İzmir’de ilk 1000 listesine girmiş olan firmaların sayısı 37 azalmışken, yakın illere doğru bir

kayma olduğunu görememekteyiz. Bu da, İzmir’de bir kayma mı, yoksa bir kaçma mı olduğu konusunda bir soru işareti oluşturmaktadır.

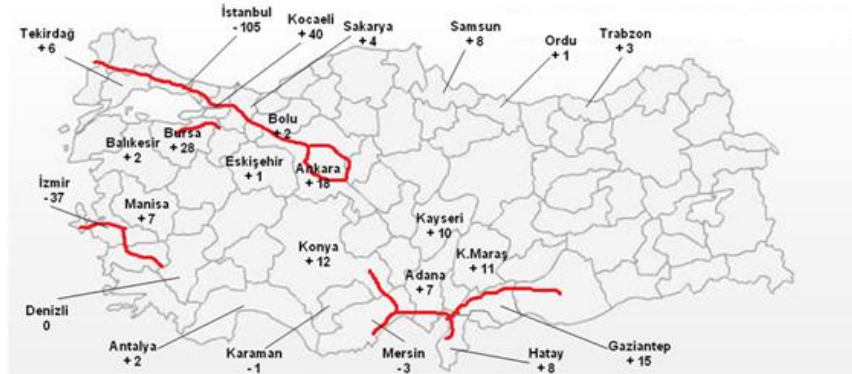
Şekil.8 2009’da İstanbul Sanayi Odası En Büyük 1000 Sanayi Kuruluşu Listesinde 5’den Fazla Firmanın Yerleşik Olduğu İllerin, Bu Listedeki 1997-2009 Döneminde Firma Sayısı Değişimi

Kaynak: İstanbul Sanayi Odası

Bu süreçte, söz konusu kayma sürecinin nasıl gerçekleştiğini ve sanayinin bir noktadan başka bir noktaya ne şekilde kaydığını dikkatli bir biçimde izlemek önem taşımaktadır. Bu kayma sürecini tetikleyen çok sayıda faktör bulunmaktadır. Örneğin Şekil 9 bu çok sayıdaki faktörden önemli bir tanesini, otoyolların konumunu ile sanayi kayması arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

Şekil.9 Otoyol Hatları (Kırmızı Çizgiler - 2010 İtibariyle) ve 2009’da İstanbul Sanayi Odası En Büyük 1000 Sanayi Kuruluşu Listesinde 5’den Fazla Firmanın Yerleşik Olduğu İllerin, Bu Listedeki 1997-2009 Döneminde Firma Sayısı Değişimi

Kaynak: İstanbul Sanayi Odası

Otoyollar bu süreçte kaymayı tetikleyen bir unsur olsa da, şüphesiz tek unsur değildir. Kaymayı etkileyen diğer önemli etkenler arasında demiryolları, limanların etkinliği, yaşam kalitesinin düzeyi, konut imkanları ve nitelikli işgücünün varlığı gibi etkenleri de saymak mümkündür. Bu hususta, sanayinin kayma sürecinde, yazının başlarında bahsedilmiş olan “mega bölgeler” argümanının da kuvvetlendiğini ve sanayinin teşvik edilmesi için diğer unsurlar ne kadar kuvvetli ise sanayinin kayma sürecinin de o denli sağlıklı bir biçimde gerçekleşeceğini ve OSB’lerin de bu sayede istenilen şekilde doldurulmasının mümkün olacağını söylemek mümkündür. Bu noktada, etkin politikalar geliştirilebilmesi ve darboğazlara dikkat çekilebilmesi adına sorun alanlarına odaklanmak önem kazanmaktadır.

OSB Gelişim Sürecinde Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Sorun Alanları ve Politika Önerileri

Türkiye’de OSB rejiminin gelişim sürecinde temel hedeflerin belirlenmesi ve bu hedefler doğrultusunda sorun alanları ve darboğazların tespit edilmesi, sürecin başarılı bir biçimde işleyebilmesi için kritik önem taşımaktadır.

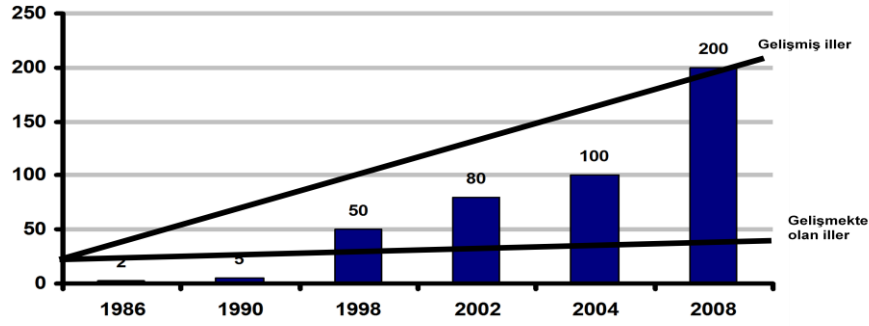
Bu süreçte ilk olarak sanayinin OSB’lerde kümelenmesi isteniyor mu, istenmiyor mu, buna karar verilmesi gerekmekte ve bu konuda verilecek olan kamu kararı büyük önem taşımaktadır. Eğer isteniyorsa, OSB dışındaki teşvikler ile OSB’lerdeki teşviklerin yeniden ele alınması önem taşımaktadır. Daha eski dönemlerde, OSB’lere yönelik teşviklerin miktarı çok daha fazlayken, günümüzde OSB içerisinde ve dışarısındaki teşvik farklılığının giderek sıfırlandığı görülmektedir. Eğer sanayinin OSB’lerde kümelenmesi amaçlardan bir tanesi ise elektrik, doğalgaz maliyetlerinin farklılaştırılması, bedelsiz arsa tahsisinin sağlanması önümüzdeki dönemlerde dikkat edilmesi gereken noktalar arasındadır.

İkinci önemli konu ise, OSB ve kent ilişkisi konusu ve yerel yönetimler, yerel aktörler ve OSB’ler arasındaki ilişkinin yeniden tanımlanması gerekliliğidir. Bu ilişki, bir külfet ve menfaat ilişkisine dayandığı gibi, bu noktada bir dengenin sağlanması gerekmekte ve paydaşlar arasındaki uyumun ne şekilde sağlanacağını tartışılması önemli hale gelmektedir. Bu bağlamda, OSB’lerdeki üretimden sağlanan vergi gelirlerinden, sadece büyük kentlerin değil de, OSB çevresindeki yerel yönetimlerin faydalanmasına yönelik adımların atılması yerinde olacaktır.

Üçüncü önemli konu ise, gelişmiş iller ile gelişmekte olan illerin dinamikleri arasındaki farklılıklar ve bu farklılıkların OSB rejimine olan yansımalarıdır. Şekil 10’a baktığımızda, Gebze’de bir sanayi arsasının değerini ve 1986 yılından, 2008 yılına geldiğinde bu değer ne şekilde değişmiş olduğunu

görmekteyiz. Bu çerçevede, ülkemizin batısında, sanayi arsalarının değer kazanmasının oldukça hızlı bir biçimde gerçekleştiğini ve bundan kaynaklanan bir rant oluşumunun söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Şekil 10’da da görebileceğimiz gibi ülkemizin doğusundaki iller ile batısındaki iller arasındaki rant oluşumu oldukça belirgin bir farklılık göstermektedir. Rant oluşumunun hızla gerçekleştiği yerlerde OSB’ler kendi kaynaklarını yaratabilirken, rant oluşumun yavaş olduğu yerlerde önemli bir kaynak sorunu bulunmaktadır. Bu noktada sorulması gereken soru, bu iller arasındaki rejimin ne şekilde farklılaştırılabileceği olmalıdır.

Şekil.10 Gebze’de ortalama bir sanayi arsasının metrekare değeri, USD, 1986-2008

Kaynak: GOSB ve TEPAV hesaplamaları

Türkiye’de OSB’lerde kamusal yetkilerin kullanımına yönelik bir dizi hukuki engelin varlığından bahsetmek de mümkündür. OSB’ler, kamulaştırma yetkisi, iş açma ve işletme yetkisi ve fabrika inşaatlarının projelendirilmesi ve ruhsatlandırılması da dahil olmak üzere çok sayıda kamusal yetkiyi kullanabilen kuruluşlar olarak yatırım ortamındaki işlevlerini sürdürmektedirler. Öte yandan, OSB yönetimleri giderek artan biçimde özel sektör ağırlıklı bir yapıya kavuşmaktadır. Bu noktada değinilmesi gereken sorun, bu yetkiler kapsamında, denetleyen ve denetlenen mercilerin aynı olduğu bir yapının ortaya çıkıyor olmasıdır. Bunun da etkin yönetim açısından önemli bir sorun olduğu söylenebilir. Bu noktada, özel bir kuruluşun kamusal yetkileri nasıl kullanacağı ve kullanması gerektiğine ve kamu-özel sektör arasında yetkilerin nasıl paylaştırılması gerektiği konularına odaklanmakta fayda olacaktır.

Önemli konulardan bir diğeri de sistemin önceliklerinin yeniden ele alınmasının, daha belirgin bir biçimde ortaya konulmasının ve OSB programının daha kapsamlı bir biçimde değerlendirilmesinin gerekliliğidir. Bugünkü öncelikler büyük ölçüde parsellerin spekülasyon amaçlı kullanılmasının engellenmesi ve gerçekten yatırım yapacak olan yatırımcılara tahsis edilmesi şeklinde karşımıza

çıkılmaktadır. Ancak hem mevcut durumun hem de önceliklerin daha belirgin bir biçimde ortaya konulması gerekmektedir. Bu kapsamda, OSB'lerin sanayi kümelenmelerinin oluşumunda ve gelişiminde işlevinin ne olduğu, doğrudan yabancı yatırım çekme kapasitelerinin ne durumda olduğu ve yeni şehircilik anlayışı ile birlikte, eskiden arsa ofisinin başarıyla yürüttüğü sanayi arsası üretme işlevini bugün TOKİ'nin ne şekilde devam ettirebileceği gibi konuların üzerinde durulması önem taşımaktadır. Eğer "mega bölgeler"e doğru dünyada bir eğilim olacaksa ve bu eğilimi Türkiye de takip etmek istiyorsa, olası çözümler üzerinde düşünülmesi, pilot uygulamalar ile sürecin test edilmesi, iyi ülke örneklerindeki gibi bir modelin uygulanabilir olup olmadığının düşünülmesi ve OSB rejimi ve diğer politika alanları arasındaki bağlantıların sağlam bir biçimde kurulması gerekliliği doğmaktadır.

Türkiye'deki OSB'lerin hepsinin yazının başında bahsi geçen Doğu Asya modeline dönüştürülmesi mümkün olmasa da, bir pilot uygulamayla, entegre çözümlerin performansını test etmeye başlanması söz konusu olabilir. 1990'larda konuşulmaya başlanan, ancak henüz hayata geçmeyen "Bilişim Vadisi Projesi"nin yönetim modeli açısından sorunları olsa da bahsi geçen yaklaşıma uygun bir biçimde tasarlandığını söylemek mümkündür. Sanayi ve teknoloji altyapısına, yaşam kalitesiyle birlikte odaklanan bir başka pilot uygulamayı, Marmara Bölgesi dışında bir yerde uygulamak iyi bir başlangıç olabilecektir. Projenin ilk 5 senedeki başarı durumuna göre, program kapsamının genişletilmesi ve yaygınlaştırılması düşünülebilir. Şunu da unutmamak gerekir ki, bu bölgeleri, yeni ekonomi politikalarının ve ikinci nesil reformların test edilmesi amacıyla da kullanabilmek mümkündür. Örneğin, YÖK reformuna ve üniversite özerkliğine, böyle bir pilot bölge içindeki üniversitede başlamak mümkün olabileceği gibi, vergi reformunun da bu bölgelerden başlaması düşünülebilir. Bu kapsamda, mevcut hukuksal sistemimizin de, yeni Anayasa'nın içeriği tartışılmaya başlanmışken, bu modelin uygulamasını mevcut kılacak şekilde gözden geçirilmesi süreç için faydalı olacaktır.

Hem ulusal anlamda hem de bölgesel anlamda ekonomilerin hangi istikamete doğru gidiyor olduğunu bilmeden OSB'lerin de etkin işlevler üstlenmesini beklemek çok da gerçekçi olmamaktadır. Sanayimizin, dolayısıyla da ekonomimizin bir üst lige sıçrama yapması için artık farklı bir büyüme modelini benimsememiz gerekmektedir. Yeni bir OSB politikası da bu büyüme modelinin önemli bir parçası olmalıdır. Bu noktada önceliklerin yeniden ele alınmasının yanı sıra, etkin yönetim için doğru müşevviklerin sağlanması konusunun tartışılması, misyonları yeniden tanımlanmış olan yeni bakanlıkların, özellikle de Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve de Ekonomi Bakanlığı'nın bu süreçteki rollerinin doğru bir biçimde belirlenmesi ve OSB'lerdeki başarının ne şekilde ödüllendirileceğinin yanı sıra, başarısızlığın

da ne şekilde cezalandırılacağı konusunun da aynı şekilde düşünülmesi ve ele alınması yerinde olacaktır.

Kaynakça

Cansız, M., 2010. “Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri Politikaları ve Uygulamaları”. Devlet Planlama Teşkilatı, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.

Çağlar, E., 2011. “Yeni Bir OSB Politikasının Zamanı Geldi, Geçiyor”. Tepav Politika Notu.

Farole, T. And Akıncı, G., 2011. “Special Economic Zones: Progress, Emerging Challenges and Future Directions”. World Bank Report.

TEPAV, 2006. “Organize Sanayi Bölgeleri ve Kamusal Yetkiler: Faydalar ve Sorunlar Nelerdir”. Tepav Politika notu.

TEPAV, 2007. “Türkiye’nin Rekabet Gücü İçin Sanayi Politikası Çerçevesi” Tepav Raporu.

Bölgesel Kalkınmada Teknoloji Geliştirme Bölgeleri

Prof. Dr. Canan Çilingir
ODTÜ

Giriş

Ülkemizde Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB) olarak adlandırılan yapılanma dünyada ‘Teknopark, Bilim Parkı, Teknokent vb.’ isimlerle bilinmektedir. Teknoparkların kurulma nedenlerine bakıldığında öne çıkan faktörler şöyle sıralanabilir:

- Bölgesel kalkınmaya katkı
- Nitelikli işgücüne istihdam olanağı sağlama
- Üniversite-sanayi işbirliği ile araştırmaya dayalı teknoloji üretiminin geliştirilmesi
- KOBİ'lere rekabetçi üstünlük ve sinerjiye dayalı teknoloji transferi olanağı sağlanması
- Ortak amacı, hedefleri ve sorunları olan kurumlar arası işbirliği (cluster) olanaklarının yaratılması
- İnovasyona dayalı girişimciliğin teşvik edilmesi
- Teknopark bünyesinde yer alan şirketlere prestij ve güven sağlanması

Ülkemizde 2001 yılında yürürlüğe giren 4691 sayılı **Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu**, bölgelerin amacını, “üniversiteler, araştırma kurum ve kuruluşları ile üretim sektörlerinin işbirliği sağlanarak, ülke sanayinin uluslararası rekabet edebilir ve ihracata yönelik bir yapıya kavuşturulması maksadıyla teknolojik bilgi üretmek, üründe ve üretim yöntemlerinde yenilik geliştirmek, ürün kalitesini veya standardını yükseltmek, verimliliği artırmak, üretim maliyetlerini düşürmek, teknolojik bilgiyi ticarileştirmek, teknoloji yoğun üretim ve girişimciliği desteklemek, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yeni ve ileri teknolojilere uyumunu sağlamak, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu’nun kararları da dikkate alınarak teknoloji yoğun alanlarda yatırım olanakları yaratmak, araştırmacı ve vasıflı kişilere iş imkânı yaratmak, teknoloji transferine yardımcı olmak ve yüksek/ileri teknoloji sağlayacak yabancı sermayenin ülkeye girişini hızlandıracak teknolojik alt yapıyı sağlamaktır.” şeklinde tanımlamıştır. Bu tanımın içinde bölgesel kalkınmaya doğrudan bir atıf yapılmamış olmakla birlikte dünya uygulamaları teknoparkların bu yönde önemli araçlar olduğunu göstermektedir. Örneğin Fransa’da Sofia Antipolis’in kurulması sadece bir turizm yöresi olan Nice bölgesini bugün ileri teknolojide öncü hale getirmiştir. Benzer şekilde Stanford üniversitesinin yanında bir iki ileri teknoloji şirketinin kurulması ile başlayan gelişim, bugün dünyamızı Silikon Vadisi olgusu ile etkilemektedir.

Dünyada Teknoparklar

1970-1980’li yıllarda ABD ve İngiltere’deki teknoparkların hızlı gelişmesi, Avrupa’daki politika yapıcılarını, Avrupa ana kıtasında da aynı politika aracını kullanmaya teşvik etmiştir. 1998’de, 15 Avrupa ülkesinde 310 teknopark,

14800 şirket, 240 bin çalışan bulunmaktaydı (Storey, Tether 1998). 1980'lerin başında, Asya hükümetleri de teknoparklar kurma politikası izlemişlerdir. Zamanla, teknoparklar amaç ve uygulamada çeşitlilik göstermeye başlamıştır (Örn. şirketlerin tipi, sağlanan hizmetler veya paydaşlara göre). IASP istatistiklerine göre bugün dünyada 4000'in üzerinde teknopark vardır. Bunların % 25'i 1990 – 1999 yılların arasında, % 50'si 2000 yılından sonra kurulmuştur. Teknoparklarda yer alan şirketlerin sektörel profilleri yaklaşık olarak şöyledir:

% 26 Bilişim,	% 20 Biyoteknoloji,
%19 Elektronik,	% 8 Çevre,
% 6 İleri Malzeme,	% 5 Kimya,
% 9 Tarım	% 7 Diğer Sektörler

AB standartlarına göre % 89'u KOBİ niteliği taşıyan bu şirketlerin; % 51'i hizmet, % 18'i endüstri ve % 26'sı Ar-Ge firmaları olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Dünyadaki teknoparkları sınıflandırma çalışmaları 5 farklı yapı ortaya koymuştur (Leichteris 2009) :

- Üniversitedeki bilim insanları ile iş hayatındaki araştırmacıların iş birliğini sağlayan yapılar,
- Küçük (spin-off) şirketler için kolaylaştırıcı yapılar,
- Bilim ve teknoloji amaçlı ticari kuluçka merkezlerini oluşturan yapılar,
- Bölgenin liderliği ile bilim-ticaret ilişkisini güçlendirmekten çok, bölgesel gelişimin aracı olan yapılar,
- Bilgi kentleri oluşturan, bilim ve teknoloji altyapısı güçlü, hizmet, üretim ve Ar-Ge şirketleri arasında güçlü etkileşim sağlayan yapılar

Yukarıda yapılan sınıflandırmaya göre 1. ve 2. gruptaki parklar geleneksel yapıları içermektedir. Bu parklar doğrusal inovasyon modeli çerçevesinde etkinlik göstermektedir. 3. gruptaki parklarda, teknoloji-itici, pazar-çekici yaklaşımlar ağır basmakta etkileşimli inovasyon modeli etkinlikleri belirlemektedir. Bütünsel yenilikçilik modelinin etkin olduğu 4. ve 5. grup teknoparklarda aktörlerin etkileşimi karmaşık ağların oluşumuna ve sürekli öğrenerek gelişmeye açık olduğundan bölgesel gelişime de önemli katkılar sağlamaktadır.

Teknoparklar, yeni iş imkanı yaratarak, küçük ölçekli ileri teknoloji firmalarının oluşmasına destek sağlayarak yerel ve bölgesel ekonomiyi canlandırmaktadır. Ayrıca, üniversiteler ve şirketlerin mekansal yakınlıkları bilgi ağları oluşturarak, bu parklarda bulunan firmaların yenilikçi gücüne destek sağlamaktadır.

Teknoparklar ile ilgili olumsuzlukları dile getiren bazı çalışmalarda, teknoparkların teknoloji transferini teşvikte çok az katkıda bulunduğu, prestijli gayrimenkul yapılardan oluşan ileri teknoloji fantezileri olduğu (Luger ve Goldstein, 1992; Geenhuizen, M.V., Soetanto, D.P., 2008) doğrusal yenilik modellerine yönelik eski fikirler olduğu şeklinde görüşlere yer verilmiştir.

Yukarıdaki tartışma teknoparkların başarısının tam olarak kanıtlanamadığını göstermektedir. Buna rağmen teknoparklar, popülerliklerini yitirmemişlerdir. Bunca deneyimden sonra yapılması gereken teknoparklarda ortaya çıkan, pek çok bilinmeyen sebep-sonuç ilişkisinin araştırılması ve somut politikaların belirlenerek sonuçlarının değerlendirilmesi yönündeki çalışmalara hız vermektir. Bu bağlamda cevaplanması gereken temel sorular şunlar olabilir:

- Teknoparklar neden var?
- Bölgesel kalkınmada rolleri nedir?
- Hedeflerini kim belirliyor?

Türkiye’de Teknoparklar

Ülkemizde teknoparkların oluşmasına 1980’li yıllarda ODTÜ’nün girişimleri ile başlanmıştır. 1991 yılında KOSGEB işbirliğinde ODTÜ ve İTÜ TEKMER’ler kurulmuştur. 1996 yılında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Teknoparklar Yönetmeliği’ni yayınlamış ve bu çerçevede başvuruda bulunan ODTÜ Teknokent ve TÜBİTAK MAM Türkiye’nin ilk teknoparkları olarak 1998’de onaylanmıştır. Daha sonra bu iki kurum, 2001 yılında yürürlüğe giren 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Yasası kapsamında, ülkenin ilk Teknoloji Geliştirme Bölgeleri statüsünü kazanmıştır.

TGB yasaı ile sağlanan temel teşvik ve destekler özet olarak aşağıda verilmiştir:

- Ar-Ge personeli için gelir vergisi muafiyeti
- Şirketler için kurumlar vergisi muafiyeti
- Yazılım ürünleri için KDV muafiyeti
- Teknopark şirketleri için çalışan akademik personel için sağlanan teşvikler

Halen ülkemizde 39 Teknopark (Teknoloji Geliştirme Bölgesi) (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı) kurulma izni almış olup bunlardan sadece 28’i faaliyettedir. Faaliyette olan TGB’lerin 22’si coğrafik olarak ülkenin batı yarısında yer almaktadır. Ankara 5, İstanbul 4 TGB ile mekansal yoğunluk açısından önde gelmektedir. Bu durum rastlantısal değildir. Üniversite dolayısı ile Ar-Ge

potansiyeli ve ekonomik gelişmişlik teknoparkların yer seçiminde önemli rol oynamış görünmektedir. Bölgelerle ilgili temel istatistikler aşağıda özetlenmiştir.

- Toplam 1492 firma
- Yaklaşık: 12.750 (10,500 ArGe, 2250 Destek) Personel
- Yürütülen Proje sayısı: 3893
- Tamamlanan Proje Sayısı: 6865
- 540 Milyon USD İhracat
- 49,4 Milyon TL Sanayi Bakanlığı Hibesi (2009)
- Yabancı firma sayısı: 53
- Yabancı firmalarca yapılan yatırım tutarı: 450 milyon A.B.D. doları
- Başvurusu yapılan/tasdik edilmiş patent sayısı: 301
- 23 Kuluçka Merkezi (Üniversite-KOSGEB işbirliği ile yönetiliyor)

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de Teknoparklar önemli ölçüde birbirinden farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmaya yol açan temel unsurlar bir sonraki bölümde incelenecektir.

Teknoparkların Farklılaşma Nedenleri

1- Paydaşların Tipi (Ana Odak Noktası): Teknoparklar bünyelerinde barındırdıkları farklı paydaşların beklentilerini yerini getirmeye çalışmaktadır. Bu paydaşlar;

- Üniversiteler ve araştırma enstitüleri,
- Hükümetler ve yerel yönetimler,
- Gayrimenkul şirketleri ve mali kuruluşlar,
- Teknoparktaki şirketler

olabilmektedir. Kolayca tahmin edilebileceği gibi bu paydaşların bölgesel gelişim konusundaki beklentileri de farklılıklar gösterebilir. Paydaşlardan herhangi birinin yönetimdeki ağırlığı teknoparkın vizyon ve misyonu üzerinde etkili bir faktör olacaktır.

2- Odaklanan İş/Faaliyet Alanı: Teknoparkların farklılaşmasında rol oynayan önemli bir etken de odaklanılan faaliyet alanı olarak belirlenebilir. Örneğin, bazı teknoparklar sadece Ar-Ge faaliyetlerine ve prototip üretimine izin verirken bazıları üretimin yoğun bir şekilde yapılmasını teşvik etmektedir.

Teknoparklar bünyelerinde barındırdıkları şirketlerin farklılıklarından da etkilenmektedir. Örneğin bazı parklar köklü şirketlere yer vermeyi tercih

ederken, diğerleri yeni ileri teknoloji girişimcilerini ön plana çıkartmaktadır. Bu durum parkın dinamizmi açısından önemli bir faktör olmaktadır.

Sadece belirlenmiş teknoloji alanında çalışan şirketlerin kabul edildiği teknoparklar olduğu gibi, bu yönde seçim yapmayan teknoparklar da bulunmaktadır. Baskın teknolojileri tercih eden parklarda kümelenme ve onun yaratacağı sinerji önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, ODTÜ Teknokent bünyesinde oluşan 'savunma sanayii' kümesi bu konuda başarılı bir örnek oluşturmaktadır. Bu tür kümelenmelerin kendiliğinden oluşması mümkün olmakla birlikte zayıf bir olasılıktır. Bu nedenle küme oluşumunda park yönetiminin bilinçli bir çabası gereklidir.

3- Kuluçka tesislerine sağlanan destekler parklar arasında önemli farklılıklar yaratmaktadır. Kuluçka tesislerinin hedefi, yeni kurulan (özellikle üniversite) şirketlerin büyümesi ve hayatta kalmasını sağlamak için gerekli hizmet ve olanakları sağlamaktır. Kuluçka tesislerinin mevcut olduğu parklarda yeni firmalara park yönetiminin desteğinin etkileri görülmektedir. Örneğin, 2008 yılı başında ODTÜ Teknokent'te oluşturulan 'Oyun ve Animasyon Kuluçka Merkezi' çok kısa bir sürede konuya ilgi duyan genç girişimcilerin ilgisini çekmiş ve ülkemizde bu sektörün gelişimini olumlu yönde etkilemiştir.

4- Üniversite-şirketler arasındaki ilişkiler, parkların gelişimini önemli bir şekilde etkilemektedir. Akademisyenlerin şirket araştırmalarında etkin rol oynaması sadece şirketlerin gelişimine değil bölgede Ar-Ge kültürünün yerleşmesine de etki etmektedir. Üniversitelerin laboratuvar olanaklarından şirketlerin yararlanmasını sağlamak da kendi başına bu tür bir alt yapı yatırımı yapamayacak şirketlere önemli olanaklar sağlamaktadır.

5- Teknoparklar oluşturdukları mekansal yapı ile bölgenin prestijli alanları haline gelmektedir. Özellikle araştırma ve araştırmacıyı destekleyen mekansal tasarımlar parklarda gayrimenkul yatırımlarını cazip hale getirmekte bu parkları bir çekim merkezi haline getirebilmektedir.

Yukarıda belirtilen hususlar dikkate alındığında teknoparklar arasında farklılaşmaya yol açan temel parametreler aşağıdaki şekilde belirlenebilir:

1. Yerleşim ve Çevre (kentsel – kentselleşmemiş)

- Parkın şehir merkezine olan uzaklığı
- Parktaki yaşam kolaylıklarının durumu
- Teknopark bölgesinin büyüklüğü

2. Teknoloji hareketi (şirketlerden üniversiteye – üniversiteden şirketlere)

- Parkta akademisyen ortaklı firma sayısının oranı

- Parkta Ar-Ge bölümü olan şirket sayısı
- Parkta Ar-Ge merkezi/Araştırma Enstitüsü sayısı
- Parktaki laboratuvarların durumu
- Parktaki Ar-Ge çalışan sayısı oranı
- Devam eden Ar-Ge projesi sayısı
- Parkın yıllık Ar-Ge geliri
- Parkın patent sayısı
- Parkta sanayi irtibat ofisi bulunması

3. Hedef Firmalar (yeni – olgun)

- Parkın kuluçka merkezlerine sağladığı destek durumu
- Firmaların kuluçka merkezleri içinde ortalama kalma süreleri
- Kuluçka Merkezlerinde çalışan ve firma oranları
- Parkın inkübatörlere sağladığı risk sermayesi
- Parktaki kuluçka merkezi sayısı ve bu merkezdeki firma sayısı
- Firmaların ortalama yaşı

4. Uzmanlaşma (uzmanlaşma – genel)

- Parka kabul edilen veya teşvik edilen sektör sayısı
- Parktaki sektörel dağılım oranları
- Parktaki ana iki sektör firma sayısının toplam sayıya oranı
- Belirli bir sektörde uzmanlaşmış kuluçka merkezi durumu
- Park çalışanlarının uzmanlık alanı

5. Hedef Pazarlar (yerel – uluslararası)

- Parktaki yerel firma, yabancı kaynaklı firma sayısı
- Parktaki iç ve dış pazar bütçesi ve varlıklarının durumu
- Parkın ithalat ve ihracat tutarı
- Parkın diğer bölge veya ülkelerde park temsilcisi durumu

6. Bağlantılar (stratejik – sıradan)

- Parkta düzenlenen yıllık ortalama konferans ve bilimsel faaliyetlerin sayısı
- Parkın firma, üniversite ve diğer elemanlar arasındaki bağlantılara ayrılan bütçe durumu
- Parkın firma, üniversite ve diğer elemanlar arasındaki bağlantılı faaliyet durumu
- Parkta diğer elemanlarla ortak yürütülen proje sayısı

- Parkın stratejik ortaklık veya imzalanan mutabakat muhtırası durumu/sayısı

7. Yönetim Modeli (Kurumsal – Pazar odaklı)

- Parktaki yönetim yapısı
- Parkın sahipliği
- Parkın yönetim kurulu yapısı
- Parkın yönetici profili
- Parkın sağladığı hizmet durumu

Bu parametreler teknoparkları kıyaslayarak tenoparkları değerlendirmek mümkün olabilir. Yukarıda temel başlıklar açısından özetlenen parametrelerin değerlendirilmesi ile herhangi bir parkın bölgesel gelişime yaptığı katkılar incelenebilir.

Sonuç

Teknoparklar gerek bölgesel gerekse ülkesel gelişim açısından önemli araçlardır. Ülkemizde, TGB uygulamalarının üzerinden 10 yıl geçmiştir. Bu süre bazı analizlerin yapılması açısından önemli bir birikim yaratmıştır. Artık teknoparkların paydaşlarına, bölgelerine ve ülkemize neler sağladığı nerelerde başarısız olduğu gibi araştırmaların yapılması gerekmektedir. Bu tür araştırmalar sağlıklı verilerle doğru sonuçlara götürebilir, ancak henüz bakanlığın ilgili sayfasındaki özetlenmiş temel veriler dışında, TGB'lerle ilgili istatistiksel bilgi edinimi oldukça zordur. Bu konuda yeni oluşturulan bağımsız TGB'ler örgütlenmesinin olumlu bir rol oynaması beklenmektedir.

İlk yıllarda, TGB'lerin sadece yasanın sağladığı teşvikler nedeni ile şirketleri çektiği bu teşvikler sonlandığında cazibesini kaybedeceği yönünde görüşler dile getirilmekte idi, bugün geldiğimiz noktada bu görüşlerin çok geçerli olmadığı söylenebilir. Örneğin, geçtiğimiz yıllarda yürürlüğe giren Ar-Ge mevzuatı parklar dışındaki şirketlere de önemli teşvikler sağlamaktadır. Ancak bu durum TGB'lere olan başvuruları azaltmamıştır. Başarılı teknoparklar mekan yetersizliği nedeni ile yeni şirketleri kabulde zorlanmaktadır.

Teknoparkların bulundukları bölgeye getirdikleri değişimin önemli bir örneği Ankara'dır. Bilindiği gibi cumhuriyetimizin ilk yıllarında önemli bir kültür ve sanat merkezi olan başkent son dönemlerde bu özelliğini yitirmeye başlamış, güçlü bir sanayi alt yapısı da olmadığından daha çok bir bürokrat şehri kimliğine bürünmüştür. Son 10 yılda faaliyete geçen 5 TGB Ankara'ya yeni bir yön vermiş ve özellikle yazılım ve savunma sanayii konularında araştırma ve üretimin güçlendiği, nitelikli işgücü istihdamının yoğunlaştığı bir yapı oluşmuştur. Son

zamanda basın organlarından da izlendiği gibi Ankara, kurulması planlanan 'Bilişim Vadisi' için güçlü bir seçenek olmuştur. Salt bu örnek bile teknoparkların bölgesel gelişime katkıları açısından önemli görülebilir.

Kaynaklar

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu, Kanun no:4691, RG, 26 Haziran 2001

Storey D.J., and Tether B.S., 'Public policy measure to support new technology based firms in the European Union', Research Policy v26, pp1037-1057,1998

IASP '<http://www.iasp.ws>'

Leichteris E., 'Science and technology parks as knowledge organizations in holistic innovation system' ISSN 1392-1142, Management of Org. Syst. Reseach, 2009

Goldstein, H.A., and Luger, M.I., 'University based research parks as a rural development strategy', Polisy Studies Journal, v20,n2, pp249-263,1992

Geenhuizen, H.A., Soetanto, D.P., 'Science parks; what they are and how they need to be evaluated' İnt. J. Foresight and innovation policy,v4,n1/2, pp90-111, 2008

TC Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, www.sanayi.gov.tr

2. Oturum: Bölgesel Sanayi Politikası Aracı Olarak Özel Ekonomik Bölgeler

Tartışma Bölümü

Selçuk KARAATA: Özellikle politika, strateji ve belli önerileri geliştirmek, düzenlemek amacıyla istatistiğe, veriye ihtiyaç duyuyoruz. Konuşmanızın da başında bu sıkıntıyla karşı karşıya kaldığınızı söylediniz. Hepimizin de paylaştığı bu sıkıntıyı aşmak için yapmamız gereken temel şeyler nelerdir?

Hüseyin Kutsi TUNCAY: Organize sanayi bölgeleri ülkenin önemli bir gerçeğidir. OSB'denince pek anlaşılmıyor. OSB suya dayanaklı suntaya verilen isim. Halk, OSB dendiğinde organize sanayi bölgesi olduğunu anlamakta güçlük çekiyor. Türkiye'deki sanayi yapılanmaları, bölgelerin üstünlüklerine göre kurulan özellikle kara yolu, deniz yolu, hava yolu etkilerinin üçünün bir araya geldiği yerleşim birimlerinde oluyor. Türkiye'deki sanayi yapılanmaları Marmara bölgesine kaymış vaziyette. Niçin? Deniz yolu var, hava yolu var, kara yolu var ve demir yolu var. 1960'ta kurulan OSB'ler ya da kuruluşu 1960'ta başlayan sanayi bölgeleri, özellikle çevre tedirginlikleri başlayınca, sanayi yapılanmaları hızlandığında Dünya Bankası'ndan alınan kaynaklarla başlamış. Bugün Türkiye'de 263 OSB var. Tek OSB olmayan ilimiz Artvin. Yanlış sanayi politikalarının uygulanması ya da siyasetçilerin benim köyümde de bir OSB olsun ya da benim ilçemde de bir OSB olsun diye kurdukları OSB'ler dışındaki OSB'ler doğru yapılanmadır. Kuruluşu itibarıyla içinde barındıkları sanayicilere sağladığı imkânlar açısından bu özellikle ele alınması gereken, hatta tek başına bir gündem maddesi yapıp detaylı bir şekilde tartışılması gereken bir konu; çünkü Türkiye'nin ana sanayi yapılanmasının ana çıkış noktası organize sanayi bölgeleridir ve bunlar, kuruluşu itibarıyla Sanayi Bakanlığı izniyle kurulan, yer seçimi 22 devlet kurumu tarafından yapılan, su kaynaklarına, orman alanlarına, deniz kenarlarına, dere yataklarına kurulamayan ve özellikle tarım dışı alanlara yapılan bölgelerdir.

Ben orta ölçekli işletme olmaya çalışan bir işletmenin sahibiyim. Ankara'daki Anadolu Organize Sanayi Bölgesi'nin kuruluşunu yapmış ve bugün de alt yapı inşaatlarını yine sanayicinin imkânlarıyla yapan bir örgütlenmenin başındayım ve Türkiye'deki organize sanayi bölgelerinin bir kısmının içinde bulunduğu bir derneğin başkanlığını yapmaktayım. Şu anda bizim dernek üyelerimizin büyük kısmı, sanayiciler tarafından yönetilen organize sanayilerinin bulunduğu bir yapılanma içinde.

Organize sanayi bölgeleri, konuşmacının da değindiği gibi 2000 yılında kanuna kavuştu. Radikal bir kararla o günkü koalisyon hükümeti, yani 57. Hükümet döneminde alınan bu karar, doğru bir karardır; çünkü müdürlük tarafından yönetiliyordu. Bugüne geldiğimizde organize sanayi bölgelerinin birçok problemi var. Yönetimsel problemleri var; kanundan kaynaklanan problemleri var; gerekli destek ve teşviklerin organize sanayi bölgelerinden çekilmesinden kaynaklanan sıkıntıları var. Organize sanayi bölgeleri dışına yapılan yatırımların ne yazık ki bir sanayi bakanlığı tarafından

denetlenmemesinden kaynaklanan problemler var; çünkü OSB'ye yatırım yapmak bir firma için radikal bir karardır. Hem kümesinin içine gireceksiniz hem denetleneceksiniz hem gözaltında olacaksınız hem de belli yapılanma esaslarına, yapı şartlarına göre yatırım yapacaksınız ve bu yatırımların bedellerini kendiniz ödeyeceksiniz. Yani arıtmasıyla, alt yapısıyla, yoluyla, temizliğiyle, çevre bakımıyla... OSB dışında yapılan yatırımlarda ise böyle bir zorunluluk yok. Bir belediye başkanı, mesleği ne olursa olsun, bu öğretmende olabilir; imamda olabilir; mimarda olabilir; hiç fark etmiyor. Belediye meclisinin aldığı kararlar ve 18 uygulamasıyla bir bölgeyi sanayi bölgesi yapıp, sanayi yapılanmasına izin verebiliyor ve bunu denetleyen bir kurum yok. Sanayi bakanlığı bunu denetleyemiyor. Sanayi bakanlığının tek denetleyebildiği, kuruluşuna izin verdiği, kanun çerçevesinde mevzuatı uygulayabildiği tek sanayi yerleşkeleri organize sanayi bölgeleridir.

Dün de bahsettik, kümelenmenin iyi örneğidir organize sanayi bölgeleri. 31 organize sanayi bölgemiz, ihtisas OSB'dir. Yani dökümcülerin, mobilyacıların olduğu, kimyacıların olduğu bir kümelenme modelidir. Evet, bilgiye ulaşım aksıyor, organize sanayi bölgesindeki yatırımcıların veri tabanı halen oluşturulamadı ve bunun için ciddi ekonomik kayıplara uğruyor OSB yatırımcıları. Ranttan bahsediyoruz. Rant her yerde var. Yani bir belediye Ankara'nın herhangi bir yerinde bir yol yapıyor; yol inşaatı yapıyor; bir bakıyoruz orada rant oluşuyor. Bundan şikayetçi olmamak lazım. Gebze'deki bir OSB'nin değeriyle Kars'taki bir OSB'nin ekonomik değerini aynı düşünmek zaten doğru olmaz. Niçin? Sanayi kültürünün olduğu, limanlara yakın olan, tedarikin kolay olduğu, mal sevkiyatının kolay olduğu yerdeki fiyatlarla, Kars'taki fiyatlarla Ankara'daki fiyatlar birbirini tutmayacaktır. Bu yapılarda da böyle, yani bina için de bu böyledir. Yeşilköy'deki bir binayla Kars'taki bir binanın rantı da birbirinden çok farklıdır. Gebze Organize Sanayi Bölgesi'ndeki arsa fiyatları şu anda 600-700 dolar civarında metre kare fiyatı; ama Ankara'daki bir OSB'de 70 liraya yatırımcı bulamıyorsunuz, Çankırı'ya gidiyorsunuz bedava diyorsunuz yine yatırımcı yok. Özellikle Türkiye'deki genel kalkınma planlarının yapılmamasından kaynaklanan, genel kalkınma planları yapılmaksızın sanayi bölgeleri oluşturmaktan kaynaklanan yanlış bizi bu noktaya getiriyor. Sanayi strateji belgesi açıklandı geçtiğimiz dönemlerde. Biz şunu bekliyorduk, organize sanayi bölgelerinin yatırım ve cazibe merkezi olacağı sanayi belgesinin ana gündem maddesi olmasını bekliyorduk ve bu hedeflerin daha çok organize sanayi bölgeleri içinde oluşmasını bekliyorduk; ama organize sanayi bölgelerini doğrudan ilgilendiren hiçbir eylem bulunmamaktadır. Yalnızca işbirliği yapılacak kurumlar arasında yer almaktadır OSB'ler. Türkiye de bir milyona yakın istihdam sağlıyor bu bölgeler. Yarattığı ekonomik hacmi tartışmaya gerek yok; bu bölgelerin özellikle desteklenmesi hatta bu bölgelere yatırım yapan firmalara pozitif ayrımcılık yapılması gerek. Sorunun muhatabı olmadığı için ben soru sormuyorum; ama eğer izin verilirse organize sanayi bölgeleri nasıl kurulur? Niçin OSB'de

yapılanma gerekmektedir, organize sanayi bölgesinin yapısal problemi nedir, kanundan kaynaklanan problemleri nedir? Bu konuda oldukça fazla deneyime sahibim. İmkân verilirse bir başka gündemde olabilir. Bu konularda daha detaylı tartışma ortamının yaratılmasını talep ediyorum, teşekkür ederim.

Sibel GÜVEN: Ben aslında bir sorudan ziyade bir açıklama yapmak istiyorum. Canan Hanım gerçekçi bir şekilde teknolojik bölgelerin geliştirilmesinde veri problemini dile getirdi. Aslında Esen çok açıkça söylemedi; ama aynı problem OSB’lerde de var ve bunun temelinde yatan nedenlerinden bir tanesini hepiniz açıkça dile getirdiniz. Bunların kurulmasına kim karar veriyor? OSB’lerde paydaşlar çok çeşitli, amaçlar çok farklıdır. Verinin gizlenmesi aslında farklı amaçlara hizmet eden başka bir şeydir. Dolayısıyla bunun çözümü ne olabilir? Türkiye’de genellikle böyle bir sorumuz hep var. Burada da var. Dün teşviklerle ilgili de aynı şey dile getirildi. Bu teşvikler neden veriliyor, o amaca uygun mu? Şimdi bu teknolojik bölgelerin kurulması özendiriliyor; fakat “amaca hizmet ediyor mu, OSB’ler gerçek anlamda yaygınlaştırılmalı mı?” gibi soruların hepsinin kökeninde bunları değerlendirmek için veri eksikliği yatıyor. Bu veri eksikliğinin benim gördüğüm kadarıyla bir şekilde düzenlemeyle ortadan kaldırılması lazım. Düzenleme derken, bunun bir yaptırım gerektirmesinden ziyade, gerçek anlamda verilerin isteyen herkese sağlanması lazım ve bu tür mevzuatta da özellikle verilerin açık olmasıyla ilgili yeni bir düzenlenmenin getirilmesi, sanıyorum çok temel konulardan bir tanesi. İleriye dönük olarak hakikaten bu teşvikler, bu tür bölgeler vs. bölgesel kalkınmaya katkıda bulunacak mı? Teşekkür ediyorum.

Necip ÖZBEY: Sibel Hocam’la Selçuk Bey’in bahsettiği konularla ilgili birkaç şey söylemek istiyorum. Biliyorsunuz, Türkiye’deki teknoloji geliştirme bölgelerinin sanayi politikalarını Sanayi Bakanlığı AR-GE Genel Müdürlüğü belirliyor. Biraz evvel Canan Hoca’nın söylediği gibi “bu verileri vermeyin” demesi doğrudur; çünkü onların arka bahçesi gibi görünüyor; ancak 2006 yıllarında ODTÜ Teknokent’in önderliğinde başlatılan Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Derneği konusundaki oluşumu yeni gerçekleştirdik. Şimdiye kadar Türkiye’deki teknoparklar arasında çok ciddi bir bilgi iletişimi ya da ortak hareket durumu yoktu. Derneğin bu boşluğu kapatması gerektiğini düşünüyoruz. Özellikle teknoparklarla ilgili istatistiksel bilgilerin bu dernek aracılığıyla daha bağımsız bir şekilde kamuoyuna sunulabileceğini düşünüyoruz, hatta yine Canan Hoca’nın bahsettiği TGB kanunu ile ilgili değişiklik konusunda da dernek oldukça aktif olarak çalışıyor. Birkaç yasada söz konusu olmaması gereken maddeler konusunda da çeşitli parti gruplarıyla görüşüldü. Onların da görüşleri alınarak yasanın çıkarılması konusunda dernek çalışmalarını sürdürüyor. Ben de derneğin sekreteryasını yürüttüğüm için süreci yakından takip ediyorum. Eğer burada başarılı olabilirsek, derneğin bu konudaki çalışmaları etkin olabilirse, bu soruların bir kısmını çözme şansını elde edeceğiz. Teşekkür ederim.

İhsan KARATAYLI: Ben ilk soru, cevap, tartışma kısmındaki “Özerk ekonomik bölgeler ne ölçüde bölgesel sanayi politikası aracı olarak işlev görmektedir?” sorusuyla ilgili bir iki yorumda bulunmak istiyorum.

OSB’lerin ilk kuruluşuna bakıldığı zaman, sayın konuşmacılar da söylediler, “Daha çok kimyasal maddeler var, çok kirli bir üretim şeklinden bahsediyoruz, apartman altında imalat yapıyoruz. Bu şekilde sanayimizin çok büyümesi mümkün değil” denilerek, OSB’lerin ilk başta İstanbul, Ankara ve diğer biraz daha büyük şehirlerde, sanayi kuruluşlarının bir bölgeden başka bir bölgeye taşınmasıyla kurulmaya başlandığını görüyoruz.

Bu yaz, özellikle çok sayıda OSB ve orada kurulmuş şirketlerle konuşma şansım oldu. Malatya, Kayseri tarzı yerlere gittiğinizde şu tür hikâyelerle karşılaşabiliyorsunuz. Bizim burada pamuk tüccarlığı yapan, al sat işiyle uğraşan kişiler, ağam gel sana OSB’de yer verelim, hem buranın arsaları yakında değerlenecek hem de seni sanayici yapalım, denerek buralara götürdüklerine dair bir sürü hikâyeler dinleme şansımız oluyor. OSB’ler belki büyük şehirlerde çevreyle ilişkili çok ciddi bir takım şeyler üzerine kurulmuş olabilir; ama endişeler nedeniyle Anadolu’ya doğru gittiğimizde sermayenin sanayiye kayması anlamında ciddi bir etkisi olduğunu da görüyoruz. Teknoparkları da benzer şeyler olarak düşünüyorum, değerlendiriyorum. Biz TTGB olarak AR-GE projelerine destekler veriyoruz. Bu teknoparklar ilk çıkmaya başladığında, değişik teknoparklardan bize gelen harcama dosyalarını alıyorduk, bunları değerlendirip uygun gördüklerimize belli bir oranda destek sağlıyorduk. Eminim TÜBİTAK da benzer şeylerle karşılaşmıştır. Bu vergi indirimleri veya vergi ödenmemesi nedeniyle çok yüksek rakamlarla bize geldiğini gördük. Çok kısa bir dönem de olsa Teknoparklar Kanunu ilk çıktığında sıkıntı yaşandı; ama bir süre sonra bütün bu sıkıntılar aşıldı. Belki hikaye bazlı gitmekte fayda var. Benim gördüğüm teknoparklarda bir sermayenin dönüşümünü sağlıyor. Baktığınız zaman biraz daha farklı bir sermaye, bu sefer akademisyenlerimizin şirketlerini kurabilecekleri bir alan sağlıyor. Bilgiyi bir şekilde ticari ortama aktarabilecek mekanizmalar olduğunu görüyoruz. Bu anlamda ciddi bir rol üstleniyor; çünkü oralarda şirket kurmuş hocalarımızla konuştuğumuz zaman, en büyük sıkıntılardan birinin şu olduğunu fark ediyoruz. Kendi akademisyen arkadaşlarının, sanayiye gittikleri için onlara negatif baktıklarını görüyoruz.

İkinci bir konu olarak da Canan Hanım bahsetti, biyoteknoloji, AR-GE gibi, bilişim gibi biraz daha eğitilmiş bir grubun yaptığı çalışmalardan bahsediyoruz. Bu kişileri normal OSB’lerde zaten çok fazla çalıştırma şansımızda yoktu. Teknoparklar gibi rant oluşturuyor; ama daha iyi ofis alanları olan, daha iyi çalışma alanları olan yerler olmasaydı, burada bulunan kişilerin iş kurma veya bu işlerle ilgili yerlere gitme şansı olmayacaktı. Bir organize sanayi bölgesinde yahut bir oto sanayi sitesinde bu kişilerin iş kurmalarını zaten beklemememiz

gerekiyordu. Zaman içerisinde ODTÜ'nün ilk başlangıçta çok yeri vardı, o kadar sıkı kriterlerle değerlendirme yapmıyordu. Bugün çok dolu olduğunu ve doğrudan belirli alanlardan gelmeyenleri kabul etmeyebildiğini görüyoruz. Biraz zaman verdiğimizde, tahmin ediyorum teknoparklarımızın kalanları da bir defa yerlerini doldurduktan sonra biraz daha seçici hale gelip, biraz daha istediğiniz alanlara yönelik kişileri, firmaları destekleyebileceklerdir. Rant, bir takım desteklerin verilmesi ne kadar geçerliydi? Belki bu rakamlar en baştan açıklansaydı, ne oluyor buralar birilerinin kazanç kapısı mı oluyor, denip bir takım engellemeler söz konusu olabilirdi. Bu anlamda belki biraz daha esnek olmakta fayda var, diye düşünüyorum. Teşekkür ediyorum.

Metin DURGUT: Eskiden olmayan bir şeyi yerleştirmeye çalışırken, işin çok pozitif yorumlarını yapmak iyi olmakla birlikte aradan 5-10 sene, 50 sene geçtikten sonra geri gidip daha ciddi analizlerin de zamanı geldiğine inanıyorum. Olamayana sahip olmakla gurur duyuyoruz; fakat bir yandan da bu tür rekabetçilik arayışını başkaları da aynı şekilde başka ülkelerde yapıyor. Onun için şu soruyu soracağım. Bir ekonomi bölgesinin bölgenin uzmanlaşmasına katkısını ölçüyor muyuz? Bunu nasıl yaparız; ama günümüzde anlamlı bir uzmanlaşmayı kastediyorum, yeni ürünleriyle, yeni teknolojileriyle bu yeni ürün ve teknolojilerin, sırf mesela sırf teknoparkların bağlı olduğu üniversitelerde 5000 tane hoca var, kafadan 5000 tane araştırmacı şeklinde bakılarak olmaz. Çok azı aslında spesifik olarak teknolojiyi profesyonelce öbür tarafa aktarabiliyor. Yerel üretim sistemleri olarak hem OSB'lerde hem teknoparklarda bazı önemli ve ilginç şeyler çıkabilir.

Türkiye elektronik devrimi de kaçırmıştır enformatik devrimi de kaçırmıştır. Eğer ileri teknoloji manasında Türkiye'de yeni teknoparklar düşünecekse, benim aklıma gelen nispeten de başarılı olduğumuz tıp, biyoteknoloji ve onun gibi geleceğin alanlarıdır. Çünkü stratejik davranış bunu gösterir. Onun için ben Türkiye'de bilişim vadisini tebessümle karşılıyorum. Sebebi çok basit, bizden bu açıdan çok daha iyi olan ve 10 yıl kadar yanılmıyorsa bir elektronik koridoru kurmaya kalkan Malezya'nın bu teşebbüsü başarısız kalmıştır. Nedeni olayı iyi yönetmemesinden, kaynak tasnifini doğru yapmamasındandır. Bu yüzden şu soruyu sormak yanlış olmaz. Eğer yeni ürün ve teknolojilerle en azından bir program içinde bölgenin uzmanlığına katkıda bulunacaksa, bunun çok ilginç bir katkısı o grup içerisindeki yeni teknoloji tabanlı, firmaların oranının %10'u-%15'i geçmesini isterim; ancak ondan sonra üniversitenin uzmanlarının orada sahiden dışarıdan gelen sanayiciyle bir diyaloga girdiğinin kanıtı olur. Bu kanıt, bütün dünyada da bu şekilde kullanılıyor.

Eren İNCİ: Şu anda pek gündemde değil; ama bundan 50 yıl sonra geri dönüşümü çok zor olacak bir problem var. İhsan Bey de biraz bahsettiler, acaba biz OSB'lerin şehirlere ne kadar uzak olmasına izin veriyoruz? İkinci olarak,

ihisas OSB'ler olması durumunda belirli sektörlerle OSB'lerin ne kadarının o bölgede konsantrasyon yapabilmesine izin veriyoruz ve bu tip OSB'lerin etrafında yerleşim yerlerinin ve eğitim kurumlarının kurulmasına dair bir düzenleme var mıdır?

Ferhan GEZİCİ: Ben aslında iki sunuştan bir şeyler çıkararak gitmeye çalışacağım. Birinci sunuş, OSB yatırımlarının sanki gelecekte İç Anadolu'da yoğunlaşacağı gibi bir şey çıktı. Öyle bir ipucu verdi. Canan Hanım'ın sunuşunda ise, özellikle Ankara'nın teknoloji geliştirme merkezleri açısından bir odak olması ve tartışmalar olsa da Ankara'nın bir bilişim merkezi olması ön plana çıktı. Bu iki veri, Türkiye'nin ekonomik coğrafyasında bir takım değişikliklerin işareti olabilir mi, sorusunu aklıma getirdi. Ama bir yandan da teknoloji geliştirme bölgelerinin insan sermayesinin çok önemli olduğu yatırımlar olduğunu ve bunun için de gelişmiş bölgeleri tercih ettiğini görüyoruz. Dolayısıyla böyle bir yapının, bu dengesizliği, var olan bölgeler arası dengesizlikler açısından olumsuz yönde etkileyebileceği gibi bir durum da karşımıza çıkabiliyor. Bu nedenle teknoloji geliştirme bölgelerinin yerel bölgesel ekonomiyi canlandırma anlamındaki beklentilerinin yine gelişmiş bölgeler lehine bir durum ortaya çıkardığını söylemek mümkündür. Bunu da aslında İlhan Hoca'nın parmak bastığı bir şeyle tamamlamak mümkün, teknoloji geliştirme bölgelerinin, yine bilginin ticarileşmesi boyutuyla bölgeler arası dengesizliklerin azalması anlamında beklenen yayılma etkilerinin gerçekleşmesinde ortaya çıkacak sorunlar olacaktır.

Nuri YAVAN: OSB ile kümelenme ilişkisi arasında biraz önce Hüseyin Bey'in de üzerinde durduğu, çok sık gündeme getirilen bir şey var. Biz literatürden biliyoruz ki Türkiye'de her OSB bir kümeyi teşkil etmez. Evet, bazı OSB'ler vardır, mesela siz 31 ihtisas OSB olduğunu söylediniz. Bunlar için belki küme niteliği konusunda konuşulabilir bunlar üzerine veya Türkiye'de büyük organize sanayi bölgeleri var. Örneğin, OSTİM örneğinde olduğu gibi burada farklı kümelerden bahsedilebilir; ama biz şunu biliyoruz ki Anadolu'da birçok OSB var ve bu OSB'lerde belirli sektörlerde sadece birkaç firma var. Bu firmalarda eğer biz Türkiye'deki bütün OSB'lerin büyük bir kısmını, her birisini bir küme olarak tanımlama gibi bir eğilimimiz olursa gerçek anlamda küme kavramının içerisini boşaltmış oluyoruz. Dolayısıyla bu konuya çok dikkatle yaklaşmamız lazım. Sık yapılan bir yanlışlık olduğunu düşünüyorum. Belki tartışılması gerekiyor. Küme kavramı, kümelenme mevzusu ile OSB bölgeleri arasında ilişki kurulabilir; ama her bir organize sanayi bölgesini küme olarak tanımlamak, küme olduğunu söylemek önemli bir yanılgıya işaret ediyor. Dolayısıyla ben bu konunun öğleden sonraki oturumda da tartışılması gerektiğini düşünüyorum.

Bir başka husus, biraz önce Ferhan Hoca'nın söylediği gibi, gelecekte İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Esen Bey çok güzel gösterdi,

Türkiye'nin en büyük organize sanayi bölgeleri olacaklar. Oysa belki Hüseyin Bey bu bilgiyi biliyordur veya konuşmacı hocalarım biliyordur. Türkiye'de OSB'lerin ne kadarı dolu? Benim bildiğim kadarıyla Doğu ve Güneydoğu'da çok büyük oranda boşluk var. Şimdi eğer biz planladığımız OSB'ler, özellikle de Güneydoğu'dakiler çok önemli bir yere sahip olacaksa, bu büyük bir kaynak israfı değil mi? Buraları nasıl dolduracağız? Zaten hali hazır olanı dolduramıyoruz; ama bu planladıklarımızla beraber buradakilerin sayısı neredeyse batıyı geçecek. Bu acaba biraz her yere bir OSB yapma isteğinden mi kaynaklanıyor? Böyle bir enflasyon mu söz konusu? Bu konuda Hüseyin Bey belki veya konuşmacı hocalarımız bizi aydınlatabilir. Bu konuya dikkat çekmek istedim.

Bir de son nokta olarak, Ferhan Hoca'nın söylediği şeyi ben çok önemsiyorum. Aynı şekilde dün İlhan Hocam da işaret etti. Şimdi bölgesel kalkınma perspektifinden yaklaştığımız zaman sanıyorum bizim biraz beklentilerimizi minimize ederek olaya başlamamız gerekiyor. Neden? Mesela eğer teknoloji geliştirme bölgelerini bölgesel eşitsizlikleri azaltmada bir araç olarak görüyorsak, Ankara'nın doğusunda sadece iki tane yerde teknoloji geliştirme bölgesi, teknopark var. Biliyoruz ki %90-95'i batı bölgelerinde ve ben de aynı kanaatteyim Ferhan Hocamla. Biz teknoloji geliştirme bölgelerini yerel anlamda çok önemli aktör olarak görebiliriz, yerel ekonomik kalkınma bağlamında önemlidir bu bölgeler. Türkiye'nin geleceği için de önemsenmeli; ama bunu bir bölgesel kalkınma aracı olarak görmek ne kadar mümkün? Her ne kadar şu anda doğum aşamasında olsa da eşitsizlikleri arttırıcı bir etkiye sahipmiş gibi bir görüntü var. Dolayısıyla teknoparkları bu anlamda bölgesel kalkınma ve bölgesel eşitsizlikleri azaltma konusunda bir araç olarak görmenin çok mümkün olmadığını düşünüyorum. Bu konuyu vurgulamak istedim. O yüzden çünkü İlhan Hoca'nın sözüne atfen beklentilerimizi azaltıp, biraz daha düşük düzeyde koyup eğer başarılı olursa bundan mutluluk duymamız gerektiği gibi bir sonuç çıkarıyorum.

Mustafa FAZLIOĞLU: Aslında Nuri Bey'in görüşlerine tamamen katılıyorum. Orada ciddi bir sorun var. OSB'lerin küme modeline dönüştürülmesinde ciddi bir hata yapılabilir; çünkü OSB'lerde sektörel olarak firmaların farklılaşması özellikle Anadolu'ya çıktığınızda bir anlamda problem yaratıyor. Yani üç tane gıdacınız var, iki tane tekstilciniz var, bir tane bilgisayarınız var. Çok farklı sektörlerde o OSB'ye gittiğinizde katma değeri yüksek hizmet verebilme şansı yok. Sadece yatay olarak bazı hizmetler verilebiliyor, onların da firmalara etkileri hakikaten çok sınırlı oluyor. Bu OSB'lerin hatası değil, ciddi bir problem o anlamda. Esen Bey'in deneyimi nedir? İhtisas OSB'leri açısından bir karşılaştırma imkânı oldu mu? Genel OSB'ler ile ihtisas OSB'leri arasında bir karşılaştırma yapma şansı olabilir mi? İsmi ihtisas OSB'si olan OSB'lerin çok fazla olduğunu zannetmiyorum.

İkinci olarak, teknoparklarla ilgili Canan Hocam'a bir sorum olacak. Ankara'daki teknopark deneyimi çok önemliydi, söylediğiniz gibi belli bir işlevi de yerine getirdi. Artık yazılım ve bilgi teknolojileri konusunda Ankara bir söz sahibi oldu. Bunda da ODTÜ ve diğer teknoparkların rolü çok büyük oldu. Eğer diğer taraflar bu bilgi teknolojilerini kopyalamaya başlarsa, yani aynı sektörlerle devam ederse orada bir sıkıntı olacağını düşünüyorum. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz? Veya diğer bölgeler de kendi rekabet güçlerinin olduğu sektörlerle yoğunlaşsa, örneğin tekstil sektörünün kumaş tasarımında yeni ürün tasarımında yoğunlaşabilen firmaların koleksiyon üretebildikleri bir teknoloji geliştirme bölgesi olsa ya da gıda sektöründe benzer bir TGB olsa... Buna nasıl bakıyorsunuz, böyle bir girişim olduğunu biliyor musunuz? Onu merak etmiştim aksi takdirde özellikle Türkiye'nin doğusundaki TGB'ler de OSB'lerin sıkıntılarıyla karşılaşma durumunda kalacaklar mı? Bir TGB'nin içinde farklı sektördeki girişimcilerin bulunması potansiyel bir risk oluşturacak mı?

Son olarak da TEKMER'lerden bahsettiniz. Onlar başarılı bir örnekti. TGB'ler ile TEKMER'ler birbirini tamamlıyor diye düşünüyorum. Yalnız KOSGEB'in son dönem bir politika değişikliği oldu. TEKMER'lerin statüsü değişti. Buna nasıl bakıyorsunuz? Sizin yorumunuzu çok merak ediyorum.

Ayda ERAYDIN: Ben de iki noktayı gündeme getirmek istiyorum. Belki daha önce de tartışıldı; ama vurgulanmasında yarar var. Bunlardan bir tanesi, bizim bu iki araçta da aslında belirli sanayi politikaları ve bölgesel geliştirme politikaları için tanımladığımız OSB'ler ve teknoloji geliştirme merkezleri konusunda başlangıçta aslında çok büyük beklentilerle yola çıkıyoruz. 1962'den bu yana bunlardan hem sanayinin geliştirilmesine hem sanayinin teknolojik ilerlemesine hem kentlerde doğru yerlerde gelişmesine hem tarım topraklarının gitmesinin önlenmesine hem küçük sanayiye ve orta büyüklükteki sanayiye yönelik birtakım olanaklar sağlayarak bunların hızla büyümesini bekliyoruz. Yani aslında öyle bir şey ki tanımladığımız bu araçları bir yerde her derde deva gibi görüp, o kadar yüksek bir beklenti düzeyiyle başlıyoruz ki o zaman bir yerde amaçlarda da bir takım belirsizlikler ortaya çıkıyor. Şimdi organize sanayi bölgelerinin en başından beri bu yer seçimleriyle çok yakından ilgilendiğim için biliyorum. Kamu diyor ki benim en az yatırımla organize sanayi bölgesini geliştirmem lazım. Onun için nerede kamu arazisi varsa aslında kentin neresinde olup olmadığı çok önemli olmadan pek çok organize sanayi bölgesi için yer seçimi yapıldı. Şimdi bunlar kente ne getiriyor, ne götürüyor? Onlar da çok fazla irdelenmedi. Nitekim organize sanayi bölgeleri ile kentler düzensiz sanayiyle de doldular. Bir araçla siz her şeyi sağlayamazsınız, eğer sağlayabildiğinizi düşünüyorsanız, bunda bir takım yerlerde başarısızlık söz konusu olacaktır. Bunun için aslında amaç fonksiyonunun çok iyi tanımlanması lazım. Şimdi doğudaki birçok organize sanayi bölgesi boş olabilir; ama siz acaba verimlilik mi, verimli kullanım mı istiyorsunuz yoksa en azından bazı sanayilere olanak mı

sağlamak istiyorsunuz? O zaman sizin değerlendirmeniz çok farklı olabilir. Onun için değişik yerlerde bu tür araçlarda aslında yöreye özgü birtakım amaç fonksiyonlarının da çeşitlenmesi lazım ve değerlendirmeniz başarılı mı başarısız mı, bunun üzerinden yapmamız gerekiyor; çünkü nereden baktığınıza bağlı olarak Türkiye'deki bu iki aracın deneyimi çok da başarılı görülebilir. Aynı şekilde çok başarısız da görülebilir. Bu nedenle beklenti düzeyimizi netleştirmemiz ve bundan neyi amaçladığımızı net olarak ortaya koymamız gerektiğini düşünüyorum. Türkiye'de araçlar çok büyük bir beklenti düzeyiyle ortaya sunuyor ve ondan sonra da bir takım hayal kırıklıkları gündeme gelebiliyor.

İkinci noktada belirli sektörlerin belirli ihtisas organize sanayi bölgeleri veya teknoparklarda da belirli uzmanlaşmanın sağlanması konusunda biraz daha özenli ve dikkatli olunması gerektiğini düşünüyorum; çünkü bizim yaptığımız çalışmalarda da mesela belirli alanlarda, diyelim tekstilde bir kümelenme var. Bir organize sanayi bölgesinde belirli bir sektörde yığılma var; ama ayrıntılı olarak yaptığınız zaman bunların yapıları birbirlerine çok benzer olduğu için ilişkinin hiç olmadığını görebiliyorsunuz. Birbirini tamamlamıyor; çünkü Türkiye'de sanayiyle uğraşanlar bilir, bir başarıyı taklit etme durumu var. Belki Kahramanmaraş örneği en iyi örneklerden biri: Bir iplik fabrikası başarılı oluyor 39 tanesi daha iplik fabrikası oluyor. Bir ipliğin iplikle beraber olmasının aslında verimlilik açısından o kadar da yararı yok. Onun için mekânsal birlikleri konuşurken, acaba bu mekânsal birliktelikler işlevsel birlikteliklere yol açıyor mu, açmıyor mu meselesini de gündeme getirerek tartışmakta yarar olduğunu düşünüyorum.

Tartışmacı: Organize sanayi bölgeleri kümelenmenin iyi örnekleri olabilir, diye söyledim; çünkü ana sektörlerin olmadığı yerlerde kümelenmeyi sağlamak çok da mümkün gözüküyor günümüzde. Yani siz ana sektörün olmadığı yerde hangi sektörle neyin etrafında kümeleyeceksiniz? Bir kümelenme modası başladı Türkiye'de; ama bu ne kadar başarılı olacak merakla bekliyorum. Organize sanayi bölgelerinin, kuruluşu itibarıyla sanayi bakanlığının izni olmadan, 22 tane devlet kurumu onaylamadan, beş tane ya da altı tane organizasyondan ikisinin bir araya gelerek müracaatı olmaksızın kurulması mümkün değil. Yani sanayi odaları, sanayi ticaret odaları, belediyeler, sivil toplum örgütleri ya da iş adamları dernekleri (eski kanundaydı, yeni kanunda çıkarıldı), sanayi kooperatifleri, özel idareler ya da valilikler... Bunlardan iki tanesi bir araya gelerek organize sanayi bölgesi kuruluş müracaatı yapabiliyor. Ondan sonra Sanayi Bakanlığı yer seçim aşamaları, 22 devlet kurumunun bu yerin uygunluğunu onaylaması... Beraberinde o bölgedeki yatırımcıların, varsa yer seçimi yapılan bölge içerisindeki hazine arazilerinin OSB'lere tahsisi, yoksa o bölgedeki yatırım yapacak firmaların kendi kaynaklarıyla kamulaştırma yapmaları, alt yapılarını yapmaları ve üst yapı aşamasına gelmeleri... Süreç böyle işliyor Türkiye'de. Belki yanlış örnekleri var. Mesela Afyon'da yedi tane organize

sanayi bölgesi var, bir tanesi dolu. Niye? Afyon'daki her ilçeden bir milletvekili gelmiş parlamentoya ve her gelen milletvekili "benim ilçemde OSB olsun" demiş. Öbür taraftan bakıyorsunuz Ankara'da merkezi yönetim 50 yıllık kalkınma planında diyor ki biz Ankara'da Malı köyü bölgesini sanayi bölgesi ilan edelim, 4500 hektarlık bir alan, orada dört tane organize sanayi bölgesi oluştu; ama bir taraftan da münferit sanayi yapılanmasına izin veriyorsunuz. Diğer taraftan da özel teşvikler çıkarıldığında Ankara'yı teşvik kapsamı dışına atıyorsunuz, organize sanayi bölgelerini teşvik kapsamı dışına atıyorsunuz. Yani yanlış sanayi politikalarıyla doğru sanayileşme yapmak çok mümkün değildir. Türkiye'de 263 tane organize sanayi bölgesi var. Bunun 148 tanesinde bir ve birden fazla yapılanma var. Türkiye'deki organize sanayi bölgelerinin yaklaşık %57'si işletme aşamasına gelmiş durumda, kabaca %50'si boş; ama bunların %50'sinin boş olması demek organize sanayi bölgesi örgütlenmesinin yanlış olduğu anlamına gelmiyor. Siz bölgesel ihtiyaçlarına göre, bölgesel üstünlüklerine göre alan belirleyebiliyorsanız orada doğru örgütlenme yaparsınız. Yani doğuda makine imalat sektörüne ilişkin bir OSB kurarsanız, burada şanslı olma şansınız yok; ama bir tarım OSB'si kurabilerseniz, bir hayvancılık OSB'si kurabilerseniz, burada başarıya ulaşma şansınız yüksek. Onun için uygulanmış bir gerçek var. Yani 40 yıldır ya da 50 yıldır uygulanmış, eksikliklerini ya da üstünlüklerini az çok görebildiğimiz bir uygulama OSB'ler.

Ben kümelenme çalışmalarına gerek yoktur, organize sanayi bölgesi yeterlidir, demiyorum. Organize sanayi bölgesi kümelenmenin iyi örneği olabilir. Ana sektörleri OSB içinde yapılandırırsınız. Bu ana sektör otomotivle ilgili olabilir, bu ana sektör uçakla ilgili olabilir. Onun etrafındaki firmaları da kümellersiniz. Hocamın dediği gibi bir kümelenme içinde aynı işi yapan birden fazla firmanın olması o kümelenme çalışmasının başarıya gitmesini engelliyor. OSTİM bir örnek, belki Orhan Bey, OSTİM'de yapılan kümelenmeyle ilgili bilgi verecektir.

Bir de organize sanayi bölgelerinde ıslah OSB dediğimiz model var. Yani Türkiye 'de özellikle küçük sanayi sitelerinin bir araya gelerek oluşturduğu, oradaki yatırımcıların ya da üreticilerin devletin bir takım teşvik ve desteklerinden faydalanması için ve beraberinde "hiç olmazsa, olabildiği kadar zaptı rapt altına alalım, olabildiğince organize sanayi bölgesi ruhuna uyduralım" diye ilan edilmiş küçük sanayi bölgelerinden oluşmuş organize sanayi bölgeleri var. Genel OSB yapılanmasıyla bunu karşılaştırmak pek doğru değil. Bir Gebze ile, Çerkezköy ile, Manisa'yla, Mersin ile mukayese edemezsiniz. O, özel bir amaç için yapılmış, bir organize sanayi bölgesidir.

Biraz evvel bahsettiğim gibi OSB'lerin kanundan ve yönetimden kaynaklanan birçok yapısal sıkıntıları var. Türkiye'deki organize sanayi bölgelerinin büyük kısmını ticaret sermayesi yönetiyor. Yani OSB ile hiç ilgisi olmayan, organize sanayi bölgesinde yatırımı olmayan kişiler yönetiyor.

Örnekeleyecek olursak ben Ankara Sanayi Odası'nın meclis üyesiyim. Ankara Sanayi Odası'nın iki tane organize sanayi bölgesi var Ankara'da. Bir Sincan OSB, bir de ASO 2-3. Ben meclis üyesi olduğum için o iki OSB'nin de müteşebbis heyet üyesiyim. Altmış tane meclis üyesinin Sincan'da yatırımı yok, yine yetmiş tanesinin de Malı Köy ASO2-3'te yatırımı yok, yani bölgeyle uzaktan yakından ilgisi olmayan bir grup o bölgenin kararlarını veriyor. Nitekim Türkiye'deki organize sanayi bölgelerinin büyük kısmında bu böyledir. Ankara Sanayi Odası ile Ankara Ticaret Odası ayrı. Biz üretici olduğumuz için oradaki insanların sıkıntılarını az çok biliyoruz. Birtakım kararları orada yatırımı olanları bırakıyoruz, onların önerisi çerçevesinde karar alıyoruz. Bu ticaret, sanayi odalarının birlikte olduğu bölgelerde çok vahim durumdur. Bir an düşündüğümüzde Ankara'da Sanayi Odası'nın yaklaşık 4500 üyesi var. Ankara Ticaret Odası'nın 45000 üyesi var. Bu iki yapıyı aynı çatı altında düşündüğünüz zaman sanayici burada azınlıkta, azınlıktaki bir sanayici kendisiyle ilgili kararlara hükmedemiyor. Bu yetmiyormuş gibi son kanun değişikliğinde TOBB'un kurduğu 8 tane organize sanayi bölgesinin TOBB izin vermediği sürece genel kurul yapma hakkı elinden alındı. Yani ben kurdum, bu OSB batana kadar yönetimini ben yöneteceğim, ben belirleyeceğim.

Şimdi yapısal sorunlara pek fazla girmek istemiyorum; ama OSB'ler yaşanmış bir gerçek; üzerinde konuşabileceğimiz, tartışabileceğimiz, başarısızlıklarını bir kenara koyabileceğimiz önemli bir gerçek. OSB'ler çok ciddi bir ülke kaynağı ve bunların iyileştirilebilmesi lazım. Bu kaynak ister devletin ister sanayicinin olsun hiç fark etmez, sonuçta kaynak ülke kaynağıdır. Bu ülke kaynağı, hem altyapı yatırımı olarak hem de arıtma yatırımı olarak organize sanayi bölgelerine yapılmış vaziyette. Kamuoyu zaten birçok şeyi sorgulamıyor, yani "benden aldığınız vergilerle buralara alt yapı yatırımı mı yaptınız, bunlar ne oluyor" diye. Zaten bunu sorgulama kültürümüz yok bizim. Keşke kamuoyu tarafından sorgulanabilse. Arkadaş benden aldığın vergiyle bu yatırımları yaptın; bunu işler hale getirmiyorsun? Niçin bu kadar yatırımı yapılmış bölgeleri, sanayi strateji belgesine ana unsur olarak koymuyorsun? Burayı geliştireceğim, sanayi yapılanmaları, planlı sanayileşmenin dışında yaptırmayacağım maddesini niye koymuyorsun? Niçin hiçbir yetkinliği, etkinliği olmayan belediyelerin, mesleki bilgisi olmayan bir kısım belediyelerin kendi keyiflerine göre sanayi bölgeleri oluşturmalarına izin veriyorsun?

Bölgesel kaymalardan bahsediyoruz. Bölgesel kaymaların ana nedenlerinden bir tanesi, uygulanan teşvik politikalarının yanlışlığıdır. Siz Adana'yı teşvik kapsamı dışında bırakıyorsunuz. Osmaniye teşvik kapsamındadır. Adana'daki fabrikalar söküldü, Osmaniye'ye kaydı. Siz İzmir'i teşvik kapsamı içine sokmuyorsunuz; ama Manisa teşvik kapsamında. Aradaki mesafe ne kadar? 45 km. İzmir'deki fabrikalar söküldü, Manisa'ya gidiyor. Bunlar çok önemli ekonomik gaflar aslında. Ankara teşvik kapsamı dışında kaldı. Bir taraftan 4500

hektarlık bir bölgeyi sanayi bölgesi ilan ediyorsunuz; ama sırf devlet kurumları Ankara'da olması sebebiyle, Ankara'nın ödediği vergi miktarı arttı, diye Ankara'yı teşvik kapsamı dışına çıkarıyorsunuz. Peki, sanayici nasıl yatırım yapacak? Dünyada kendi sanayisini desteklemeyen ülke yok. Örneği var mı dünyada? Amerika'da NASA denen bir kurum var değil mi? Amerika'nın bütçesinin yüzde kaçını alıyor biliyor musunuz? Peki, NASA ticari bir kurum mu? Hayır. Amerika'da toplanan vergilerle beslenen, o vergilerle teknoloji üretsin, AR-GE yapsın, yenilikçi ürün geliştirsın diye kurulmuş bir teşkilat. Peki, sağladığı ticari kaynak ne NASA'nın? Giydiğimiz ayakkabıdan, kullandığımız telefona kadar orada geliştirildi hepsi. Onun için devletin muhakkak AR-GE'ye pay ayırması, özel destek vermesi ve AR-GE yatırımlarını artırabilmesi lazım.

Biraz da üniversite sanayi işbirliğine değinmek istiyorum. Ben anlayamıyorum. Türkiye'de her yerde bir de bu moda var. Üniversite sanayi işbirliği var. Üniversitedeki entelektüel bilginin sanayiye aktarılması lazım, sanayideki pratik bilginin de üniversiteye aktarılması lazım; ama ne yazık ki bunu belki tek uygulamaya çalışan TOBB Üniversitesi. O da daha çok burslu öğrencilerini sanayiye sokabiliyor, niye? Çünkü burslu öğrenci çaresiz, kendi zekasından ötürü burs kazanmış. Okul tarafından da imkân verilmiş. O işi öğrenmekten başka çaresi olmayan, o işte başarılı olmaktan başka çaresi olmayan öğrenci, onun için burslu öğrenciler yılın altı ayı sanayide çalışıyor, emek veriyor, pratik yapmaya çalışıyor, işin içine girmeye çalışıyor; ama Türkiye 'de buna benzer örnek çok az. Bir ODTÜ'yle OSTİM'in üniversite sanayi işbirliği ne kadar? ODTÜ kendi öğrenci kaynağının pratik yapmasına ne kadar izin veriyor? Tartışılır. ODTÜ kendi entelektüel bilgisini ne kadar sanayiye aktarabildiğini savunuyor? Bu da tartışılır. Yani sonuç itibarıyla şuraya gelmek istiyorum. Bir defa Türkiye'de genel kalkınma politikalarının yapılması lazım ve ona bağlı olarak sanayi politikalarının, üretim politikalarının belirlenmesi lazım. Bu üretim ne? İnsan üretimi, mal üretimi, hizmet üretimi... Sıralayabiliriz aşağıya. Her konudaki kalitemiz giderek bozuluyor. Mal üretiminde kalitemiz bozuluyor. Bizim şu anki ana politikamız ihracata dayalı politika. Bizim üretimimizdeki ana girdi malzeme ithal malzeme, makine imalat sektöründe bu %74-%76, kimya sektöründe %100 ve sektörlerle göre farklılık arz ediyor. Girdisinde, ana girdisinde ya da ana üretiminde %60'ın altında ithal malzeme kullanan sektör yok. Şimdi bunu geniş çerçevede ele almak lazım. Bir defa bizim üretimi ana politika haline getirmemiz lazım. Her konuda sporda, sağlıkta, insanda, malda üretim... Bu ana politika olmadan diğer şeylerle başarılı olmak mümkün değil. Ana siyasetin de bu çerçevede şekillenmesi gerek. Onun için OSB'ler istenirse kümelenmenin iyi modelleri olabilir. Ana sektörler organize sanayi bölgelerine kurulabilir. %50'si boş olan organize sanayi bölgelerine yatırım özendirilebilir. Kaçak yapılaşma, mevzuatlara aykırı yapılaşma istenirse önlenilebilir. İstenirse belediyelerden 18 uygulamasıyla sanayi bölgesi yapma yetkisi kaldırılabilir; ama bu istenirse olur ve bu üretime dayalı politikalar güdülürse olur. Bunu yapmazsak, havanda su

döveriz. İki adım öne gidiyoruz, OSB'ler çıkıyor öne, hadi vazgeçtim deyip iki adım geri gidiyoruz, kümelenmeyi getiriyoruz ön plana. Peki, sonraki argüman ne olacak? Bu, ülke kaynaklarının boşa ziyan edilmesi anlamına gelir. Ve bunun hesabını bu salonda oturan öğrenci arkadaşlarımızın, kamuoyunun sorgulaması gerek, sorgulayın. Lütfen sorgulayın.

Tartışmacı: Madem böyle ciddi yönde tartışma başladı, ben Ayda Hanım'ın gündeme getirdiği konuya bir öneriyle girmek istiyorum. Soru kopyacılık. Birbirinin tamamen kopyası olan kuruluşlar acaba sadece bize mi ait? Doğrudur bu, Türkiye 'de birbirlerine zarar veren, pazarları tahrip eden şekilde oluyor. Bu bir gerçek. Farklılaşmaya gitmiyor; ama temelde ilke olarak benzerler ilişki kuramaz, iş birliği yapamaz, diye bir şey yok. Çok sıkı rakipler ilginç olarak çok sıkı işbirliğine de girebilir. Bu basit bir konu değildir. Tamamlayıcı, alış satış ilişkilerinde olanlara göre daha zordur. Asıl ustalık da burada başlıyor. Ben kopyacı taklidin, yaratıcı, farklılaştırıcı taklide dönüşmemesini, "taklit kapını sendromu" olarak tanımlamak istiyorum. Zaman zaman aramızda da tartışıyoruz. Ben esas olarak bunun tartışılmasını istiyorum. Öğrenmenin ilk adımı, hele bizim gibi ötekileri izleyen ülkeler için gayet bir taklittir, bunda bir şey yok. Başkasının ürettiği bilgi ve beceriyi elbette taklitte başlayacağız. En gelişmişler bile buna başvurur. Bunun çok basit kültürel, yerel vs. özellik olduğuna da inanmıyorum. O kadar basit değil; çünkü rahatlıkla ummadığınız yerlerde bunun aşıldığı dönemler var. İçsel ve dışsal faktörler oluyor. Ben açıkçası buradaki katılımcılardan bunu ciddi olarak sorgulama faaliyetine yahut da organizasyonuna girmemizi istiyorum.

Gülnaz KARAOSMANOĞLU: Dünden beri bütün oturumların sonunda iki sözcük kafamda dolaşıp duruyor. Kehanet ve rekabet matematiği, hatta kendi kendime obsesif mi oldun sen, diye düşünmeye başladım. Çünkü bütün bu konuşmalardan sonra her şeyi buna bağlamaya başladım. Hocam bir önceki konuşmasında da söylemişti. Şimdi de aslında buna biraz vurgu yaptı. Kehanetlerimiz eksik, diye düşünüyorum. Ankara'da bilişim vadisi olacak mı, falanca yerde ihtisas OSB'leri kurulmalı mı, var olan ihtisas sanayi bölgesi yaşayacak mı? Bu soruların hepsi kehanetle ilgilidir. Kehanetten derken araştırmalara, uzman görüşlerine oturtulmuş, sektörlerin gelecekleri, yükselen eğilimler ve bu eğilimlerin Türkiye coğrafyası üzerinde doğru konumlandırılmasından ve rekabet matematiğinden bahsediyorum.

Bu kehanete yeniden döneceğim; çünkü stratejik planla ilgili olduğunu düşünüyorum ancak ondan önce Esen Bey'le ilgili aldığım notlar vardı. Esen Bey bir endişesinden bahsetti. Bölge müdürünü sanayiciler seçiyor ve yetkiyi bölge müdürü ve sanayiciler kullanıyor diye. Yetkiyi yönetim kurulu kullanıyor organize sanayi bölgelerinde. Bölge müdürü sadece bir operatör, dolayısıyla çok endişelenmeye mahal yok diye düşünüyorum. Eğer bu sizin için çok çalışılması

gereken özel bir derse yanlış da algılamış olabilirim. Yönetim kurulu kullanıyor. Yönetim kurulları da biliyorsunuz genel kurullarla seçiliyor. Dolayısıyla yetki çok büyük problem değil, diye düşünüyorum. Bölge müdürünün vasıfları organize sanayi bölgesi yasasında, yönetmeliğinde belirlenmiş her önünüze geleni seçemiyorsunuz. İmar müdürü belirlenmiş, ona göre operatörleri, operasyonları seçiyorsunuz; ama genel olarak yetki yürütme kurulunda ve sanayicilerden oluşuyor, bunu açıklamak istedim.

Organize sanayi bölgesinin sanayileşme politikası desteklenmeli mi, konusunu bence artık tartışmalıyız diye düşünüyorum. Sayın Michael Taylor da dün verdiği örneklerde, mesafe yakınlık, bir arada olmak kavramlarının ortaklaşa rekabet için çok önemli olduğunu artık mekânsal yakınlığın rekabette önemli belirleyici olduğunu dünyadaki örnekler gösterdi. Biz kendi OSTİM örneğinde bunu görüyoruz ve böyle de olduğuna inanıyoruz. Canan Hoca'nın Singapur'da vermiş olduğu örnek, kendisi teknoparklarla ilgili söyledi; ama etrafında muhtemelen biyomedikalle ilgili sanayinin, bununla ilgili insan gücünün, insan gücünü besleyen başka şeylerinde gelişmiş olduğunu tahmin etmek için Michael Taylor olmaya gerek yok, demek istiyorum. Artık iki kere iki dört dolayısıyla adı organize sanayi bölgesi midir başka bir şey midir? Burası önemli değil, nasıl yönetildiği de çok fazla önemli değil; ama yakınlıkları önemsemeliyiz diye düşünüyorum. Nuri Hoca'nın söylediği doğruyla batıdaki şeyler tesadüf değil. Orada teknoparkların az olması, organize sanayi bölgelerin az olması, teknoparkların ve organize sanayi bölgelerinin otobanlar üzerinde yerleşmiş olması, bunlar tesadüf değil. Bu oturumla ilgili bunları belirtmek istedim.

Yeniden kehanete dönmek istiyorum. Dün kamunun rolü ne olmalı sorusu soruldu, tartışıldı. Kehanet olmalı, yani dediğim gibi dünyada hangi sektörler nereye doğru gidiyor, biz hangilerini hangi treni kaçırdık? Metin Hoca'nın söylediği gibi elektronik treni mi kaçırdık. Kendi ihtiyacımızı karşılayacak kadar, savunma açısından gerekli zamanlarda kullanacak kadar geliştireceğiz; ama rekabet avantajlarımız açısından bakmalı, bunu biri yönetmeli, bu da kamudan, devletten başkası olamazmış gibi geliyor bana. Hemen konuyu stratejik plana bağlamak istiyorum. Dün Selçuk Hoca'mla da paylaştık. Sanayi stratejisine baktığımız zaman, iyi bir ders notu gibi duruyor. Dünya'da ne tür uygulamalar yapılmış ve bu konuda ne yapılabilir? Hepsine baktığınızda geçmişin iyi bir şekilde toparlaması, hafızası; fakat kehaneti eksik. Kehaneti eksikse bu yönden stratejik bir değer taşıyor, diye düşünüyorum. Kamunun en önemli görevi ki ancak bunu yaparsa bölgesel kalkınma ajansları çalışabilir. Bölgesel kalkınma ajansları bölgesel kalkınma yapıyor; ama her biri, her sektörün geleceği üzerine değerlendirme yapabileceği sektörün eğilimini yakalasa bile kendi bölgesi bu konuda ne kadar avantajlı? Her bir kalkınma ajansı bunu değerlendiremez. Dolayısıyla birileri bunu bize söylemeli, bunu Koç grubu, Sabancı grubu gibi özel şirketler kendi yatırımları için çok iyi bir biçimde

yapıyorlar; fakat devletle ilgili bu tür yatırımları gerçekleştirmek için bu tür kehanet gerekiyor - başlayın, çok literatürden olmadıysa; ama en iyi bu anlatıyor. Birilerinin bu kehanetleri bize yapması gerekiyor. Üzerinde de en çok zorluk çektiğimiz konu buydu. Kamu, bu kehanet makamını belirlemeli ve bilgi aşağı doğru yaygınlaşmalıdır. O zaman bölgesel kalkınma planları anlam kazanacaktır, o zaman kalkınma ajansları daha cesur olacaktır diye düşünüyorum.

Emin DEDEOĞLU: Açık söylemek gerekirse çok tatmin edici bir tartışma oldu. Aşağı yukarı hem buradaki soruların hem de bunun dışındaki soruların önemli bir kısmını tartıştık diye düşünüyorum. Her soruya cevap bulmak böyle bir ortamda mümkün değil; ama en azından bu soruların sorulmuş olması bile yeterli. Benim bu tartışmadan çıkardığım bazı şeyler var. Dünkü tartışmanın da verileriyle nihai bir değerlendirme yapmak istiyorum.

Bir kere kamunun sanayiye, kalkınmaya ya da bölgesel kalkınmaya müdahalesi hem teorik olarak hem araçları itibariyle ciddi bir değişim gösteriyor. Eskiden kamu daha doğrudan, hem kendisi üretici olarak hem girişimci olarak yer alırken, şimdi daha kolaylaştırıcı, birleştirici, ortam yaratıcı bir rol üstleniyor. İkinci olarak, bugünkü konuya gelsek, OSB'ler hangi dünyanın araçlarıdır? Yani geçmişin araçları mı, kamunun doğrudan bir şekilde müdahale araçları mı, bugünün araçları mı? Bir taraftan bakarsanız geçmişin araçlarıdır. Doğrudan bir kamusal müdahale var bir alana ya da bir bölgeye ya da bir sektöre yönelik olarak ihtisas OSB'lerinde. Ama diğer taraftan da bakarsanız bugünün aracıdır; çünkü yatırım ortamını iyileştiriyor ve o yatırım ortamının içinde olup bitene çok fazla müdahale etmiyor. O yüzden zaten bugüne kadar varlığını sürdüren kuruluşlar bunlar. Yine de kısıtlarını da biliyor olmamız gerek. Bir kere şu kesin ki OSB'ler bir bölgesel kalkınma aracı olarak kullanılamaz. Burada da konuşuldu, bölgesel gelişimi böyle anlıyorsak bölgesel gelişmişlik farklarını gidermek açısından kullanılması pek mümkün olmayan bir araç. Sanayileşme açısından nasıl bir etkisi olduğunu şu anda çok iyi değerlendiremiyoruz; ama şöyle bir regresyon yapsak yaşam kalitesi, girişimci sermaye birikimi vs. gibi içinde OSB'lerin de olduğu değişik değişkenlerle sanayileşmeyi regresyona soksak, OSB'lerin çok büyük bir rolü olduğunu söyleyemem gibi geliyor. En azından böyle bir şeyin yapılması lazım.

İki, üç temel mesele görüyorum ben bunda. Birincisi, zaten gelişmiş, potansiyeli olan yerlerde OSB'ler talep görüyor. Bu rant, arsa rantı ortaya çıkıyor, veriler bunu gösteriyor en azından. İkincisi, yayılma etkileri sınırlı, yani bir alanın etrafını çevreliyorsunuz ve oraya kamusal müdahaleye fazla imkân tanııyorsunuz. Oranın da dışarıya müdahalesine pek fazla imkan tanııyorsunuz. Orada yaratılan rantlar sadece orada kullanılabiliyor. Patent gibi bir takım şeylerle de onun dışarıya çıkması engelleniyor. Üçüncü olarak,

olumsuz bir etkiden bahsedilebilir. O da şu, Esen sunuşunda bundan bahsetti. En azından mekansal olarak bazı yerlerde bir külfet, menfaat dengesizliği söz konusu. Mesela üretim, ağırlıklı olarak Kocaeli'nde ve Gebze'de yapılıyor. İşçiler, asgari ücretle ve çok sağlıksız koşullarda yaşıyorlar; ama beyaz yakalılar büyük kentlerde, yaşam kalitesinin yüksek olduğu yerlerde yaşıyorlar. Bu sadece Kocaeli örneğinde değil, biz Manisa'da çalışıyoruz, Manisa'da da böyle. Manisa, bileniniz vardır mutlaka Orta Anadolu'da bulabileceğiniz şehirlerden bir tanesiydi; ama OSB'nin yapılmasıyla birlikte 1970'lerde olağanüstü bir şirket göçüyle karşılaştı. Vestel ve İndesit gibi büyük şirketler yatırım yaptı ve aynı zamanda Manisa doğudan büyük bir göçle karşılaştı. Bunun OSB'ye etkisine bakarsanız, OSB giderek büyüyen genişleyen bir OSB; ama şirketlerin önemli bir kısmı İstanbul'da tescil olduğu için vergilerini İstanbul'da ödüyorlar. İşçiler Manisa'da çok sağlıksız koşullarda ve mahallelerde yaşıyorlar. Hiçbiri doğru dürüst entegrasyon politikasından yararlanamıyor; çünkü bunlar büyük ölçüde Manisa Belediyesi'nin sorumluluğunda; ancak o da doğru dürüst gelir vergisi elde etmiyor. Beyaz yakalılar İzmir'den sabahları iş yerine gidiyor, akşam da İzmir'e geri dönüyorlar. Dolayısıyla böyle ciddi bir dengesizlik unsuru da yaratmış oluyor ve şunu da unutmamak lazım büyük ölçüde entegre tesisler bunlar. Yani yan sanayi vs. gibi şeyleri de yanında getirmiyorlar. Dolayısıyla açık söylemek gerekirse Manisalılar bu OSB'den çok mutlu değiller, yani sanayinin Manisa'da gelişmiş olmasından çok mutlu olduklarını söyleyemem. Bu nedenle bilhassa bütün bunları değerlendirirsek şöyle bir şey ortaya çıkıyor. Yani OSB'ler şöyle bir kenara itebileceğimiz araçlar değil, önemli araçlar; ama geçmişin sanayileşme politikalarıyla ya da kamusal rolleriyle bağlarının kopartılıp geleceğe yönelik araçlar olarak yeni baştan ve başka politikalarla bir arada düşünülmesi gereken unsurlar olarak tasarlanması lazım.

Ümit ÖZLALE: Esen ve Canan Hocam işiniz zor çok, fazla soru var. Ben soruları kendimce özetlemeye çalışıp, daha sonradan da size söz vereceğim. İlk başta veri problemiyle ilgili sorular geldi. Bu veri problemini aşmak için daha etkili politikalar nasıl uygulanabilir? Bununla ilgili bir soru vardı. Daha sonra da organize sanayi bölgeleri ve teknoparklarda nitelik araştırması ile ilgili bir çalışma yapıldı mı, yapılmadı mı? Özellikle uzmanlaşmaya OSB'lerin katkısıyla ilgili elimizde herhangi bir veri var mı? Emin Bey de bahsetti OSB ve teknoparkların bölgesel kalkınmaya yardımcı bir politika aracı olarak düşünülmesi mümkün müdür? Değil midir? Ya da bunun olumsuz etkileri var mı? Daha sonra Eren'in sorduğu OSB'lerin şehirlere uzaklığı ve gelecekteki şehir planlama içerisindeki rolü ne kadar önemli? OSB ve kümeleme kavramı arasındaki bir tanımlama probleminden bahsetti Nuri Hocam. Onunla ilgili bir şeyler söylenebilir. OSB'lerin doluluk oranlarının farklılığı ile ilgili belki daha sonra da Hüseyin Bey'in de cevaplayacağı bir soru var. Kentsel yaşam etkilerinden bahsetmiştik. Emin Bey de bahsetti. Daha sonra da Ayda Hoca'nın bahsettiği amaç fonksiyonlarının netleştirilmesi ve beklentilerin belki rasyonalizasyonu önem

taşıyor burada. Onlarla ilgili birkaç cümle söyleyebilirsiniz. Bir de karar mekanizması, karar verenlerin OSB'yle organik bağının sorgulanması söz konusu, mekansal ve işlevsel birlikteliğin önemi ve daha sonradan da teşvik politikalarının nasıl şekilleneceği ile ilgili sorular vardı. Benim not alabildiklerim bunlar, şimdi bunlarla ilgili değerli görüşlerinizi belirtirseniz sevinirim.

Esen ÇAĞLAR: Teker teker cevap vermek için çok fazla vaktimiz yok gibi, çok fazla uzatmak istemiyorum. Üç noktanın altını çizeyim, bu soruların büyük kısmını da kapsamaya çalışarak.

Emin Hoca'nın bu toparlamasından sonra, genel olarak bir şeyler söylemenin lüzumu yok; ama bu tartışmalardan çıkan sonuç olarak şunu hissediyorum. OSB rejimini tartışırken artık çok fazla bir iyileşme söz konusu olmayacakmış gibi geliyor sistemin genelinde. OSB rejimine baktığımız zaman ve hani bir taraftan alıp diğer tarafa vermeye yönelik tartışmalar yaşanmış gibi hissediyorum. OSB konusunda şu mevcut kısıtlar göz önünde bulundurulduğunda ve pastayı büyötmeye yönelik, OSB sisteminin daha etkin hale getirilmesine yönelik, içindeki firmaların performansını yükseltmeye yönelik OSB Genel Müdürlüğü'nün, Sanayi Bakanlığı'nın yetki alanının dışına çıkan daha genel yaklaşımlar gerekiyor. Emin Hoca da bunlara değindi. Bölge planlarından tutun, ulaştırma politikalarına, eğitim politikalarına kadar çok geniş bir spektrumda pastayı büyötmeye yönelik şeyler yapılmalı ki daha iyi bir dengeye kavuşsun. Onlar yapılmadan mevcut sistemde ancak bir taraftan alınıp, diğer tarafa vermek söz konusu oluyor. Çünkü teşvik sistemindeki tartışmalar da bence buna yaklaşıyordu. Mevcut teşvik sitemi de daha sistemin genelinde bir şeyler yapılmazsa bir yerden alıp, bir tarafa vermenin ötesine maalesef geçemiyor. Daha sistematik yaklaşmak gerekiyor bu sorulara.

İkinci olarak OSB-küme ilişkisine yönelik çok şey söylendi. Bu noktada Nuri Hoca'nın tespitlerine kesinlikle katılıyorum. Bir yandan önemli bir kavram olan küme kavramının içini boşaltıyoruz. Bir yandan da Michael Taylor'un dün dediğı "gurulaştırılmış" kavramların başında geliyor Türkiye'de bu kümelenme meselesi. OSB-küme ilişkisini tartışırken de bence buna dikkat etmek lazım. Potansiyel olarak çok önemli bir işlev üstlenebilir OSB'ler kümelenmelerde; ama her OSB'de kümelenme hissi var ve OSB'ler kümelenme aktörü demek şu aşamada çok zor. Örneğın, mesleki eğitim konusunda, teknoloji geliştirme, lojistik merkezleri kurma, kümelerin kapasitelerini güçlendirme konularında belli başlı OSB'lerin çok olumlu deneyimleri, çalışmaları var. Bunların ölçeğı nasıl büyütülebilir, geliştirilebilir? Bunlara bakmak lazım. Ancak bu tür çalışmalarla OSB küme ilişkisi sağlanmış olacak diye düşünüyorum.

Son olarak teşvik meselesi önemlidir. Teknoparklara da lafı buradan getirmek söz konusu olabilir. Belki de şu anda OSB'lere çok fazla teşvik

verilmiyor. Düşündüğümüz zaman da belki de verilmemesi daha iyi bir sonuç olabilir; çünkü teknoparklar için düşündüğümüz zaman, bugün teşvikleri geri çekerseniz teknoparklarda ne olur sorusu bence önemli? Ne kadar sürdürülebilir bu teşvikler? Özellikle bir takım teknoparklarda sadece yazılım şirketlerinin ağırlığını biliyoruz. Yazılım sektörünü teşvik etmekle otomotiv sektörünü teşvik etmek arasında nasıl farklar var? Dışsalıklar açısından ne gibi olumlu katkılara yol açabilir. Bence bunlar gündemde tartışılması gereken sorular ve çok fazla tartışılmıyor.

Canan ÇİLİNGİR: Tek tek sorulara cevap vermeden önce bir süreci açıklamak istiyorum. 1998 yılında, ODTÜ Teknopark'ın ilk onayını Sanayi Bakanlığı'ndan aldığımızda böyle bir topluluk içinde heyecanla anlatıyoruz. ODTÜ Teknopark ne getirecek, nasıl olacak, nasıl bölgeyi geliştirecek diye. Bizim mezunlarımızdan oluşan bir grupta mezunlarımızdan o anda sanayici olan bir arkadaşımız kalktı. "Hocam siz hayal görüyorsunuz" dedi. "Ankara'da böyle bir şeye imkan yok. ODTÜ de olsa, başka üniversiteler de olsa bunu yapamayacaklar". 2001 yılına geldiğimizde ODTÜ Teknokent'te 20 firma vardı. Yasa çıkmıştı. ODTÜ ilk teknopark ilan edilmişti. Yine bir toplantı yapılıyor. Her şey konuşuluyor ortada. Aynı arkadaş yine söz aldı. "Bu teknoparklar yalnız birtakım insanların teşvik almasını, para kazanmasını sağlamak için yapılıyor, bundan ülkemize bir hayır gelmeyecek, biz şöyle uğraşıyoruz, böyle uğraşıyoruz; ama bu teşviklerin hiçbiri bize verilmiyor. Bu teknoparklar çok da işe yaramayacak" dedi. Aradan biraz daha zaman geçti. Biz bilinçli olarak ODTÜ teknopark içinde iki küme oluşturma projesi izledik, stratejimiz öyleydi. Bir savunma sanayi kümesi, bir animasyon, oyun ve simülasyon kümesi. Bunu yine bir toplantı da açıkladık. "Böyle bir stratejiyle hareket ediyoruz, böyle yapacağız" diye. Orada da çok eleştirildik, dendi ki "böyle bir kümelenme mümkün değil, animasyonla, simülasyonla Türkiye'de kim ne yapıyor da siz nasıl yapacaksınız vs". Ama bugün ODTÜ Teknokent'e baktığımızda Türkiye'deki bütün savunma sanayi şirketlerinin AR-GE birimlerinin olduğunu görüyoruz. Yani beş yıl içinde buna ulaşıldı. Oyun simülasyon, animasyon konusunda Türkiye'de ve dünyada ilk defa bir ön kuluçka merkezi oluşturduk ve bu tamamen öğrencilere dönük bir merkezdi. Oyun geliştirmek isteyen öğrencilerimize açtık kapılarımızı, şirketlerle işbirliği içinde finansmanı tamamen kendi gücümüzle sağlayarak oraya çektik. Onları çekince o Teknokent'in içerisinde bulunan iki oyun şirketi de buna destek verdi. Şu anda oyun yarışmaları, animasyon yarışmaları yapar duruma geldik.

Kümeleşmeyi, biz neden istemiştik? Oyunla ilgimiz neydi bizim? Eğer siz savunma sanayinde kümeleşmek istiyorsanız, simülasyon konusuna çok önem vermek zorundasınız; ama "herkese savunma sanayine teşvik yapın" demek çok pratik bir yol değil. Gençleri özellikle çekebilmek için böyle bir strateji izledik. Bir taraftan da dünyadaki oyun sektörünün nereye gittiğini gördük. Az önce arkadaşımız kehanetten bahsetti, bir noktada onu yaptık. "Oyun sektörünün

gittiği yer belli, cirosu belli, aldığı pay belli. Burada bir ışık görüyoruz” dedik ve bunu savunma sanayiyle birleştirecek iyi bir kümelenme modeli olur ve ben bu modelin şu anda çok başarıyla işlediğini düşünüyorum. Şimdi bardağın dolu tarafından da boş tarafından da bakmak mümkündür. Elbette ki teknoparklar dünyayı kurtaracak mekanizmalar değil; ama hiç yararı olmayan mekanizmalar da değil. Doğru kullanıldığında her araç gibi onların da faydaları var.

Veri analizi yapmamız lazım. Artık etki analizi yapma zamanı geldi. 10 yıl geçti veriye ulaşamadık, dedik. Türkiye’de biz nerede sağlıklı veriye ulaşıyoruz. TÜİK hangimizin ne kadar güvendiği bir kuruluş halinde? Eğer siz bir takım parametreleri 24 saat içinde değiştirip yeni rakamlar koyuyorsanız, eski bilgileri çıkartmak zorundasınız sisteminizden, yeniden şekillenmiş bilgilerle artık analiz yapacak, araştırma yapacak geçmişe yönelik bilgiye ulaşması sınırlandı; çünkü yöntemler değişti, bu yöntemlere göre adapte edilemedi. Bu teknoparklarda da böyle. Teknopark yönetici şirketleri yasal şirketler, bugün Türkiye’de ne deniliyor? Bütün şirketlerin bir web sayfası olacak mı? Olacak, kaçınılmaz. Her yönetici şirketin bir web sayfası var. Bütün mesele bu web sayfasına gizlilik içermeyen, genel bilgileri koydurtmak. Şimdi dernek olayının, Necip’in az önce söylediğine bu bakımdan ben yürekten destekliyorum, bağımsız bir kuruluş ortaya çıkınca devletin yönetiminde olmayınca birazcık daha rahatlanacak ve bu veriler umarım oraya akmaya başlayacak. Dernek de sonuçta toplu verileri daha çok duyuracak, her teknoparkın kendi web sitesinde ilan edebileceği verileri dernek artık yönlendirebilir. “Şu analizlerde çok önemli olan verileri siz koyun, biz de orada derlenmiş verileri koyalım” diye, bunu yapabiliriz; ama Türkiye’de maalesef sözde kalan bir şey, hiçbir şeyde şeffaf değiliz. Neticede diyorsunuz ki 2010 Aralık sonu itibarıyla benim 250 tane şirketim vardı. Belki Aralık’ın 31’inde belki 1 şirket ayrıldı da 249’a düştü, o kadar da önemli değil. Bu bilgilerinin bazılarının eleştirilebileceği korkusu var. Bunu bana teknopark yöneticileri kendileri söylediler. Hani çok eleştiriyoruz yanlış bilgi verdi, diye. Bundan korkmamak lazım, cesur olalım. Biz elimizdeki doğru bilgileri koyalım, ondan sonra bakalım ne oluyor, yani o kadar da korkulacak boyutta değil.

Teknoparkların bölgesel kalkınmaya olan katkısı hakkında bir çalışmadan bahsedeyim size. Mersin Teknopark’ı biliyorsunuz. Mersin Teknopark’ın yönetici ortaklarından biri de ODTÜ Teknokent’tir. Türkiye’nin ilk defa bölgesel inovasyon stratejisi çalışması Mersin’de yapıldı. Neden Mersin’de yapılabildi de mesela Ankara’da yapılamadı? Çünkü Mersin Teknopark’ın yönetiminde yerel güçler de yer alıyordu. Yani yerel yönetim de ortaklı. Onların katkılarıyla çok başarılı bir proje ortaya çıktı. Bu, hem teknoparkların uzmanlaşmasına yardım etti hem bölgeye bir katkı sağladı ve o güne kadar çok da üzerinde düşünülmemiş olan iki yeni alan daha ortaya çıktı.

O halde bir defa şunu düşünmek zorundayız. Hiçbir teknopark bir diğerine benzemez. Şimdi bu kadar ayrışan teknoparklara biz tek bir elbise giydirmeye çalışırsak çok zorlanırız. Maalesef Türkiye’de hep bu tür yasalar, herkese aynı uygulama, herkese aynı yapı, bu tür yasalar önümüze bir süre sonra engel olarak çıkıyor. Yeterince esnek olamıyoruz, tek tip elbise giydirmekten vazgeçmeliyiz. İşte bunu yaptığımız zaman, yani eğer her yeni teknoloji bölgesi ciddi bir fizibilite çalışması yaparsa, ciddi bir stratejik analiz yaparsa, hangi alanlarda uzmanlaşacağını yahut uzmanlaşmaya gitmeyeceğine kendisi karar verecektir. Bir de şunu söylemek istiyorum. Bu teşvikler çekilirse teknoparklar batar, dendi. Bunu 2005-2006-2007 yıllarında çok dinledik. Yani AR-GE yasası çıktı, teknoparklar boşalacak dendi. AR-GE yasası yürürlükte, teknoparklarda yer bulamıyoruz, yeni binalar yapmak zorundayız. Yani teknoparkların gelişimini sadece teşviklere bağlıyor olmak çok yanıltıcı, teşviklerin elbette başlangıçta çok yararı oldu; ama bundan sonra artık AR-GE yasasına göre özellikle büyük şirketlerin teknoparklara hiç gelmemesi lazım. Neden geliyorlar? Birbirlerine yakın olmak için, kümeleşmenin avantajlarını burada görüyoruz ve teşvikler teknopark dışında da uygulanmaya başlandıği halde, teknoparkların popülerliği azalmadı. Hiç olmazsa şunu söyleyebiliriz. İnsanlar teknoparklara yalnız teşvik için gelmiyorlar, orada sağlanan hizmetlerden yararlanıyorlar. Bu da ülkemiz adına bence iyi bir şeydir.

3. Oturum: Kümelenme Politikası ve Yönetişim

Oturum Başkanı: Emin Dedeoğlu

Murat Gürsoy

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

Serkan Valandova

Kalkınma Bakanlığı

Emin Çetin Haşar

Filiz Morova İneler

İZKA

Prof. Dr. Ayda Eraydın

ODTÜ

Tartışma Bölümü

Kümelenme ve Yönetişim

(Konuşma Metni)

Murat Gürsoy
Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

Merhaba, gerçi salondaki birçok kişiyle tanışıyoruz ama ben kendimi tanıtayım; Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nda Program Uzmanı ve Danışmanı olarak çalışıyorum. Genellikle de baktığım projeler, genellikle değil hemen hemen hepsi Kırsal Kalkınma ve Bölgesel Kalkınma ile ilgili projeler. Kümelenmeyle de bu sunuşu yaparken, birazdan göstereceğim, bir zaman çizelgesi gibi bir şey yapmaya çalıştım ve o zaman fark ettim yaklaşık bir 10 yıldır iyi kötü uğraşıyorum. Bugün; sizlere dağıtılmış olan gündemde de belirtildiği gibi son dönemde Türkiye'deki kümelenme pratiğinden biraz örnekler vermeye çalışacağım ama "şurada şu yapıldı burada bu yapıldı"dan ziyade daha çok bu toplantının, sempozyumun genel kurgusuna da uyacağını düşündüğüm şekilde bu birçok deneyimden ben neler gördüm neler gözlemledim, bunun politika düzeyinde yönetim düzeyinde ne tür yansımaları olabilir bunları sizlerle paylaşmak istiyorum.

Ben küreselleşmeden çok bahsetmeyeceğim, yani benim çok da bildiğim bir konu değil ama kümelenmeyle ilgili herhangi bir şey konuşulurken bence muhakkak firmalar nasıl rekabet ediyor ve bu rekabet küreselleşmeden nasıl etkilendi arka planda bir tutmak lazım. O kapsamda da çok kısa ufak tefek bir şey söylemek istiyorum. Buradaki hemen hemen herkesin tahmin ettiği veya bildiği gibi son dönemlerdeki özellikle buradaki bütünleşik firmalardan bahsetmek giderek zorlaşmaya başladı. Değer zincirleri, pazarlar her şey artık tüm küreye, dünyaya yayılmış durumda. Eskiden kafeteryasından AR-GE'sine kadar, hammaddesine kadar her şeyi kendi çatısı altında götüren firmalar artık değer zincirlerini tüm dünyaya yaydılar ve sadece üretimden bahsetmiyorum. Bir mal üretiyorlar o mal belki bambaşka yerlerde üretiliyor, marka başka bir tarafta yönetiliyor, o ürün satıldıktan sonra satış sonrası hizmetleri başka yerde, Hindistan'da atıyorum, veriliyor. Dolayısıyla çok ciddi bir paradigma değişimi oldu bunu hepimiz biliyoruz.

Şimdi bunun kümelenme açısından getirdiği şöyle bir şey var bence. Bu mümkün olduktan sonra, hem üretim hem sermaye bir işi en iyi yapabileceği yere gitmeye başladı. Yani bir firma gidiyor, hangi bölgede hangi işi en iyi yapabiliyorsa onu orada yapmaya çalışıyor. Dolayısıyla artık bölgeler firmalar için daha iyi olmaya başladı çünkü her bölge başka bir üstünlük sağlıyor firmaya, bazı şeyleri bazı bölgeler daha üretken şekilde yapıyorlar ve bu şekilde de üretimi veya firmaları bir şekilde kendilerine çekiyorlar. Bu süreçte bir de şöyle bir şey var yani benim asıl ilgimi çeken konu zaten bugünkü sunuşumun da benim aslında temasına bakarsanız 'ne ve nasıl soruları' arasında gidip gelen bir sunuş olacak. Ve genelde de benim hissettiğim şey şu bütün deneyimim boyunca da bunu gördüm; biz hep "ne?" sorusunu yanıtlamaya çalışıyoruz "nasıl?" bence çok geç sormaya başladığımız bir soru. Burada birkaç örneğini vermeye çalışıyorum işte biraz önce o küreselleşme ile ilgili anlattığım hikayede de bağdaşacak şekilde. Bölgelerin giderek önem kazandığından bahsetmiştim. Biz

hep bölgelerimizde nelerimiz var? İşte işgücümüz var, lojistik altyapımız var bunlara çok takmış durumdayız gibi geliyor. Bence onun kadar asıl kaynaklarımızı ne kadar üretken kullandığımızı da tartışmamız lazım, araştırmamız lazım, düşünmemiz lazım. Bu kaynaklarımızı ne kadar üretken kullanma sorusunu sormaya başladığımız zaman otomatik olarak göreceğimiz bir şey de her bölgenin her şeyi en üretken şekilde veya en üretken iddialı olabilir, ortalamanın üzerinde üretmesi de pek mümkün olan bir şey değil. Dolayısıyla üretkenlik ve ihtisaslaşma arasında da çok ciddi bir korelasyon oluyor. Aslında şunu söylüyorum küreselleşme çerçevesinde bölgeler giderek önem kazandı. Her bölge de üretken olduğu konuda ihtisaslaşarak bir adım ileri gidip biraz daha rekabetçi olmaya başladı. Olaya en son, rekabetçilik merceğinden baktığımız zaman yine bence önemli bir konu; bir şey hizmet olabilir, ürün olabilir ne ürettiğimizden ziyade, ne ürettiğimiz her zaman çok önemli, ama belki ondan daha fazla nasıl ürettiğimiz önemli. Bölgenin bunu nasıl ürettiği önemli. Bunun aslında çok basit bir göstergesi var.

İtalyanların bazı bölgeleri ayakkabı yaparak zengin oldular. Bilmiyorum şu anda katılımcı var mı ama Konya’da da çok ciddi bir ayakkabı üretim kümesi, yoğunlaşması artık herkes farklı ifade edebilir, var ama zannedirim Konya’daki ayakkabı üretim kümesini veya yoğunlaşmasını aynı derecede bir refaha yol açmadığına hepimiz katılırız. Dolayısıyla bu ‘ne ve nasıl?’ sorusu gerçekten bence hem bizim burada hem de bölgelerde daha sık tartışılması gereken bir soru. ben maalesef işte baştan beri söylüyorum biz hala “nasıl?”a gelemedik diye düşünüyorum. İşte en başta söylediğim bu zaman çizelgesi; biz bu kümelenmeyi ve kümeleri ilk konuşmaya başladığımızda, kendi adıma konuşuyorum daha önce bunu en azından literatüre geçirmiş hocalarımız var, araştırmacılarımız var, biz 2001-2002 yıllarında bunu konuşmaya başladığımızda en azından herkesin sorduğu soru ‘küme ne?’ sorusuydu. Sultanahmet’te bir çalışma başlatıldı. Daha sonra Avrupa Birliği finansmanı ile bizim GAP İdaresi’yle götürdüğümüz Adıyaman’da biz bir çalışma başlattık. Arkasından da herhalde bugüne kadar Türkiye’de en büyük kümelenme projesi olan “İstanbul Moda Tekstil Kümelenme Projesi” başlatıldı. Bunlar böyle 2000 ile 2005 yılları arasında olan şeyler. Herkes “küme ne?”yi soruyor ama bu projeler başladıktan sonra artık Bakanlar çıkıp telaffuz etmeye başlıyor işte dönemin Dış Ticaretten Sorumlu Bakanı “İstanbul’da Moda Tekstil Kümesini kuracağız” diyor. Gazetelere çıkıyor herkes biraz biraz duymaya başladı. Sonra da bizim en çok duyduğumuz soru ‘biz küme miyiz?’ sorusu olmaya başladı. Sahaya ne zaman gittiğimizde insanlar şeyi hissettiler “bu kümelenmenin içerisinde bir şey var kamu galiba bir şey yapacak bir teşvik falan geliyor” dolayısıyla ‘küme miyiz değil miyiz’ sorusu sık sık sorulmaya başlandı. Birazdan bunun detayına biraz daha gireceğim. Ama burada da beklenen cevap yani öyle çok derin bir cevap değil. Evet veya hayır demeniz bekleniyor. Genellikle de evet diyorlar.

Ben daha çok yeni mesela Kocaeli'deydim benzer bir çalışmayla ilgili olarak orda da işte 'biz küme miyiz değil miyiz?' "kimyacılar küme ama otomotivciler değil" gibi tartışmalar devam ediyor. İşte evvelsi yıl, geçen yıl derken artık insanlar biraz böyle küme olduklarına ikna oldular veya edildiler. Onu da söyleyeyim bazıları zorla ikna edildi diye düşünüyorum. Ama soruların ardı arkası kesilmiyor. En çok merak edilen şey de devletin bu konudaki pozisyonu. Yani pozisyon ana hatlarıyla belli Kalkınma Planı'nda destekleneceği çok net bir şekilde belirtiliyor. Ama "ne" olduğu belirtiliyor, "nasıl" belki daha sonra yanıtlanacak bir soru. Şimdi bu soruların hepsine aslında biz çok rahat cevap verebilirdik. Mesela "küme nedir?" böyle kavram olarak küme biraz garip bir kavram ya. "Küme nedir?"e; "aynı ilde aynı x kodu altında faaliyet gösteren, aralarındaki mesafe 20 km'den az 30 km'den çok, en az 100 tanesi doktora sahibi, şu kadar işletme falan gibi, giriş nizamıyesi olan, küme marşı söylenen sektörel bir yoğunlaşmadır" şeklinde bir cevap verebilseydik her şey çok kolay olacaktı. Ama şimdi bunu veremeyince kümeyi anlatmak zorlaşıyor. Çünkü çok alışık olduğum gibi Teknopark gibi gösteremiyorsunuz insanlara hepiniz bunu biliyorsunuz. Organize Sanayi gibi gösteremiyorsunuz yani ne bileyim etrafı çitlerle çevrili değil. Böyle bir tanım yapamıyorsunuz ama buna yakın tanımlar yapılmış. Birazdan ona geleceğim zaten işte boşluk bir şekilde doluyor çünkü yanlış da olsa doğru da olsa doluyor. İşte "biz küme miyiz?" sorusuna da evet veya hayır işte yukarıdaki kriterlere göre kendinize bakın aranızdaki mesafe 25 km'ye kadar çıkıyorsa değilsiniz falan gibi cevaplar verilebilir. En kritiği "şimdi ne olacak?" sorusu. Benim verdiğim yanıt küme kayıt formuna 3 nüsha doldurup en yakın küme teshil bürosuna kaydolmanız gerekiyor. Üye firmalara %25 vergi indirimi sağlanacak.

Ama bir tane daha bir şey yazdım. Üye olmayan firmalara %25 fazla vergi ödeyecekleri şeklinde bir şey söylenirse bizim hiç toplantı yapmamıza falan gerek yok. Türkiye'nin her tarafı küme olur. Bir politikaya falan da ihtiyacımız olmaz diye düşünüyorum. Neyse şaka bir yana yerelden neleri eksik gördüm ne ettim onu anlatmaya çalışıyorum. Genelde gözlem odaklı bir sunuş. Biraz daha insanları esnek düşünmeye iten bir şeyleri anlatmaya çalışıyoruz dolayısıyla da kimseyi suçlamıyorum kafaların karışması çok doğal. Biraz önce bahsettiğim şey hala yaşanan bir şey. Bana birkaç yıl önce gelmiş bir e-mailden alıntı yapıyorum. Çuvaldızı kendimize batırmak adına. "Murat merhaba, uzun zamandır görüşemedik umarım işlerin yolundadır... Şurada kümelenme konusunda bir eğitim vereceğim yaklaşık 2-3 gün sonra. Kümelenmenin ne olduğunu anlatan doküman, sunuş vs varsa gönderir misin? Şimdiden teşekkürler, en kısa zamanda görüşmek üzere." Bu bir arkadaş veya tanıdık diyeyim, birkaç gün sonra Anadolu'nun bir ilinde kümelenme konusunda bir eğitim yapacak, oda başkanımız falan çok istekli arkasından da kümelenmeyle ilgili çalışmaya başlayacaklar. Bunu neden söylüyorum? Benim kümelenme konusunda ne bildiğimi ne bilmediğimi anlamam 5 yıl sürdü. Ben biraz yavaş anlayan bir

insanım bu arada onu da kabul ediyorum ama. Yani bir boşluk olduğu zaman birileri bunu dolduruyor ama yanlış dolduruyor maalesef. Birazdan kamu müdahalesine gireceğim o yüzden onun yavaş yavaş altını hazırlamaya çalışıyorum. Kümelenmeyi üzerinde çok düşünülmeyp anlatılınca yerelde kafalar iyice karışıyor.

Buradan işte biraz daha ciddi konulara gelmem gerekirse; “kümelenme sürecine kamu müdahalesi gerekli mi?” Bence gerekli. Çünkü hala pazar kusurlarından ve sistemik hatalardan bahsetmek mümkün kümelenmeyle ilgili. Ben burada sadece bazılarından bahsedebilirim çünkü gerçekten kusurlar ve hatalar sayılmaya başlandığı zaman liste bayağı uzuyor. Benim en önemli gördüklerimden birkaç tanesini sıralıyorum. Birisinin bu süreci tetiklemesi lazım, kümelenme böyle anlatıldığı zaman evet otomatik olarak spontane gelişen bir şey olarak anlatılıyor, doğru. Öyle olduğuna dair ciddi kanıtlar da var. Ama eğer biz sürece bir müdahale de bulunacaksak, birisinin bunu tetiklemesi lazım. Bu birisi de çoğu kez kamusal kimliği olan birisi oluyor. İkinci önemli konu benim hissettiğim; kümelenme konusu, hiç tanım falan yapmadan girdim gerçi gerek de yok burası için ama, herkes duymuştur güvenle ilgili bu konu biraz daha. Firmalar, kurumlar birbirlerine güvenecek aralarında bir ilişki oluşacak. Bu güven duygusu da öyle çok rahat oluşan bir duygu değil biliyorsunuz. İşte endeksler var Türkiye o endekslerde çok ileri noktalarda değil.

Dolayısıyla bu çok aktörlü yapıya bir kamusal oyuncu girdiği zaman, insanların güven duyacağı bir referans noktası oluşuyor diye düşünüyorum. Dolayısıyla kamunun böyle bir rolü olabilir yani güven ortamı oluşturma ve o güven ortamı oluşuncaya kadar en azından işin içinde olabilmeli. Yani insanlar şunu diyebilir “kamuya güvenmeyeceksek kime güveneceğiz?” hiç olmazsa öyle bir sosyal tutkal mı diyorlar işte öyle bir rolü olabilir. Küme ortak bir girişim olduğu için bireysel risk alma, bireysel algılarımız risk alma konusunda bizi farklı yerlere götürebilir, firmalarda da öyle. Herkes kendi riskini tartar ve alır ama kümelenme gibi ortak bir girişimde riskleri almaktan herkes kaçınıyor.

Bence yine devletin alabileceği bir rol; bazı ortak riskleri belirli bir süre taşıyabilmek yani hesaplı bir şekilde taşıyabilmek olabilir. Kimsenin tek başına almayacağı riskleri devletin belki alması gerekebilir. Sistemik bazı hatalardan bahsetmek gerekirse; benim çok bilmediğim ama sürekli gündeme gelen bir konu. Bu üniversite sanayi işbirliği ve döner sermaye konusu. Bu konuda sürekli, nereye gitsek şikayet duyuyoruz. Biz üniversiteyle çalışalım, çalışmayalım bunun çok boyutu var ben buna indirgemek istemiyorum ama bu herhalde mevzuattan kaynaklanan bir şey. Dolayısıyla bu engeller daha rahat kaldırılabilir diye düşünüyorum.

En son olarak da bence en büyük sıkıntılardan bir tanesi; vadeler örtüşmüyor. Şimdi kümeyi firmalar götürüyor, firmaların daha kısa vadeli beklentileri var. Ama kümelenmenin biz olumlu etkilerini biraz orta ve uzun vadede görüyoruz. Dolayısıyla bir firmaya “sen bu işe gel işte ayda bir buluşalım biraz da para koy 5 yıl sonra sana şöyle bir katkısı olacak” deyince çok çekici olmuyor veya ben öyle çok çekici gelen bir firma görmedim. Bazı görenler varsa paylaşırlarsa tartışmada sevinirim. Yani kamu bu süreci tetikleyebilir, güven ortamı oluşuncaya kadar orada olabilir diye düşünüyorum. Ama bir de “nasıl”ı düşünmek lazım. Burada da benim pozisyonum şu şekilde; kamu destekleyecekse bence kümelenme sürecini desteklemeli. Kümeleri desteklemek bir araç olabilir ama sürece yoğunlaşmalı. Yani ben bu küme desteğinin çok yapay bir konu olduğunu, seçilmiş kümeleri destekleyecekseniz bile, seçilmiş derken şu anlamda seçilmiş diyorum yani işte artık çok popüler hibe çağrısı sonucu seçilmiş kümeler de olabilir. Veya kamunun “bu sektör benim için çok stratejik, ben bunu seçiyorum” dediği bir şey de olabilir, seçilmiş yani o anlamda geniş düşünün. Ama ne olursa olsun uzun vadede bence aklımıza ben şu anda bunu yapsam bile 3-4 sene sonra ben sürece yoğunlaşan, süreci kolaylaştıran dolayısıyla sürdürülebilir bir sistem kurmam lazım. “Nasıl”ın cevabı bence o. İlk cevabı.

İkinci cevabı, ya benim cevabım açıkçası, bugüne kadar kamu çok teşvik üretti. Kümelenme konusunda da teşvik bekleyen çok insan var ama ‘müşevvik üretti mi?’ konusu bilmiyorum ben kaçırılmış olabilirim veya yorum farkı olabilir. Burada ne demek istediğimi bir örnekle açıklamak isterim; enerji faturanızın %50sini karşılıyorum bir teşviktir. Hala veriliyor mu bilmiyorum ama veriliyordu bir ara. Enerji verimliliği yatırımınızın %50 sini karşılıyorum bence müşevviktir ve sürdürülebilir bir şeydir. Belki kamunun elindeki araçlar daha uygun olduğu için teşvik oluşturma yönünde daha ehilleşmiş bir yapımız var. Ama müşevvik oluşturulmadıkça bu işin sürdürülebilirliği bence çok zor olacak bir şey. Son olarak da tekrar, üzerinde çok vakit harcamak istemiyorum ama, kümelenme politikası birçok alanla, birçok politika alanıyla kesişen bir konu. Yönetişim konusunda Serkan (Valandova) konuşacağı için ben çok detaya girmek istemiyorum. Ama şaka bir yana yani mesela Milli Eğitim Bakanlığı bence önemli oyuncularından bir tanesi. Çalışma Bakanlığı çok önemli oyuncularından bir tanesi. Dolayısıyla birçok politika alanıyla kesişen bir alan, yatay düşünülmesi gerektiğini destekleyen bir argüman olarak da ele alabilirsiniz.

Son olarak da sonuç yerine “ne anlatmaya çalıştım veya bence bu soruların cevapları nedir?” onları sizlerle paylaşmak istiyorum. Sorulara çok cevap vermeyeceğim kendi pozisyonumu açıklayacağım ama belki bir tartışmaya da yol açar diye düşünüyorum. Kümelenme politikası yerine rekabetçilik politikasına yoğunlaşmak daha iyi olabilir gibi bir düşüncem var. Dediğim gibi tekrar bence.

Çünkü rekabetçilik aslında işin aslı ve kümelenme bunun altındaki araçlardan biri olabilir diye düşünüyorum. Bu da beni ikinci soruya getiriyor.

Kümelenmeyi rekabetçiliği arttırmak için bir strateji ve araç olarak görmek işi basite indirgemek olur mu? Hayır. Basite indirgemiş oluruz ama bence iyi bir şey yapmış oluruz. Çünkü olaya rekabetçilik perspektifinden baktığınız zaman, kümelenme yapacağınız tek şey değil. Yapacağınız birçok şeyden bir tanesi, bir strateji, bir araç. Sizin nasıl konumlandıracağınıza bağlı. Yalnız strateji olarak düşündüğünüz zaman, bence çok ciddi bir konu, bazı seçimler yapmak lazım yani strateji seçimlerle ilgili bir olay. Bu noktada bizim sıkıntı yaşamamız mümkün çünkü seçim yapmakta zorlanıyoruz. Yani biz strateji derken her şeyi yapacağız şeklinde bir şeye gitmemiz daha hızlı oluyor. Hem yenilikçi olacağız hem en ucuz olacağız, hem en hızlı üreten biz olacağız falan şeklinde. Bunların hepsi birden, e) hepsi seçeneği vardır ya genellikle sizin stratejilerimiz e) seçeneğine göre oluyor. Onu yapmamak lazım yani bir stratejik seçim yapıp, tamam bizim stratejimiz bu, önceliğimiz bu ve biz böyle ilerleyeceğiz şeklinde düşünmek lazım diye düşünüyorum. Araç olarak görürsek de bunu hem merkezi hem de bölgesel bir şekilde ehil bir şekilde kullanmaya çalışmak lazım kümelenmeyi. Gerçekten ehil bir şekilde kullanmak lazım, bu hem farkındalık hem de eğitim hem deneyimle ilgili bir konu. Ve biraz önce söylediğim gibi yatay bir konu olduğu için de tek bir kuruma bırakılmayacak bir konu aslında birçok kurum hem merkezde hem yerelde kümelenme girişimlerini tetikleyebilir, yönetebilir, sürdürebilir birisinden devralabilir.

Dolayısıyla çok aktörlü, çok fazla kişinin çok şeyler yapabileceği ama ehil ellerin bir şeyler yapması gerektiği bir araçtan bahsediyoruz. Araçlardan çok spesifik örnek verirsek işte küme destek programları oluşturulabilir ki bunun şu anda ilk girişimleri başladı zaten. Son olarak da şöyle bir araçtan bahsetmek istiyorum. Küme dostu destekler belki daha önce de konuşulmuştur. Bizim yaptığımız bir projede Türkiye’de verilen destekleri listeledik, tematik bir şekilde. Verilmeyen destek olmadığını düşünüyorum, yani cebine para koymak yoktu bir tek onun dışında çok ciddi destekler var. Her temada birçok konuda, belki bu destekleri biraz küme dostu haline getirebilirsek ki bu çok zor değil, bu bile kümelenmeyle ilgili kolaylaştırıcı bir etki yapacaktır diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Kümelenmenin Yönetişimi

(Konusma Metni)

Serkan Valandova
Devlet Planlama Teşkilatı

Merhaba. İsmim Serkan Valandova, Devlet Planlama Teşkilatı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü'nde Bölgesel Rekabet Edebilirlik Dairesi Başkanıyım. Belki tartışmanın en sonunda 'rekabet edebilirlik kavramı' üzerinde biraz daha vakit bulabilirsek tartışmak daha doğru olacak. Murat (Gürsoy) ile bu konuyu çok uzun süredir konuşuyoruz, çok uzun süredir gündemimizde yer alıyor. 2011 Yılı Programı ile de kümelenme politikalarında koordinasyonu sağlayacak bir yönetim modeli belirleme ve strateji oluşturma görevi Müsteşarlığımıza verildiğinden bu yana gerek bizim de politika yapıcısı olduğumuz uygulamalar gerek diğerkurumların bu alandaki proje ve programları hakkında daha odaklı çalışmalar yürütüyoruz. Biz, işin çok öncesi olmakla beraber yaklaşık bir yıl önce bu konuya ciddi olarak eğilmeye başladık ve Müsteşarlığımızda ve kurduğumuz Kalkınma Ajansları sisteminde daimi bir kapasite yaratmaya çalıştık. Çok geriye dönersek, organize sanayi bölgeleri, küçük sanayi siteleri, bu site ve bölgelerdeki ihtisaslaşmaya yönelik yapılanmalar, ortak kullanım atölyeleri, ortak kullanım laboratuvarları bu faaliyetlerin ilk nüvelerini oluşturuyor. İşbirliği yapalım, işletmeler ve kurumlar arası güveni, ortak iş yapabilme kabiliyetini artıralım, üretim ölçeğimiz büyüsün, ölçek ekonomisinden faydalanalım, ortak masrafları azaltalım, işletme ölçeğinin üzerinde bir politika muhatabı bulalım ve politika diyalogunu geliştirelim şeklinde eğilimimiz oldu. Bunları da doğrudan ve dolaylı politika enstrümanlarıyla desteklemeye çalıştık. Ama Murat'ın gösterdiği zaman çizelgesi gerçekten konunun ne şekilde olgunlaştığını gösteriyor. Yani küme nedir sorusundan bugün 'hadi kümeleri destekliyoruz' noktasına geldik. Politika yapma sürecindeki bu gelişim bize kümelenme politikasının haricinde aslında şöyle bir fırsat tanıdı. Bir işi teorisi ve pratiğı ile doğru bir şekilde hayata geçirme imkânı yakaladık. Sürekli strateji dokümanları çıkarıyoruz. Strateji geliştirme ve uygulama sürecinde kendimizi de bazen eleştiriyoruz, stratejilerimiz birbiriyle konuşmuyor, ortaya konulan stratejiler somut alt hedeflere dönüştürülemiyor diye. Strateji belgelerini okuyanlar, bu belgelerin birincil muhatabı olanlarla ileri-geri bildirimlere dayanan sağlıklı politika diyalogu her zaman oluşturulamıyor, onlar da davranış kalıplarını değiştirecek kararlar veremiyor, hedefler belirleyemiyorlar. Kimi zaman da hedefleri bir araya getirdiğimizde net bir kapsayıcı stratejiye ulaşamıyoruz, sağlıklı performans göstergeleri çerçevesinde uygulamayı takip edemiyoruz . Acaba kümelenme konusunda farklı bir yaklaşım geliştirebilir miyiz? Tamam hep katılımcı politika ve planlama süreçlerinden bahsediyoruz ama bu katılımcılığı sürekli bir doğrulama-düzeltilme mekanizmasına dönüştürmedeki performansımızdan açıkcası biz de çoğu zaman memnun olmuyoruz. Bu konuda nasıl farklılık yaratabiliriz diye düşünüyoruz. Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın projesi gerçekten bir gündem yarattı. On tane küme üzerinden bir çalışma oldu. İnsanlar daha sistemli bir şekilde konuşmaya başladılar ve bugün hala takdir ettiğimiz ve belki de acaba bu çözüm olur mu, politika diyalogunu kümeler tarafından da daha net ifade edebilecek taahhütname olur mu dediğimiz "küme yol haritası" kavramı gündeme girdi.

Yani “küme nedir?” in ötesinde insanlar bir araya gelip bir hedef ortaya koyabiliyorlar mı ve bu hedefi ulusal, bölgesel ve sektörel önceliklerle bütünleştirebiliyorlar mı? Bu hedefler bizim stratejilerimiz içinde bir yere oturabiliyor mu, ulaşılması halinde makro düzeydeki hedeflere ulaşılmasında olumlu katkıları olur mu, bu katkılar ülke ölçeğinde bir optimizasyon çalışmasında girdi olarak kullanılabilir mi? Kümeler bu tutarlılığı yakalama niyetlerini ifade ettiklerinde biz o zaman destekleyelim. Onlar bizim hedeflerimize yönelik işler yapsınlar. Biz de onlara istikamet gösterebilelim, onları yönlendirebilelim. İlk defa bir politika diyalogunu doğru şekilde uygulama şansı gördük, kümelenme konusunda ve eş zamanlı olarak da bu alanda da büyük katkıları olacağını düşündüğümüz kalkınma ajansları gündeme girdi. Bazen Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğümüz, bizler de eleştiriyoruz. Ben de eski sektörcüyüm. Yaklaşık 10 yıl kadar KOBİ, Organize Sanayi Bölgeleri Küçük Sanayi Siteleriyle çalıştım. Buradaki yaklaşımımız, sistemi ajanslardan ibaret algılatmak yönünde değil. Bölgesel bir politika aracı olarak gördüğümüz kümelenmenin en doğru tespit, takip ve desteklenmesinin de yine bu düzeyden ve en başta Ajanslar aracılığıyla yapılmasının doğru olduğuna inanıyoruz. Dünyadaki başarılı tüm örneklerde de bu düzeyde bir kavramsallaştırmanın ve müdahalenin ön plana çıktığını görüyoruz. Biz öncelikle mevcut sisteme Ajansları nasıl dahil edebileceğimiz üzerinde düşünmeye başladık. Dış Ticaret Müsteşarlığı var, Sanayi Ticaret Bakanlığı var, bakanlığın devam eden bir projesi var. Müsteşarlığın projesiyle ortaya çıkmış kümeler var. Bir beklenti içindeler, hadi artık bizi destekleyin bakın bir proje yaptınız, gördünüz yol haritası çizdik, bir beklenti içindeler. Bir tarafta da ajanslar. İlk yıl hazırladığımız dokümanda şöyle bir ifademiz vardı: “Kalkınma ajansları henüz kurumsal olarak yeterli kapasiteye ulaşmadıklarından, kümelenme politikalarına daha sonra dahil olmalarını bekliyoruz.” Ama bu bir yıl içinde ajansların kurumsallaşma süreçlerini çok hızlı tamamladık ve beklentilerimizin ötesinde çalışmalarla karşılaştık, bu biraz da bizim Ajanslara özellikle durmayın, beklemeyin yönündeki telkinlerimiz sayesinde oldu. Yani kamu beklesin, herkesi beklesin, bir kümelenme stratejisi çıksın. Biz kümelenme stratejisini birinci günden de yazabilirdik, ha doğru yanlış olurdu ama artık süreçler hızlı işliyor, strateji dokümanını kolayca kotarıp öne koyabiliyoruz ama doğru olur muydu? Diğerleriyle iletişimi olur muydu? Sektörü yönlendirir miydi? Bütün kaygılarımız bunlardı.

Öncelikle ajanslar bağlamında nasıl bir kapasite yaratmaya çalıştığımızdan bahsedip aklımızdaki yönetim sistemine gelerek bağlamayı düşünüyorum. Kalkınma ajansları bizim özellikle politika yaratma konusundaki reaksiyon süremizi çok kısalttı. Nitelikli bir grup var, çok hızlı bir eğitim sürecinden geçtiler. Bölge planlarını hazırladılar. İyi-kötü sonuçlar eleştirilir, kalkınma planı ile ilişkisi, bölge öncelikleri ile uygulama araçları ile ilişkisi... Ama katılımcı bir süreçle hazırlanmış, herkesin kabul ettiği planlardı sonuçta bunlar ve

bu süreci yaşayan insanlarda gerçekten bölgeye dair bir bilgi birikimi oluyor ki yönetim kurumlarında da bu bilgiye zaten sahip olan insanlar da var. Ondan sonra kümelenme konusuna yönelttik. 'Kümelenme nedir?' Murat'ın bahsettiği danışmanların bir kısmına biz de kısa vadede başvurmak durumunda kaldık, ajanslarımızdan öyle istek geldi bize. Ama önemli nokta gerçekten şuydu: kümelenme bir araç. Bunu net olarak ifade etmek lazım. Ve biz her zaman rekabet politikasının bir unsuru, sanayi politikasının bir unsuru ve bu süreçte kullanabilecek bir şey olarak algıladık bunu. Henüz tam olarak geliştirmediğimiz bir kapasite de bölgelerde sektörel ve sektör arası ilişkileri de dikkate alacak şekilde bir rekabet analizini yapacak kapasite oluşturmaktı. şu an burada arzu ettiğimiz noktada değiliz ama bu olduktan sonra kümelenme ve diğer stratejilerin bölge planlarında kabul edilip, paralel olarak iş yapabilme kapasitesinde bir ilerleme bulabileceğimizi düşünüyoruz. Bütün ajansları topladığımızda sadece kümelenme ve rekabet gücü analizi üzerinde çalışan yaklaşık 70 kişilik bir ekibimiz var. Bu azımsanacak bir gücü değil. Bu sistemi yaklaşık 60-70 kişiyle ynettiğimizi, teşvik politikasını yaklaşık 40-50 kişiyle ynettiğimizi düşünürsek bu politikaya adanmış ciddi bir insan gücü ve bölgelere yayılmış bir insan gücü demektir. Reaksiyon süremizi de şu şekilde kısaltıyor: bir standart geliştirip gerekli eğitimi verdikten sonra zaten ağ bir şekilde oturmuş durumda. Herhangi bir doküman çarpı 26 hızında hareket edebiliyoruz artık.

Ama bir yıl içinde beklediğimizden daha fazla randıman aldık. Özellikle bu konuda, zaten İzmir Kalkınma Ajansı'ndan gelen değerli arkadaşım yaptıklarını anlatacak. Ve o süreci de planlama başlatmamıştır, ajans plan içi hazırlıkları içinde bir ihtiyaç görmüştür, rekabet gücünü analiz etmek istemiştir, bazı sektörler üzerinde özellikle bir şeyler yapmak istemiştir, farklılaşmayı tespit etmiştir. İlginç olan da şudur: kümelenme konusundaki belirlenen sektörler bölge planında öncelik olarak çıkan bazı sektörlerle çok örtüşmemektedir. Bazı sektörlerde kümelenme yaklaşımı daha başarılı sonuçlar verir noktasına da gelinmiştir o plan çerçevesinde ama konuya çok fazla girmeyeceğim. şu an için yönetişimi şu şekilde ele almak lazım, mesela iki gündür sanayi politikası ağırlıklı olarak bir tartışma yürütüyoruz. Politikamızı açıkladık, her bölge bu politikayı anlamalı, kendini bu politika içinde konumlandırabilmeli, kendi bölgesini iyi tanıyabilmeli, sektörlerini hem ülke hem de dünya lğinde tanımlayabilmeli. Hep dönüp dolaşıp geldiğimiz nokta rekabet gücü, rekabet analizi. Biz doğru ata mı oynuyoruz? Kaynağımız var, doğru yerden mi başlıyoruz? Girişimcilerimizi, yatırımcılarımız, insangcmz doğru yere mi yönlendiriyoruz? Bu alt hedefler kümelenmeye hizmet eder mi? Eder. İş birliği, ortak akılla hareket etmek, vakit kazanmak... artık kümelenmenin ne işe yarayacağı detayına girmiyoruz, kabul edip devam ettiğimiz varsayımlardan bir tanesi. Kamu ne yapacak, kamu yönlendirecek, alternatifler sunacak, uzun vadeli perspektifler geliştirecek gerektiğinde de destekleyecek. Bunu sadece politika dokümanlarında açıkladığımız için söylemiyorum, artık beklentinin bir yerde karşılanması lazım

çünkü insanlar da belirli girişimlere destek bekleyerek yöneliyorlar ve o beklentiler karşılanmadığı zaman bu 2-3 yıllık emek de heba olacak. O güven de ortadan kalkacak. Peki, kamu bunu nasıl yapıyor şu anda? Dış Ticaret Müsteşarlığındaki arkadaşlarımızla istişarelerimiz neticesinde aslında buna iyi bir yol bulundu.

Bizim aklımızda hala çözemediğimiz bazı soruları çok da cevaplamadan ama kümeleri de cevapsız bırakmadan mevcut tebliğlerden bir tanesini uluslararasılaşma yönünde geliştirdiler. Küme tanımı yapmadılar içinde ama bu tebliğin hedeflerine başvuranlar arasında kümeler de olabilir. Bu ilk dediğim noktaya geliyor aslında hani bizim politika hedeflerimizle yaptığınız şeyler örtüşüyor mu, siz bu yolla daha iyisini yapabilecek misiniz? Daha sonra da bizim Ajans sistemi ile ne yapmaya çalıştığımızı anlayarak, Ajansları bu süreçte bir oyuncu yapacak bir madde ilave ettik. Dış Ticaret Müsteşarlığı bu destekleri vermeye başladığında kalkınma ajansları tarafından tespit edilen kümelerle öncelik verecektir şeklinde. Bahsettiğim gibi biz bunu bölgesel bir politika olarak algılıyoruz çünkü. Bu yapılanmaları yerelde daha önce tespit ederiz daha iyi destekleriz süreci daha iyi takip edebiliriz ve bu birikimimizi de merkeze aktarırız iddiası olan ajansları da sistemin içine çekebilecek bir opsiyon tanıdılar. Şimdi Sanayi Bakanlığı'nın çalışması devam ediyor. Bu senenin sonunda bitirilmesi düşünülen bir çalışma. Orada geleceğimiz nokta da şu: son bir ay içinde yapılan toplantılarla daha katılımcı bir süreç nasıl yönetilir konusu öne çıkan kümelerle de görüşüldü. Artık sizin neye ihtiyacınız var, tamam biz sizi anladık ama şöyle bir destek mekanizması tasarlıyoruz. Peki, siz nasıl bir destek mekanizması istiyorsunuz diye politika yapıcılarla diyalog ortamı oluştu. Bu ajanslarla olan geçen haftaki görüşmemizden sonra bizim de ikinci planımız bu, bunu kümelerle de görüşmek. Bugün kesin bir açıklama yapmamamızın sebebi zaten sizlerle de görüşülmesi gereken, sizlerden de alacağımız geribildirimlerle geliştireceğimiz bir politika olduğunu düşünmemiz. Son olarak bu sistemin içinde başta Dış Ticaret Müsteşarlığı ve Sanayi Ticaret Bakanlığı olmak üzere işin başından beri bizimle beraber yol almış kurumlar var. Bunlarla beraber diğer stratejilerimizle örtüşen daha net hedefler koyan, okuyanın 'evet şöyle bir hedef koyulmuş bu hedefe ulaşmak için benim de şunu yapmam gerekir'i içinden çıkarabileceği, ya da en azından bu süreçte bizim yardımcı olabileceğimiz daha şeffaf bir süreç ortaya koymak. O yüzden konu aslında kümelenme politikasının biraz daha ötesinde. Sanayi stratejisi dokümanı yayımlandı, sektör stratejilerimiz de bir bir hazırlanıyor. Bu stratejiler içinde net, sayısal hedefler var. Makine sanayi stratejisi 10 milyar dolar olan ihracatımızı 2023 yılına kadar 100 milyar dolara çıkarmayı öngörüyor. Bu ihracatı yapacak üretim kapasitesini nerede oluşturacağız, nerede ilave kapasite yaratacağız, bu kapasiteye hizmet edecek hammaddeyi cari açığı artırmadan nereden temin edeceğiz, insangücümüzü nasıl yetiştirip, yönlendireceğiz... tüm bu soruların sektör genelinde ama öncelikle işin "nerede" sorusuna da cevap verecek şekilde mekan boyutunu da ele alarak

detaylandırmamız lazım. Bu süreçte kümelerin doğru politika muhatapları arasında yer alacağını düşünüyorum. Önümüzdeki dönemde de strateji dokümanlarının bu şekilde alt kırılımlarını yaparak ve muhataplarla ileri-geri kontrol mekanizmalarını daha sağlıklı bir şekilde kurarak yol alabileceğimize inanıyorum. Bu yaklaşım politika yapma ve uygulama sürecini de rasyonelleştirecektir.

Büyük resmin bir alt parçası olan kümelenme alanını da biz yaptığımız işleri daha iyi yapmak için bir fırsat olarak gördük. Politika muhataplarının olgunlaşmasını, bilgi birikimlerinin artmasını sağlayacak şekilde zaman kazanmak için bir politika boşluğu burada yaratıldı mı? Evet, kontrollü bir şekilde ve muhataplarla ilişkiyi kesmeden bu konuları daha bilimsel düzeyde de tartışabilecek bir birikime ulaştık. Aslında Murat'ın tespitleriyle çok örtüşen bir şey evet artık bir kırılım noktasındayız. Bir beklenti var ve bunu bizim cevaplamamız, kamunun net pozisyonu budur dememiz lazım. Burada endişe duyduğum bir nokta var. Kamu kurumlarının müstakil küme destek araçları açıklamaları. Çünkü beklenti öyle bir noktaya geliyor ki artık biz ne kadar koordinasyon istersek hadi bir araya geelim dersek diyelim bunun önünde bazen duramıyoruz. Orda da aklımızda olan şey şu, bu toplantının sonunda da sizlerle tartışmayı düşündüğümüz sorulardan bir tanesi de bu; yol haritaları. Bir küme, küme vasfını taşıdığı zaman bir yol haritası ortaya çıkarabiliyor zaten. Acaba kamu kurumları verecekleri desteklerde böyle bir dokümanın hazırlanmasını şart koşabilir mi? Bunu standardize bir hale getirebilir miyiz bürokrasi yaratmadan? Böylece her kurumun hangi alanda bir kümenin hangi ihtiyacını karşılayabileceğini de net bir şekilde görebilip, hani genelde birbirimizin ayağına basma sıkıntımız da vardır çok yatay bir alan olduğu için, bunu yapabilir miyiz? Küme bence bunun için doğru bir ölçek, çünkü bunu daha önce işletme ölçeğinde KOSGEB denedi. İşletmeler için yol haritası çıkarmaya çalıştı. Desteklerini programlayabilmek için "işletmenin gelişim döngüsünde hangi aşamada ben hangi desteği vermeliyim?"i düşündü. Bu güzel bir planlamaydı aslında, sistemli bir şekilde yaklaşım, ucu doğru bağlanabilse bütçe ilişkisi bile kurulabilecek bir yaklaşımdı bu. Ama işletmeler buna hazır değildi, bilinç düzeyi bazı alanlarda yeterli değildi. Ben destek istiyorum sen bana önümüzdeki üç yılı planla diyorsun, ben gelecek sene ayakta olabileceğimi bilmiyorum tarzı yaklaşımlar. Bütün bunları işletmenin zorluğu bunu çalıştırmadı. Ama kümelerde öyle değil. Önümüzde daha organize bir yapı var. Hedefi olan makro politikalara katkısı ölçülebilir ve görülebilir düzeyde olan bazı yapılar var. Bunu bölge planlarımızda da görüyoruz, Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın çalışması çıktısında elimize geçen kümelerin stratejisinde de görüyoruz. Bir yaklaşım değiştirebilecek, yeni bir şey yapabilecek, yeni bir ölçek yaratabilecek hedefler var içinde. Daha da önemlisi küme ölçeği işletme ölçeğinden daha yönetilebilir bir ölçek.

Kümelerimizle ve bu alanda çalışan üniversitelerimiz, araştırma kuruluşlarımızla, yakın iletişim içindeyiz. Benzer ağlar daha önce da kurulmuş muydu? Evet kurulmuştu. Daha iyi yapıyor muyuz? Bence daha iyi yapıyoruz çünkü kalkınma ajanslarına verdiğimiz en son eğitime OSTİM ile başladık. Anadolu Kümeleri İş birliği Platformu’nun biz de yürütme kurulu üyesiyiz, yarın tüzüğü imzalanacak İzmir’deki bir toplantıda. En azından bölgesel gelişmede yeni bir paradigma yaratıyoruz. “Katılımcılığı arttıracak” argümanımızı bence biraz cevaplayabildiğimizi düşünüyorum bu süreçte. Ama dediğim gibi artık kritik bir noktaya eriştik, beklentiler de o düzeyde. En azından kümelenmenin yönetim yapısını önümüzdeki bir iki ay içinde açıklayacağız. Kurumlar arası koordinasyonun, kurumlar arası iş birliği ve iş bölümü esaslarının ne olduğunu paydaşlarımızla beraber açıklayacağız. Kümelenme stratejisi noktasında da programımıza yazmakla beraber bazı tereddütlerimiz var. Bir kümelenme stratejisine ihtiyacımız var mı? Başka strateji dokümanlarımız da ortaya konulan hedefleri kümelenme aracılığıyla hayata geçirmek için ayrı bir strateji yazmalı mıyız yazmamalı mıyız? Bu da ayrı bir tartışma konusu. Hedef odaklı bir yaklaşımla bu konuyu da ele alacağız. Müsteşarlığımızın ilgili tüm birimleri ile bu tür bir strateji belgesinin hazırlanabilirliğini değerlendiriyoruz.

Kümelenme konusu belirttiğim gibi müstakil olarak ele alınmaması gereken bir konu. Bütüncül bir politika yaklaşımı geliştirecek ancak bölgesel önceliklere, farklara da duyarlı bir sistem dizayn etmeye çalışıyoruz. Bana böyle bir fırsatı verdiğiniz için çok teşekkür ediyorum, sizlerle bir arada olup bu konuları görüşmek her zaman büyük şans zaten bizim için.

İzmir Kümelenme Stratejisi Deneyimi ve Kümelenmenin Yönetiřimi²¹

Emin Çetin Haşar
İzmir Kalkınma Ajansı

Filiz Morova İneler
İzmir Kalkınma Ajansı

²¹ Bu makale büyük oranda, İzmir Kalkınma Ajansı tarafından yürütölmekte olan, İzmir Kümelenme Stratejisi çalışmaları kapsamında hazırlanan, İzmir Kümelenme Analizi çalışması başta olmak üzere, çok sayıda farklı belgeden yapılan alıntıların derlenmesiyle oluşturulmuştur. Söz konusu belgelerin hazırlanmasında İzmir Kalkınma Ajansı Kümelenme Ekibinin tamamının emeği bulunmaktadır.

Yazında farklı tanımları olan sanayi kümelenmeleri genel olarak, belli bir coğrafi yakınlık içinde bulunan bir grup firmanın ve sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, kalkınma ajansları gibi iş dışı arabulucu kurumların oluşturduğu ve her bir firmanın rekabet edebilirliğine olumlu etkileri olan gruplar olarak tanımlanmaktadır. Kümelenmeyi, alıcı-tedarikçi ilişkileri, ortak teknoloji, ortak alıcı ve dağıtım kanalları ile ortak işgücü havuzları bir arada tutar ancak kümelenmedeki firmaları bir arada tutan temel unsurun firmaların ekonomik çıkarı olduğu söylenebilir. Kümelenmelerde ayrıca, firmaların arasındaki güven ve işbirliğinin öneminden de sıklıkla bahsedilmektedir.

Kümelenme üretkenliği artırarak ve yenilikçiliği besleyerek kümedeki işletmelere rekabet avantajı kazandırır; bilgiye, teknolojiye, üretimde emeği geçen işletmelere erişimde ve gelişimi teşvik etmede avantajlar sağlar ve deneyimli bir işgücü havuzu oluşumunu destekler. Kümelenme oluşumlarının gelişmesinde firmalar temel aktör olarak rol alırken, özel sektör kurumları, üniversiteler, eğitim kurumları, araştırma enstitüleri, destekleyici kuruluşlar, yerel yönetimler ve kalkınma ajansları bu süreçte önemli rol oynayan diğer aktörlerdir.

Kalkınma Ajansları ve Kümelenme

Dünya örneklerinde, kalkınma ajanslarının²² kümelenme alanındaki rolü, kümelenme potansiyeli olan sektörleri tespit etmek, kümelenme girişimlerinin başlamasına destek olmak ve başlatmak, kümelenme potansiyeli olan sektörlerde ulusal ve uluslararası işbirliği ağları oluşturmak, kümelenmenin gelişimini ve başarılı olmasını çeşitli araçlarla desteklemek olarak özetlenebilir. Kalkınma Ajanslarının, bu alandaki en temel faaliyetiyse, ilgili bölgede stratejik düzeyde kümelenme çalışmalarının koordine edilmesi ve bölge stratejisinin geliştirilmesi çerçevesinde olduğu görülmektedir. Kalkınma ajansları strateji geliştirmenin yanı sıra, stratejisi hazır olan, yol haritalarıyla belirlenmiş öncelikleri ve hedefleri bulunan kümelere, çeşitli finansal ve teknik destekler de sağlayabilmektedir. Aşağıda farklı ülkelerdeki kalkınma ajanslarının kümelenmeye ve kümelere sağladığı desteklere örnekler verilmektedir.

Ajansların bu anlamda sağladığı desteklere ilk olarak, İngiltere'deki kalkınma ajanslarının, kapatılmalarından önce, küme stratejilerinin oluşturulması, küme içinde ilişkiler ağının oluşturulması ve kurumsal yapılanma süreçlerinde fon desteği, tedarikçi sektörlerdeki girişimler için yatırım desteği, küme sektöründe ileri teknoloji kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik fon desteği ve teknoloji transferi gibi alanlarda verdikleri destekler örnek verilebilir (UK Competitiveness

²² Ekonomik kalkınma alanında bölge ölçeğinde faaliyet gösteren, bölge kalkınma ajansları, bölge yönetimleri ve kamu ya da özel sektör tarafından kurulmuş diğer yerel ve bölgesel kalkınma inisiyatiflerinden bu yazıda "kalkınma ajansı" olarak bahsedilmektedir.

White Paper, 1998). Bu faaliyetleri bölgeye özel bir çerçevede hayata geçirebilmeleri için, İngiltere’de Kalkınma Ajanslarına merkezi idare tarafından oluşturulmuş olan bir strateji dokümanı ile kümelenme stratejisi geliştirme ve kümeleri kendi bütçelerinden destekleme konusunda esneklik tanınmaktadır.

Bir diğer örnek olarak Avusturya’da, kalkınma ajanslarının kümelenme konusunda yine aktif roller oynadığı görülüyor. Aşağı Avusturya Bölgesinde bulunan ECOPLUS Ajansı bu alanda, “küme ağları” odaklı çalışmalar yürütmektedir. Büyük ve itici güç olabilecek firmaların dâhil edildiği, sektör bazlı küme organizasyonları oluşturulmaktadır. ECOPLUS tarafından, bir sektörde küme için, katılımcı olmaya ve üyelik ücretini ödemeye niyetli 100 “potansiyel müşteri” bulunduğu, küme meydana getirilmektedir. Bu organizasyonları, ajansın içinden uzmanlar koordine etmekte ve organizasyonların bütçesinin yıllık yaklaşık % 75’i ajanstaki, % 15’i ise organizasyona üye firmaların katkı paylarından karşılanmaktadır. Firmanın büyüklüğüne bağlı olarak, üyelik ücreti 300-1.500 Euro arasında değişiklik göstermektedir. ECOPLUS tarafından kümeler için verilen destekler arasında, bilgi teknolojilerinin küme aktörlerinde kullanılmasını artırmaya yönelik destekler, organizasyon (temsil, ağırlama) desteği, teknoloji transferi desteği ve küme tanıtımı ve uluslararasılaştırma desteği bulunmaktadır.

Danimarka’da da kümeler bölge ölçeğinde desteklenmektedir. Bu kapsamda bölge hükümetleri ve kalkınma ajansları, küme destek araçlarını kullanan yapılar olarak belirlenmiştir. Kümeye ilişkin istatistiksel analizler üniversite tarafından yapılmaktadır. Küme örgütünün başkanı ve koordinatörü ise iş dünyasından seçilmektedir. Örneğin, Aalborg Bölgesi Hükümetinin, bilgi ve iletişim teknolojileri kümesi için kalkınma ajansı aracılığıyla sağladığı finansal destekler arasında, personel gideri desteği, organizasyon faaliyetleri desteği ve küme tanıtım ve pazarlama faaliyetleri destekleri bulunmaktadır. Bölge hükümeti bu faaliyetlerin %50’sini karşılamakta ve bu faaliyetler her yıl yaklaşık 660.000 EUR’luk bir kaynak ayırmaktadır.

Dünya’da kalkınma ajanslarının, bölgesel kümelenme politikalarının oluşturulmasının yanı sıra, uygulayıcısı da olduğu görülmektedir. Kümelerin kendi aktörleriyle birlikte birebir aktif olarak bir arada çalıştığı kurum ve kuruluşlar arasında Ajanslar ilk sırada yer almaktadır. Ajansların kümelere çoğunlukla aşağıda gruplanan alanlarda destek sağladığı görülmektedir:

- **Küme Yönetimi:** Bölgede potansiyeli olan ya da hali hazırda faaliyet gösteren kümelerin doğrudan yönetiminde ve faaliyetlerinin karar aşamasında yer almak ve faaliyetlerini desteklemek, birçok ajansın çalışmaları arasında yer almaktadır.

- **Küme çalışmasının istihdamı:** Ajanslar yurt dışı örneklerinde, kümeleri, bir küme yöneticisi ya da kolaylaştırıcısını doğrudan istihdam ederek de destekleyebilmektedir.
- **Finansal destek:** Kümelenme alanında çalışmaları yürüten bölgesel ve merkezi kurumların hemen hepsi gelişmekte olan ya da gelişkin kümeleri çeşitli finansal mekanizmalarla desteklemektedir.
- **Faaliyet desteği:** Ajanslar ayrıca kümelerin, uluslararasılaşmasını sağlamak, kümelerde yenilikçiliği geliştirmek ve işbirliğini artırmak için kümelere personeli aracılığıyla, doğrudan faaliyet desteği verebilmektedirler.

İzmir Kümelenme Stratejisi Çalışmaları

İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA), kümelenme yazını ışığında, bu alandaki Türkiye deneyimleri ve dünyadan uygulama örneklerini de dikkate alarak, kümelenme konusunu bölgesel gelişmenin bir aracı olarak ele almış ve diğer tüm faaliyet alanları gibi 2010-2013 dönemi için İzmir'in kalkınma perspektifini oluşturan, İzmir Bölge Planının bir önceliği olarak belirlemiştir²³. Bu anlamda İzmir Yenilik Stratejisinin oluşturulması çalışmalarıyla birlikte İzmir Kümelenme Stratejisi de bölgedeki kilit sektörlerde ekonomik büyümenin sağlanması ve istihdamın artırılması için bir politika aracı olarak ele alınmıştır.

İZKA'nın kümelenme konusunda gerçekleştirmiş olduğu ilk çalışma 2007 yılı içerisinde tamamlanmış olan İzmir için Stratejik ve Yükselen Sektörler çalışmasıdır²⁴. Çalışmada İzmir ilinde, ilçeler düzeyinde yükselen ve stratejik sektörler belirlenmiş ve çalışma sonucunda üretilen rapor, daha sonra gerçekleştirilecek olan strateji geliştirme aşamalarına girdi sağlamıştır.

Kümelenme Stratejisinin oluşturulmasına yönelik faaliyetlere başlanmadan önce, bir süreç tasarımı çalışması gerçekleştirilmiş ve süreç ilk olarak, paydaşların analiz edilmesi ve bölgesel koordinasyonun ve işbirliğinin sağlanmasına yönelik bir Kümelenme Komitesinin oluşturulmasıyla başlamıştır. İzmir Kümelenme Komitesi, üniversiteler, sanayi ve ticaret odaları, diğer özel sektör kuruluşları, ilgili sivil toplum kuruluşları, kamu kurumları ve yerel yönetimlerin, dengeli bir biçimde dağılımı dikkate alınarak, konuyla ilgili bilgi ve deneyim sahibi kurum ve kuruluş temsilcilerinden oluşturulmuştur.

²³ İzmir Kalkınma Ajansı tarafından yürütülen çalışma süreci, istatistiksel analizler ve saha çalışmalarının sonuçları hakkında ayrıntılı bilgiye www.izmirkumelenme.org adresinden erişilebilir. Bu sayfada bulunan, İzmir Kümelenme Analizi ve İzmir ve İlçeleri Kümelenme İstatistik Raporu belgeleri, Ajans çalışmalarıyla ilgili daha detaylı bir çerçeve sunmaktadır.

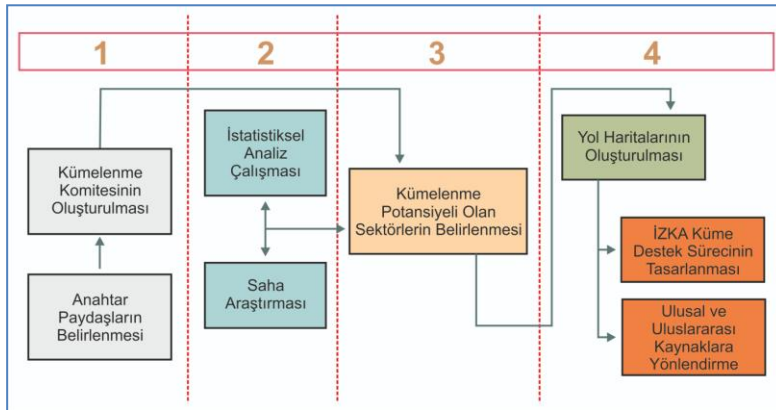
²⁴ İzmir için Stratejik ve Yükselen Sektörler çalışmasına ve İzmir'in potansiyellerini ve önceliklerini değerlendiren diğer araştırma çalışmalarına www.izka.org.tr adresindeki Doküman Merkezi bölümünden erişilebilir.

Kümelenme Komitesinin çalışma alanı, yine Komite üyeleriyle birlikte aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- İzmir’de ilgili kurum ve kuruluşlar ve özel sektör temsilcileri arasında kümelenme konusunda bilgi ve bilincin artması konusunda çalışmalar gerçekleştirmek
- İzmir’de kümelenmelerin oluşumu ve gelişimine yönelik gerçekleştirilecek her türlü bilimsel araştırma çalışmalarına destek vermek
- İzmir Kümelenme Stratejisinin geliştirilmesi için İZKA tarafından yürütülen kümelenme istatistik ve saha çalışmalarını izlemek, değerlendirmek, tarafsız ve doğru verinin paylaşılmasına katkı sağlamak
- Seçilmiş kümelerin yol haritalarının geliştirilmesine katkı sağlamak
- İzmir Kümelenme Stratejisi çerçevesinde var olan ya da belirlenecek küme yol haritaları doğrultusunda kümelenme uygulamalarının teşvik edilmesi ve hayata geçirilmesi konusunda katkı sağlamak
- İzmir’deki kümelenmelerin desteklenmesi konusunda destek mekanizmalarının belirlenmesi ve kullanılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirmek
- Ulusal ve uluslararası fonlardan bölgeye sağlamak üzere projelerin hazırlanmasına ve ortaklıklar geliştirilmesine katkı sağlamak

İzmir Kümelenme Komitesinin, İzmir’in Kümelenme Politikasının ve kümelenme stratejisi çalışmalarının yönetişimi açısından kilit bir rol oynadığı söylenebilir. Komite, stratejilerin oluşturulması ve hayata geçirilmesi anlamında çalışmalara yön vermiş ve katkı sağlamıştır.

Şekil 1 İzmir Kümelenme Stratejisi Geliştirme Süreci

İzmir Kümelenme Stratejisinin oluşumuna yönelik sürecin ikinci adımını İzmir kümelenme potansiyelinin belirlenmesine yönelik araştırma çalışmaları oluşturmaktadır. Bu araştırma çalışmalarının amacı, İzmir’de mevcut kümelenme potansiyeli olan sektörleri tespit etmektir. Araştırma çalışmaları iki aşamalı olarak tasarlanmıştır.

İstatistik Analizi

2009 yılının Eylül ayında başlatılan çalışmanın istatistiksel analiz bölümü yine 2009 yılı içerisinde tamamlanmıştır. Birçok yönüyle Türkiye’de bugüne kadar bölgesel düzeyde yapılan kümelenme çalışmaları içinde en kapsamlısı olarak değerlendirilebilecek İstatistiksel Analiz aşamasının en önemli özellikleri şunlardır:

- En güncel (2008) verilerin (istihdam, firma sayısı, ihracat) kullanılması
- Farklı göstergeler oluşturabilme imkanı yaratmak amacıyla 4’lü NACE kodu (rev.1.1.) temelinde faaliyet alanlarının yurtiçi ve yurtdışı satışları, yatırım indirimleri ve AR-GE harcamaları, Marka, Patent, Endüstriyel Faydalı Model gibi yeni verilerin derlenmesi ve ilave göstergeler geliştirilmesi
- İlçeler bazında sektörel istatistiksel analizler gerçekleştirilmesi
- İstatistik analizi kapsamında temel olarak, 3-yıldız analizi kullanılmıştır. Ayrıca, toplanan verilerin değerlendirilmesinde 3-yıldız değerlerinin (büyüklük, başatlık, uzmanlaşma) yanı sıra, ihracattaki değişim, toplam satışlardaki değişim, firma sayısındaki değişim ve marka tescil sayısındaki değişim gibi yenilikçi performans ölçütleri kullanılmış ve çalışma sadece il düzeyinde değil, aynı zamanda İzmir’in ilçelerini de kapsayacak şekilde gerçekleştirilmiştir. İstatistiksel Analiz aşamasının adımları aşağıda özetlenmektedir.
- Farklı kurum ve kuruluşlardan ilgili verilerin temin edilmesi (aşağıdaki tabloda toplanan veri türleri ve kaynakları bulunmaktadır)
- Farklı kaynaklardan elde edilen verilerin entegrasyonu
- Kümelenme potansiyelinin belirlenmesi amacıyla 3 Yıldız Analizinin, 2 kodlu olarak 51 sektör ve 4 kodlu olarak 195 sektör için karşılaştırmalı olarak gerçekleştirilmesi
- 4 kod bazında 3 yıldız alan ilgili sektörlerin gruplandırılması ve 2 kod sonuçlarıyla ilişkilendirilmesi
- 2 kod ve 4 kod detayında ihracat, Ar-Ge indirimi, firma ve istihdam oranları değişkenlerle irdelenmesi
- 2 kod bazında değerlendirme tablosunun oluşturulması
- Kümelenme Komitesi görüşleri doğrultusunda sahaya çıkılması düşünülen ana sektörlerin seçimi

- Seçilen sektörlerde Türkiye referanslı firma oranlarına bakılması ve alt sektör detayında saha çalışması aşamasına geçilmesi

Tablo 1 İstatistiksel Analiz Sürecinde Kullanılan Veri Kaynakları

Kurum	Talep edilen Veri Türü
Sosyal Güvenlik Kurumu	İzmir ili, ilçeleri ve Türkiye için 2004-2006-2008 dönemine ait, ilçe ve faaliyet kodu bazında firma adetleri ve sigortalı çalışan sayısı
Türk Patent Enstitüsü	İzmir ili, ilçeleri ve Türkiye için 2004-2006-2008 dönemine ait, patent başvuru ve verilme adetleri, marka başvuru ve verilme adetleri, faydalı model başvuru ve verilme adetleri, endüstriyel tasarım başvuru ve verilme adetleri
Maliye Bakanlığı	4 basamaklı NACE Rev.1.1 kodu bazında İzmir ili, ilçeleri ve Türkiye için 2004-2006-2008 dönemine ait, firma sayısı, aktif toplamı, ödenmiş sermaye, Ar-Ge indirimi (GVK), Ar-Ge indirimi (5746), yararlanılan yatırım indirimi, devam eden yatırım indirimi, yurtiçi satışlar, yurtdışı satışlar, hesaplanan KDV, diğer KDV, maddi olmayan duran varlıklar, matrah, toplam gider, net satışlar, brüt satışlar, net kar ve zarar
Ege İhracatçılar Birliği	2008 yılına ait ilçe bazında, il genelinde ve Türkiye genelinde, GTİP kodlu ihracat verileri ve ihracat tutarları
İzmir Ticaret Odası	Odaya kayıtlı firma listesi
Ege Bölgesi Sanayi Odası	Odaya kayıtlı firma listesi
İlçe Ticaret ve Sanayi Odaları	Odalara kayıtlı firma listesi
TOBB	Sanayi veritabanına kayıtlı firmalara ait istihdam bilgileri
Sanayi Bakanlığı	Bakanlık veritabanına kayıtlı firmaların İzmir ili, ilçeleri ve Türkiye geneline dağılımı

İstatistiksel Analiz Çalışması sonucunda, İzmir’de 14 farklı sektörde yoğunlaşma tespit edilmiş ve bu sektörler faaliyet alanları düzeyinde Kümelenme Komitesi tarafından değerlendirilerek, 6 tanesinde saha çalışmasının yürütülmesine karar verilmiştir.

Kümelenme Saha Analizi

Kümelenme Saha Analizi Çalışması, bir önceki aşama olan istatistiksel analiz sürecinde yoğunlaşma tespit edilen faaliyet alanlarının kümelenme potansiyellerini belirlemek, sınıflandırmak ve İZKA'nın kümelenme stratejisini belirleme çalışmasına temel oluşturmak amacı ile Kasım 2009 ve Ocak 2010 tarihleri arasında yoğunlaşmış alt faaliyet alanlarında gerçekleşmiştir. Saha Analizi çalışması kapsamında genel olarak, ön saha araştırmasıyla makro küme haritasının çıkarılması ve saha araştırması aşamasıyla mikro küme haritasının çıkarılması çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda saha analizi gerçekleştirilen sektörler ana faaliyet kodları ve alt faaliyet kodları detayında aşağıdaki tabloda özetlenmektedir.

Tablo 2 Saha Çalışması Kapsamında Değerlendirilen Sektörler

Ana Faaliyet Grubu	NACE Rev.1.1. Kodu	Faaliyet Adı	Potansiyel Küme Grubu
Gıda ürünleri ve içecek imalatı (15)	1533 - 1587	Başka yerde sınıflandırılmamış sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması ve Baharat, soslar, sirke ve diğer çeşni maddelerinin imalatı	İşlenmiş Meyve ve Sebze
Kimyasal madde ve ürünleri imalatı (24)	2412-2416-2451	Boya ve pigment imalatı, Sabun ve deterjan ile temizlik ve cıtalama maddeleri imalatı, Plastik hammaddelerinin imalatı	Kimya: Boya ve Plastik Hammaddeler Sektörleri
Genel makine ve teçhizat imalatı (29)	2923-2924	Soğutma ve havalandırma donanımı imalatı (evde kullanıma yönelik olanlar hariç) ve Başka yerde sınıflandırılmamış diğer genel amaçlı makinelerin imalatı	Endüstriyel Havalandırma, İklimlendirme ve Soğutma Cihazları Sektörü
Motorlu kara taşıtları imalatı (34)	3420-3430	Motorlu kara taşıtları ve bunların motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarların imalatı, Motorlu kara taşıtları karoseri imalatı, römork ve yarı römork imalatı	Araç Üstü Ekipman Sektörü
Karayolu taşımacılığı (60)/ Ulaştırma destekleyici faaliyetler (63)	6311-6021-6321-6024	Yükleme-boşaltma hizmetleri, Depolama ve ambarlama hizmetleri, Kara taşımacılığını destekleyici diğer faaliyetler, Karayolu yük taşımacılığı	Lojistik Sektörü
Giyim eşyası ve kürk imalatı (18)	1810-1821-1822	Deri giyim eşyası imalatı, İş giysisi imalatı, Diğer dış giyim eşyaları imalatı	Gelinlik, Abiye ve Sünnet Kıyafetleri Sektörü

İşlenmiş meyve ve sebze sektörünün seçilmiş olma nedeni, İstatistiksel Analiz aşamasında 3 yıldız almış olmasının yanı sıra, gıda ürünleri ve içecek

imalatı sektörü içinde yaklaşık % 52'lik bir ihracat payına ve % 20'lik bir istihdam payına sahip olmasıdır. Ayrıca, Türkiye'de bu sektörde faaliyet gösteren firmaların % 21'i İzmir'de bulunmaktadır.

Kimyasal madde ve ürünleri sektöründe sahaya çıkılan alt sektör, kimyasal maddeler (plastik hammadde, boya ve temizlik maddeleri) olarak belirlenmiştir. Bunun nedeni, küme grubunda yer alan 3 yıldız almış olan rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, plastik hammaddeleri imalatı ile diğer kimyasal maddelerin üretimi konusunda girdi çıktı ilişkilerinin yoğun olması düşüncesidir. Bu bağlamda araştırmanın gerçekleştirileceği alt sektörlerin içine plastik hammadde yanında boya ve temizlik hammaddeleri imalatı sektörleri de eklenmiştir. Öte yandan İzmir'deki sektör içindeki ihracatın yaklaşık % 90'ının yine bu alt sektörlerde gerçekleştiği görülmektedir. Sektördeki istihdamın % 75'inden fazlası bu alt sektörlerde yoğunlaşırken, bu alt sektörlerin tümünde Türkiye'deki firmaların % 26'sı İzmir'de yer almaktadır.

Endüstriyel havalandırma, iklimlendirme ve soğutma cihazları sektörü, saha çalışmasında değerlendirilmek üzere ele alınan bir diğer sektör olmuştur. Sosyal Güvenlik Kurumu verilerine göre başka yerde sınıflandırılmamış genel amaçlı makinelerin imalatı ve soğutma ve havalandırma donanımı imalatı sektörleri bir arada ele alınmıştır. Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı sektörü altında yer alan bu sektörlerde İzmir'deki firma sayısı (%70), istihdam (%61) ve ihracat (%84) oranları açısından incelendiğinde diğer tüm alt sektörlerin önüne geçtiği görülmektedir. Sektörler 6 kod detayında incelendiğinde ise soğutma ve havalandırma donanımı imalatı sektöründe İzmir'deki firma sayısının Türkiye'deki firma sayısına oranının % 17 olduğu tespit edilmiş ve özellikle bu alt sektörün öne çıktığı görülmüştür.

Motorlu kara taşıtları imalatı sektörü altında, kümelenme potansiyeli saha araştırmasında, araç üstü ekipman sektörü ele alınmıştır. Bunun nedeni, söz konusu alt sektörün firma sayısı (%98), istihdam (% 89), ihracat (%74) oranlarının sektör içinde büyük bir paya sahip olmasıdır. Buna ek olarak, sektör Türkiye içinde % 15'lik bir firma sayısı payına sahiptir.

Saha çalışmasında incelenmek üzere seçilen ve kara ve deniz yolu yük taşımacılığı ve depolama hizmetleri olarak ele alınan karayolu taşımacılığı ve destekleyici ulaştırma hizmetleri sektörlerinin, nitelikleri gereği birbirlerini tamamlayıcı özellikte oldukları düşüncesiyle, sektör genel olarak değerlendirilme alınmıştır.

Giyim eşyası ve kürk imalatı sektöründe İzmir'de öne çıkan ve saha çalışmasında ele alınması gereken sektör gelinlik ve abiye kıyafetleri sektörü olarak belirlenmiştir. Sektörler 6 kod detayında incelendiğinde ele alınan

sektörün İzmir'deki firma sayısının Türkiye'deki firma sayısına oranının % 21 olduğu görülmüştür.

Saha araştırması kapsamında, yukarıdaki sektörlerin kümelenme potansiyelini belirlemek üzere bölgedeki 100 firma ve destekleyici kurumlarla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler sırasında mülakata yön vermesi amacıyla bir görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu rakamsal sonuçlara ulaşmaktan ve istatistiksel çalışma yapılabilecek bir anket formu özelliği taşımaktan çok; sektörü, firmaları ve firmalar aralarındaki ilişkiyi anlamaya yönelik olarak tasarlanmıştır.

Saha çalışmasında toplanan veriler, İş ve İhtiyaç Analizi, Küme Dinamiği Analizi ve Kümelenme Düzeyi Analizi olarak tanımlanan 3 farklı analizle değerlendirilmiştir. İş ve İhtiyaç Analizi'yle, firmaların, 2 yaşamsal işletme fonksiyonu (Pazarlama ve Üretim) ve bunların 5 temel kaynağa (İnsan Kaynağı, Finansman Kaynağı, Maddi Duran Varlıklar, Bilgi ve Deneyim Kaynakları, İlişkiler ve İletişim Ağı) duydukları ihtiyaçlar değerlendirilmiştir. Küme Dinamiği Analizi, kümenin ilişkide olduğu kurumları, ilişkilerdeki iletişim merkezlerini, iletişim yoğunluklarını ve anahtar kişi ve kurumları ortaya koymaya yönelik bir analizdir.

Kümelenme düzeyi analizi için 4 ana başlık (Pazarlama Etkinliği, Yönetim Etkinliği, Üretim Etkinliği ve Kümelenme Kapasitesi) altında 10 farklı gösterge (iç pazarda etkinlik düzeyi, dış pazarda etkinlik düzeyi, kalite yönetim sistemi sertifikasyon düzeyi, departmanlaşma düzeyi, AR-GE ve Tasarım düzeyi, istihdam düzeyi, firma büyüklüğü düzeyi, üniversite ve AR-GE kuruluşları ile ilişki düzeyi, sektörel örgütlenme düzeyi, işbirliğine yönelik istek ve motivasyon düzeyi) geliştirilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda, incelenen faaliyet alanları kümelenme potansiyel ve düzeylerine göre sınıflandırılmış sektörel ihtiyaçları ve sosyal ağ ilişkileri belirlenmiştir.

İstatistiksel analiz çalışması ve bölgedeki kilit aktörler ile görüşmeleri içeren saha araştırması sonucunda, İzmir Bölgesi için üç küme kategorisi belirlenmiştir. Gelişmiş, Gelişmekte Olan ve Potansiyel Yoğunlaşma olarak gruplanan bu kategoriler ve her bir küme grubu için getirilen ilk politika önerileri aşağıdaki tabloda özetlenmektedir.

Tablo 3 Öncelikli Küme Kategorileri

	1. Grup	2. Grup	3. Grup
Küme	Endüstriyel Havalandırma, İklimlendirme ve Soğutma Cihazları	İşlenmiş Meyve-Sebze	Kimyasal Maddeler (Plastik hammadde, boya ve temizlik maddeleri)
Politika Önerisi	Küme ihtiyaçlarını daha detaylı tespit edebilmek için yol haritası hazırlama sürecine geçilmeli	1. İşbirliğini geliştirmeye yönelik programlar düzenlenmeli 2. Kümelenme eğitimleri verilmeli 3. Sektörel derneklere üyelik cesaretlendirilmeli 4. İnsan kaynağı kalitesini geliştirici eğitim programları şekillendirilmeli	Kara ve Deniz Yolu Yük Taşımacılığı ve Depolama Hizmetleri Gelinlik ve Abiye Kıyafet 1. Yönetim kapasitesinin artırılmasına yönelik eğitimler verilmeli 2. Kümelenme eğitimleri verilmeli 3. Kurumsallaşma ve departmanlaşma teşvik edilmeli 4. Uluslararasılaşma programları yürütülmeli
	Üniversite – Sanayi İşbirliğini geliştirici programlar oluşturulmalı		

Yol Haritalarının Oluşturulması

İzmir Kümelenme Komitesinin teknik görüşü ve İZKA Yönetim Kurulu kararıyla, yukarıda özetlenen analiz çalışmaları sonucunda kümelenme potansiyeli en yüksek çıkan, İşlenmiş Meyve ve Sebze ve Endüstriyel Havalandırma, İklimlendirme ve Soğutma potansiyel küme sektörleri için yol haritalarının çıkarılmasına karar verilmiş ve bu sektörlerde çalışmalara başlanmıştır.

Haziran-Aralık 2010 döneminde hayata geçirilen Küme Yol Haritaları geliştirilmesi çalışmaları kapsamında öncelikle, her iki küme gurubu için, küme haritasında yer alan alt sektörleri temsil eden çok sayıda firmayla ve üniversiteler, meslek odaları, ticaret ve sanayi odaları ve ilgili özel sektör kurumlarıyla ön görüşmeler

Endüstriyel Havalandırma, İklimlendirme ve Soğutma Sektörü

Geçmiş 1960'lı yıllara dayanan İzmir Endüstriyel Havalandırma, İklimlendirme ve Soğutma sektörü, Türkiye'deki toplam firma sayısının %17'sini oluşturan 232 firmanın faaliyet gösterdiği ve bu firmaların sektörün Türkiye'deki toplam cirosunun %30'unu oluşturduğu, büyük bir ekonomik değere sahiptir. Sektör ayrıca, İzmir'de yıllık makine sektörü ihracatının yaklaşık %30'unu gerçekleştirmektedir. Endüstriyel Havalandırma, İklimlendirme ve Soğutma sektörü yalnızca oluşturduğu ekonomik değerle değil aynı zamanda gıda ve sağlıktan, inşaat sektörüne kadar hitap ettiği geniş müşteri tabanı ve değer zincirinde yer alan pek çok destekleyici endüstri ve tedarikçi grubuyla da çok sayıda oyuncu içeren geniş bir kümeyi temsil etmektedir.

yapılmış ve küme çalışma grupları oluşturulmuştur. Ardından farkındalık ve güven oluşturma çalışmaları gerçekleştirilmiş ve son olarak küme çalışmaları ve görüşmelerle küme yol haritaları hazırlanmıştır. Yol Haritaları sürecinde ayrıca, kümelerle ilgili detaylı istatistikler ortaya çıkarılmış, aynı sektördeki yurtdışı küme yöneticileri davet edilerek bilgi paylaşımı sağlanmış ve kümenin bölgesel, ulusal ve uluslar arası platformlarda tanıtımı yapılmıştır. Yol haritaları, 3 yıllık küme faaliyet planları, faaliyet bütçeleri, ilgili ve sorumlu kuruluşlar ve destekleri de içeren ön fizibilite çalışmasını da kapsayacak şekilde hazırlanmıştır.

Küme çalışma gruplarının oluşturulması sürecinde, paydaşlar belirlenirken, özel şirketler, tedarikçileri, imalatçılar, destek sektör firmaları; merkezi kurumlar ve yerel yönetimler, kamu araştırma kurumları ve üniversiteler; meslek örgütleri, odalar ve ihracatçı birliklerini içerek şekilde, kamu, iş dünyası ve sivil toplumun dengeli bir dağılımla temsili sağlanmıştır.

Çalışma gruplarının oluşmasının ardından, her iki sektör için farkındalık yaratma, güven oluşturma ve bilgilendirme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, yine her iki sektör için ayrı ayrı, kümelenme ve ulusal ve uluslararası fonların tanıtımına yönelik eğitim toplantıları gerçekleştirilmiş ve geniş katılımlı bir farkındalık konferansı yapılmıştır. Farkındalık konferansıyla, küme aktörleri arasında güven oluşturma ve iyi uygulama örneklerinin paylaşılması, yol haritasının uygulanmasını tetikleyebilecek gerekli liderlik, gönüllülük ve iyi niyet ortamının yaratılması amaçlanmıştır.

Yol haritalarının hazırlanmasından önce, son olarak, küme aktörleriyle birlikte, kümelerin mevcut durumunun belirlenmesi, küme için hedeflerin ortaya koyulması, küme geliştirme eylem planının hazırlanması ve eylem planı kapsamında belirlenen faaliyetleri ön fizibilitelerinin tamamlanması, maliyetlerinin belirlenmesi ve küme yönetim yapısının tasarımı sağlanmıştır. Bu kapsamda, her iki küme için, aşağıdaki konuları tartışmaya açan üçer çalıştay toplantısı gerçekleştirilmiştir:

- Çalıştay: Vizyon ve sorun alanlarının belirlenmesi ve önceliklendirilmesi
- Çalıştay: Hedefler, eylemler, performans göstergeleri, zaman takvimi, ilgili ve sorumlu kuruluşların belirlenmesi

İşlenmiş Meyve ve Sebze Sektörü

İşlenmiş Meyve ve Sebze sektöründe faaliyet gösteren firmalar değerlendirildiğinde, Türkiye genelinde toplam 1440 firma bulunduğu ve bunların %23'ünü oluşturan 329 işletmenin İzmir'de yer aldığı görülmektedir. İzmir'in hinterlandında yer alan Manisa ve Aydın illeriyle birlikte sektörde yer alan toplam işletme sayısıysa Türkiye genelinin %46'sını oluşturmaktadır. Sektörün İzmir'de 5800 kişilik istihdamı bulunmaktadır. İşlenmiş Meyve ve Sebze sektörü 2010 yılı Türkiye ihracatının %32'si İzmir'den gerçekleştirilmiştir.

- Çalıştay: Küme eylem planlarının önceliklendirilmesi, ön fizibilitelerin oluşturulması ve maliyetlendirilmesi

Yukarıdaki faaliyetler neticesinde hazırlanan yol haritaları, ilgili sektörler için kümelenme girişimlerinin vizyon ve stratejisini ortaya koyarak ilgili faaliyet gruplarını belirleyen stratejik bir rehber niteliği taşımaktadır. Yol haritası içerisinde, belirlenen sektörlerin daha rekabetçi olmalarını sağlayacak olan küme faaliyet planları ve bu planların yapılabirlik analizleri (zaman, bütçe, sorumlu kuruluşu da içeren) tanımlanmış ve analizler sonucunda oluşturulan küme haritalarıyla, sektörleri çevreleyen değer zinciri çerçevesinde eksik paydaşların, paydaşlar arasındaki ilişki çeşitliliğinin ve yönlerinin ortaya konulması sağlanmıştır.

İZKA'nın Küme Destek Faaliyetleri

Yol haritalarının, kümelerinin yöneticisi olan kurumlara teslim edilmesiyle birlikte, İzmir Kalkınma Ajansı 2011 yılı ve sonrası için orta ve uzun vadeli faaliyetlerini bu yol haritalarındaki faaliyetlerin, İzmir'deki başka kurumların önderliğinde yürütülen diğer kümelerin ve analizler neticesinde potansiyeli ortaya koyulan diğer sektörlerde küme gelişiminin desteklenmesi çerçevesinde belirlemiştir.

Yol haritaları hazırlanan kümeler için; İzmir Kalkınma Ajansı tarafından;

- Küme ile ilgili sektörel analizlerin yapılması,
- Küme aktörlerinin kümelenme ilgili farkındalıkları artırılarak, kümenin sosyal sermayesinin geliştirilmesi (toplantılar, eğitimler, kümelerle ilgili bilgi notları)
- Aynı sektördeki yurtdışı küme yöneticileri davet edilerek bilgi paylaşımının sağlanması
- Kümenin bölgesel, ulusal ve uluslar arası platformlarda tanıtımının sağlanması
- Kümenin geliştirilmesi ve sektörün rekabet edebilirliğinin artmasını sağlayacak 3 yıllık küme faaliyet planının oluşturulması faaliyetleri ile kümenin geliştirilmesine yönelik temel ihtiyaçlara yönelik destek sağlanmıştır.

Bununla beraber bölgedeki diğer küme girişimleri ve gelişmekte olan kümeler için bir takım destekler sağlanmaktadır. Bu kapsamda öncelikle, bölgedeki kümelere yönelik 2011'in ilk yarısında, bölgesel, ulusal ve uluslararası

kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve tanıtım çalışmaları ve kümelerde kapasite geliştirme amaçlı faaliyetler yürütülmektedir:

TCI-Network ve European Cluster Alliance

Uluslararasılaşma faaliyetleri kapsamında ilk olarak, üyelerine sağladığı bilgi ve iletişim ağından faydalanmak amacıyla, 2011 Ocak ayı içinde uluslararası bir ağ kuruluşu olan, İZKA tarafından TCI Network üyesi olunmuştur. TCI Network (The Competitiveness Institute: Rekabetçilik Enstitüsü), tüm dünyadan kümelerin, kalkınma ajanslarının, bölgesel kalkınma üzerine çalışan uygulayıcıların, akademisyenlerin ve uzmanların üye olduğu, kar amacı gütmeyen bir ağ kuruluşudur. 1998 yılında, bir grup uzman ve akademisyen tarafından kurulan TCI Network'ün bugün 100 ülkeden, yaklaşık 2.200 üyesi bulunmaktadır. İZKA'nın TCI Network üyeliği, İzmir'de kümelenme, yenilikçilik ve rekabet edebilirlik alanlarında faaliyet gösteren kurumların, güncel bilgilere, deneyimlere ve gelişmelere erişimlerini sağlamaktadır²⁵.

İZKA tarafından yine 2011 Haziran ayı içinde, Avrupa'daki kümeler arasında bir iletişim platformu oluşturmayı hedefleyen Avrupa Küme Birliği'ne de (European Cluster Alliance) üye olunmuştur. Avrupa Küme Birliği, Avrupa Komisyonu'nun PRO INNO Europe İnisiyatifi kapsamında fonlanan, 4 farklı küme politikası geliştirme projesinin ortakları tarafından Eylül 2006'da kurulmuştur. Birlik, AB düzeyinde kümelenme politikalarının oluşturulması ve küme programlarının yönetilmesinden sorumlu, ulusal ve bölgesel kamu kurumları arasında bir politika diyalogunu sürdürmek için kurulan katılıma açık bir platformdur. Birlik ayrıca, kümelenme politikalarının geliştirilmesi amacıyla yeni fikirlerin ve pratik araçların üretildiği ve Avrupa içinde daha fazla rekabet edebilir kümelerin ortaya çıkmasına katkı sağlayacak politika işbirliklerinin merkezi olmayı hedeflemektedir. İZKA, Avrupa Küme Birliği içinde kümelenme alanında politika diyalogu geliştirmeyi hedeflemektedir.

²⁵ TCI Network her yıl kümelenme konusunda tüm dünyadan uzmanların katıldığı küresel ve bölgesel konferanslar düzenlemektedir. İlki 1998 yılında TCI'nın kurulmasıyla birlikte gerçekleştirilen ve günümüzde kümelenme konusunda en çok bilinen faaliyetlerin başında gelen TCI küresel konferanslarının 13'üncüsü 29 Kasım – 3 Aralık 2010 tarihleri arasında Hindistan'ın Yeni Delhi şehrinde gerçekleştirildi. İzmir Kalkınma Ajansı da bu konferansta temsil edildi ve Konferans'ın dördüncü gününde, İzmir Kümelenme Stratejisi oluşturma çalışmaları ve İzmir'deki diğer kümeler hakkında bir sunum gerçekleştirildi. Ayrıca, 2011 yılının Mart ayında Estonya'nın Tallinn şehrinde gerçekleştirilen, TCI bölgesel konferansına da katılım sağlandı.

İzmir Kümelenme ve Yenilik Portalı

Yol haritaları süreci devam ederken, İZKA tarafından ayrıca İzmir’de yürütülen kümelenme çalışmalarıyla ilgili güncel bilgilere sürekli erişimi sağlayabilmek amacıyla İzmir Kümelenme ve Yenilik Portalı oluşturulmuştur (www.izmirkumelenme.org). Halen İZKA’nın kümelenme çalışmaları ve İzmir’deki diğer kümeler hakkında bilgilendirme sağlayan bu sayfanın 2011 yılı içinde, İzmir Yenilik Stratejisi çalışmalarını da içerecek biçimde, konuyla ilgili kişi ve kurumları buluşturacak, bu kişilere bilgi ve belge sağlayacak bir platforma dönüştürülmesi sağlanacaktır.

CENTRAMO Projesi

2011 Haziran ayı içinde İZKA tarafından, Polonya, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Hırvatistan’dan ortakların içinde yer aldığı bir konsorsiyumla birlikte, İzmir’deki kümelerin uluslararasılaşmasına katkı sağlamak ve kümelerdeki yönetim kapasitelerini geliştirmek amacıyla Avrupa Birliği Rekabet Edebilirlik ve Yenilikçilik Çerçeve Programının, Küme Yönetiminde Mükemmelliğin Desteklenmesi Eylemi kapsamında bir proje başvurusu gerçekleştirilmiştir. İZKA’nın da ortak olarak yer aldığı CENTRAMO Projesi (Cluster Excellence Network for TRAIning and MObility), başarılı bulunduğu takdirde, aynı program kapsamında daha önce hayata geçirilmiş olan Avrupa Küme Mükemmelliği Girişiminin sonuçlarının İzmir’e uyarlanması ve eğitimcilerin eğitilmesiyle küme ve ağ yönetimi konularındaki uzmanlık düzeyinin geliştirilmesini sağlayacaktır.

CENTRAMO Projesinin iki temel faaliyet alanı bulunmaktadır. Bunlardan ilki proje ortağı olan bölgelerdeki kümelerin kapasitelerinin belirlenmesi, eğitim ihtiyaçlarının ortaya çıkarılması ve bölgelere özel bir eğitim müfredatının oluşturulmasını ve eğitimcilerin eğitilmesini içermektedirken, projenin ikinci ayağında deneyim paylaşımı amacıyla, ortak bölgelerdeki kümelere çalışma ziyaretleri düzenlenmesi planlanıyor. Proje, İzmir Kalkınma Ajansı’nın kümelenme alanında yürütülen, potansiyel küme sektörlerinin belirlenmesi ve en yüksek potansiyeli taşıyan sektörlerde yol haritalarının oluşturulması faaliyetlerini tamamlayıcı bir niteliktedir. Bu anlamda çalışmaların sürdürülebilirliğine de katkı sağlayacaktır.

Bölgesel Yenilik Stratejisi

İzmir Kümelenme Çalışmalarını tamamlar nitelikte İzmir Bölgesel Yenilik Stratejisi Oluşturma çalışmaları da 2011 yılında başlatılmıştır. İzmir Kalkınma Ajansı’nın koordinasyonunda ilgili tüm aktörlerin katılımı sağlanarak gerçekleştirilmesi planlanan yenilik stratejisiyle, İzmir’in kamu, özel ve sivil

toplum kesimlerinde yenilikçilik kültürünün geliştirilmesinin sağlanması, özel sektörün yenilikçilik faaliyetlerinin artırılması, araştırma ve teknoloji geliştirme faaliyetlerinin iş dünyasının ihtiyaçlarına göre şekillenmesi ve yenilikçilik için gereken bilginin akışını sağlayacak işbirliklerinin ve ağlarının oluşturulması ve bu alanda harcanan kamu ve özel sektör kaynaklarının miktarının artırılması ve daha etkin kullanımının sağlanması amaçlanmaktadır.

2012 yılı ortalarında tamamlanacak şekilde yaklaşık bir yıl içinde tamamlanması planlanan İzmir Yenilik Stratejisi çalışmaları kapsamında, sürecin ilk adımı olarak öncelikle, kümelenme stratejisi çalışmalarında ve İZKA'nın birçok faaliyetinde olduğu gibi, bölge düzeyinde eşgüdüm ve işbirliğinin oluşturulması için bir yönetim yapısının oluşumu sağlanmıştır. Bu kapsamda, Yenilik Stratejisinin oluşturulmasına yönelik olarak gerçekleştirilecek faaliyetlerde ilgili kurum ve kuruluşların karar alma süreçlerine katılımını sağlamak amacıyla İzmir Yenilik Komitesi oluşturulmuştur. İzmir Yenilik Komitesinin oluşturulması ve ilk toplantısıyla strateji geliştirme süreci hakkında bilgilendirme yapılmasının ardından, strateji geliştirmeye yönelik olarak araştırma çalışmalarına başlanmıştır.

Avrupa Birliği Bölgesel Yenilik Platformu

Bölgedeki kümelenme girişimlerinden İNOVİZ/Biyomedikal projesi kapsamında EU-Divers Avrupa Birliği Yenilik Platformu'na üye olunmuştur. Bu çerçevede ülkemizdeki ve AB ülkelerindeki Bölgesel Kümelenme ve Yenilik Uygulamaları örnekleri hazırlık aşamaları, uyguladıkları yöntemler ve ulaşılan sonuçlar açısından incelenmiştir. Avrupa Birliği'ne üye 8 ülkeden kümelenme ve yenilik ile ilgili çalışmaları olan 24 kurumun yer aldığı ağı üye olunmuştur. Kümeler için bölgesel ve sosyal faydaların maksimize edilmesi, bilgi tabanlı gelişimin güçlendirilmesi, reel sektöre iyi fikirlerin taşınması, kümelenme ve yenilik kapasitesinin geliştirilmesine yönelik kurulmuş olan fiziksel altyapıların oluşturulması gibi konularda İzmir'deki kümeler için iyi uygulama örnekleri araştırılmakta, oluşturulmuş ağıda uygun örnekler ile iletişime geçilerek İzmir'deki uygulamalar konusunda girişimlerde bulunmaktadır.

DTM - Organik Ürünler İçin Uluslararası Rekabetin Geliştirilmesi Projesi

Bölgedeki kümelerin ulusal fonlardan yararlanarak gelişimine katkıda bulunmak amacıyla Ege İhracatçı Birliği yürütücülüğü ve Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği ortaklığında 27 firmanın iştirakçi olduğu Organik Ürünler İçin Uluslararası Rekabetin Geliştirilmesi Projesi'nde İZKA ortaklığı söz konusu olmuştur. Proje, Ege Bölgesi'nde faaliyet gösteren ve organik ürün ihracatı yapan veya ihracat potansiyeli taşıyan firmaların, uluslararası pazarda rekabet güçlerinin artırılmasını ve orta uzun vadede sürdürülebilir, karlı ihracat artışını sağlamayı amaçlamaktadır. 36 ay süreyle gerçekleştirilecek **"Organik Ürünler İçin**

Uluslararası Rekabetin Geliştirilmesi Projesi” kapsamında proje iştirakçisi firmalarımıza yönelik olarak, ihtiyaçlara özel eğitim programları, belirlenecek hedef pazarlara yönelik alım heyetleri, bu pazarlarda tanıtım ve ikili görüşme organizasyonları düzenlenmesi ve sektöre yönelik teknik destek altyapısı oluşturulması öngörülmektedir.

DTM- Endüstriyel Havalandırma, İklimlendirme ve Soğutma Sektörüne Yönelik Uluslararası Rekabet Yeteneğinin Geliştirilmesi Projesi

Kümenin gelişimi için oluşturulmuş olan yol haritasındaki eylemleri hayata geçirebilmek amacıyla küme örgütü Ege Soğutma Sanayicileri İş Adamları Derneği (ESSİAD) tarafından yürütülecek olan projeye ortak olunmuştur. Proje kümenin uluslararasılaşması için gereken alt faaliyetlerin hayata geçirilebilmesi için hazırlanmıştır. Bunlar;

- Firmaların hedef pazarlara yönelik pazar araştırması raporlarına ulaşması,
- Yurtdışından alım heyetlerinin getirilerek firmalar ile buluşturulması,
- Firmalara ihtiyaç duydukları teknik ve ticari eğitimlerin verilmesi; Dış Ticaret, Etkin Fuar katılımı, Kurumsallaşma, Yönetim Stratejisi, Soğutma, iklimlendirme ve havalandırma sistem tasarımı, mesleki sertifikasyonlar (soğutma teknisyeni, izolasyon teknisyeni eğitim ve sertifikasyonu vb.)
- Firmaların ortak bir biçimde yurtdışına ticari heyetler organize etmeleri
- EHIŞ Kümesinin kurumsal yapısının güçlendirilmesi ve üyelerine yönelik gerçekleştirilecek faaliyetleri sorunsuz ve etkin biçimde sürdürebilecek altyapıya kavuşturulması olarak belirlenmiştir.

Genel Değerlendirme

Bölgesel kalkınma politikasının önemli bir parçası haline gelen kümelenme politikaları, sanayi politikaları, yenilikçilik politikaları, KOBİ ve doğrudan yabancı sermaye politikalarını destekleyici ve tamamlayıcı politikalardır. Kümelenme politikası oluşturmak veya girişimi başlatmak bir bölgenin uluslararası rekabet edebilirliğini yükseltmek için önemlidir. Firmaların bir arada bulunmalarının ve birlikte iş yapabilmelerinin ortaya çıkardığı olumlu etkiler yani kümelenme firmaların üretkenliğini artırarak, yenilikçiliği besleyerek kümelenmeye dâhil olan işletmelere rekabet avantajı kazandırarak bölgesel kalkınmaya da ivme kazandırmaktadır (Özdemir. S., İneler F., 2009).

Bu noktada kalkınma ajanslarının teknik düzeyde kapasite kazanarak bölgesel düzeyde kümelenme çalışmalarına katkı sağlamaya yönelik faaliyetlerde

bulunması önem taşımaktadır. Kümelenme konusu ulusal stratejilerde yer almaktadır fakat uygulamaya ilişkin süreçler üzerindeki çalışmalar devam etmektedir. Bu noktada İzmir Kalkınma Ajansı bölge düzeyindeki deneyimlerini ulusal ölçekteki ilgili kurum ve kuruluşlarla paylaşarak, gerek destek uygulamalarının çerçevesinin çizilmesinde gerekse bu destek uygulamalarına yönelik rollerin belirlenmesinde önemli katkılar sağlamıştır.

Öncesinde belirlenmiş olan ulusal stratejilerle uyumlu olarak bölgesel düzeyde yapılan çalışmalar, kümelerin gelişmesine yönelik ortaya çıkan ihtiyaç ve sorunların net bir şekilde tespit edilmesini sağlamaktadır. Ayrıca kümelenmenin odağında duran firmaların yanı sıra, destekleyici kurum ve kuruluşların da gerek tespit aşaması gerekse problem çözücü olarak tüm süreçte yer almalarının sağlanması, kümelerin bölgesel düzeyde sahiplenilmesi açısından fayda sağlamaktadır.

Bunun yanı sıra kümelerin uluslararasılaşmasının sağlanmasına yönelik kümelerin tanıtımı, uluslararası ekonomik eğilimlerin takibi, pazarların durumu, küme grubu sektörleri ürün gruplarındaki yeniliklerin izlenmesi gibi konular önem taşımaktadır. Bu noktada bölgelerdeki kümeler adına destekleyici kurum ve kuruluşlar tarafından uluslararasılaşmaya yönelik verilecek olan teknik ve uygulama desteği, küme gelişimindeki ivmelenmeye katkı sağlamaktadır. Kalkınma ajanslarının bölgesel düzeyde koordinasyonu sağlayarak gerek komiteler gerekse yönetim kurulu aracılığıyla kurum ve kuruluşları bu konuda harekete geçirebilir yapıda olmaları, ajansları bu konuda önemli bir aktör haline getirmektedir. Ayrıca, ajanslar kanalıyla kurulabilecek küme iletişim ağlarının etkin kullanımıyla küresel ölçekteki iyi uygulama deneyimleri de bölgelere taşınabilir.

Görüldüğü üzere, ulusal, uluslararası ve bölgesel düzeyde kümelenmeye ilişkin yapılması gerekenler anlamında kalkınma ajanslarına önemli roller düşmektedir. Özellikle ilgili kurumların kümelenme alanındaki farkındalıklarını artırarak, bölgesel kümelenme stratejisi içerisinde rol almalarının sağlanması ajansların bu alandaki önemli rollerinden biridir. Bölgedeki çalışmaların ulusal stratejilerle eşgüdümlü olarak gerçekleştirilmesi ve ilgili aşamalarda ulusal ölçekteki kurum ve kuruluşların da bu çalışmalara dahil edilmesi sürecin sağlıklı bir şekilde devam etmesi açısından önem taşımaktadır. Bölgesel ve ulusal düzeyde kümelenme konusunda oluşturulacak iyi bir yönetim mekanizması ve eşgüdüme dayalı çalışmalar, kümelerin uluslararasılaşma sürecinde olumlu sonuçlar elde edilmesine olanak sağlayacaktır.

Kaynaklar

- UK Competitiveness White Paper, *Collaborate to Compete, Volume 3, Chapter 3.*, 1998. Department of Trade and Industry, İngiltere
- İzmir Endüstriyel Havalandırma, İklimlendirme ve Soğutma Kümesi Yol Haritası (Yayımlanmamış Rapor)*, 2010. İzmir Kalkınma Ajansı, İzmir
- İzmir İşlenmiş Meyve ve Sebze Kümesi Yol Haritası (Yayımlanmamış Rapor)*, 2010. İzmir Kalkınma Ajansı, İzmir
- Özdemir. S., İneler. Morova. F., 2010. *İzmir Kümelenme Analizi*, İzmir Kalkınma Ajansı, İzmir
- Özdemir. S., İneler. Morova. F., 2009. *Kümelenme, Bölgesel Kalkınma ve Kalkınma Ajansları*, İzmir Kalkınma Ajansı, İzmir
- Yaşar. S., Ulusoy. H., Akıncı. Y., 2009. *İzmir İçin Stratejik ve Yükselen Sektörler*, İzmir Kalkınma Ajansı, İzmir
- Tura Z., 2009. *İzmir İli ve İlçelerinin Kümelenme stratejilerini Geliştirmeye Yönelik İstatistiksel Analiz Çalışması (Yayımlanmamış Rapor)*, İzmir Kalkınma Ajansı, İzmir
- Zobu H., Doğu F., ve Erdil E., 2010. *İzmir'in Kümelenme Stratejisini Geliştirmeye Yönelik Saha Çalışması Sonuç Raporu (Yayımlanmamış Rapor)*, İzmir Kalkınma Ajansı, İzmir

**Sanayi Kümelenmelerinin
Bölgesel Gelişmenin
Ana Amaçları Açısından İrdelenmesi**

Prof. Dr. Ayda Eraydın
ODTÜ

Giriş

Bu makalenin amacı, 1980 ve 1990'lı yıllarda sanayinin toplulaştığı alanlar gözlenerek kavramsallaştırılan sanayi odakları/bölgeleri ve sanayi kümeleri ile ilgili yazının değerlendirilmesi ve sanayi odakları veya sanayi kümeleri tartışmalarının bölgesel gelişimin amacı ve beklentilerine yanıt verebilme kapasitesi açısından değerlendirilmesidir.

Bildiri, yeni bölgeselcilik yaklaşımı çerçevesinde önem kazanan sanayi kümelenmelerinin dinamiklerinin tanımlanması ve anlaşılmasının bölgesel gelişme politika ve stratejileri geliştirilmesi sürecinde çok önemli olduğunu öne sürmektedir. Günümüzde pek çok ülkede bölgesel gelişme araçlarından biri olarak öne çıkan sanayi kümeleri çerçevesinde gelişen söylemin tüm çekiciliğine karşılık, iki açıdan sorunlu olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki, ortaya çıkışları ve gelişmeleri pek çok koşula dayalı sanayi kümelenmelerinin, basitleştirip şematikleştirilerek sunulması ile bu koşulların sağlanamadığı bölgelerde sanal beklentiler yaratmasıdır. Her bölgede bölge içi potansiyele dayalı ve rekabet gücüne sahip sanayi kümesinin yaratılabilmesi olanaksız olup, belirli bir konuda uzmanlaşmış kümelerin yaratılabilmesi önemli ölçüde kararlı bir politika ve destekle mümkün olabilmektedir. İkinci olarak, devletin kısıtlı müdahalesini öngören bir çerçevede çekici olan sanayi kümelenme modelleri bölgenin mevcut kaynaklarına dayalı olarak betimlenmekte, buna karşılık sürekli olarak değişen koşulların geçerli olduğu küresel ekonomi çerçevesinde bir değerlendirme yapılamamaktadır. Mevcut ve duragan önceliklere dayalı olarak yapılan kümelenme çabaları ya bölgede kısıtlı bir etki yaratmakta ya da elde edilen başarı kısa sürede aşınmaktadır. Bu nedenle de makale içinde hem sanayi odakları ve sanayi kümeleri söyleminin sunduğu olanaklar, hem de sanayi kümelerinin karşı karşıya oldukları sorunlar üzerinde ayrıntılı olarak durulacaktır.

Makale, beş alt başlık çerçevesinde yapılan tartışmalarla sürdürülmüştür:

- Farklı kavramsal çerçevelerden kaynaklanan sanayi bölgeleri/odakları/kümeleri yazınına 1980'lerden başlayarak artan bir ilginin nedenleri,
- Farklı yazınlara göre sanayi yoğunlaşması/ kümelenmelerinin özellikleri
- Sanayi odakları/kümelerinde başarıyı belirleyen kurumlar, destek mekanizmaları ve politikalar
- Sanayi odaklarının/kümelerinin değişen koşullara uyum gereksinimi
- Yazında üzerinde çok durulan ve farklı uluslararası kurum ve firmalar tarafından köpürtülen kümelenme modellerinin son dönemde yaşanan gelişmeler ve bölge planlamanın ana amaçları açısından değerlendirilmesi

Sanayi Odakları ve Sanayi Kümeleri Yazınına 1980'lerden Başlayarak Artan İlginin Nedenleri

1970'li yıllardan bu yana gündemde olan ve özellikle 1980'li yıllarda bölgesel gelişme yazının ana odaklarından birini oluşturan sanayi odakları/kümeleri konusuna olan ilgi iki ana başlık altında derlenebilir.

1980 Sonrasında Ortaya Çıkan ve Yeni Bir Çerçeve Kurmakta Zorlanan Yeni Bölgeciliğin Oluşturduğu Kavramsal Paket İçinde Yer Alması

Az gelişmiş yörelerin gelişmesine yönelik politikalar özellikle ulus devletlerin ortaya çıkmasından sonra gelişmişlik farkları nedeni ile gündeme gelmiş ve 1930'lardan başlayarak bu dengesizliklerin belirlenmesi Keynesyen öğretinin sunduğu araçlarla gerçekleşmiştir. Kalkınma ekonomisi ise 1950'li yıllardan başlayarak sunduğu yeni kavramlar, bölgesel çözümlemeler, planlama ve politikalarla önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle ulusal kalkınma strateji ve politikaları ile bölgesel gelişme politikalarının bütünleşikliğini sağlamaya yönelik pek çok çabanın harcandığı ve uygulamada hızlı büyüme dönemlerinde bölgesel kalkınma ve dengesizliklerin giderilmesine yönelik uygulamaların artmış olduğu gözlenmektedir. Ancak, bölge planlama ile ilgili çabaların 1970 sonrasında mekanizmaların küreselleşme sürecinin de etkisiyle önemi azalmıştır.

1970 bunalımı ile devletin finansman olanakları yanı sıra karar süreçlerindeki gücünün zayıfladığı ve özellikle sermayenin küresel düzlemdeki dolaşımının artması ve farklı konulardaki liberalizasyon çabalarının devletin kaynak dağılımı konusunda etkinliğini azalttığı görülmektedir. Tüm bu gelişmeler devlet güdümlü bir bölgesel politikanın gündemden düşmesine neden olmuş ve küreselleşmenin dinamikleri rekabet gücü ve öğrenme kapasitesi olan yörelerin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Öte yandan, ortaya çıkan yeni koşullar artık güçlü bir devlet müdahalesi ile diğer yörelerden kaynak aktarımına dayalı bir gelişme modelinin tam olarak gerçekleşmeyeceğini göstermiştir.

Ekonomik coğrafya yazınında alan çalışmalarına dayalı olarak belirli sanayi bölgelerinin neden daha hızla büyüdükleri üzerine çalışmalar yapılmıştır. Ekonomi yazınında ise, Krugman ile büyük ölçüde güncellik kazanan "yeni ekonomik coğrafya", mekansal farklılaşmaların yığınlaşmalarla artacağı ve bölgesel farklılıkların fiyat rekabetini rahatlatacağını (farklılaşma ilkesi), daha fazla nüfusa sahip ve alım gücü yüksek bir bölgenin, görece olarak daha fazla firma için çekici olacağı (yerel piyasa etkisi) ve başlangıçta avantajlı olan bölgelerin ticaretteki liberalleşme ile daha da fazla çekici olacağını matematiksel modellerle göstermiştir.

Bu nedenle ekonomik coğrafyacılar ve ekonomistler zamanlarının büyük bir bölümünü yeni bir “bölgesel kalkınma modeli” üzerinde düşünmeye ve geliştirmeye harcamışlardır. Bu çerçevede gündeme gelen “*içsel kaynaklara dayalı gelişme ve bölgesel ve yerel girişimlere dayalı gelişme*” kavramları yeni tartışmaların odak noktasını oluşturmuştur. Kendi kaynaklarına bağımlı gelişme modeli, devlet güdümlü bir bölgesel gelişme politikasına seçenek olarak gelişirken, bu çerçevede küçük işletmeler ilgi odağı haline gelmiş ve aynı zamanda yerel kaynaklara dayalı gelişme uluslararası piyasalara ulaşmanın ana yolu olarak benimsenmeye başlanmıştır.

1980’lerde başlangıç aşamasında olan küreselleşme sürecinin, 1990’lı yıllara gelindiğinde artıları yanısıra sorunları da gözlenmeye başlamıştır. İlk olarak, küreselleşme sürecinin ilk aşamalarında doğru zamanda, doğru yapıda olmanın avantajlarını kullanan üretim birimlerinin yer aldığı mekanlar/bölgelerin bu avantajlı konumlarını sürdürmekte zorlandıkları ve kiminin ekonomik açıdan gerileme dönemi içine girdiği görülmüştür. İkinci olarak, özellikle ekonomik ve sosyal kapasiteleri gelişmemiş yörelerin küreselleşme sürecinin getirilerinden yararlanamadıkları, tam tersine dünya ekonomisinden dışlandıkları görülmüştür. Üçüncü olarak, küresel ekonomilerdeki gelişmelerin, özellikle mali piyasalardaki değişimlerin, yerel düzenleme mekanizmalarına karşın tüm dünyada önemli etkileri olduğu ve ulusal ve yerel kurumların bunları düzenlemek konusunda yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. Bu üç önemli eğilim tüm gelişme sürecinin yerel dinamiklere ve serbest piyasa koşullarına bırakılamayacağını ve yeni bir düzenleme çerçevesinin geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bu çerçeve içinde bölgesel ve yerel planlama yeniden, ancak yeni bir anlayış ve içerikle gündeme gelmiştir.

Görel olarak olumsuz koşullara sahip ve kısıtlı olanakları olan bölgelerde ortaklıklara ve yerel girişimciliğe dayalı bir gelişme modelinin söz konusu olamayacağı da ortaya çıkmıştır. Bu yeni ilgi devlet-piyasa ikilemine seçenek oluşturacak ve “*küreselleşmenin etkilerini göğüslemek ve küresel piyasada yarışabilmek için gerekli olan beceri, iletişim ağları ve kurumsal yetkinliğin bölgelerde gelişmesini sağlamak*” anlamına gelen “*yeni bölgecilik*” diye adlandırılan üçüncü bir yolun tanımlanması anlamına gelmektedir (Webb and Collis, 2000:863). Yeni bölgecilik diye adlandırılan bu yaklaşımın özellikle küreselleşen dünyada yönetim konusuna odaklandığı ve geçmişteki kurumlar ve kurallara dayanan ve örnek oluşturmayı amaçlayan bakışa seçenek olarak daha az biçimsel, kuralların daha esnek olduğu bir dizi yönetim biçimini tanımladığı ve ön plana çıkardığı görülmektedir. Bu çerçevede yeni bölgeciliğin Lovering de (1998) belirttiği gibi bir kuramı yok ancak bir kuramsal “paketi” vardır. Bu paket 1980 sonrası gündeme gelişme süreci ile ilgili farklı disiplinlerde öne çıkan kavramsal tartışmaları içermektedir.

İlk olarak, ekonomik coğrafya yazınında *yakınlıktan kaynaklanan getiriler* ve *mekansal birikimle beslenen öğrenme süreçleri* kavramları üzerine kurulan mekansal gelişme modelleri bu paketin önemli öğeleridir (Breschi, 2000, Eraydın, 2001, Schmitz, 1998; Maskell and Malmberg, 1999a; Amin and Cohendet, 1999). Ayrıca, *yenilik ortamları* (Camagni, 1991), *yeni sanayi mekanları* (Scott and Storper, 1987) *bölgesel buluşçuluk sistemleri* (Cooke, Uranga and Etzebarria, 1998) veya *öğrenen bölgelerle* (Florida, 1995; Morgan, 1997) ilgili yazın yeni yaklaşımın farklı öğelerini oluşturmaktadır. Bu yazında küçük ve orta ölçekli firmaların birliktelikleri ile yeni bir üretim örgütlenmesini gerçekleştiren alanlar *sanayi odakları* olarak adlandırılmaktadır (Belussi, 1999; Humprey, 1995).

Gelişmeyi mekan beğlamında ele alan bu yaklaşımlar yanı sıra, yine bu dönemde işletme yazınında öne çıkan *sanayi kümeleri kavramı* da bölgesel gelişme konusuna ilgi duyanların dikkatini çekmiştir. Bu dönemde Micheal Porter 1990'da yayınlanan "Ulusların Rekabet Avantajları" (*The Competitive Advantage of Nations*) adlı kitabında ulusal rekabet gücünü tanımlayan faktörleri, özellikle de dışsallıkları ve bilginin yayılımını büyümenin ve yenilikçiliğin kaynağı olarak gösterdiği ve farklı ulusları karşılaştıran çalışması ile ilgi çekmiştir. Ancak Porter Saxenian'ın (1994, 1998) Silikon Vadisi üzerine çalışmada tanımladığı "bölgesel ağlara dayalı sanayi sistemleri" söyleminin çok ilgi çekmesinin ardından Porter (1998) 1990 yılındaki elmas modelini revize ederek 1998'de "kümelere dayalı rekabetçilik" kavramını geliştirmiştir.

Ancak her iki yazınının 1842-1924 yılları arasında yaşamış bir ekonomist olan Alfred Marshall'ın kurduğu çerçeveden yararlandığı, daha doğrusu bu çerçeveyi kullandığı görülmektedir. Küçük firmaların belirli bir bölgede yoğunlaşarak uzmanlaştığı, uzmanlaşmanın sağladığı dışsallıklar ve el değişme maliyetlerinin mekansal birlikteliklerle en aza indirildiği bölgelerin tanımlandığı model 1980'li yıllardan başlayarak pek çok kavramsal çalışmaya öncülük etmiştir. Hem sanayi odağı, hem de kümelenme yazını yeni bölgecilik için uygun bir söylem olarak değerlendirilmiş ve oluşturulan yeni bölgesel gelişme kavramsal paketine eklenmiştir. Kurumsalcı yaklaşımın ilişki ağları (network) paradigmasını neo-Schumpeterian büyüme kuramının da aynı paket içinde yer aldığı görülmektedir (Amin, 1999).

Yeni bölgecilik, ekonomik gelişmeyi desteklemek için gerekli mekanizmaların devlet tarafından değil, bölgeler tarafından geliştirilmesi gereği üzerinde durmaktadır. Siyaset açısından değerlendirildiğinde ise pek çok Avrupa ülkesinde etkili olan bu eğilimin yörelerin kendilerinin karar süreçlerini tanımlaması olarak değerlendirilebileceği izlenmektedir. Devletin yükünü çok aza indiren bu yaklaşım bu özelliği nedeniyle çok popüler olmuş ve özellikle Avrupa Birliği'nin çeşitli araçları ile de desteklenmiştir.

Yeni Dönemde Başarı Öykülerine Duyulan Gereksinim

Sanayi yoğunluğu fazla olan sanayi bölgelerinin/kümelerinin çok öne çıkmasındaki diğer bir neden ise, bazı görece olarak az gelişmiş olan bölgelerin 1980 sonrasında hızlı bir gelişme süreci ile dış piyasalara ulaşmalarıdır (Piore ve Sabel, 1984; Amin, 1989; Pyke, Beccatini ve Senberger, 1990; Storper, 1993). Bu bölgelerin başarılarının en önemli kanıtı geçmiş dönemin sanayi merkezlerinden daha yüksek oranlarda dünya pazarlarına sanayi ürünü satabilmeleridir. Hızla artan refah düzeyi ve artan rekabet gücü bu bölgelerin ilgi çekmesinin ana nedenidir.

1970 öncesi egemen olan bölgesel kalkınma paradigmalarına göre gelişmeleri ancak kamu desteği ve kaynak transferi ile mümkün olabilecek bazı az gelişmiş bölgelerin kısa bir süre içinde ve ulusal sınırlar ötesinde başarılı olması tüm geçmiş söylemleri değiştirecek ölçüde önemli olup, yerel ekonomik gelişme konusunun artan şekilde gündeme gelmesini nedenlemiştir. Aynı zamanda bu gelişme dünyada ulusal sınırların aşıldığı ve ulusal kalkınma tartışmalarının bittiği bir dönemde yeni bir *kalkınma modeli* olma özelliği göstermektedir.

Sanayi Odakları / Kümelenmelerinin Öne Çıkan Özellikleri

Sanayi odakları yazını, 1970'de yaşanan bunalım koşullarının üstesinden gelebilmek için gündeme gelen, *esneklik* ve *esnek üretim örgütlenmesi kavramlarına* dayalı olarak gelişen ve ekonomik ve toplumsal yapıdaki dönüşümleri üretim süreçleri ve üretim ilişkileri ile tanımlamaya çalışan esnek uzmanlaşma paradigmasının bir uzantısıdır. *Esnek üretim örgütlenmesinde*, dünyadaki talep dalgalanmalarına ve değişik ürünlere yönelik küçük ve değişken ölçekli üretim birimleri öne çıkarken, gereksinimlere kolay yanıt verebilmek için hem üretim sürecini sürekli değişmeye açık tutabilmek, hem de kullanacağı emeği bu sürece uyumlu hale getirebilmek amaçlanmaktadır (Piore ve Sabel, 1984; Lipietz, 1986; Schoenberger, 1988). Diğer bir deyişle, talebin değişimine ayak uydurabilmek için hem ürünü kısa sürede değiştirmek, hem de bunu çok fazla sayıda üründe yapabilmek gerekmektedir. Bu durumda tek birim içinde üretim sürecinin tanımlanması yerine, ortakların değiştiği üretim ağı yolu ile üretim yapılmakta ve bu nedenle de farklı konularda uzmanlaşmış üretim birimlerinin birlikteliği söz konusu olmaktadır.

Mevcut yazında sanayi odaklarının iki önemli özelliği üzerinde durulmaktadır (Tablo 1). Bunlardan ilki yerel düzlemde gerçekleşen üretimin uluslararası piyasalara yönelimi ve rekabet gücüne erişmesi, ikincisi ise buluşçuluk-yaratıcılık kapasitesidir (Eraydın ve Armatlı-Köroğlu, 2005). Bu öğeler belirli yörelerde görülen küçük sanayi toplulaşmaları ile sanayi odakları

arasındaki en önemli farkı oluşturmaktadır. Bu bölgelerin en önemli nitelikleri üretim örgütlenmelerine ilişkindir. Sanayi odakları belirli konularda uzmanlaşmış, birbirleri ile üretim ilişkileri yoğun ve özel ürün türlerine yönelik sanayilerin sağladığı ivme ile gelişen mekansal birimler olarak tanımlanmaktadır (Park ve Markusen,1995; Mouleart, Swyngedouw ve Wilson, 1988).

Tablo 1: Sanayi Odaklarının Ana Özellikleri

FAKTÖRLER/ KOŞULLAR	GELENEKSEL SANAYİ ODAKLARI	İLERİ TEKNOLOJİ SANAYİ ODAKLARI
ÜRETİM ÖRGÜTLENMESİ		
Firmaların nitelikleri	Küçük geleneksel üretim İleri düzeyde uzmanlaşma Aile işletmesi (Ottai,1994)	Değişik ölçekli ileri teknoloji firmaları (Scott,1992)
Teknolojik düzey	Hem basit, hem de ileri teknoloji kullanımının olması Son dönemde daha ileri teknolojiye geçiş	Temelde ileri teknoloji kullanan firmalar, ancak geri teknolojiye sahip montaj firmaları da var
Ürün ve üretim sürecindeki buluşçuluk	Formel ve enformel kurumların etkileşimi Mevcut bilgi birikiminin özellikle sözsüz bilginin değerlendirilmesi	Ağ biçiminde ortak ürün geliştirme çalışmaları
Buluşçulukta öncü kurum ve kişiler	Bilgi birikimi olan kişiler (Rabelotti, 1995) Firmadan firmaya geçen işçiler Teknolojik ortaklık ağları	Firmalar Üniversiteler Kamu araştırma kurumları
Üretim örgütlenmesi	Uzmanlaşmaya ve esnekliğe dayalı örgütlenme Sermaye ve emeğin en verimli bileşimini sağlayacak fason ilişkiler	Değişik örgütlenme deneyimleri -tabakalara ayırma -dayanışma ve ortaklıklar -yeni bir işveren-işçi anlaşması
Üretim ağlarının niteliği	Bilginin yüksek düzeyde dağılımı (Cooke,1996) Bilgi ve deneyimin paylaşılması Bilginin dağılımında araçlar (Harrison,1994b) Ortak öğrenme süreci Enformel ilişkiler ve örgütlenmede katılımcılık	İki tür ağlaşma eğilimi; Büyük firmaların ağların dışına da taşma eğilimi Yeni firmaların yedek parça sağlayanlarla daha formel ilişkiler kurmaya çabaları
Üretim ağı oluşturma nedenleri	Piyasaya yeni ürün sunmak Yeni pazarlara ve teknolojilere çok büyük riskler girmeden ulaşmak Bazı harcamaları düşürmek (vergiler de dahil)	Büyük firmaların üretim maliyetini düşürme isteği Küçük firmaların riski paylaşmak ve piyasaya daha çabuk mal sunma çabası
Pazar	Küçük pazar nişlerine yönelik üretim	Özel pazar nişlerine özel, dünya piyasası için standart ürünler
Ürün türü	Tasarım ve moda ağırlıklı Çeşitlenmiş ve özel nitelikli	Teknoloji yoğun ürünler

EMEK PİYASASI		
Emek piyasasının ana niteliği	Yerel işgücü kullanımı Evde çalışan kadın işgücü	Yüksek düzeyde ayrımlaşma deneyimli işgücünde yüksek düzeyde hareketlilik
Emek talebi	Hem becerili, hem de becerisiz işgücü kullanımı	Çok yüksek düzeyde eğitilmiş işgücü ile birlikte çok az becerili işgücü
Sosyal güvenlik	Evde çalışanlar dışındaki çalışanların bir bölümü sosyal güvenlik kapsamında	Çalışanların büyük çoğunluğu sosyal güvenlik kapsamında
İşçi-işveren ilişkileri	Sendikalar yörede iş barışının sağlanmasında önemli Patron-işçi ilişkileri yerine arkadaşça ilişkiler	Bağlılık- sadakat yok Yöre içinde emeğin yüksek hareketliliği
Sendikalaşma	Sendikalaşma olsa bile evde çalışanları çermiyor Sendikalar militan değil	Sendikalaşma yok
TOPLUMSAL YAPI ÖZELLİKLERİ		
Yerel örgütlerin toplumsal yapı içindeki roller	Yerel örgütler bazı özel hizmetlerin sunumunda, altyapının geliştirilmesinde ve yeni girişimlerin desteklenmesinde çok önemli	Teknik nitelikli yerel örgütler sorunların çözümünde etkili
Tarihsel özellikler	Küçük firmalar her zaman önemli Zanaatkarlığa dayalı üretim kültürü	Tarihsel olarak dinamik bir bölge olmak
Nüfus yapısı	Nüfusun devingeliği düşük, oldukça durağan	Özellikle yeni mezun parlak genç işgücü için çekici
Kültürel özellikler	Ortak sosyal köken, sosyal değerlerin, davranış ve normların paylaşımını sağlayan kültürel bütünlük Ortak davranış kültürü, sadakat ve ekonomik ilişkilerde fırsatçılığın az olması (Brusco,1982) Firmalararası dayanışmayı destekleyen yöreye özgü kurallar	Zengin etnik yapı

Bu yörelerdeki üretimin ana nitelikleri belirli bir sektörde uzmanlaşma (Beccatini, 1989 ve 1990; Pyke ve Senberger, 1991), küçük ve orta ölçekli sanayi birimlerinin egemen olması (Piore ve Sabel, 1984), firmalar arası dayanışma ağları (Harrison,1992), kaliteye dayalı bir rekabet ortamı (Pyke ve Senberger, 1991; Brusco,1990) ve bu yolla ulaşılan ortak verimlilik artışı (Schmitz 1990) ile fason ilişkilerin yoğunluğudur. Düşey olarak ayrılmış üretim örgütlenmesi, çeşitli özel ürünlerin (tasarım, moda ve ileri teknoloji) üretilmesini olanaklı hale getirirken, böylelikle küçük pazar nişlerine ulaşabilmektedir. Öte yandan, üretim örgütlenmesi, ortak öğrenme ve dayanışma yolu ile buluşçuluğu

desteklemekte ve bu durum firmalara olduğu kadar, o yörenin bir bütün olarak gelişmesine olanak sağlamaktadır.

Yöredeki işgücü piyasasının ve yörenin sosyo-kültürel özelliklerinin de önemli olduğu çeşitli çalışmalarda vurgulanmıştır. İşverenle çalışanlar arasında güven ortamını sağlayan bir sosyo-kültürel kimlik ve etkili yerel kurumlar (Schmitz ve Musyk, 1994) gelişmeye katkı sağlayan kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır. Ancak, emek piyasasının diğer özellikleri ve emeğin niteliği konusunda farklı görüşler vardır. Özellikle bazı merkezlerde yoğunlaşan geleneksel sanayi birimlerinin ucuz emek kullanımını fasoncular yardımı ile kayıt dışı firmalarda gerçekleştirdikleri üzerinde durulurken (Lazerson,1990), bu sanayi bölgelerinde aile işletmeleri ve aile emeği kullanımının da yoğun olduğu görülmektedir (Capecchi,1989).

Yeni sanayi odakları yazınının tümünde eğitilmiş, üretimdeki yeniliklere kolayca uyum sağlayan ve birlikte çalışmaya hazır işgücünün bulunabilirliği doğal olarak öne çıkarken (Pyke ve Senberger, 1991), beceri daha çok deneyimle ilişkilendirilmektedir. İleri teknoloji bölgelerinde ise, çok nitelikli emek gereksiniminin yanı sıra becerisiz işgücünün de üretimin bir parçasını oluşturduğundan söz edilmektedir (Harrison, 1994a; Angel,1991). Bu durum üretimi tasarlayanların niteliği ile bunu yapanlar arasındaki iş bölümünden kaynaklanmaktadır.

Öte yandan, özellikle geleneksel sanayi kollarının egemen olduğu veya zanaatkarlık temelli sanayi bölgelerinde ortak bir sosyal ve kültürel yapının, ortak değerler, davranışlar ve dilin paylaşılması anlamına geldiği ve yüzyüze ilişkiler yardımıyla da üretim çevresinde pek çok ortaklık ilişkilerinin ve dayanışma ağlarının kurulduğu öne sürülmekte (Rabelotti,1995) ve yerel kurumların bu sanayi odaklarında teknolojinin ve bilginin yayılmasını ve yaratıcı ortak düşüncenin gelişmesini desteklediği belirtilmektedir (Digiovanna, 1997). İleri teknoloji odakları üzerindeki çalışmalarda ise, yukarıdaki faktörlere ek olarak üretim maliyetinin ve riskinin paylaşılmasını sağlayan üretim ağlarının yeni ürün geliştirmede de önemli olduğu (Saxenian,1991) üzerinde durulmaktadır.

Buna karşılık sanayi kümeleri yazınında Porter'ın ortaya koyduğu ve yaygın bir şekilde benimsenen *Elmas Modeli* dört ana değişken üzerine kuruludur.

Girdi koşulları; örneğin insan kaynakları, fiziki altyapı, bilgi kaynakları, sermaye ve diğer altyapı unsurları vb.

Talep koşulları; iç talep yada dış talep, potansiyel pazarlar ve talebin niteliği, kullanıcının(müşterinin) seçiciliği.

İlgili ve destekleyici aktörler; uluslararasılaşma ve yenilikçilikle ilgili aktörlerdir. Örneğin girdi maliyetlerinin azaltılması, süreç iyileştirme sağlanması, yenilikçiliş ve buluşçuluk zincirindeki diğer işletmelerin desteklenmesini sağlayan kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütleri bu başlık altında değerlendirilmektedir.

Firma stratejisi, yapı ve rekabet faktörü; firmaların kurulma nedenleri, kendilerine belirledikleri amaç ve nasıl yönetildikleri rekabet açısından önemlidir. Bulundukları çevrede “rekabet” olması, firmaların rekabet yeteneklerini geliştirip yenilikçi olmaya iteceğinden önemlidir. Bu başlık altında değerlendirilebilecek unsurlara örnek olarak bölgesel şartlar, sektörde faaliyet gösteren diğer firmaların yapısı, yerli-yabancı sermaye, firmaların yenilikçilik kapasiteleri ve rekabete yaklaşımları öne çıkmaktadır.

Yukarıda kısaca sanayi bölgeleri/odakları ile kümelenme yazının arasındaki temel fark nedir? En önemli fark, sanayi bölgeleri/odakları yazının mevcut dinamiklere yoğunlaşması, buna karşılık sanayi kümeleri yazınının daha pragmatik ve basitleştirilmiş bir çerçeve sunması olarak belirtilebilir. Diğer üzerinde durulması gereken farklılık ise sanayi bölgeleri/odakları yazınının mekan bağlamında ele alması, buna karşılık sanayi kümeleri yazınının mekanı sadece bir yığınlaşmanın olduğu alan olarak tanımlamasıdır.

Başarılı Sanayi Odaklarının Başlıca Özellikleri

Acımasız rekabet koşullarında başarıyı farklı gelişme çizgileri ile yakalayan yeni sanayi odakları doğal olarak artan oranda ilgi çekmiştir. Gordon (1996) sanayi odaklarının canlılıklarının *nedenini küresel yaratıcılık ortamında sanayi birikimlerini yeni ortama eklemlayebilmek* olarak tanımlamaktadır. Benzer şekilde Camagni (1991) yerel ortama özgün üretim yapılarını uluslararası ve küresel ağlara bağlayabilmenin uzun dönemde yaratıcı kalabilmek ve çöküşten kaçabilmek için gerekli olduğunu belirtmektedir. Küreselleşme sürecinin aynı zamanda tekdüzeleşme süreci olduğu, yerel öznellikler, kapasiteler ve içselleştirilmiş bilgi birikimini olumsuz etkileyerek firmaların rekabet güçlerinde farklılık yarattığı unutulmamalıdır (Maskell and Malmberg, 1999b). Özetle, küresel ekonomik ortamının bir parçası olabilmek için sanayi kümelerinin ve odaklarının sadece yerelleşmeleri ve yerel özgünlükleri kullanabilmeleri değil, aynı zamanda küresel ekonomiye eklemlenmeleri gerekmektedir (Tödling, 1994). Bu çerçevede iki konu ön plana çıkmaktadır; *öğrenme ve kurumlaşma kapasitesi*.

Yüksek öğrenme kapasitesi ve yerel aktörler arasında karşılıklı öğrenme sürecinin bulunması başarılı sanayi odaklarının başlıca özelliklerinden biri olarak saptanmaktadır. Bir yerel birimin öğrenme kapasitesi “bilgiyi yaratma, elde etme

ve dönüştürme kapasitesi ve becerilerini, uzmanlığını ve yeteneğini değişken ve hızla dönüşen ekonomik ortamda saptadıkları amaçları gerçekleştirecek düzeyde olması" olarak tanımlanmaktadır (Jin and Stough, 1998). Bu becerinin hayatta kalabilmek için can alıcı olduğu ve bazı sanayi bölgelerindeki bilgi üretiminin kurumlarda içerilmiş olan örtük bilgi, normlar, sosyal değerler ve yerel kurumlar desteğiyle sağlandığı görülmüştür (Maskell and Malmberg, 1999b; Hassink, 1997). Sanayi odaklarının bazı nitelikleri bu alanlarda öğrenme kapasitesinin kurulmasında görece üstünlük sağlamaktadır. Öncelikle, bilgi üretiminde mekansal yakınlık nedeniyle azalan aktarım masrafları, yayılma ve örtük bilginin düşük maliyetle elde edilebilmesi sanayi odaklarının öğrenme kapasitesini artırmaktadır (Scott, 1996). Bu konudaki yazın mekansal birlikteliğin öğrenmeyi teşvik ettiğini (Maskell and Malmberg, 1999b) ve öğrenme süreci için ana kaynak olan yoğun ilişkileri sağladığını belirtmektedir (Amin and Wilkinson, 1999).

İkinci olarak, öğrenme kapasitesinin güven, karşılıklılık ve işbirliği gibi unsurları da içeren sosyal sermaye ile yakından ilişkili olduğuna değinilmektedir (Coleman, 1988). Sosyal sermaye kavramı, hem ekonomi hem de politika dışı ilişkilerini içerdiğinden sürdürülebilir kalkınma sürecinde can alıcı niteliktedir (Putnam ve diğerleri, 1993).

Üçüncü olarak, bölgesel kuruluşların, örgütlerin ve altyapının önemi hem sanayi odakları yazınında hem de bunu tamamlayan öğrenen bölge, yaratıcı ortam ve bölgesel buluşçuluk sistemleri yazınında dikkat çekmektedir. Bu faktörler öğrenme kapasitesini ve rekabet gücünü korumak açısından önem kazanmaktadır (Florida, 1995; Asheim, 1996). Bu nedenle başarılı sanayi odaklarında öğrenme sürecini sürdürebilmek için firmalararası karşılıklı ilişkilerin gelişmesi ve araştırma merkezleri, yüksek öğrenim kurumları ve teknoloji transfer kuruluşları ile ilişkilerin oluşturulması gerektiğinden, yerel yönetimler, gönüllü kuruluşlar ve farklı sosyal örgütler ortak kullanılabilir kaynakları geliştirmeye ve bunları kolaylıkla kullanılabilir hale getirmeye çalışmaktadırlar (Jin and Stough, 1998).

Öte yandan son dönemde, eleştirel bir bakış açısının geliştiği ve öğrenme sürecinin aslında unutmayı da gerektirdiğinin belirtildiği görülmektedir. *Unutmak*, yeni gelişmeleri engelleyen geçmişten kopma ve geçmişteki önemli kavram ve kurumlardan arınma anlamına gelmektedir (Maskell and Malmberg, 1999b). Bu gereksinim, Schmitz (1998) tarafından öne çıkarılmakta ve müşterilerin katkısı ile dışsallık sürecinde gerçekleşen öğrenme sürecinin daha sonraki dönemlerde katma değeri daha yüksek ürünlere geçişi engellediği belirtilmektedir.

Öğrenme kapasitesi ve öğrenme süreçlerine koşut olarak "*bölgesel ekonomik rekabet için kurumların desteklenmesi*" ve "*bölgesel ekonomik kalkınmayı destekleyecek kurumsal ve örgütsel öğrenme eğilimleri*"ne ilişkin

normlar, alışkanlıklar ve adetlere ilginin sürdüğü görülmektedir (Cooke, Uranga and Etzebarria, 1998). Ancak son yıllardaki bazı çalışmalarda, yaratıcılığın mekansal boyutlarını ve küresel güçlerin yerelle nasıl etkileşim içine girdiğini anlamak için kurumlar ve örgütlenmenin önemli olduğu kabul edilmesine karşılık, bu öğelere daha eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşıldığı görülmektedir (Raco, 1999). Ekonomik ve teknik sorunları algılamak ve bunları çözme kapasitesi olarak tanımlanan *kurumsal yoğunluk* (Tödling, 1994) kavramının da bu eleştirilerden pay aldığı izlenmektedir (Amin and Thrift, 1995). Bazı çalışmalar ise daha önceki dönemlerde büyümeyi destekleyen kurumsal yapıların zaman içinde yeni büyüme ve üretim alanlarında yaratıcı girişimler için engel oluşturduğu belirtilmektedir (Raco, 1999). Bu durum genelde *kurumsal aşırı yüklenme* olarak tanımlanmaktadır. Daha da ilginç olan nokta, önceki dönemlerde başarılı bir gelişme için ön koşul olarak belirtilen meslek eğitimi ve finansman sistemlerinin, yaratıcı üretim süreçleri açısından engel oluşturduğunun belirtilmesidir. Örneğin, Rabelotti (1997) Brenta (İtalya) ayakkabı sanayi bölgesinde değişime tepkinin yerel kurumlardan geldiğini, Schmitz (1998) ise Sinos Vadisinde (Brezilya) mevcut kurumların ortaya çıkan sorunları çözmede ve değişimi başlatmada yetersiz olduğunu iddia etmektedir. Bu örnekler dışında İsviçre saat sanayi üzerine yapılan çalışmalar (Glasmeir, 1994) ve en iyi tanınan sanayi odakları arasında yer alan Baden-Württemberg örneği kurumsal devinimsizlik ve yerel direncin bu bölgelerde sürdürülebilir gelişme açısından önemli engeller oluşturduğunu göstermiştir (Heidenreich and Krauss, 1998). Çöküşün gelişmeye dönüştüğü pek çok başarılı örnek olmasına karşılık (Coriat and Bianchi, 1995), bir bölgede gelişmeyi başlatan kaynakların önemini yitirmesi, diğer bir deyişle, mevcut kurumların artık yeterli gelişme ivmesinin sürdürmek ve teknolojik gelişmeyi desteklemek açısından yetersiz kalması söz konusu olmaktadır. Bu nedenle, Emilia-Romagna bölgesinde bölgesel kuruluşların uluslararası nitelik kazanmak şeklindeki çabaları, yeni kurumsal düzenlemelerin yapılması ve çok eskimiş düzenlemelerden kurtulunması gerektiği ifade edilmektedir (Cooke and Morgan, 1994).

Kurumlaşma-Yönetişim Ağları ve Kültürel Özellikler

Değişik özelliklere sahip yerel sanayi odaklarındaki/ kümelerindeki yönetişimin niteliklerinde de farklılıklar gözlenmektedir. Genelde, geleneksel sektörlerdeki birimlerin birlikteliğine dayanan yerel sanayi odaklarında yerel üretim örgütlenmeleri ve toplumdaki değişik aktörler arasındaki yerelleşmiş ilişkiler öne çıkarken, ileri sanayi kümelerinde yerel buluşçuluğa dayalı üretim ile iletişim ve bilgi ağları bu odakların gelişme potansiyelini tanımlamaktadır. Öte yandan, az gelişmiş ülkelerdeki uydu şeklinde gelişen sanayi odakları ve öncü sanayi birimlerine dayalı olarak gelişen sanayi bölgelerine ilişkin yazın devletin gelişme süreci içindeki rolünün önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ancak, bu yerel sanayi yapıları daha karmaşık yapılara dönüştüğünde yerel kurum ve

kuruluşların ağırlık kazandığı görülmekte ve devletin egemen rolü azalmaktadır (Park, 1996).

Çeşitli çalışmalar yerel sanayi odaklarındaki değişik yönetim biçimlerinin farklı yönlerine değinmektedir. Bir yandan yerel aktörlerin kendi aralarında oluşturdukları ilişki ağları ayrıntılı olarak tartışılırken (Porter, 1990), yönetim bireysel çıkarlardan ortak çıkarlara değişim olarak tanımlanmakta (Ottai, 1994) ve farklı gruplar arasında yeni bir anlaşma anlamına gelmektedir. *“Piyasa dışı ticari olmayan karşılıklı bağımlılık”* ve *“karşılıklı ilişkiler yardımıyla öğrenme”* yerel sanayi odaklarında yer alan farklı aktörler arasındaki ilişkileri tanımlamakta kullanılan yeni kavramlar olmaktadır.

Kurumsal konulara yapılan vurgulama da önemlidir. Başarılı örneklerde merkezi yönetimin değişen rolü ve yerel kurumlaşmanın artan önemi tartışmaların odak noktasını oluşturmaktadır. Devlete gelişme sürecinde verilen yeni rol *“arabulucu”*, *“kolaylaştırıcı”* veya *“katalizör”* olarak ve emredici işlevleri dışlanarak tanımlanırken (Capecchi, 1989), yerel-merkezi yönetim işbirliği ile oluşturulan kurumlar sanayi bölgelerinin yönetimindeki en önemli birimler olarak belirtilmektedir (Piore and Sabel, 1984). Mevcut yazına göre yönetimden yönetime geçişteki en önemli değişim merkezi hükümet kurumlarına daha az bağımlılık ve kamu-özel işbirliğinin öne çıkmasıdır. Yerel sanayi odaklarına ilişkin yazının en önemli yönlerinden bir diğeri ise, bu bölgelerdeki sosyo-kültürel özelliklere ve yerele özgün normlara verilen özel önemdir. Mevcut yazın bu bölgelerdeki esnek üretim örgütlenmesi ve ekonomik özelliklerin tanımlanması ile başlamasına karşılık, özellikle son yıllarda ilginin yerelleşmiş özelliklerin tanımlanmasına doğru kaydığı görülmektedir. Bu durum yönetim sisteminde yer alan aktörler, kurumlar ve bunların arasındaki ilişki biçimleri üzerinde durmayı gerektirmektedir.

“Kendini yönetme” yerel sanayi odaklarının ortaya çıkışındaki temel kavram olmakta ve yerel aktörler ve onların oluşturduğu kurumlar kendini besleyen bir gelişme sürecinin ana unsurları olarak tanımlanmaktadır. Bu gelişme süreci, yerel kapasitelerden kaynaklandığı ve yerel ağlarla kolaylaştırılıp desteklendiği için, doğal olarak merkezi ve yerel hükümetler arası işbirliğine dayalı süreçten farklı olmaktadır. Kendini yönetim alanlarında/ağlarında farklı yerel aktörler yer almaktadır.

Yerel sanayi odakları yazını yarı kamu niteliğindeki kurumların kalkınma sürecindeki önemini göstermektedir. Küçük firmalar tarafından oluşturulan dışsatım firmalarına ek olarak reklam, pazarlama ve satışta uzmanlaşan kooperatifler ve yerel kurumlar özellikle gelişmenin ilk aşamalarında önem kazanmaktadır (Heidenreich, 1996). Yanısıra, bilgi ve teknoloji desteği sağlayan kurumların da başarılı yerel sanayi odaklarında önem kazandığı görülmektedir.

(Ottai, 1994). Bu kurumların büyük bir bölümünün ana işlevi farklı konularda firmalara bilgi sağlamaktır. Bazı kurumlar tüketim malları üreten firmalara moda akımları ve tüketici tercihleri konusunda bilgi aktarırken, diğerleri ara ve yatırım malları üreten firmalara teknoloji konusunda bilgi desteği sunmaktadır.

Diğer taraftan, bazı karşı görüşlere göre küçük firmalar yeterince paylaşıma ve dayanışmaya açık değildir ve ellerindeki bilgilerini kendilerine saklamak gibi oldukça korumacı bir tavır sergilemektedir (Semlinger, 1993). Bu durum firmaların ortaya çıkan sorunları tek başlarına çözmeye çalışmalarına neden olmaktadır. Örneğin Denizli’de büyük sipariş alan firmaların bu siparişi karşılamak üzere yerel üretim ağlarını kullanmak veya üretimin kalitesini artırmak üzere biraraya gelmek yerine, üretimin bazı aşamalarını kendi firmaları içine almaya çalıştıkları gözlenmektedir (Özcan, 1995; Erendil, 1998).

Az gelişmiş ülkelerde firmalar veya firma-müşteri arasındaki ilişkilerin örgütlenmesinde yerel araçların önemli olduğu izlenmektedir. Hindistan’daki Trippur örneğinde yerel araçların gelişmedeki önemi dikkati çekerken (Cawthorne, 1995), aynı durum Brezilya’daki Sinos Vadisi örneğinde de gözlenmektedir (Schmitz, 1995). Benzer şekilde Denizli’de düşük ve orta gelir grupları için düşük kaliteli üretim yapan kesimde yer alan üreticilerin yerel tüccarlar tarafından örgütlendiği belirlenmiştir (Erendil, 1998). Tüccarlar küçük ve orta boy üretim birimleri arasında aracılık yapmakta veya girdi sağlamaktadır. Gerçekten de, az gelişmiş ülkedeki yerel gelişme odaklarında ve gelişmiş ülkelerdeki sanayi merkezlerinin en azından ilk aşamalarında geleneksel eve iş dağıtım sistemi gözlenmektedir (Harrison, 1994a).

Kültürel özellikler ve mevcut normlar son dönemdeki yazında altı çizilen konuların başında gelmektedir. Örneğin Lazerson (1990) İtalya’daki önemli sanayi odaklarından Modena’daki en önemli ve biricik kaynağın işbirliğine yatkın kültür olduğunu öne sürmektedir. Benzer şekilde belirli yöreler ve bölgelerdeki paylaşım, güven ve bilgi aktarımının bu yörelere görece üstünlük sağladığı (Harrison, 1994a), özellikle bu durumun devingenliği düşük küçük topluluklar için önemli olduğu görülmektedir (Maskell and Malmberg, 1999a). Küçük topluluklarda fırsatçı davranışlar hoş karşılanmamakta ve sosyal ilişkilerle denetlenmektedir. Bu nedenle, çok yoğun bir rekabet ortamı olmasına karşılık, yerel sanayi odaklarında mevcut bilginin diğerlerinin zararına kullanımı ve standart dışı ve bozuk üretimin yerel sanayi odaklarında yer almadığı görülmektedir. Rekabetle birlikte sağlanan işbirliği bu yörelerin ana özellikleridir. İleri sanayi bölgelerinde dayanışma, güven ve işbirliğinin önemli olduğu, ancak işgücünün firmalar arasındaki devingenliği nedeniyle teknolojik bilginin bu *yaratıcı ortam* içinde yeralan firmalar arasında dolaştığı izlenmiştir (Angel, 1991).

Sanayi Odaklarındaki Başarıyı Destekleyen Kurumlar, Destek Mekanizmaları ve Politikalar

Sanayi odaklarındaki başarıyı destekleyen kurumlar dört başlıkta incelenmiştir (Tablo 2)

Finansman Kaynakları

Sanayi odakları yazını küçük sanayi birimlerinin egemenliğini vurgularken, bu işletmelerin genelde ailelerin sermaye birikimlerine dayalı olduğunu belirtmektedir. Sermaye yerel nitelikli olup, küçük sanayicilerin birikimlerine dayalı olmasına karşılık, bu birikimlerin sanayiye aktarılmasında küçük firmalara sağlanan finansman desteği, teşvikler ve krediler kullanılmaktadır. Bazı sanayi odaklarının gelişmesinde *yerel bankacılığın* önemli olduğu saptanmıştır. Özellikle İtalya'daki sanayi odaklarına ilişkin yazında bu yörelerin gelişiminde yerel bankaların önemi vurgulanmaktadır (Beccatini, 1991). Bu yörelerdeki yerel bankaların uyguladığı kredi faizlerinin ulusal ticari bankalardan farklı olmamasına karşılık, bu bankalardan daha kolay kredi alınabildiği ve firmaların karşılıklı güven çerçevesinde belirli bir karşılık (ipotek) olmadan kredi sağlayabildikleri saptanmıştır (Schmitz ve Musyck, 1994). Bazı bölgelerin gelişmesinde etkili olan önemli finansman kurumlarından biri, küçük firmalar tarafından oluşturulan ve karşılıklı kredi güvencesi veren yerel kredi kurumlarıdır. Bu kurumların sermayesi üyelerinin aidatlarından oluşmakta ve bu sermaye bir garanti fonu gibi işlev görmektedir. Bu kredi kurumlarındaki komiteler tarafından incelenen başvurular uygun görüldüğü takdirde, belirli bir güvence sağlanarak ticari bankalara gönderilmekte ve kredi alması sağlanmaktadır. Sağlam projesi olan firmalar ipoteğe gerek duymaksızın kredi olanaklarından yararlanabilmektedirler.

Bu şekilde oluşan üretim sistemi küçük sanayinin özellikle yaratıcı nitelikleri olanlarına fırsatlar yaratırken, Baden-Württemberg örneğinde merkezi ve federal hükümet kuruluşları yanısıra yerel kurumların da yaratıcı projeleri olan küçük sanayi kuruluşlarına destek sağladığı görülmektedir. Bu bölgedeki finansman sisteminin en önemli niteliği yörede çok farklı özelliklere sahip finansman kurumlarının olmasıdır. Yerel ticari bankalarla birlikte kooperatiflerin ve belediyelerin bankaları da bulunmaktadır. Yerel bankalar küçük ve orta ölçekli sanayiye kredi sağlarken, yerel düzlemde karşılıklı sorumluluklar oluşmakta ve geri ödeme oranları çok yüksek düzeylerde gerçekleşmektedir. Ancak daha da önemlisi bu bankaların yaratıcı projeler ve yeni konularda risk sermayesi sağlamaları olup, bu uygulamanın yeni ürün ve yenilikçiliğe yönelik girişimlerde büyük öneme sahip olduğu görülmektedir. Özellikle risk sermayesinin önemine yönelik bulgular, daha sonra küme geliştirme modellerinde kullanılmıştır.

Tablo 2: Sanayi Odaklarının/Kümelerinin Gelişmesinde Etkisi Olan Yöresel Kurumlar, Destek Mekanizmaları ve Politikalar

FINANSMAN	
<i>Finasman kurumları</i>	Yerel özel finansman kurumları Yerel bankalar Yerel hükümet ve esnaf sanatkar birlikleri İşçi sendikaları Kooperatifler
<i>Finansman destekleri: Teşvikler Krediler</i>	Sektör ve firma tipine bağlı teşvikler İtalya'da özellikle küçük sanayiye sağlanan teşvikler; vergi avantajları ve bölgesel krediler ve daha az korunmuş işgücü Küçük ölçekli firmalara sağlanan destekler
<i>Teknolojik gelişmelere ve buluşçuluğa yönelik finansman destekleri</i>	Buluşları destekleyen kuruluşların varlığı Yerel kredi desteği sağlayan kurumlar
EĞİTİM	
<i>Eğitim kurumları</i>	Özel sektör ile birlikte kamu kurumlarının birlikte oluşturdukları eğitim kurumları ve programlar Teknoloji ve eğitim merkezleri
<i>Eğitime sağlanan destekler</i>	Girişimcilere eğitim Fabrika ve okulda sunulan çıraklık eğitimi İş başında eğitim Mesleki eğitim
DIŞSATIM VE PAZARLAMA	
<i>Dışsatım ve pazarlamaya yönelik kurumlar</i>	Dışsatım birlikleri Dışsatım olanakları konusunda bilgi sağlayan belirli konularda uzmanlaşmış bilgi merkezleri
<i>Destek mekanizmaları</i>	Pazarlar ve rakipler konusunda bilgi sağlamak Ortak tanıtım faaliyetleri
ALTYAPI	
<i>Altyapı ve diğer kolaylıkları sağlayan kurumlar</i>	Yerel yönetimler Yerel-merkezi yönetim ortaklıkları Kar amacı gütmeyen kuruluşlar
<i>Altyapıya yönelik olarak sağlanan destekler</i>	Düşük fiatla sanayi arsaları ve düşük faizli krediler sağlayan merkezler Yerel sanayilerin gereksinim duyduğu malların, kalite kontrolü için laboratuvarların, ARGE, pazarlama ve yeni teknolojilerin test edilmesini üstlenen "sosyal aracı" kurumların oluşturulması İyi kalitede altyapı sunumunu gerçekleştiren sanayi parkları Teknik altyapı kolaylıkları

Eğitim

Başarılı sanayi odaklarının bu başarılarında insan gücüne yapılan yatırımların çok önemli olduğu görülmektedir. Özellikle geliştirilen eğitim programlarının, bu odakların gelişmesini olumlu yönde etkilediği tartışmasızdır (Schmitz ve Musyck, 1994). Sanayi odaklarında sunulan eğitim olanakları incelendiğinde şu özelliklere sahip olduğu görülmektedir;

Eğitim programları yalnızca işçiye yönelik değil, aynı zamanda girişimciye yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Eğitim programları salt kamu tarafından hazırlanmamakta, özel sektör ile kamu kurumları biraraya gelerek eğitim programları geliştirmektedir. Özel sektör hem eğitim programlarının içeriğinin tanımlanmasında hem de finansmanında önemli rol oynamaktadır. Eğitim yerel gereksinimlere yöneliktir. Girişimciye yönelik eğitimin belirli uzmanlaşma konularında dünyadaki yenilikleri izlemek ve öğrenmek açısından çok yararlı olduğu yapılan çalışmalarda saptanmıştır. Capecchi (1989) özellikle İtalya'daki sanayi odaklarında teknik eğitim konusunda sunulan çeşitli olanakların çok önemli olduğunu ve yerel kurumlar tarafından sunulan eğitimin yerel gereksinimlere daha kolay yanıt verebildiğini belirtmektedir.

Gerek İtalya'da, gerekse Almanya'da eğitim kurumlarının 1970'li yıllarda ulusal ve bölgesel yönetimler aracılığı ile standartlaşmış bir eğitim sürdürmelerine karşılık, özellikle İtalya'daki belediyeler 1980'lerde eğitim gereksinimini karşılamak ve bölgesel hükümet kurumları arasındaki uyumsuzluğu gidermek için yerel düzlemde eğitim programları başlatmışlardır. İşveren birlikleri, özel girişimciler ve belediyeler tarafından gerçekleştirilmiş bu programların finansmanının büyük bir bölümü bu kurumlarca üstlenilmiştir. Almanya'da ise, 1970'lerin ortasına kadar eğitim iş başında eğitim-çıraklık eğitimi şeklinde gelişirken, 1970 sonrasında çok sayıda eğitim ve teknoloji merkezi kurulmuştur. Bu merkezlerde usta ve işyeri sahiplerine de eğitim verilmiş ve bu merkezlerin harcamaları ortak olarak karşılanmıştır.

Pek çok sanayi kümesinde eğitim yalnızca merkezi ve bölgesel kamu kurumlarının sorumluluğunda değildir. Eğitim, sanayinin istemleri doğrultusunda ve ortak sorumluluklar üstlenilerek yerine getirilmekte ve içeriği sürekli olarak gözden geçirilmektedir. Böylelikle gereksinim duyulan insangücünün yetiştirilmesi ve becerilerinin sürekli olarak artırılması sağlanmaktadır. Bu çerçevede yerel yönetimlerin daha etkin olması, yerel gereksinimlere ve bu gereksinimlerin değişimine yönelik düzenlemelerin gerçekleştirilmesi açısından önemlidir. Girişimcilerin özellikle parasal katkı sağlamasının sunulan hizmetlerin daha etkin kullanımını sağladığı izlenmektedir.

Küçük ve Orta Ölçekli Sanayinin Gelişmesine Yönelik Hizmetler

Finansman ve eğitim desteği ötesinde sanayi odaklarında küçük ve orta ölçekli sanayilere üretim, teknoloji ve dışsıtım konusunda çeşitli destekler sunan kurumlar önem kazanmaktadır. Farklı konularda hizmet veren bu kurumların ana işlevi her aşamada firmaların gereksinim duyduğu bilgiyi sağlamak olmaktadır. Bu kurumlar tüketim mallarında moda eğilimleri ve tüketici tercihleri konusunda bilgi derleyerek yardımcı olmaya çalışırken, ara ve yatırım mallarında teknoloji ağırlıklı olarak çalışmaktadır. İtalya'da çok etkin olan bu merkezlerin en önemli özelliği finansmanın üyelerin aidatları ile karşılanmasıdır. İlk kuruluş aşamalarında yerel yönetimlerin katkısı önemli iken, daha sonra yönetim tümüyle üyelere bırakılmıştır.

En önemli sanayi odaklarından biri olan Baden-Württemberg örneğinde ise, sanayiye destek sağlayan kurumlar önemli olup, bu kurumlar özellikle teknoloji transferi ve yeni teknolojilerin geliştirilmesi konusunda çalışmaktadır. Çoğu vakıf veya teknoloji geliştirme merkezleri olarak tanımlanan bu kurumlar üye aidatları yansıra kendi yaptıkları çalışmalardan elde ettikleri gelirle yaptıkları hizmetlerin harcamalarını karşılamaktadırlar. Gerçekten de özellikle 1980'li yıllarda bölgesel hükümetler teknoloji destekleme hizmetlerini geliştirmek istemişler ve çeşitli mekanizmalar oluşturmuşlardır. Ancak, bu çalışmalarda bile girişimciye yakın olmak ve birlikte çalışmak ana ilke olarak benimsenmiştir.

Altyapı Hizmetleri

Altyapı hizmetlerinden en önemlisi sanayi için uygun niteliklerde ve ucuz fiatlarla satılan arsalarlardır. Sanayi arsalarının diğer altyapı ve üstyapı olanaklarından yararlandırılması ve yığılma ekonomilerinden faydalanmasının sağlanması için *sanayi bölgeleri*, *sanayi parkları* veya *teknoloji parkları* kurulması tüm ülkelerde benimsenen bazı uygulamalardır. Özellikle son dönemde gündeme gelen teknoloji parkları ile sanayi açısından gelişmesi öngörülen yörelerde sanayi arsaları sunulurken, bu alanlardaki araştırma-geliştirme etkinliklerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Sophia-Antipolis (Fransa) örneğinde teknoloji parkının ve en gelişmiş iletişim ve haberleşme ağının kurulmasının özellikle ileri teknoloji konusunda uzmanlaşmış firmaların yöreye çekilmesinde etkili olduğu ve birkaç lider firmanın yer almasından sonra bu yörede hızlı bir gelişmenin başladığı izlenmiştir (Longhi, 1999).

Sanayi odaklarını sadece üretim birimleri ve bunların arasındaki ilişkilere dayalı olarak kurgulamak yetersiz kalmaktadır. Çünkü bu kümelenmenin gerçekleştiği bölgenin veya yörenin gerek sosyal gerekse kurumsal özellikleri sanayi birimlerinin oluşturduğu üretim ağlarının nasıl şekilleneceğini tanımlamaktadır. Bu çerçevede hem yöredeki sosyal dayanışma, güven ve

karşılıklı destek önem kazanmakta, hem de mevcut yöreye özgün kurumlar ve düzenlemeler birimlerin daha rahat bir ortamda üretebilmelerini sağlamaktadır.

Sanayi Odaklarının Değişen Koşullara Uyum Sağlama Gereksinimi

Yukarıda özellikleri kısaca özetlenen sanayi odakları/kümelerinde 1990'lı yıllardan başlayarak değişen küresel ekonomik koşulların da etkisiyle önemli değişimler olmuştur. Farklı sanayi odakları değişik gelişme yolları izlemişler ve bu farklı evrimleşme kaçınılmaz olarak bu bölgelerdeki yönetim yapılarında değişimlere yol açmıştır. Gerçekten de, 1980'lerin tipik esnek üretim alanları olan yerel gelişme odakları hızlı kalkınma ile ekonomik çöküş arasında yer alan değişik gelişme çizgileri izlemişlerdir.

İlk olarak, pek çok yerel sanayi odağının küresel piyasalardaki değişimlerden olumsuz etkilendiği ve bunlardan bir bölümünün değişen koşullara kendilerini uyduramadıkları ve rekabet güçlerini yitirdikleri görülmektedir (Schmitz, 1998). Çeşitli sanayi bölgelerinde, Prato (İtalya) ve Jura (İsviçre) gibi, 1980 sonrasında sonrasında firma sayısının azaldığı görülmektedir (Bigarelli and Crestallo, 1994; Glasmeir, 1994). Bu durum küresel ekonomik ortamdaki rekabet koşullarının sürekli değiştiğini ve uyum sürecinin de sürekli olması gerektiğini göstermektedir. Öte yandan, küresel ekonomik koşulların bazı bölgelerin kaynaklarını ve göreceli üstünlüklerini olumsuz etkilediği, özellikle geçmiş dönemde önemli olan yerel dayanışma ağlarının olumsuz etkilendiği görülmektedir (Furmagalli and Mussatti, 1993; Staber, 1997). Schmitz (1998) Sinos Vadisi (Brezilya) üzerine yaptığı çalışmalarda küreselleşmenin yarattığı merkezkaç kuvvetlerinin yerel dayanışmayı giderek zorlaştırdığını belirtmektedir. Bu nedenle geçmiş dönemdeki yüksek performansın sürdürülebilir gelişme açısından yeterli olmadığı ve bazı koşulların etkisi ile çöküşlerin de yaşanabildiğini söylemek mümkündür.

İkinci olarak, pek çok yerel sanayi odağının rekabet güçlerini sürdürebilmek için farklı politikalar izledikleri gözlenmektedir. Garofoli'nin (1990) daha önceki yıllarda belirttiği gibi yerel yapısal özellikler dışsal koşullarla olan etkileşimle değişmektedir. Yerel firmaların birleşmesi ve artan bağlar uyum sürecinde izlenen gelişme yörüngeleri olup, bazı yerel sanayi merkezlerinde ise yerel firmaların çok uluslu şirketlerle birleştikleri görülmektedir. Böylelikle bu firmalar uluslararası üretim ağlarının bir parçası haline gelmektedir. İlk izlenen strateji yerel kaynakların aşırı kullanımı anlamına gelirken, uyum süreci sonrasında yöresel duyarlılık ve bağlılık giderek azalmaktadır. Bu sanayi kümelerinde güçlü öncü firmaların veya yöre dışı firmalarla birleşen şirketlerin egemen hale geldiği ve bu durumun yerel firmalar arası işbirliğini olumsuz etkilediği görülmektedir (Harrison, 1994a). Diğer bazı bölgelerde ise, bölge içi ortak ilişkiler ve işbirliğine dayalı etkinlikler bu bölgelerin yükselme çabalarını

yönlendirmiştir. Örneğin Scott (1994) Tayland'da incelediği bir sanayi odağında hükümet kurumları ile ticaret odaları arasındaki işbirliğinin, Ottai (1996) Prato (Italy) sanayi bölgesinde farklı sanayi grupları arasındaki ilişkilerin ve Locke (1995) Sophia-Antipolis (Fransa) örneğinde aynı konuda özelleşmiş grupların değişen dünya piyasası koşullarına başarılı uyum sürecini desteklediğini açıklamaktadırlar. Gelişmekte olan ülkelerin sanayi bölgelerinde ise, gelişmenin üretim ölçeğini büyütürken ve üretimin düzey ayrışması ile sağlandığı veya firmaların büyük yerel şirketler veya çok uluslu şirketlerin yardımıyla üretim ölçeklerini büyüttükleri gözlenmektedir (Eraydın, 1997).

Üçüncü olarak, başarısını artırarak sürdüren yerel odaklar vardır. Bunlardan geleneksel sektörlerde uzmanlaşanlar Marshall türü sanayi odağının öğrenen bölge haline dönüşümünü gerçekleştirerek rekabet güçlerini korumuşlar (Cooke, 1996), bunlardan ileri teknoloji dallarında uğraş verenler ise bilgi üretim merkezi haline gelmiştir. Bu merkezlerde tasarım, yaratıcılık ve buluşçuluğa yönelik faaliyetler üretimden kopmuş ve üretim daha farklı alanlara kaydırılmıştır. Ancak, hala değişik üretim birimlerinin etkileşimi ile başarılarını sürdüren ileri teknoloji odakları da bulunmaktadır. Asheim (1996) yerel sanayi odaklarını öğrenen bölgelerin ataları olarak tanımlamaktadır.

Bütün bu farklı gelişme yörüngeleri sanayi odaklarının gelişiminde ve performanslarının sürdürülebilirliğinde ana noktanın yaratıcı kapasite olduğunu ve statik bir rekabet gücünün yetersizliğini göstermektedir. Bu saptama neden son dönemdeki yazında ilginin Marshall tipi bölgelerden ileri sanayi bölgelerine, öğrenen bölgeler, buluşçu ortam ve yaratıcı bölgeler olarak adlandırılan alanlara kaydığını açıklamaktadır (Park, 1996). Yerel üretim sistemlerinin değişimine yönelik baskılar ve mevcut kuralların gevşetilmesi ile ortaya çıkan sorunların aynı dönemde yaşanması ilginç bir ilişkiyi betimlemektedir. 1970'lerde başlayan mevcut düzenin kurallarını gevşetme yönündeki eğilim pek çok alanda etkili olmuş, özellikle sermayenin finansmanı çerçevesinde gerçekleşmiştir. Öncelikle, sermaye hareketlerini düzenleyen kuralların gevşetilmesi ve azaltılması genelde benimsenmiş ve dünyadaki pek çok ülke bu çerçevede yasal sistemlerini gözden geçirmiş ve sermayenin serbest dolaşımına yönelik değişimler gerçekleştirmişlerdir. İkinci olarak, ticari ilişkilerde kuralların azaltılmasına yönelik düzenlemelerin 1970'ler bunalımı öncesinde başlatıldığı görülmektedir. Üçüncü değişim işgücü piyasasına, emeğin korunması ve işçi sendikalarına yönelik kurallarda yaşanmış ve yeni düzenlemeler emeğin pazarlık gücü ve sendikaların rolünü azaltıcı yönde olmuştur. Tüm bu değişimler sosyal refah devletinin sonu ve ulus devletlerin de azalan rolü anlamına gelmektedir (Dunford, 1990; Dunford and Perrons, 1992; Jessop, 1990).

Bu kuralların değiştiği dönemin ilk aşamalarında, yeni koşullar pek çok yerel üreticiye ve yerel bağlantılarla oluşmuş üretim örgütlenmelerine yeni

fırsatlar sunmuştur. 1980'lerde uygulanan ekonomik stabilizasyon politikaları dışsatıma yönelik gelişmeyi desteklerken, ekonominin değişik kesimlerinin de yeniden yapılanmasını nedenlemiştir. Esnek kur politikası bu politikaların ilk basamağı olurken, ticaretin liberalleştirilmesi ve sermaye hareketleri önündeki kısıtların kaldırılması uygulanan diğer önlemlerdir (Eraydın, 1993). Bu koşullarda rekabet gücü olan sanayi bölgeleri uluslararası piyasalara ulaşabilmişlerdir. Ancak, mevcut düzenlemelerin kaldırılması veya gevşetilmesi sürecinin ilerideki aşamalarında uluslararası piyasalara ulaşmak artan rekabet nedeni ile daha zor olmaktadır. Yanısıra pek çok bölgenin ulus devletler tarafından sağlanan desteğe artık sahip olamadıkları görülmektedir. Bu gevşeme dönemi öncesinde, ulus devlet bir yandan uluslarüstü ilişkileri geliştirmede bir engel oluştursa da, aynı zamanda bir kalkan olarak işlev görmektedir (Eraydın, 1998). Bu nedenle, korumaya yönelik kural ve kurumların azalması, dışsal baskıları göğüslemekte yetersiz kalan ve yerel kapasiteleri düşük olan yörelerde sorunlara yol açmıştır. Sosyal, ekonomik ve mekansal sistemler günümüzde saldırıya giderek açık hale gelmişlerdir. Diğer taraftan, son dönemdeki dünya çapındaki ekonomik ve politik sorunlar mevcut küresel kurum ve düzenlemelerin ortaya çıkan sorunları çözmede ve küreselleşmenin getirilerinin eşitsiz dağılımını düzeltmede yetersiz kaldığını göstermektedir (Baker, Campbell, Reynolds and Rowley, 1997).

Azalan devlet bağımlı düzenlemeler nedeniyle üretim birimleri, firmalar, kurumlar ve bireyler kendi aralarındaki ve dış dünya ile ilişkilerini artırmakta ve Glasmeir'in (1994:139) belirttiği gibi *"bölgelerin gelecekleri artan şekilde küresel olaylara bağlı hale gelmekte ve toplumların kendilerini denetlemesi ve yönlendirmesi giderek olanaksız hale gelmektedir"*. Günümüzde ülkesel ölçekteki düzenlemeler yeniden irdelenir ve yönetim ağırlıklı bir yapıya geçilirken, ülkesel ölçek üstünde ve altında yeni kurumlar ve düzenlemeler gündeme gelmektedir (Brenner, 1999).

Kavramlaştırmada Öne Çıkan Örnek Kümelere Ne Oluyor?

1980'li yıllarda refah artışında başarılı olan yerel sanayi odaklarının 1990'larda bazı sorunlarla karşı karşıya geldiği gözlenmektedir. Son dönemde küresel ağların egemen olduğu ekonomik ortamda, yerel öğrenme ve ekonomik kapasiteleri ile yerelleşmiş ilişki ve kurumsal yapılarını kullanarak başarılı olan örnekler olmasına karşılık, genelde mevcut göreceli üstünlüklerin yeterli olmadığı görülmüştür.

Yerel kalkınma ile ilgili yazında bir yöredeki mevcut yerel kapasitelerin ve kurumsal yoğunluğun bu mekanın göreceli üstünlüklerini uzun süre korumasını sağlayamadığı belirtilmektedir (Harrison, 1994b). Bu durum sadece yerel kapasitelerin sağladığı rekabet gücünün niteliğinden değil, aynı zamanda küresel ekonomik ilişkilerle şekillenen dışsal koşullardan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle

sanayi odaklarının yeni rekabet koşullarında izledikleri gelişme süreçlerinde, daha önce yüceltilen yerel koşullar sorgulanmakta, daha da ötesi eski yerel vurgu değişmektedir. Örneğin, öğrenmeden unutmaya, kurumsal yoğunluktan kurumsal aşırı yük kavramlarına geçiş bu değişimin sonucudur. Ek olarak küresel ekonominin bir parçası olmaya çalışan yeni sanayi odaklarının ortaya çıkışı ile başarılı sanayi bölgeleri taklit edilme baskısı altında kalmaktadırlar.

Tüm tartışmalar yerel yerleşikliğe dayalı büyüme modellerinin küreselleşme döneminde sürdürülebilirliği sağlamak için yeterince güçlü olmadığını göstermektedir. Ek olarak yerel yerleşik değerleri ve ilişkileri merkez alan bu gelişme modeli, tarihsel olmadığı, gerçek yerine ideal ve stilize bir durumu tanımladığı gibi gerekçelerle eleştiri almaktadır (Staber, 1996).

Teknolojik tamamlayıcılıkların, üreticilerle müşteriler arasındaki ilişkilerin ve küresel piyasalara ulaşma gereklerinin yerel ekonomik sınırlar ötesindeki aktörlerin yer aldığı değişik stratejik işbirliklerini zorunlu hale getirdiği görülmektedir (Gordon, 1996; Harrison, 1994b; Maskell and Malmberg, 1999a). Özellikle bazı tür sanayi bölgelerinde yerele özgü olmayan öğelerin giderek önem kazandığı saptanmıştır (Cooke and Morgan, 1994; Park, 1996). Bu çerçevede mevcut yazında çok öne çıkan bir kaç sanayi odağını/kümesini yakından incelemek öğreticidir.

En önemli ileri teknoloji sanayi odaklarından biri olan Silikon Vadisi 40 yılı aşan bir büyüme sürecinden sonra 2001-2004 yılları arasında önemli bir küçülme yaşamıştır. Son bir kaç yılda ise, yeniden bir canlanma vardır. Benzer şekilde Amerika Birleşik Devletlerindeki en önemli sanayi kümelerinden birini oluşturan Route 128 büyüme döneminin ardından 2002-2006 yılları arasında bir gerileme yaşamıştır. Burada da Silikon Vadisine benzer şekilde bir canlanma olduğu belirtilmektedir. Diğer bir deyişle, her iki sanayi odağında da “kendini yeniden yaratma” sürecinin başladığından söz edilebilmektedir (Stam ve Garnsey, 2009). Ancak, yine de Amerika Birleşik Devletleri’ndeki en önemli sanayi odaklarını oluşturan bu iki sanayi kümelenmesi büyümenin sınırları olduğunu ve sürekli olarak aynı yapının korunarak büyümenin sağlanamayacağını göstermektedir.

Öte yandan mevcut yazında ön plana çıkan Cambridge sanayi bölgesinde yaşanan önemli değişimler özellikle öğreticidir. Burada son yıllarda önemli bir gerilemenin olduğu ve bir kaç yıl içinde yüzde 8’lik bir istihdam kaybının olduğu görülmektedir (Stam ve Garnsey, 2009). Bu gerileme mevcut firmaların duraksaması, bazı firmaların yöre dışına kaçması ve yeni giren firma sayısındaki düşüş nedeni ile gerçekleşmiştir. Özellikle sanayi için yapılan yazılım ve yazılım hizmetlerinde önemli düşüşler yaşanmış ve bu gerileme Cambridge Üniversitesi’nin ve yöredeki büyük firmaların uzantısı olarak yeni kurulan

firmaların sayısında da önemli etki yapmıştır. 2004-2006 yılları arasında yazılım sektöründeki firmalardaki istihdamda yüzde 20'lik bir düşüş görülmüştür. Burada en önemli gelişmelerden biri ise, özellikle çok küçük firmaların kapanması ve yeni kurulanların sayısının kapananların çok altında kalmasıdır. Yapılan çalışmalar bu daralma sürecinin özellikle yazılım sektörünün ulusal düzeyde hızla toparlandığı dönemde gerçekleştiğini göstermektedir.

Yukarıda tartışılan örneklerdeki gelişmeler nasıl açıklanıyor? İlk olarak coğrafik yoğunlaşmanın artması nedeni ile ortaya çıkan olumsuz gelişmeler ve artan maliyetler üzerinde durulmaktadır. İşgücü maliyetlerinin, emlak fiyatlarının artması ve kirlilik düzeylerindeki artış öne çıkan konulardır. Özellikle artan maliyetlerin yeni kurulan firmalar açısından olumsuz olduğu görülmektedir. İkinci olarak, uzağı öngöremeyen ve teknolojik kilitlenmeye neden olan yaklaşım üzerinde durulmaktadır. Bu durumun özellikle yeni firmaların oluşum sürecini olumsuz etkilediği belirtilmektedir. Üçüncü üzerinde durulan faktör ise becerili insan gücünün yeterli olamayışıdır. Beceri insan gücünün en önemli faktör olarak belirtildiği çeşitli çalışmalarda insan gücü geliştirme kapasitesinin gelişmenin altında kalmasının önemli olduğuna işaret edilmektedir (Audretsch and Feldman 1996). Dördüncü faktör ise risk sermayesi ile ilgilidir. Pek çok hızlı gelişen sanayi kümesinin dıştan gelen sermayeye gereksinim duyduğu ve iç birikimin yeterli olmayacağı üzerinde durulmaktadır.

Sanayi kümelerinin yaşadıkları değişim ile ilgili diğer bir konu sanayi odaklarının yenilenmesi ve yeniden canlandırılmasıdır. Mevcut çalışmalar sanayi odaklarının yapılarının yenilenmesinde yeni sektörlerin çok önemli olduğunu göstermektedir. Bu sektörlerin eski üretim sektörlerinde elde edilen bilgi üzerine kurgulandığı görülmektedir. Değişken küresel piyasada rekabet gücünü korumanın en önemli koşulu kendini yenilebilmektir. Örneğin Cambridge'de iletişim teknolojilerinde ve biyoteknolojideki gerilemelerin ortaya çıkardığı açığın yenilenebilir enerji sektörlerinin gelişmesi ve iletişim teknolojilerinin yenilenmesi ile karşılanması öngörülmektedir.

Bu kapsamda bilginin üretilmesine özel bir önem verilmektedir. Bilginin üretiminin aksamayı yeniden yapılanmayı geciktirmektedir. Bu nedenle araştırma fonlarının ne denli önemli olduğu tartışılmakta ve özellikle yeni firmaların ortaya çıkışının desteklenmesi için araştırma geliştirme fonlarının desteklenmesinin önemli olduğuna değinilmektedir. Yeni firma oluşumu son dönemdeki yazında üzerinde en fazla durulan konulardan biridir. Yeni firmaların kurulması bunların bir bölümünün mevcut firmalar tarafından satın alınması ile bilginin yayılımının gerçekleşebileceği bu nedenle yeni firma oluşumlarının desteklenmesi gereği önemli bir politika alanını oluşturmaktadır.

Öte yandan özellikle sanayi kümelenmelerinin ekonomideki dalgalanmalardan etkilendiği, daralma dönemlerinde azalan finansman kaynaklarının bu açıdan son derece önemli olduğu görülmektedir. Sanayi kümelenmeleri ile ortaya çıkan odakların amacının küresel değer zincirleri içinde daha önemli bir konuma ulaşmak olması göz ardı edilmemelidir. Aynı konumunu korumak, gerçekte gerileme anlamına gelmektedir (Humphrey and Schmitz, 2002; Lei, 2009). Geleceği geçmiş üzerinden kurmak (path-dependence) çok yanıltıcı olabilir. Bu nedenle bir kümenin/sanayi odağı geleceğini tartışmak için değer/üretim zincirlerinin neresinde yer aldığı ve sanayi kümesinin kendisini bu zincir içinde daha üst bir noktaya taşıyıp taşıyamadığı soruları büyük önem taşımaktadır.

Sonuç Yerine: Sanayi Odakları /Kümeleri Yazını Bölgesel Gelişme Gereksinimlerine Ne Ölçüde Yanıt Verebilir?

Daha önce de söz edildiği gibi 1980 sonrasında daha önceki bölgesel gelişme kuramlarının geçerliliği büyük ölçüde yıpranırken, yeni bir bölgesel gelişme paradigması tam olarak tanımlanamamıştır. İçsel dinamiklere dayalı bölgesel gelişme modelleri benimsenirken, bölgenin mevcut kaynak ve birikimlerine dayalı gelişimin nasıl gerçekleşeceği sorusuna yanıt bulabilmek için, 1980 sonrası gelişmelerinin gözlemleri ile desteklenen farklı gelişme paradigmaları bütünleştirilerek bir bölgesel gelişme kuramı kurgulanmaya çalışılmış, bu makalede değinildiği gibi bir paket oluşturulmuştur. Bu paketin bileşenlerinden birini sanayi odakları/kümeleri kavramlaştırması oluşturmaktadır.

Özellikle bölgesel gelişmişlik farklarının sürdüğü ve bazı bölgelerin birikim ve olanaklarının çok düşük düzeyde olduğu bir ortamda bölgesel gelişmeye yönelik araçların kısıtlı olması sanayi odaklarının deneyimini çok çekici hale getirmiş ve en önemli politika araçlarından biri olarak özellikle uluslararası kuruluşlar tarafından sunulmuştur. Ancak mevcut yazının belgelediği sanayi kümelerinin ortaya çıkışları ve gelişmeleri pek çok koşula dayalıdır. Bugün örnek olarak tartışılan sanayi kümelerinin önemli bir bölümü kendiliğinden ortaya çıkan sanayi odaklarıdır. Tarihsel gelişim süreci içinde dışsallıkların yaratıldığı sanayi kümelenmelerinin basitleştirip şematikleştirilerek sunulması bu tür gelişimin farklı nitelikte olan bölgelerde de tekrarlanabileceği gibi fazla iyimser bir beklenti yaratmaktadır. Başarı örneklerine dayalı modellerin ve politikaların çekiciliği aynı gelişme sürecinin farklı bölgelerde tekrarlanabilmesindeki zorlukların göz ardı edilmesine neden olmaktadır.

Sanayi kümeleri uygulamalarında göz ardı edilen diğer bir konu ise, belirli bir zaman kesitinde oluşturulacak bir kümelenmenin rekabet gücü sağlasa bile bunun uzun dönemli olabilmesi için sürekli kendini yenileyebilmesinin gerekli olduğudur. 1990 sonrasında önemli sanayi odaklarında yaşanan

gelişmeler yeniden yapılanma, sürekli öğrenme ve uyumun ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Bu makalede üzerinde durulan tartışmalar, sanayi odaklarının oluşturulması ve yeni kümelenme politikaları gündeme gelirken, sanayi kümelerinin oluşturulmasının bir amaç değil, bölgelerin gelişme süreçlerinde sürekli olarak irdelenecek bir araç olarak değerlendirilmesi gereğini açıkça ortaya koymaktadır. Sanayi kümelerinin bu şekilde konumlandırılması çok daha gerçekçidir.

Kaynakça

AMIN A. ve THRIFT N.,1995, "Globalisation, institutional thickness and the local economy" P. HEALEY, S. CAMERON, S. DAVOUDI, S. GRAHAM AND A. MADANI-POUR (Der.) *Managing Cities: The New Urban Context* (John Wiley and Sons: London)

AMIN, A. ve WILKINSON, F., 1999, Learning proximity and industrial performance: an introduction, *Cambridge Journal of Economics*, 23, 121-125

AMIN, A., 1989, "Flexible specialization and small firms in Italy: myths and realities" *Antipode*, 21,13-34

AMIN, A., 1999, The Emilian Model: Institutional Challenges, *European Planning Studies*, 7, 4, 389-405

AMIN,A. ve COHENDET, P., 1999, Learning and adaptation in decentralised business networks, *Environment and Planning : Society and Space*,

ANGEL, D.P., 1991, "High-technology agglomeration and the labor market: The case of Silicon Valley" *Environment and Planning A*, 23,10,1501-1516

ASHEIM B.T., 1996, Industrial Districts as "Learning Regions: a Condition for Prosperity, *European Planning Studies* , 4 , 4 , 379-397

AUDRETSCH, D.B. ve FELDMAN, P., Audretsch, 1996, "[R&D Spillovers and the Geography of Innovation and Production](#)." *American Economic Review*, 86: 630-640. 1996

BAKER, D. I., CAMPBELL, A. N., REYNOLDS, M. J., ROWLEY, J. W., 1997, "Harmonization of international law enforcement" L.Waverman,W.S.Comanor, A.Goto (Der.) *Competitive Policy in the Global Economy: Modalities for cooperation* (London: Routledge)439-493

- BECATTINI G., 1991. "The Industrial District as a Creative Milieu", in *Industrial Change and Regional Development* G. Benko and M. Dunford (Ed), (London: Belhaven), 102-113
- BECCATINI, G., 1989, "Sectors and/or districts: Some remarks on the conceptual foundations of industrial economics, *Small Firms and Industrial Districts in Italy* E. Goodman and J Bamford (Der.) (London; Routledge)
- BECCATINI, G., 1990, "The Marshallian industrial districts as a socio-economic notion" in F.Pyke, G.Beccatini and W.Sengerberger (Editörler) *Industrial Districts and Inter-firm Cooperation in Italy* (Geneva: International Institute for Labour Studies)
- BELUSSI, F., 1999, Policies for the development of knowledge- intensive local production systems, *Cambridge Journal of Economics*, 23, 729-747
- BIGARELLI, D. ve CRESTANELLO, P., 1994, "An analysis of the changes in the knitwear/clothing district of Carpi during the 1980s", *Entrepreneurship and Regional Development*, 6,127-144
- BRENNER, N., 1999, "Globalisation as reterritorialisation: The rescaling of urban governance in the European Union", *Urban Studies*, 36,431-451
- BRESCHI, S., 2000, The geography of innovation: A cross-sector analysis, *Regional Studies*, 34, 3, 213-229
- BRUSCO, S., 1990, "The idea of industrial districts: Its genesis" in *Industrial Districts and Local Economic Regeneration* F. Pyke, W.Senberger (Editörler) (Geneva: International Institute for Labour Studies)
- CAMAGNI, R., 1991, "Local milieu, uncertainty and innovation networks: Towards a new dynamic theory of economic space" in R. CAMAGNI (Ed) *Innovation Networks* (Belhaven: London) 121-144
- CAPECCHI V., 1989, "The Informal Economy and the development of Flexible Specialization in Emilia-Romagna" in A. PORTES, M. CASTELLS, L. A. BENTON (Eds) *The Informal Economy Studies in Advanced and Less Developed Countries* (Baltimore: John Hopkins University Press), 189-215.
- CAWTHORNE, P.M., 1995, "The rise of networks and markets of a South Indian Town: The example of Tiruppur's Cotton Knitwear Industry", *World Development*, 23,43-56
- COLEMAN, J.S., 1988, "Social capital in the creation of human capital", *American Journal of Sociology*, 94,95-120
- COOKE P., 1996, "Building a Twenty-first Century Regional Economy in Emilia-Romagna", *European Planning Studies*, 4, 1, 53-62

COOKE, P. ve MORGAN, K., 1994, Growth regions under duress: Renewal strategies in Baden-Württemberg and Emilia Romagna, in A. AMIN and N. THRIFT (Eds) *Globalisation, Institutions and Regional Development in Europe* (Oxford University Press: Oxford)

COOKE, P., URANGA, M.G. ve ETXEBARRIA, G., 1998, Regional systems of innovation: an evolutionary perspective, *Environment and Planning A*, 30, 1563-1584

CORIAT, B. ve BIANCHI, R., 1995, A European response to the Japanese challenge in ANDERSEN et al. (Eds) *Europe's Next Step* (Frank Cass: Ilford), 59-77

DIGIOVANNA, S., 1997, "Industrial districts and regional economic development: A regulation approach" *Regional Studies*, 30, 4, 373-386

DUNFORD, M. Ve PERRONS, D., 1992, "Strategies of modernization: the market and the state" *Environment and Planning C: Government and Policy*, 10, 387-405

DUNFORD, M., 1990, "Theories of regulation" *Environment and Planning D: Society and Space* 8 297-321

ERAYDIN, A., 2002, Yeni Sanayi Odakları: Yerel Kalkınmanın Yeniden Kavramsallaştırılması Mimarlık Fakültesi İşliği: Ankara

ERAYDIN, A., 2001, The roles of central government policies and the new forms of local governance in the emergence of industrial districts, (Ed M. Taylor and D. Felsenstein) *Promoting Local Growth: Process, Practice and Policy*, Ashgate: Aldershot

ERAYDIN, A., 1998, The role of regulation mechanisms and public policies at the emergence of the new industrial districts, Paper presented to New nodes of growth in Turkey: Gaziantep and Denizli, September 1998 Ankara

ERAYDIN, A., 1997, "LDC Industrial Districts: the Challenge of the Periphery" K. I. WESTEREN (Ed) *Cross Border Cooperation and Strategies for Development in Peripheral Regions* (Nord-Trøndelags: Forskning: Oslo)

ERAYDIN, A., 1993, Business behavior and restructuring of the Turkish economy in C. ROGERSON, E. SCHAMP and G.J.R. LINGE (Eds), *Finance, Institutions and Industrial Change: Spatial Perspectives* (Gruyter: Berlin) 183-203

ERAYDIN, A. ve ARMATLI-KÖROĞLU, B., 2005, "Innovation, networking and the new industrial districts: The characteristics of networks and local innovation capabilities in the Turkish industrial clusters", *Entrepreneurship and Regional Development*, July, 17(4), pp.237-266.

ERENDİL, A., 1998, "Using Critical realist Approach in Geographical research: An Attempt to Analyze the Transforming Nature of Production and Reproduction in Denizli" (Unpublished Ph.D Thesis. Middle East Technical University, The Department of City and Regional Planning)

FLORIDA, R. L., 1995, Towards the learning region, *Futures*, 27,5,527-536

FURMAGALLI, A. ve MUSSATTI, G., 1993, "Italian dynamics from the 1970s to the 1980s: Some reflections on entrepreneurial activity", *Entrepreneurship and Regional Development*, 5,27-37

GAROFOLİ, G., 1990, "Local Development: Patterns and Policy Implications," in R. CAPPELIN, R. And P. NIJKAMP (Eds), *Technological Development At The Local Level* (Avebury: Aldershot), 417-441

GLASMEIR, A., 1994, Flexible districts, flexible regions? The institutional and cultural limits to districts in an era of globalization and technological paradigm shift in A. AMIN and N. THRIFT (Eds) *Globalisation, Institutions and Regional Development in Europe* (Oxford University Press: Oxford)

GORDON, R., 1996, "Industrial districts and the globalization of innovation: Regions and networks in the new economic space", in VENCE-DEZA, X and J.S. METCALFE, (Eds), *Wealth from diversity* (Kluwer: Rotterdam)

HARRISON, B., 1994a, "The Italian industrial districts and the crisis of cooperative form: Part I", *European Planning Studies*, 2,1,3-22

HARRISON, B., 1994b, "The Italian industrial districts and the crisis of cooperative form: Part II", *European Planning Studies*, 2, 2,159-174

HASSINK, R., 1997, "What does learning region mean for economic geography?" Paper presented at the Regional Studies Association "Regional Frontiers" EURRN European Conference, 20-23 September, Frankfurt (Oder) Germany

HEIDENREICH M. ve KRAUSS, G., (1998) "The Baden-Württemberg production and innovation regime: past success and new challenges" in H.J. BRAZYK, P. COOKE and M. HEIDENREICH (Eds) *Regional Innovation Systems: The Role of Governance in a Globalized World*, 214-244 (UCL Press: London)

HIEDENREICH, M., 1996, Beyond flexible specialization: The rearrangement of regional production orders in Emilia Romagna and Baden-Württemberg, *European Planning Studies*, 4,4, 401-417

HUMPHREY, J. ve SCHMITZ, H., 2002 , How does insertion in global value chains affect upgrading in industrial clusters? *Regional Studies*, Vol. 36 (9), pp. 1017-1027.

- HUMPREY J.,1995, Industrial reorganization in developing countries: From models to trajectories, *World Development*, 23, 149-162
- JESSOP, B., 1990, *State Theory: Putting the Capitalist State in its Place* (Pennsylvania University:University Park)
- JIN, D. J. ve STOUGH, R., 1998, Learning and learning capability in the Fordist and post-Fordist age: an integrative framework, *Environment and Planning A*, 30, 1255-1278
- LAZERSON, M. H.,1990, Transactional calculus and small business strategy, in Z.J. ACZ and D.B. AUDRETSCH (Eds) *The Economics of Small Firms* (Dordrecht: Kluwer)
- LEI, J., 2009, Study of Industrial Cluster Upgrading on Supply Chain
- LIPIETZ, A., 1986, "New tendencies in international division of labour: regimes of accumulation and nodes of regulation" in *Production, Work and Territory* Editörler A J Scott, M Storper (Allen Unwin, London) 16-35
- LOCKE, R., 1995, *Remaking the Italian Economy* (Cornell University Press)
- LONGHI, C., 1999, Networks, collective learning and technology development in innovative high-tech regions: The case of Sophia-Antipolis, *Regional Studies*, 33,4, 333-342
- LOVERING, J., 1998, Theory led by policy? The inadequacies of 'the new regionalism' in economic geography illustrated from the case of Wales, Paper presented at the Economic Geography Research Group Seminar 'Institutions and Governance', July 3 1998, Department of Geography UCL, London
- MASKELL, P. And MALMBERG, A., 1999a, "Localised learning and industrial competitiveness", *Cambridge Journal of Economics*, 23,167-185
- MASKELL, P. ve MALMBERG, A., 1999b, "The competitiveness of firms and regions: Ubiquitification and the importance of localized learning", *European Urban and Regional Studies*, 1, 9-25
- MORGAN, K.,1997, The learning region: Institutions, innovation and regional renewal, *Regional Studies*, 31,5,491-503
- MOULEART, F., SYWENGEDUOW J. ve WILSON, 1988, "Spatial Responses to Fordist and Post-Fordist Accumulation and Regulation," *Papers of the Regional Science Association*, 11-23
- OTTAI G.D., 1994, "Cooperation and Competition in the Industrial Districts as an Organisation Model" *European Planning Studies*, 2, 4 , 463-483

OTTAL, G.D., 1996, "Economic changes in the industrial district of Prato in the 1980s: Towards a more conscious and organized industrial district", *European Planning Studies*, 4,1,307-330

ÖZCAN, G. B., 1995, *Small Firms and Local Economic Development* (London: Avebury)

PARK, S. O. And MARKUSEN, A., 1995, "Generalizing New Industrial Districts - A Theoretical Agenda and an Application from a Nonwestern Economy", *Environment And Planning A*, 27, 1, 81-104.

PARK, S.O., 1996, "Networks and embeddedness in the dynamic types of new industrial districts", *Progress in Human Geography*, 476-493

PİORE, M. ve SABEL, C. F., 1984, *The Second Industrial Divide* (Basic Books: New York)

PORTER, M. E., 1990 *The Competitive Advantage of Nations* (Macmillan, London)

PUTNAM, R.D., LEONARDI, R. ve NANETTI, R.Y., 1993, *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy* (Princeton University Press: Princeton)

PYKE F. ve SENBERGER, W., 1991, *Industrial Districts and Local Economic Regeneration* (Geneva: International Institute for Labour Studies)

PYKE, F., BECCATINI, G. ve SENBERGER, W., 1990, *Industrial Districts and Interfirm Cooperation in Italy* (Geneva: International Institute for Labour Studies)

RABELLOTTI, R., 1995, "Is There an Industrial District Model - Footwear Districts in Italy and Mexico Compared", *World Development*, 23, 1, 29-41.

RABELLOTTI, R., 1997, *External Economies and Cooperation in Industrial Districts: A Comparison of Italy and Mexico* (Macmillan: Basingstoke)

RACO, M., 1999, "Competition, collaboration and the new industrial districts: Examining the industrial turn in local economic development", *Urban Studies*, 36, 5-6,951-968

SAXENIAN, A., 1991, "The origins and dynamics of production networks in Silicon Valley" *Research Policy* 20 423-437

SAXENIAN, A., 1994, *Regional Advantage: Culture and Competition in Silicon Valley and Route 128*, Cambridge, MA: Harvard University Press

SAXENIAN, A., 1998,. *Regional Advantage: Culture and competition in Silicon Valley and route 128*. Cambridge, MA, Harvard University Press.

SCHMITZ, H., 1995, "Small shoemakers and Fordist giants: Tale of a supercluster", *World Development*, 23, 9-28

SCHMITZ, H., 1998, *Responding to Global Competitive Pressure: Local Co-operation and Upgrading in the Sinos Valley*, IDS Working Paper 82 (Institute of Development Studies)

SCHMITZ, H., MUSYCK, B., 1994, "Industrial Districts in Europe - Policy Lessons for Developing-Countries", *World Development*, 22, 6, 889-910.

SCOTT, A. J. ve STORPER, M., 1987, "High technology industry and regional development: a theoretical critique and reconstruction" *International Social Science Review* 112 215-232

SCOTT, A. J., 1988a, *Metropolis: From Division of Labor to Urban Form* (University of California Press: Berkeley)

SCOTT, A. J., 1988b, "Flexible production systems and regional development, the rise of industrial spaces in North America and Western Europe" *International Journal of Urban and Regional Research* 12 171-186

SCOTT, A. J., 1996, Regional motors of the global economy, *Futures*, 28,391-411

SCOTT, A.J., 1994, "Variations on the theme of agglomeration and growth: the gem and the jewellery industry in Los Angeles and Bangkok", *Geoforum*, 25,3,249-263

SEMLINGER, K., 1993, "Economic development and industrial policy in Baden-Württemberg: Small firms in a benevolent environment", *European Planning Studies*, 1,435-463

SHOENBERGER, E., 1988, "From Fordism to flexible accumulation: technology, competitive strategies and international location" *Environment and Planning D: Society and Space* 6 252-262

STABER, U., 1996. "Accounting for variations in the performance of industrial districts: The case of Baden-Württemberg" *International Journal of Urban and Regional Research*, 20,3,316

STABER, U., 1997, Specialization in a declining industrial district, *Growth and Change*, 28,475-495

STAM, E. ve GARNSEY, E., 2009, Decline and renewal of high-tech clusters: The Cambridge case, Paper to be presented at the Summer Conference 2009 on CBS - Copenhagen Business School

STORPER, M. 1993. "Regional worlds of production: Learning and innovation in the technology districts of France, Italy and USA" *Regional Studies*, 27, 433-455

TÖDLING, F., 1994, "The uneven landscape of innovation poles: local embeddedness and global networks", in A. Amin And N.Thrift (Eds) *Globalisation, Institutions And Regional Development In Europe*, (Oxford University Press: Oxford) 68-90

WEBB, D., ve COLLIS, C., 2000, Regional Development Agencies and the "New Regionalism" in England, *Regional Studies*, 34.9, 857-864

3. Oturum: Kümelenme Politikası ve Yönetişim

Tartışma Bölümü

Seyhan AYDINLIĞİL: Bütün konuşmacılara çok teşekkür ediyorum. Genel bir yorum yapmak istiyorum. Özellikle Ayda Hocamın sunumunda bu ortaya daha da bariz bir şekilde çıktı. Sanıyorum kümelenmeye bakış açımız kalkınmaya bakış açımız ile örtüşüyor. Yani orada bir analiz yapma imkanımız var. Kalkınma sadece ve sadece sanayileşme veya teknik anlamda gelişme olarak yorumlandığı zaman işte o sosyal alan dediğimiz Ayda Hocamın da özellikle üzerinde durduğu “bölge içinde gelişme mi bölgenin gelişmesi mi?” sorunu daha da net ortaya çıkıyor. Sanıyorum bu tür çalışmalar hem kalkınma kavramının yenilenmesi, daha iyi anlaşılması, insan odaklı bir bakış açısının geliştirilmesi ve politikalarımızın hem sosyal kalkınma hem genel olarak ekonomik kalkınma bakış açısına dönüştürmesi açısından önemli. Geçen seneki toplantımızda insani kalkınma yaklaşımı açısından bu politikalara bakmanın önemi üzerinde durmuştuk. Bu paneldeki çalışmalar da bir şekilde bu alanın hala boşlukta olduğu ve doldurulması gereken bir alan olduğuna işaret ediyor. Yerel, kendine özgü bir kalkınma anlayışının hem bölgesel kalkınma hem de kümelenme gibi özgün sanayileşme veya belirli bir sektörde kalkınmaya yönelik çalışmalara ışık tutacağını düşünüyorum. Bütün konuşmacılara çok değerli katkıları için teşekkür ediyorum.

Ferhan GEZİCİ: Ben aslında şöyle başlamak istiyorum. Kalkınma ajanslarına verilen rolün bir bölümünü, aslında belki de en önemli bölümünü bulundukları bölgelerin rekabet gücünü artırmak ve o bölgeye daha fazla yatırım çekmek. Bu oturumdaki konuşmaların temelinde de aslında rekabetçilik hedef kümelenme de bunun bir aracı olarak tanımlanıyor. Ama rekabet kavramına baktığımız zaman rekabetin müdahaleye çok yer vermeyen bir anlayış içermesi söz konusu. Halbuki biz şu anda bütün konuşmalarımızda aslında kümelenmenin bir araç olarak müdahaleyi gerektirdiğini özellikle kamu desteği olmaksızın kümelenme politikasının geliştirilemeyeceğini konuşuyoruz. Yani öyle bir yapıya ihtiyaç var, belki üst yapıya ama ben biraz bu kümelenme meselesinin yerel dinamiklere çok bağlı olduğunu düşünerek böyle standart bir format ya da prosedür geliştirmenin çok uygun olmadığını, daha doğrusu üst yapıdan empoze edilen ödev verme şeklinde gerçekleştirilen bir şeyin çok olumlu sonuçlar vermeyeceğini düşünerek biraz daha fazla öğrenme süreçlerine fırsat verme şeklinde ele alınması gerektiğini düşünüyorum. Ama burada şöyle bir şey var, Murat Bey tarafından vurgulandı. Özel sektörün çok kısa vadeli sonuçlar alma beklentisi, uzun vadeli dönemleri göz önüne alamaması bu işin aslında dezavantajı gibi görünüyor ama bence her yerel sistemin kendi öğrenme süreçlerine de fırsat vermek gerekir ve onlardan bir takım dersler çıkarmak gerekir diye düşünüyorum. İkincisi aslında yine daha önceki oturumlarda da değinilen üniversite-sanayi işbirliği meselesi. Bu meseleye aslında biraz kuşkuyla bakan yaklaşımlar da var. Çünkü özellikle üniversitelerin temel işlevi sanayiye bilgi üretmek mi ya da sanayinin talep ettiği bilgiyi üretmek mi? Bu hale dönüşmemesi gerekiyor aslında bir yanıyla. Bir yanıyla da gerçekten üniversite

açısından baktığımızda döner sermayenin getirdiği bir takım dezavantajlar var. O da bir takım işbirliklerine problem oluşturuyor zaten ama başka bir yönüyle bakabilir miyiz bu konuya diye aklıma geldi ve şu anda aslında Türkiye'nin her ilinde bir üniversite var ve sanki biz bunu Avrupa'yla karşılaştırdığımızda Türkiye üniversite kapasitesiyle çok gelişmiş bir yapı gösteriyor gibi. Ama bu yanıltıcı bir durum, dolayısıyla acaba bu eğitim ve üniversite politikasını bu üniversite sanayi işbirliği ve kümelenmeyle ilişkilendirmek ne derece anlamlı olabilir? Bu da üzerinde düşünülmesi gereken bir konu mudur diye sormak istiyorum. Bunlar genel şeyler aslında asıl sorum İzmir Kalkınma Ajansı'na. Bu işe ilk başlayan örnek olarak genel bir yığılma çalışmasından sonra saha çalışması yaptıklarını biliyoruz. Çok fazla kitabı da yapılan çalışmayı da inceleme şansım olmadı ama bu saptanan kümelerin hangi yönlerden güçlü olduğu, hangi yönlerden eksiklikleri olduğunu nasıl bir yöntemle saptadılar? Onu öğrenmek istiyorum. Bir de üç kademeleri var: Olgun, gelişmekte olan ve potansiyel. Bunun kriterleri neydi? Onu merak ediyorum. Teşekkürler.

Esen ÇAĞLAR: Ben de kısaca bir-iki noktanın altını çizmek isteyeceğim. Öncelikle hepinize gerçekten teşekkür ediyoruz. Benim son zamanlarda dinlediğim kümelenme konusundaki en aydınlatıcı panel oldu. Konuşmalar çok iyiydi ve şunu hissettim bu oturumu beş sene önce yapmış olsaydık sanki farklı bir çerçeve dinleyecektik ve bu beni daha mutlu hale getirdi. Açıkçası herkeste bir temkinlilik gördüm, öyle bir şey hissettim. Kümelenmenin, kümelenme yaklaşımının bize getireceği sonuçlar konusunda aynı temkinlilik belki yerele de önümüzdeki dönemde yansıyacak diye hissedebiliyorum. Bu açıdan da Murat'ın gösterdiği çizelge çok güzeldi, ilginçti. 2000'lerde bu tartışmalar başladı. "Kümelenme nedir?" sorusu uzun bir süre tartışıldı. 2005'ten sonra da sonuç almaya yönelik tartışmalar başladı. Bu aslında analitik açıdan bir takım alternatif yaklaşımların, politikaların yetersiz olmasından da kaynaklanıyor. Ayda Hoca onların çok güzel altını çizdi sunumunda. Hem analitik açıdan 1980'lerde raflara kaldırılan sanayi politikası yaklaşımı, sektör seçimi yaklaşımı analitik açıdan yetersiz olarak kabul ediliyordu. 2000'lerde ve bunun yanında da siyasi açıdan da aslında uygundu bunları rafa bırakmak ve kümelenme yaklaşımına sarılmak. Çünkü sektör seçmeyeceğiz, her sektörü destekleyebiliriz bu kümelenme yaklaşımıyla. Fark edersiniz ki teşvik sistemimiz de aslında benzer bir şekilde şekillendi. Ama batımız zaman Murat'ın çizelgesini örneğin inovasyon için yaparsak benzer bir şey göreceğiz. Bundan belki 3-4 sene sonra inovasyon için de daha temkinli daha farklı şeyler konuşmaya başlayacağız. Ama benim esas vurgulamak istediğim sanayi politikasıyla olan ilişki. Aslında sanayi politikasını da Türkiye son dönemde yeniden tartışmaya başladı. 1990'larda hiç gündemde olmayan sanayi politikası 2005'den itibaren biraz daha geç, kümelenmeden daha geç geldi. Bu konuda Tom'a (Thomas Farole) da aslında bir şeyler belki sorabiliriz. Acaba yeniden aktivist bir sanayi politikası görmeye duymaya başlıyoruz? Bu Rodrick'in, Hausmann'ın çalışmaları acaba kümelenmenin

karşısında yeni bir alternatif geliştirmesi noktasında bize yardımcı olabilecek mi? İlk sorum bu, acaba bundan beş sene sonra belki şu anda sanayi stratejisi nedir ne olmalıdır diye konuşuyoruz. Ama hani nasılını acaba yakın dönemde tartışmaya başlayacak mıyız? Tekrar sektör seçimi konusu gündeme gelecek mi? Bunlar benim kafamdaki temel sorular. Sektör seçiminden bahsederken de belki Çetin'e (Haşar) sorabilirim şunu. Hani 12 tane küme seçildi, sonra 6'ya indirildi. O nasıl yapıldı? Nasıl yapılmalı? Belki Murat (Gürsoy) da Ayda Hoca'da, Serkan Bey'de bizle görüşlerini paylaşır. Sektör seçimi belki şu anda yapamıyoruz ulusal düzeyde ama yerel düzeyde önümüzdeki dönemde nasıl yapacağız? Öncelikli sektörleri nasıl seçeceğiz? Bu konuda bizlerle görüşlerini paylaşırlarsa mutlu olurum. Teşekkürler.

Nuri YAVAN: Ben de iki konun altını çizmek istiyorum, bir de soru sormak istiyorum. Öncelikle Serkan Bey, merak ettiğim için soruyorum bunu. AKİP ne aşamada ve neyi hedefliyor? Anadolu Kümeleri İşbirliği Platformu daha önce kuruldu fakat şu anda aktif olarak gözüküyor. En azından web sayfasında böyle. Dolayısıyla bu konuda bizi bilgilendirebilerseniz, yanlış anlamadıysam yarın İzmir'de tüzüğünü imzalayacağınızı söylediniz. Dolayısıyla bu konu ne aşama da? Neyi hedefliyor? Tam olarak bu konuda bizi bilgilendirebilerseniz mutlu olurum. Bir başka noktaya daha işaret ettiniz. "Ortak bir küme stratejisi belgesi gerekli mi? Yazılmalı mı?" diye bir soru sordunuz. Bu konuda benim fikrim yani böyle bir üst bir çerçevede Türkiye'nin ortak küme stratejisi budur. Belgesi budur. Dolayısıyla da bu dikkate alınarak kalkınma ajansları veya kalkınma ajansları dışındaki küme oluşumları buna göre yapılmalıdır şeklinde bir üst bir strateji belgesi açıklamak kümelenmenin doğasına ne kadar uygun? Ben biraz bu konuda tereddütlüyüm açıkçası. Çünkü böyle bir şeyi yaptığımız zaman hani biraz önce Ayda Hocamızın dile getirdiği yine böyle basite indirgediğimiz şematik bir şey mi sunacağız kalkınma ajanslarına? Yani bir küme oluştururken ya da kümelenme faaliyetlerini yaparken bölgenizde şu hususlara dikkat edilmeli; bu stratejiler, bu ilkeler etrafında bunlar yapılmalı dediğimiz zaman bölgelerin özgünlüğünü, yerel avantajlarını göz ardı etme riski ortaya çıkmıyor mu? Dolayısıyla da bir ortak küme stratejisi belirlemenin sanki böyle bir sakıncası olacakmış gibi geliyor bana. İzmir Kalkınma Ajansı'nın kümelenme çalışmasına ben biraz baktım ama tam okuma şansım olmadı benimde. Saha çalışmasının kümelenme çalışmaları içerisine konulmasının ben çok önemli olduğunu düşünüyorum ve bunu siz açık bir şekilde yaptığınız için de bunu vurgulamak istedim burada. Her ne kadar DTM'nin yaptığı 10 küme çalışmasında ve diğer bazılarında yeni yeni saha çalışmalarında yani sadece istatistiksel analizlerle belirli bir bölgede kümenin belirlenmesi değil, aynı zamanda mutlaka saha üzerinden firmalarla görüşerek ve ilgili destekleyici kurumlarla görüşülerek kümenin sınırlarının ve çerçevesinin belirlenmesi gerekir. Yeni yeni gündeme geliyor. İzmir'in bunu çok açık bir şekilde uyguladığını görüyorum ve bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum. Yani sadece istatistiksel ve ekonometrik

analizlerle, modellerle beraber belirli bir alanda kümenin sınırını veya hangi alanda hangi kümenin belirleneceğini belirlemek biraz sağlıklı değil. Çünkü çok absürt bir takım şeyler ortaya çıkarabiliyor. Mesela DTM'nin yaptığı çalışmalarda bu tip şeyler var. Yani hiç gözlemlemediğimiz bir bölgede sektör olarak gözlemlemediğimiz bir şeyi eğer sadece istatistiksel analize, yerleşme katsayısına, yoğunlaşma oranlarına bağlı olarak oluşturduğumuz zaman absürt bir şey çıkabiliyor. O yüzden sahaya gitmek çok önemli. Dolayısıyla bu anlamda ben sizi tebrik ediyorum ve bunun mutlaka diğer küme çalışmaları içinde olması gerektiğini düşünüyorum. Belki bu anlamda DPT'nin bir öngörüsü olabilir kalkınma ajansları üzerinde.

Benim son söyleyeceğim nokta da esas olarak şimdi biz kümelenme rekabetçilik için çok önemli. Bölgelerin geliştirilmesinde bir araç olarak bunu görüyoruz. Ama şimdi son dönemde literatürde ortaya çıkan yeni çalışmalar var. 2-3 tane, çok fazla yok, ampirik çalışma. Onlar da kümenin içinde olmakla kümenin dışında olmak firma açısından ne kadar önemli konusuna odaklanmış durumda. Dolayısıyla esas olarak bizim, sanıyorum daha başlangıç aşamasındayız ama, belki gelecek beş yıl içerisinde kümenin içinde olan firmalarla kümenin dışında olan firmalar arasında bir performans ölçülmesi ve değerlendirmesi yapmamız gerektiğini düşünüyorum ben. Ama bu çerçeveden baktığımız zaman acaba kümenin içinde yer almakla dışında yer almak arasında firmanın rekabetçiliği, ihracat performansı ve verimliliği bakımından ne gibi farklar var? Ne ölçüde katkı sağlıyor? Yani mesela Kanada örneğinde iki tane çok önemli çalışma var. Burada kümenin içinde olmanın firma performansını artırdığı, rekabetçiliği artırdığı yönünde bulgular var. Acaba Türkiye'de gerçekten bu performans anlamında kümenin bir üyesi olmakla olmamak arasında bir farklılık var mı? Yoksa bunu sadece bir politik araç olarak mı kullandık? İşe yarayıp yaramadığını ölçmeye yönelik, performansına yönelik olarak bunu düşünmemiz gerektiğini düşünüyorum. Bu yeni yeni ortaya çıkan bir şey ama benim kanaatim Türkiye'de kümelenme çalışması ve politikasıyla uğraşanların bunu dikkate alması gerektiği yönünde. Çok teşekkür ediyorum.

Necip ÖZBEY: Benim kümeler ile ilgili çok ciddi bir sorum var. O da kimlik konusu. Şimdi biz şu anda OSTİM'de dört kümelenme çalışmasının içinde paydaş olarak yer alıyoruz. ODTÜ Teknokent olarak bu içinde bulunduğumuz ağlarda Avrupa Birliği'nden gelen herhangi bir proje söz konusu olduğunda ve özellikle kümelenme konusu gündeme geldiğinde, "bizim burada kümelerimiz var" dendiği anda çok ciddi ilgi görüyoruz. Fakat bir projeye gireceğimiz zaman kümемizin o projeye tüzel kişi olarak girme şansı yok. Biraz evvel Çetin Bey de bahsetti havacılık kümesiyle ilgili bir dernek kurulduğundan. Bizde bir dernek kurduk. Havacılık ve savunma sanayi ile ilgili bir dernek var. Ama dernek ile küme yönetimi ya da kümeyi ifade etmek bana doğru gelmiyor. Bundan bir süre öncedir çalıştığımız Teknoloji Transfer Ofisleri şimdi yavaş yavaş bir tüzel kişiye

kavuşmak üzere. Başbakan'ında YÖK'e verdiği bir görevle tanımlanmaya başladı. Hatta adı da bilgi lisanslama ofisleri olarak gündeme gelecek. Şu anda bütün üniversitelerin bu aslında teknoloji transfer ofisi olarak çalışacak ofisleri kurma durumu söz konusu olacak ve bunlar tüzel kişilik olacak tıpkı 98 yılında başlayan, ondan sonra 2001 yılında bir yasayla tüzel kişiliğe kavuşan teknoparklar gibi. Bence Türkiye'de buna da ihtiyaç var. Yani biz kümemizi tüzel kişi yapmak zorundayız çünkü onu bir şekilde belli yerlerde ifade edemiyoruz. Bir protokol imzalayacağınız zaman OSTİM Yönetimi, Organize Sanayi Bölgesi imza atıyor küme adına. Teknokent varsa Teknokent atıyor ve üniversite atıyor. Küme diyoruz karşı taraf burayı Allah'tan çok sorgulamıyor. Yani Avrupa Birliği'nden gelen kişiler bu kümeyi gördükleri veya istedikleri vakit bunu kabul ediyorlar. Ama böyle bir belgeye geçtiğiniz vakit böyle bir şeyiniz yok. Yanılmıyorsam ilk defa devlet kurumlarından DTM belgelerinde kümeyi telaffuz etti. Ama onun dışında mesela Sanayi Bakanlığı'nda böyle bir şeye baktığınızda resmi olarak yok. Bilmiyorum DPT bu konuda herhangi bir çalışma yapıyor mu? Ama bence Türkiye'de kümeleri de tüzel kişilik olarak kabul edeceğimiz bir yönteme ihtiyacımız var. Teşekkürler.

Tartışmacı: Emin Bey teşekkür ederim. Tüm konuşmacılara da çok teşekkür ederek ben de devam etmek istiyorum. Şimdi aslında benimki bir yorum veya soru değil. Müsaade ederseniz bir katkı olabilir mi? Şöyle ki Ferhan Hocanın da bahsettiği, Murat arkadaşımın da bahsettiği üniversite-işletme-sanayi işbirliğinde iyi bir ivmeyle ve iyi bir hızla dönmesi gereken çark döner sermaye mevzuatı nedeniyle yeterince hızlı dönmüyor. Ama buna rağmen, yani bu aksaklıklara rağmen Türkiye'de bazı başarı hikayelerinin var olduğunu da görüyoruz. Burada birkaç başarı hikayesinden bahsetmeden evvel bir yorum daha müsaade ederseniz yapacağım. Bende bir üniversite çalışanıyım. Üniversiteler ne için vardır? Bilgi üretmek için vardır. Bilgiyi kimin için üretir? Bu önemli bir soru işareti bence. Burada mutlak bir doğru da yok. Bilgiyi toplum için de üretebilir; bilgiyi bilim dünyası için de üretebilir. Hangi türde bilgi ürettiğine dair değişkenlik arz edebilir. Ama bir gerçek var, büyük bir paradigma değişimine yol açan bir gerçek, o da şu: Vannevar Bush, Amerikalı Bilim İnsanı, o zamanki Amerikan Başkanına danışmanlık yapan kişi 1945'de bir kitapla tüm dünyayı etkiledi. "Bilim bilim içindir" dedi. Ama 1991'de George Karakostas, Vannevar Bush'un bilim bilim içindir şeklinde dillendirdiği bu yorumu bilim toplum içindir şeklinde değiştirdi. Ama dediğim gibi ben burada mutlak bir doğru olmayabilir düşüncesindeyim. Bütün zorluklara rağmen, çarkın yeterince yağlayıcısı olmamasına rağmen bazı güzel, önemli gelişmelerle de karşı karşıyayız. Çok sayıda örnek olduğunu da düşünüyorum Türkiye'de. Hatta bu örneklerin bir envanterinin de çıkarılmasının üniversitelerle, ilgili sivil toplum kuruluşlarıyla, özel sektör kuruluşlarıyla beraber yapılmasının da çok mümkün olduğunu düşünüyorum. Bizim yerimize bu envantere benzer bir çalışmaya aslında yabancıların yaptığını da görüyoruz. Harvard Bussiness Review adlı dergi, yani

işletme dünyasının önemli bir kaynağı bu dergi, Türkiye’den iki tane başarılı çalışmayı örnek olay olarak gösterdi. Başarı hikayesi demekten özellikle imtina ediyorum. Örnek olay. Yani bir başarı hikayesinin içinde başarı da olabilir. Başarı da irdelenebilir. Başarısızlık da olabilir. O başarı hikayesine giderken ne tip başarısızlıklarla karşı karşıya kaldık? Bizim kültürümüzün içinde bunun da olması gerektiğini düşünüyorum. Benim gözlemlediğim kadarı ile Anglosakson kültürde başarı hikayelerinin içerisinde hangi alanlarda başarısızlık olduğuna dair itiraflar söz konusu ama biz bunu çok fazlasıyla tercih etmiyoruz. Tercih etmemiz gerektiğini düşünüyorum ki o hikaye gerçek anlamda bir öğretici bir malzeme olarak karşımıza çıksın. Ülker ile Godiva örneği var. Birleşmeler çoklukla firma birleşmeleri çoklukla sıkıntılı devam ediyor. Dünya devleri birleşiyor. Özellikle otomotiv sektöründe son dönemlerde Daimler ile Chrysler’in birleşmesini görüyoruz. Ama orada sıkıntıların doğduğunu biliyoruz. Ülker Godiva’yı, büyük çikolata üreticisini, satın aldı. Bu bir başarı hikayesi yarattı ve Harward Business Review dergisi bunu bir vaka analizi olarak ele aldı.

Dolayısıyla kümelenme, inovasyon ve diğer alanlarda vaka analizlerini, örnek çalışmaları son derece önemli olarak düşünüyorum. Burada da üniversitelere, özellikle “bilim toplum içindir” mantığıyla bakılarak büyük rol biçilmesi gerektiği düşüncesindeyim. Hemen komşu ilimiz de Eskişehir’de ülkedeki kanımca en başarılı üniversitelerden bir tanesi, Anadolu Üniversitesi Malzeme Bilimleri Mühendisliği programı var. Profesyonel doktora programı. Seramik endüstrisine yönelik olarak geliştirilmiş olan bir program. Bu program beş sene içerisinde doktora ve ARGE elemanı yetiştirmeyi hedefliyor. Mühendislik dekanlar konseyi bu programı iyi bir program olarak benimseyip diğer mühendislik alanlarına yaymak üzere bir çalışma yapıyor. Bence son derece önemli. Hakikaten ARGE personeline yükseltme hedefimiz var. TÜBİTAK tarafından konmuş BTYK’tarafından da onaylanmış, böyle bir hedefe ulaşmak için önemli bir araç olarak görülebilir düşüncesindeyim böyle bir programın yaygınlaştırılmasının. İstanbul Sanayi Odası ve İstanbul Teknik Üniversitesi Endüstriyel Tasarım bölümünde 5-6 yıldır devam eden iyi bir program söz konusu. Tasarım yeteneği olmayan küçük orta ölçekli işletmelerden yaklaşık 40 işletme her sene İstanbul Sanayi Odası meclis salonunda İTÜ Endüstriyel Tasarım Bölümü’nden mezun olacak arkadaşlarla bir araya geliyorlar. Bitirme ödevlerini bu işletmeler hazırlıyorlar. Hakikaten çok yenilikçi tasarımda özendiğimiz İtalya gibi bazı ülkelerle yarışabilecek güzellikte özellikte tasarımlarla karşı karşıya kaldığımızı görüyoruz. Teşekkür ediyorum bilgi lisanslama ofisleri ile ilgili olarak yani üniversite işletme iş birliğine dönük çalışmaların hızlandırılmasında bağımsız yani kanundan bağımsız bazı girişimler var. Örneğin Sabancı Üniversitesi’nde fikri mülkiyetin lisanslanmasıyla ilgili olarak yapılan çalışmaların ticari dünyaya kazandırılmasına dönük ve yapılan çalışmaların da beraberinde finansmanını sağlamak üzere INOVENT isimli bir yapı var. Hacettepe Üniversitesi INOVENT ile ortak çalışmalar yapıyor. Teknoloji Transfer Ofisleri’nin bu konuda önemli

açılımlar sağlama kabiliyeti var. O nedenle belki biz üniversite-sanayi işbirliğinin geliştirilmesinde akademisyen arkadaşlarımızdan böyle bir role soyunmalarını istemekle haksızlık yapabiliriz. Ancak üniversiteler içinde yasalaşacak olan bölümlerin hızla oluşturulmasının da bu konuda son derece faydalı olduğunu düşünüyorum. Son olarak da müsaade ederseniz, OECD, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler ve benzeri kuruluşların rekabet gücüyle ilgili, inovasyonla ilgili çeşitli raporları var. Bu raporların içerisinde ülke karşılaştırmaları söz konusu. Performansları analiz ediliyor ve ülkelerden bazı örnek olaylar takdim ediliyor ve maalesef Türkiye ile ilgili son derece başarılı hikayeler yaratabiliyor olmamıza rağmen örneğin OECD'nin Bilim, Teknoloji İnovasyon Raporu'nda, 2 yılda bir yayınlanır, Türkiye ile ilgili hiçbir hikaye yok hakikaten hikayelere sahip olmamıza rağmen. Burada bir köprü, yani bir taş var herhalde. O taş bizim köprüyü atlamamıza engel oluyor. O taşın ne olduğunu çok iyi bilmiyorum ancak onun belirlenip mutlak suretle bizim uluslararası arenada bilim, teknoloji ve inovasyon konusunda yaptıklarımızın duyulmasını sağlayabilecek bu mecralara bir şekilde katkımızı ortaya koymamız gerektiği düşüncesindeyim. Söz verdiğiniz için teşekkür ederim.

İhsan KARATAYLI: Konuşmacılara öncelikle teşekkür etmek istiyorum. Ben de bir ufak örnekle başlamak istiyorum. Murat Bey “çok sayıda desteğimiz var bizim aslında alabilecek olanlar varsa bir sürü farklı kaynak da var” dedi. Selçuk Bey’le aslında beraber yaptığımız TÜRKONFED’in bir Bölgesel İnovasyon ve Kümelenme, Sektörel İşbirlikleri ile ilgili bir çalışması vardı. Bununla ilgili bir model oluşturduk. Bu model çalışmasının içerisinde zamanımızın ciddi bir kısmını bunun kurumsal yapısının nasıl bir şey olması gerektiğine harcadık. Çünkü bir yerden bir destek almak istiyorsanız çok ciddi bir biçimde bir kurumsal kimlikle gitmeniz gerekiyor. İzmir BASİFED’de yapılan bir çalışmaydı. Bilişim sektörüne yönelik böyle bir kümelenme faaliyeti ama ARGE-İnovasyon odaklı olarak işbirliklerine yönelik bir çalışmayı önerdi; yapmaya niyetlendi. Bizim modelin içerisinde de o dönem İŞBAB desteklerinden mesela faydalanarak bir çalışma yapmayı düşünüyorduk. İktisadi işletme kurdular ve o iktisadi işletmeyle beraber gittiklerinde TÜBİTAK’tan faydalanamadığını artık gördüler. Sonra özel sektör birkaç tane kuruluş hatta bunların içerisinde büyüklerde var. Vestel bu işin biraz bir ara önderliğini aldı. Biz alalım kaynağı kendimiz, çok büyük rakamlarda değil bunlar işletelim, kümenin ihtiyaçları için harcayalım dendiğinde şu durumla karşılaşıldı. Bu kümenin parası burada toplandığında, herhangi bir şekilde gelir yazamıyorsunuz, fatura kesemiyorsunuz. Ne olacağı bir anda belli olmayınca özellikle büyük şirketler bu tür durumlarda yarın başımız derde girer diyerek vazgeçtiler. Sonra nihayetinde bir üniversite bünyesinde gidildi dediğim gibi. Baktığınızda biz geçen sene KOSGEB için bir çalışma yaptık. 150’ye yakın Türkiye’de destek görünüyor. Destek mekanizması var gibi görünüyor. Kamunun verdiği ama detaylarına biraz girdiğinizde bunların büyük çoğunluğunun aslında işler halde olmadığını görüyoruz. Yani ya çok küçük

rakamlar veriliyor ya da çok az sayıda destek veriliyor. Ve BASİFED örneğinde bizim yaşadığımız şu oldu. 2008 yılındaydı zannedersem bu model önerisi çıktı. Şirketler bir araya geldiler. 5-6 tane toplantı yaptılar kendi içlerinde ve bu o dönemde başvuru dosyası hazırlanarak başvuruldu. 2011 yılının başında en son bir mail daha geldi. Hani biz herhalde TÜBİTAK'la bir yere varıyoruz, bizi destekleyecekler diye yani 3 yıllık süreç içerisinde 10-15 tane şirketin sadece bu amaçlı bir araya gelmesinden başka bir adım atmadığını gördük.

İlk soruyla ilgili belki “Kamusal düzenlemeler ne kadar etkin?” şu ana kadar olan süreçlerde çok etkin değildi. Belki Serkan Beyin söylediği DTM'nin ve Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın yaptığı çalışmalarla biraz daha farklı bir yere varabiliriz. Benim Çetin Bey'e bir sorum olacak. Çetin Bey çok güzel bir çalışma yapmışlar matematiksel modeller üzerinden. Bu rapora biraz bakma fırsatım da oldu benim. Değişik formüller de görüyoruz burada sektörleri tespit etmişler. Bu arada bildiğim kadarıyla sizin bir de İzmir'e yönelik olarak daha büyük bir hedefler diziminiz var. Hani bu hesaplara dayalı yapılan çalışmalar tahmin diyorum DPT'nin birazda kültüründen geliyor; sayısal analizlere dayalı şeylerle ilgili kültürden geliyor. Burada bulduğunuz sektörler sizin İzmir olarak daha büyük çaplı hedeflerinize karşılaştırıldığı zaman bu hedeflerinizi karşılamak için gerekli olan sektörler olduğunu düşünüyor musunuz? Mesela ben orada bir şey gördüm “gelinlik ve sünnete yönelik kıyafet” anladığım kadarıyla güçlü, bunu desteklemek sizin büyük hedeflerinize ya da İzmir'in vizyonu ile ne kadar uyuyor? Burada bu seçimleri nasıl yapacaksınız?

Bir de Michael'a (Taylor) bir sorum olabilir. Dün kendisi “İngiltere’de biz artık kümelenmeyle ilgili politikalardan vazgeçtik” dedi, “yönetimin değişmesi nedeniyle böyle bir politika değişikliğine gidildi”. Bu değişiklik yönetimin değişmesinden kaynaklı olarak mı gerçekleşti yoksa biz kümelenme de zaten yapacağımızı yaptık bundan sonra artık herkes kendi başının çaresine baksın tarzında bir değişiklik mi? Orada kümelenmenin bir faydasını görmediği için mi İngiltere vazgeçti yoksa biz yapacağımızı yaptık zaten bundan sonra şirketler kendileri yapsınlar bu çalışmayı tarzı bir değişiklik miydi? Belki Michael’dan da bu konuyla ilgili bir görüş almak isteyebilirim. Çok teşekkürler.

Oktay KÜÇÜKKİREMITÇİ: Öncelikle tüm panelistlere ve paneli düzenleyen kuruluşlara, TEPAV ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi KBAM’a çok teşekkür ediyorum. Hakikaten benim için de çok faydalı oldu. Bilhassa bu teknoloji geliştirme bölgelerindeki işletmelerin finansmanı konusu Türkiye’de bir sıkıntıdır ve olmaya da devam edecektir. Çünkü Türkiye’de bankalar kredi verirken teminata bakmak zorundadır. Kredi kullandırdığı şirketin verdiği teminat ne kadar yüksek kalitede olursa o kadar az sermaye ayıracaktır. Daha az sermaye yeterlilik oranı için para ayıracaktır. Bu nedenle Türkiye’de bankalar yüksek ve kaliteli teminatlarla çalışmak isteyeceklerdir. Bilhassa teknoparkdaki şirketlerin

yapısı düşünüldüğünde ve bu konu da bir istisna da olmadığı için buradaki şirketlerin finansmana erişimi hep sıkıntılı olacaktır. Risk sermayesi Türkiye’de çok çalışan bir sistem değildir şirketlerin finansmanı için. Bu noktada maalesef çok başarılı örnekler yok ve bence finansman bacağı olmayan bir yapılanma tasarısı uzun vade de çok başarılı olmayacaktır ve mevcut bankacılık mevzuatı içerisinde de bankaların bunu yapabilmesi çok mümkün değil en azından tercih edecekleri bir yatırım konusu olmayacaktır. Aynı şey OSB’lerdeki firmalar içinde geçerlidir. Genellikle orta ve küçük ölçekli işletmelerden oluşan bu şirketlerin teminat vermesinde hep sıkıntıya düştüklerini biliyoruz. Biz banka olarak bunu aşmak için OSTİM üzerinde bir şey yaptık. Apeks bankacılık yaparak daha küçük perakende müşterilere ulaşmaya çalıştık bankamızın finansmanına girmemesine rağmen. Ancak bunun bir sistem olarak tasarlanması ve kümelenme kapsamında da finansman modelinin mutlaka oluşturulması lazım.

Ancak burada şu da önemli bir nokta: Kalkınmada öncelikli yöreler uygulaması birbirine düşman iller hatta ilçeler yaratmıştı. Çok yakın iller gibi, kümelenmede de sökülüp giden firmalar nedeniyle yine bu düşman il ve ilçeler durumunun tekrarlanmaması lazım. Bu anlamda da kümelenmenin yeni oluşacak kümelenme yapılarındaki finansman modelini teşvik şeklinde mevcut bir fabrikayı söküp götürmekten öte bir şey olması gerektiğine inanıyorum. Son olarak şunu da söyleyeceğim OSB’ler kümelenmeye ne kadar yakındır ya da OSB’lerde hareketli kümelenme çalışmalarını tasarlayalılar mıyiz konusunda şöyle bir sıkıntı var: Ben Hüseyin Bey’in dağıttığı OSB mevzuatına, kanununa da baktım yanılıyor muyum diye. Şimdi OSB’lerde büyük ölçekli şirketler kuramıyorsun. Rafineriler gibi, demir çelik işletme gibi şeyler OSB örneğinde kurulmuyor. Kümelenmede benim anladığım kadarıyla konunun uzmanı değilim ama iki şey önemli. Tamamlayıcılık yani sektörel birbirini tamamlayıcılık ve ölçekten kaynaklanacak avantajlar. Yani bir tane ARGE laboratuvarı kurup onu benzer işletmelerin hepsinin kullanması gibi. Şimdi kümelenmedeki bu tamamlayıcılık özelliklerini OSB’lerin mevcut yapısıyla düşündüğümüzde, sabah Esen Bey belirtti. Türkiye’deki OSB’lerin ortaya çıkmasında iki neden var. Belediyelerle bireysel olarak uğraşmamak ve alt yapının tamamlanması. Yani burada bir tamamlayıcılık faktörü yok. O nedenle ben kümelenme çalışması kapsamında düşünülecek bölgelerin, ki bunlar organize sanayi bölgeleri de olabilir, lider bir firma etrafına yani lider bir sektör önderi firma etrafında, bunu tamamlayıcı dikey entegrasyon anlamında düşünülmesi gerektiği kanaatindeyim. Teşekkür ederim.

Thomas FAROLE: My main point is that it is important to not be too normative about clusters. When you say “you have clusters” people get quite excited and interested. Clusters are tools to facilitate competitiveness hopefully but because you have a cluster it does not mean that it is competitive, we have many examples of that. Plenty of research shows us “lock in” situations. Tight ties

of clusters can actually be quite uncompetitive if there are no outside ideas coming into them.

To me a cluster is a subset of agglomeration and it is important to know why the agglomeration is actually happening? It may simply be a mine located there and you get supply out of it or there may be a big supplier. So firms look at one place for a lot of reasons not all of these have the same potential to use the mechanism of cluster to generate externalities. So it is important to treat different types of clusters in different ways to make sure you will get benefit from that.

In terms of support despite all the concerns that people raise about clusters, I will try to be realistic about it. I think government is going to intervene whether it is called a cluster or a sector. First of all clusters have a spatial dimension. Economics of clusters do not necessarily overlap with the administrative boundaries and benefits of clusters are crucial for local and regional level. The other reason is that clusters should be quite inclusive. It goes beyond the sectoral definition; it goes horizontally and vertically at the same time. In that sense you have a democratic process potentially.

A clustering process can actually help to facilitate collective action among firms and that is very valuable. When you can get firms to come together and address issues that they could not do on their own or national sectoral policy would not pick up on. Finally I have a question on Izmir case. I understand that you identified clusters and you did a kind of needs assessment of them. How much of your findings are really specific on clusters?

Sibel GÜVEN: Açıkçası ben coğrafyacı değilim, o yüzden işe o açıdan bakmıyorum ama Murat Beyin ilk sunumunda söylediği şey benim çok dikkatimi çekti. Bu işin coğrafyası sürecin bir parçası, yani yerellik önemli ama tek özellik o değil. Dolayısıyla bir anlamda süreçlerin nasıl geliştiği önemli ve ben yine Murat Bey'e o konuda tamamıyla katılıyorum. Bu iş bir araç sadece. Üstelik rekabetçiliğin bir aracı, her zaman da Bay Taylor'un da dediği gibi başarılı olmak zorunda da değil. Dolayısıyla ona bir amaç olarak bakmak özellikle bölgesel kalkınma perspektifinden bakarken ne derece anlamlı ben bunu ciddi bir şekilde sorgulamak istiyorum. Çünkü İzmir örneğine de geleceğim. Orada beni çok tedirgin eden bir gelişme olduğunu düşünüyorum açıkça söylemek gerekirse ve bu sürecin üstünde durulması gerektiğinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Serkan Bey mesela konuşmasında şöyle bir şey söyledi: "Biz kalkınma ajanslarının politika oluşturma aracının etkili olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca katılımcı süreçler uygulandı ve o katılımcı süreçlerinde bu işte çok doğru yeni bir deney olduğunu düşünüyoruz". Ben bunun doğru olduğunu düşünüyorum ama yine orada "nasıl" meselesine geliyorum. Yani katılımcılık bir amaç değildir. Nasıl yapıldığı, hangi amaca hizmet ettiği açısından bakıldığında çok değerlidir ve bu

süreçte, çok kısa bir sürede (biz tesadüfen kalkınma ajansının içinde birazcık müdahil olduğumuz için farkına vardık) katılımcılığın zorlanması aslında getirdiği faydadan çok zarar getirdi. Çünkü neye katılacaklar daha hiç o konuda belki de düşünmemiş kişilerden bir yorum yapılması ve bir şeyler söylenmesi beklendi. Halbuki bölgesel kalkınma da amaç önceliklerin ne olduğunun belirlenmesidir. Bir kere bölgesel kalınmanın amacı ne? Bunun çok netleştirilmesi lazım. O yapıldı mı?

Ondan sonra da İzmir örneğine gelmek istiyorum. Orada iki tane kümenin desteklendiği söylendi. Özellikle biri organik gıda kümesi, öbürü de havacılık kümesi. Şimdi her ikisinde de amaç neydi? Bölgesel kalkınma mıydı? Rekabetçilik miydi? Tek araç bu kümelenme miydi? Bunu yapmak bölgesel kalkınmaya en çok katkıda bulunacak müdahale miydi? Uzun dönemde bunlar stratejik olarak önemli miydi? Haksızlık etmek istemiyorum. Geri planında yatanını bilmediğim için burada sadece sunulana bakarak ben bu yorumu yapıyorum. Dolayısıyla orada ben birazcık tedirgin oldum açıkçası. “Amaç ne, o amaca hizmet mi ediyoruz?”, “yoksa sadece kümelenmeyi bir ümit olarak alıp onun peşinde mi gidiyoruz?”, “o aracı amaç yerine mi koyduk?” gibi sorularım var gerçekten.

Onun ötesinde de bir şey daha söylemek istiyordum. Kümenin içinde olmakla kümenin dışında olmak arasında ne gibi bir fark var? Bunun da performansının ölçülmesi lazım dendi. Doğru bunlar çok önemli ama kümelenme politikası açısından önemli. Ama yine bölgesel kalkınma açısından baktığımız zaman kümenin içinde olmuş dışında olmuş ne gibi bir önemi var? Ben hala bunu göremiyorum. Yani burada neyi amaçladığımıza bağlı olarak nereye gideceğiz, hangi enstrümanı kullanacağız ve hangi süreçle bunu yapacağımıza çok dikkatli olmalıyız. Dünden beri yapılan konuşmalarda hep iki uç varmış gibi algılanıyordu. Halbuki bu iki uç değil aslında, bunların doğru kombine edilmesi ve doğru sonuçların çıkartılması önemli diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Metin DURGUT: Bende şu önerilerde bulunabilirim. Bir defa bölgedeki kuruluşlar arası ilişkiler üzerinden yapılacak çok iş var üst düzeye çekmek için. Ama bölge kuruluşları tarihi oluşumları içinde değeri nasıl yaratıyor, işbirliği yapıları nelerdir? Bunlar bölgenin değişik dokularıysa ne kadar gömülü? Bunlarla ilgili yeni öneriler getirdiğiniz zaman o bir şeyin üstüne inşa edilecektir muhakkak. Peki bu ne kadar daha iyi bir gönüllülük arz edecek? Bu mikro araştırmaları biz sevmiyoruz ülkemizde. Biz böyle makro düzeyde bakıp averajlıyoruz. Bazen averaj demek aşikar olanı yeniden beyanına da dönüşebilir. İkincisi başarılı kümelerle ilgili yakın zaman ciddi araştırmalarına baktığımız zaman ki bu da bölge açısından önemli. Başarılı kümeler tarihi gelişimleri sonucu olarak ait oldukları değer zincirlerinin önemli kritik kademelerini bölgelerine

tutabiliyorlar. Parçalamalar da oluyor. Fakat parçalamalarda bazı bölgelerin bu sınavdan başarı ile çıktığını, Ayda Hanımın dediği gibi kendilerini yeniden düzenleyip içten ve dıştan yeni eklemlenmelere gidebildiğini görüyoruz. Peki bu nasıl oluyor? Bununla ilgili bizim bir çalışmamız var mı? Bunun uzantısı olarak başarılı bölgelerde çok etkin çalışan çoğu zaman da bölgeyi aşan sosyal şebekelerden diğer dağıtım veya teknoloji şebekelerine kadar ciddi yapıları görüyoruz. Bunların aslında izlenmesi kümenin bir kısmı rastlantısal gibi gelen çok yoğun ilişkilerinden daha kolay. Bence öncelikle onlara odaklanmakta bir esas yarar var. Marshall, iktisatçı Marshall'la beraber gelen bir şey var. Bakıyor o semtte hiçbir ciddi sınai başarı yok. Hemen yanında çok benzer koşullarda başarı var. O çok hoş bir şey söylemiş: "havasından suyundan". Şimdi bu "havasından suyundan"ı artık daha iyi anlıyoruz. Bu paylaşılmış ve güncellenen bilgi, peki bir işbirliği yapısı, küme veya başka bir şey, bölgenin hem kendi içinde kuruluşlar arası hem de bölge dışından öğrenme kapasitesini mesela geliştiriyor mu? Tanımlanması kolay değil ama yapmak zorundayız. Bu türlü şeylere eğilirse diğer o daha üst düzey analitik şeyleri destekleyen veya sorgulayan güzel yönlendirici verilere sahip olabiliriz.

Sonuncu olarak katılımcılık konusuna bir geleyim. Katılımcılık iki yönde kesen bıçak. Eğer meselenin kendisi iyi netleşmemişse katılımlı toplantılar güçlünün kendi gücünü, diğerlerine çok güzel dayatarak, bir de herkesin onayını aldığı için, meşruiyetini artırmasıyla bitebilir. Avrupa'da bunların özellikle bölgesel düzeylerde sıkıntı yarattığına dair de görüşler de var. Teşekkür ederim.

Michael TAYLOR: The question that I want to ask was actually very simple. Through all of the presentations we have talked about clusters in terms of success. What is success? Is success as originally proposed by Porter; increasing productivity that gives you opportunity to compete globally or is it something less than that; increasing innovation, exports, jobs, and firms? How does the positioning of firms in clusters within global value chains also affect that local success?

Tartışmacı: Teşekkür ederim hem bu oturum konuşmacılarına hem de bu oturum dışındaki diğer konuşmacılara. Çünkü her bir konuşma ve masa etrafındaki her bir yorum, soru kendi pratiğimiz üzerinde çok fazla soruya, sorguya, değerlendirmeye yol açtı. Bizim için de çok iyi oldu yaptığımız çalışmaların kavramsallaştırmalarında. Çünkü biliyorsunuz biz tamamen operasyonel, saha tarafında duruyoruz. Ama özellikle bütün bu dinlediklerimin sonunda bir önceki oturumda itiraf etmiştim. Bir obsesyon oluştu bende kehanetlerle ilgili. Tam da DPT burada işte politikalarla ilgili, Murat Gürsoy burada. Bu soruyu ben yeniden kendi adımıza sormak istiyorum. Kamunun rolü ne olmalı? Öncelikle işte bu kehanet dediğimiz rekabet analizi ya da o her neyse geleceğe dönük, gelecekte ne olacak? Sektörlerin geleceği ne, eğilimler ne?

Kamu ne istiyor? Hangi sektörlerle yöneleceğiz yönelmeliyiz. Ne tür fırsatlar görünüyor? Bunun üzerine düşünülüyor mu, ama gerçekten düşünülüyor mu? Bir önceki oturumda strateji belgesi ile ilgili söylemiştim. İyi bir ders notu fakat kehanet içermediği için bence bir strateji de içermiyor. Şimdi özellikle Ayda Hocamın küme kilitlenmeleriyle ilgili söylediğini bir çeşit uyarı olarak da aldık biz. Onu da söyledikten sonra gerçekten bilginin bir yerlerde olması gerekiyor ve kamu da olması gerekiyor ve en üstten aşağı doğru indirilmesi gerekiyor. Bugün kendi el yordamıyla bulduğumuz bütün o bilgilerin biçim ve bölgemizin kalkınması için dinamize ettiğimiz ve bütün kaynaklara ayırdığımız o sektörün geleceğinde hiç beklemediğimiz sürprizler olabilir. Kilitlenmelerden bahsettiniz ve verdiğiniz örnekler çok iddialıydı. Biz o kadar bile iddialı değiliz. Bunun bilgilerini kim verecek bize bu bilgi nerde saklı? Bunun üzerine çalışmalar var da biz mi bilmiyoruz? Geri kalan destek ve teşvikler çok fazla ilgilendirmiyor bizi çünkü ben bu konuda Murat Beye katılıyorum, ortalık destek dolu. Ne yapacağını bilmekle ilgili ki sanırım inovasyon merkezleri projesinin sorunu da aslında bununla ilgili. Doğru sektörün seçimi gerçek işbirliğini birlikte getiriyor. Gerçekten o kadar zor olmuyor. Çünkü ticaret erbapları, işadamları kokuyu aldığında aslında kolayca bir araya geliyor. Oradan sonra güven sorunu değil sadece ticari kurallar, yasalar işlemeye başlıyor. Yani ticari anlaşmalar işlemeye başlıyor ve birbirinize de güvenmenize gerek kalmıyor yasaya güvenmeniz gerekli oluyor. Dolayısıyla destekler bir biçimde bulunur ama en önemlisi o kehanetlerdir. O kehanetlere çok ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum. Hem bölgesini kalkındırmaya niyetli bölge liderleri, bölge dinamikleri, hem de kalkınma ajansları olarak yani İzmir örnek verdiğimiz için İzmir üzerinde konuşayım. İzmir'e dönüp soruyoruz siz bu seçimleri neye göre yaptınız? Kaynakları, bilgisi yettiğince buna göre yaptı bunu. Bunun bir akreditasyonu var mı? Yani var olan bilgiyi aklımıza sokacak, "bak burası rekabetçi bölgen için böyle bir eşleştirme görünüyor" diye bize yön gösterecek kamudan bir makam var mı? Riskleri nedir diye sorduğunda bunu bir anlamda yorumlayacak bir makam. Biz kendi adımıza kendi pratiğimizle, ki bu pratik az bir pratik değildir, bu bilgiye bu yönlendirmeye fazlasıyla ihtiyaç duyuyoruz. Bu bize verilecek desteklerden teşviklerden daha önemlidir. Doğru sektör seçimi, tünelin ucundaki ışığı gösteren şey iş birliğini de getiriyor. Kendi öz sermayende olsa yani öz sermayelerini koyarak da olsa destekleri de getiriyor, ki ortalık destek kaynıyor. Teşekkür ederim.

Emin DEDEOĞLU: Süremizi oldukça aştık, son oturumdan biraz aktardık. O yüzden şimdi sözü konuşmacılara vereceğim ama kendilerinden mümkün olduğu ölçüde daha genel cevaplar vermelerini; mümkün olduğu ölçüde soruları birleştirip ortak cevap vermelerini rica ediyorum. Gene aynı konuşma sırasıyla lütfen.

Murat GÜRSOY: Teşekkürler. Birkaç tane konu aklıma takıldı. Birincisi İzmir'e yüklenmeyin, çünkü bu istatistik analiz konusu benim çok kişisel olarak da canımı sıkan bir konu. Çünkü kamu bir desteği verebilmek için bir gerekçe göstermek durumunda, dolayısıyla da bir analiz yapılması lazım. Bir şeye dayanması lazım, çünkü kamusal bir fon dağıtılıyor; bunu da kafana göre dağıtamazsın. Ama kümelenme konusuna gelindiği zaman üç yıldız analizi olsun, daha sayısını artırın, bence hiçbir zaman doğru şeyi göstermiyor. Doğru şeyi göstermeyi bir yana bırakın birçok önemli şeyde kaçırmamıza sebep oluyor. Doğru şeyi neden göstermediğini düşünüyorum? Çünkü bir yerden kümelenmeye özel bir analiz yapmıyorsunuz. Bir kurumun kendi kurumsal amaçları çerçevesinde topladığı bu veriyi biraz derleyip toplayıp kullanıyorsunuz. Yani İzmir'in çalışmasını benim okuma fırsatım olmadı. Bir kere yine böyle bir sunuşta dinlemiştim. Ama bu analizlerde küme kategorileri yaparken bir haritalama yapıyorlar ve bu haritalamada binlerce varsayım var. Şimdi onları burada tartışmaya başlasak belki iki yıl tartışırız. Yani bu o kategoriye mi girer, şu kategoriye mi girer diyerek. Ben istatistiksel analizlere gerçekten fazla obsesif yaklaştığımızı ve hakkından fazla değer verdiğimizini düşünüyorum. Yanlış gösterdiği şeyler olduğunu düşünüyorum. İkincisi göstermediği şeyler var. Hiçbir istatistiki analiz, geçmiş veriye dayanarak yapılmış istatistiki analiz, oluşmakta olan bir şeyi göstermez. Ama işte hep bir değişimden bahsediyoruz, diyoruz ki işte bölge kendini yenilemeli, bölge kendini yenilemeli de istatistiki analize bakarak bunu göremeyiz. Bizim Fransa da çok başarılı kümelerden birine yaptığımız bir çalışma gezisinde bir "risk yönetimi kümesi" ile karşılaştık. Ne bir istatistiki kodu var, herhangi bir analize çıkması mümkün değil ve birçok insan istihdam ediyorlar. Milyar dolara yakın ciroları var ve o kümelenme girişimi çok güzel bir ortak platformda insanları toplayarak bir noktaya getirmiş. Ben hem sunuşlardan hem sorulardan bu istatistiki analiz belirleme konusunda çok konuşulduğu için ona biraz değinmek istedim.

Sorunlu olan bir başka konu da sektör seçimi ama o konuya diğer konuşmacılardan vakit çalmamak adına değinmeyeceğim. Beş dakikayla sınırlamaya çalışıyorum kendimi, iki tane bence daha önemli konu konuşuldu. Biraz daha düşünmemiz gereken konular. Bana küme üyesi lafı biraz garip geliyor. Yani dernek üyesi gibi. Gidip bir yere üye olmuyorsunuz benim bildiğim kadarıyla, aidat ödemiyorsunuz. Küme üyesi değil miyim veya bu nasıl izlenecek bende soru işareti. Bence oraya gitmeyelim yani küme üyesi konusu değil. Küme biraz daha farklı bir düzlemde incelenmesi lazım gelen bir konu.

Serkan VALANDOVA: Bu işlerle ilgilenmeye başladığımızda gerek ajanslardaki gerek diğer kurumlardaki arkadaşlarımızla ortak karar verdiğimiz bir şey önce zarar vermemekti. Biz bir bakalım, bir durumu anlamaya çalışalım, yanlış bir şey yapmayalım, reaksiyon göstermeyelim diye. O yüzden merkezi kamu destekleri gerçekten bizi de endişe ettiriyor. Siz bunu merkezi bir düzeyde

verdiğinizde, kümelere destek veriyoruz dedığınızde “küme olalım” reaksiyonu çok doğal olarak ortaya çıkıyor. O yüzden belki ajanslar içindeki kapasiteyi geliştirmeye bu kadar önem verdik biz ve o özgünlüğü kaybetmeyelim, bölgesel ihtiyaçlara bölgesel tespitleri kaybetmeyelim diye ajanslar aracılığıyla da yol almak istedik bu süreçte. Biraz yaparak öğrenmemiz bir sürecin içinden geçiyoruz ve bölge planı hazırlanırken de bizden bir format istendi. Biz bölge planı yapacağız? Nasıl yapılır? Çok haklı bir talepti bu? Biz özellikle bir format vermekten kaçındık ve bölge planlama kılavuzu hazırladık. Bölge planlama yapacaksınız, siz şu enstrümanlardan faydalanabilirsiniz. İşin biraz ruhunu vermeye çalıştık, değerli hocalarımızın da görüşlerini aldık. Elimizden geldiğince yansıtmaya çalıştık, umarım başarılı olmuşuzdur. Hep bu özgünlüğü kaybetmeyen bir yaklaşımımız oldu kümelenmede de böyle. Arkadaşlarımızla bir araya geldik, ilk toplantımızdan sonra bize sordular: “biz şimdi bölgeye gidip küme mi arayalım yoksa kuralım mı, nasıl yapalım?” Siz bizden ne bekliyorsunuz? Şaka bir yana, bunu sorarken de zaten içinde mecaz vardı. Onlarda bizim nereye gitmek istediğimizi anladılar. Önemli olan bölgesel gelişme stratejisiydi ve buna hitap eden enstrümanlardı. Burada ajansın avantajlı olduğu yerler de var. Mesela hep güven sorunundan bahsediyoruz. Ajans tarafsız bir eleman. Yeri geldiğinde sanayiye bir arada tutmak zor; ildeki diğer bölgedeki diğer dinamikleri bir arada tutmak zor; üniversiteleri bir arada tutmak zor ama kısa vadede ajansın birleştiriciliğinin çok olumlu bir şekilde bunu hayata geçirdiğini gördük. Katılımcılık sürecinde biraz acele ettik mi? Evet. Sahiplenmeye içerikten daha çok önem verdik mi? Evet. Ama bu daha önceki tecrübelerimizden kaynaklanmıştı. Çok güzel bir plan yapıp hayata geçirmemektense katılımcılığa bütün gücümüzü verip ama bu süreçte de elimizden geldiğince kapasitemiz yettiğince hem ajansları hem bölgeyi destekleyerek bir sonuca ulaşmamız lazım. İlk konuşmamda da bahsettiğim gibi bir yineleme başladı. Bu yineleme bizi sektör seçimine yönlendirir mi? İster istemez o noktaya geleceğimizi düşünüyorum. Bizi biraz bölge planlarımız bu noktaya getiriyor. Çünkü Gülnaz Hanımın bahsettiği çok önemli bir nokta var. Strateji dokümanlarının hedef vermesi ve bir ufuk açması. Bizim de bölge planlarımızdan beklentimiz bu zaten. Siz bölgesel bazda bize bir ufuk açın biz onları konsolide edip ülke ufkuna erişebiliyor muyuz? Bu süreci konuşmaya başlayalım. O nokta çok önemli. Bir ajans belirli sektörlere odaklanarak bir rapor getirdiğinde bize, biz ajansın önceliklerinin ülke için anlamlı olup olmadığını söyleyebilmeliyiz. Bölge planlarını konsolide ettiğimizde gerçekten bir nevi optimizasyon çalışması bu. Buna gelmek için tamamlamadığımız ama çok önem verdiğimiz bir çalışma var. Bölgesel gelişme ulusal stratejisi. Bölgeler için gelişme alternatiflerini ortaya koyan bir çalışma. Bu arkadaşlarımız çok yoğun bir şekilde bunun üzerinde çalışıyorlar. Belki ortaya çıktıktan sonra bu bölge planlarıyla başlayan yineleme biraz daha anlam kazanacak. “Biz bunu istemiştik sizin varsayımlarınız yanlış”. Biz açıkçası böyle eleştirileri bekliyoruz zaten. Sanayi stratejisi çıktığı gün, tamam biz ne kadar katılımcı süreçle hazırlarsak

hazırlayalım, ertesi gün herkes bunu kabul edecek diye bir şey beklemiyoruz. Ama bu tartışma süreci başlasın, bölgeler yorumlayabilsinler, en önemlisi daha önce de bahsettiğim gibi kendilerini konumlandırabilsinler. Sektörel olarak, bölgesel olarak, ülke için de bizim kurgulamaya çalıştığımız sistem bu. Tekrar teşekkür ederim.

Çetin HAŞAR: Merhaba. Ben de teşekkür ederim. Biraz çok sayıda soru var ama ben de gruplayarak hızlı bir şekilde cevap vermeye çalışacağım. Ama önce saha analizi konusundan başlamak istiyorum. Tamamen katılıyorum; çok önemli bir aşamasıydı bizim çalışmamızın saha analizi ve aslında Thomas Farole'nin de sorusunun bir cevabı bu saha analizi. Çünkü istatistiksel analiz aşamasında biz sadece istihdam dağılımı, firma yoğunluğu, ihracat kapasitesi gibi bir takım parametrelere bakabiliştik. Saha analizi kapsamında küme spesifik, sektör spesifik, daha ayrıntılı yani hangi sektörde işbirliği o sektörün kendine has özelliklerine dayanarak olabiliyor? Hangisinde olamıyor? Bunu görme şansını yakaladık. Bir örnek vereyim. Örneğin araç üstü ekipman sektörünün İzmir'de çok büyük kapasitesi var. Çok yüksek miktarlarda ihracat yapıyor ama işbirliği yok, yani sıfır düzeyde. Bu nedenle biz öncelik vermedik onlara. Sektör spesifik olarak saha analizinden çıkan sonuçları değerlendirdik diyebilirim. Bu kriterlerle ilgili olarak olgun, gelişmekte olan ya da yoğunlaşma anlamında yaptığımız gruplamayı yine saha analizi sonucunda ortaya çıkardık. Bizim küme sektörlerinde örneğin diğerlerine oranla çok daha yüksek oranda küme yönetim yapısı vardı bir endüstriyel iklimlendirme sektörünün. Bir dernek, onları temsil eden bir yapı vardı. Bu yapı sayesinde işbirliğini sağlayabiliyorlardı. Diğerlerinde yoktu bu, o yüzden diğerleri daha düşük puan aldı; bunu söyleyebiliriz. Sunum sırasında bahsettiğim kümelenme düzeyi analizi, iş düzeyi analizi, pazarlama kapasitesi, yönetim kapasitesi gibi birçok değişkene baktık. 14 sektörden 6 sektöre indirmesi yine Esen'in sorusu, burada tamamen katılımçılık ön plana çıktı. Bizim kümelenme komitesinde oylandı bu sektörler. Yani tek kriterimiz buydu ve hatta bizim Ajans çalışanları olarak içimizden gelmeyen sektörler seçildi orada ve o sektörlerde saha çalışmasına çıktık. Doğrusu da oydu aslında ve o sektörlerin çok daha büyük kapasitesi oğlunu görme şansı yakaladık.

"Bölgesel kalkınma çerçevesinin neresinde duruyor kümelenme, ya da gelinlik abiye sektörü" diye bir soru vardı. Bizim gelişme eksenlerimizden bir tanesi kümelenme ve genel olarak kümelenmeyi desteklemek. Havacılık sorusu vardı; ikisini birlikte cevaplandırayım. Bölgede kümelenme konusunda bilinç düzeyini artırmak bizim amaçlarımızdan bir tanesi. Bu çerçeve de biz havacılık sektörünü destek verdiğimizizi söyleyebiliriz. Yani bu havacılıkta İzmir'de bizim Ajans olarak yaptığımız sektörel bir analiz çalışması yok. Havacılık sektörü başarılı olur mu, olmaz mı? Bununla ilgili başarılı bir çalışma yapmadık ama İzmir'de kümelenme konusunda yapılan bir çalışmaya Ajans olarak destek vermek bizim bir önceliğimiz olarak duruyordu. Kümelenme konusunu bölge planı içinde bir

araç olarak hep dediğim gibi ele aldık ve bölge planı içinde gelinlik abiye sektörünün yanı sıra diğer bütün sektörlerde, yani bu 14 sektörün tamamı, aslında yer alıyor. Biz Ajans kaynaklarıyla daha ayrıntılı çalışmalar yapabilmek için iki tanesini seçtik, kaynak kısıtından dolayı. Yoksa diğerleri de bölge planlarında öncelikli alanlarımız arasında yer alıyor. Bunun dışında atladığım bir soru yok sanırım. Varsa hatırlatırsanız cevap vermeye çalışayım. Teşekkürler, sağ olun.

Ayda ERAYDIN: Aslında çok ilginç tartışmalar var. Onların hepsine girmeden dört konuda bir takım şeyler söyleyip bitirmek istiyorum.

Bunlardan bir tanesi aslında küme tanımlarıyla ilgili. Şöyle bir örnekle başlayım isterseniz: Mesela, Çorum'da baktığınız zaman üç sektörde yoğunlaşma var; tuğla-kiremit, makine ve yem. Şimdi bunlara teker teker baktığınız zaman bunların mantığını anlayamıyorsunuz. Mesela neden bu üç sektör bir arada oluyor. Çünkü tuğla sektörü aslında altı ay, hatta daha kısa çalışan bir sektör. Buna karşılık onların çalışmadığı sürede un ve yem sanayi çalışıyor. Onun için sanayicilere bakın her birinin bir tuğla fabrikası bir de un fabrikası var. Yem ve un sektörü çok gelişmiş olduğu için bunlara makine yapan bunlara makine desteği veren bir sektör var. Nitekim bu makine yapan sektörler İtalya'da un fabrikası kuruyorlar. Yani bunu anlatmamın nedeni sektör bazlı bir küme üzerinden tartışmamak lazım. Mesela Çorum'da bu üçü bir arada olduğu için başarılı. Onun için de mesela çoğu yerde makine sektörünü tek başına alırsanız onun mantığını ve neden orada geliştiğini anlamak zor. Bu çok basit bir örnek. Aslında "makine odaklı x" kümesi demek lazım. Çünkü o sektörün yaşayabilmesi için, döküm sektörünün yaşayabilmesi için, başka sektörler tarafında desteklenmesi lazım. Onun için hep tek isimli sektör gördüğüm zaman bir çekincem vardır. Çünkü onun orada yaşayabilmesi gereken ek sektörler var. Onun için küme tanımının içerisinde tek sektörlü bir yapı yok aslında ve bunu tanımlamanın, elimizde o yapıyı tanımlamanın bir takım kantitatif teknikleri de var. Ama son dönemde özellikle biraz bu kantitatif tekniklerden kaçış var. Yani daha soft teknikler dediğimiz, yıldızlar, indeksler filan türü bir şeye gidiyoruz. Burada biraz serzenişte bulunmayı kendime hak görüyorum. TÜİK denilen bir kurumumuz var ve TÜİK veri üretmemek üzerine kuruluyor. Son 10 yılda Türkiye'de ne olup ne bittiğini bilmiyoruz. Çünkü bizim istatistik kurumumuz son 10 yıl için bize bilgi vermiyor. Yani şimdi biz kümeleri tanımlamaya çalışıyoruz ve her yıl imalat sanayi anketleri yapılıyor. Yıllık bazda benim elimde 1968'den 2001'e kadar bilgi var. 2001'den sonra bir tane bilgi yok. Bizim gözlemlerimiz var ama bizim bilgiyle doğru dürüst analizler yapmamız lazım. O teknikleri biliyoruz; geçmiş dönemlerde uyguladık ama bize bu 10 yıl için bu olanağı vermeyen kuruma sanıyorum bütün araştırmacılar olarak da bir serzenişte bulunmaya hakkımız var. Eğer bu veri elimizde olsa ve yerindeki çalışmalarla biz çok daha sağlam, o bölgeye çok özgü sanayi guruplarını, tek sanayi gurubu değil, sanayi guruplarını

saptayabiliriz. Artık kalkınma ajanslarından yetkili arkadaşlarımız olduğuna göre aslında bu işi daha anlayarak, daha belirleyerek yapmak şansımız var.

Kümeyi sadece mekana bağlı veya kuruma bağlı olarak da görmemek lazım. Yani kümenin içinde mi dışında mı? Yine bir örnekle açıklayayım. Mesela Çorum'dan yine bir örnek vereyim. Çorum'da çok başarılı bir makine sanayi üreticisi var ve Türkiye'ye hiçbir makinesini satmıyor; hepsini Amerika'ya satıyor. Görüştüğümüz zaman ise "Çorum'da bir sürü yedek parça üreten firma var ama ben bunlarla çalışmam" diyor. Biraz da tepkili çünkü diyor onların şeyi bana verdikleri fason üretim işi ve parçalar benim bu malları Amerika'ya satmama yetmez. Onun için belki o mekansal olarak o kümenin içinde ama o kümenin dışında aslında. Bu bizi şunda da getiriyor. Bütün sanayi kümeleriyle yaptığımız çalışmalar, hatta üç tane sanayi kümesiyle ilgili çok ayrıntılı araştırmalar yaptık ve yayınladık da aslında. Küresel ilişkileri güçlü olanlar yani ağlara eklemlenenler daha başarılı kesinlikle ve küresel ağlara eklemlenmeyen, içe kapanan sanayi kümeleri kendilerini yenilemeye çok daha az niyetli ve de en azından büyüme performansı açısından daha az başarılı. Bir de katma değer yaratmada görece olarak daha az başarılılar. Yani kümelenmeyi düşünürken bu kümelerdekilerin sade ilişkilerini yerel ve de o sektörlerle sınırlı olarak düşünmemek lazım. Dış dünyayla ilişki kurmak, dış dünyada sadece mal alıp değil uluslar arası piyasalar, müşteri ilişkileriyle çok fazla bilgi deneyim sağlanabiliyor. "İçinde olmak dışında olmak" meselesi biraz daha tartışmalı bir mesele ve ben kurumlaşmaya karşı değilim ama bir kurum koyalım, bu kurumun içerisine firmalar yer alsın, işte beraber ilişkilerle bir şeyler olsun meselesi çok şematik bir durum. Halbuki onun aslında rekabet gücünü koruyabilmesi ve de daha başarılı olabilmesi belki o kümenin dışındaki ilişkilerle mümkün. Kilitlenme dediğimiz şey de aslında eğer bu kadar dar bir çerçeveye bakarsak daha kolay ortaya çıkabilecek gibi görünür.

Son değinmek istediğim konu ise üniversite sanayi işbirliği. Ben kişisel olarak bunun önemli olduğuna inanıyorum ama öbür taraftan da bütün yaptığımız çalışmalarda aslında görüyoruz ki Türkiye'deki sanayiciler üniversiteyle ilişki kurmak konusunda pek hevesli değiller. Hiç hevesli değiller hatta ve bu zorlamayla da olacak bir iş değil. Nedenini sormaya başladığınız zaman "üniversite bizi anlamıyor; üniversite bizim taleplerimizi yerine getiremiyor; onlar çok fantastik işlerle ilgileniyor; halbuki bizim dertlerimiz daha kısıtlı" gibi bir takım yanıtlar da ortaya çıkabiliyor. Teorik olarak üniversite sanayi işbirliği sağlansın demek kolay ama bunu pratiğe aktarmak o kadar kolay değil. Kaldı ki öyle bir çalışma da yaptık biz; sonradan da yayınladık da. Bütün dünyadaki sanayi kümelerinde de aslında söylendiği kadar üniversite sanayi işbirliği de yok. Yani bakın bu böyle bulanık bir alan. İspanya'da yapılan çalışmalarda diyorlar ki sanayi ile işbirliğini sağlayamadık. En gelişmiş ülkelerde bile biraz mitleştirilmiş bir durum var. Sanayi işbirliğinin ortak dili nasıl olabilir? Bazı konularda daha ortaklıklar nasıl sağlanabilir? Onun üzerine çaba sarf etmek

lazım ama işbirliği sağlansın amacıyla bu işi çok abartmanın da ben şu anda çok fazla yararı olduğunu düşünmüyorum. Evet, daha uzatmak istemiyorum. Teşekkürler.

Emin DEDEOĞLU: Hepinize çok teşekkür ediyorum. Çok heyecanlı, güzel konuşmalar oldu; o yüzden kesmek de istemedim. Şimdi çok kısaca bir özetlemek istiyorum.

Şimdi, İlhan Hoca olsaydı kesin şöyle derdi. Bilim temsilcilerinden gördüğü gibi bilim camiası var. Bir de uygulamacılar var. Her iki alanın da kendine özgü sorunları var. Bilim bir yerden bakıyor; başarılı örnekleri alıp onu teorize etmeye çalışıyor. Daha sonra uygulamacılar o teoriden alıp uygulamak istiyor ama kalkınma bilgisi çok özgün bir bilgi. Tekrar edilmesinde, kopyalanmasında ciddi sıkıntılar var. Kalkınmayı belirleyen büyük oranda tarihsel ve mekana, bağlama özgü koşullar. Dolayısıyla bu sıkıntılar hep çıkacak ve bu arayış hep devam edecek gibi gözüküyor. Hem teorize etmede, hem de bu teorize edilen bilgiyi uygulamaya sokmada bu tür sıkıntılar olacak. Ama en azından belli eğilimlerden söz edebiliriz.

Birincisi, kamunun rolüyle ilgili olarak en azından şunları söyleyebiliriz: Kamu artık doğrudan kalkınmayı ya da bölgesel kalkınmayı ya da sanayileşmeyi teşvik eden aktif aktör rolünden daha çok diğer aktörleri bu konuda teşvik edici, yönlendirici bir rol üstlenmek durumunda. Ama bunu tam olarak nasıl yapacağını da çok iyi bilmiyor açıkçası. O yüzden bir takım araçlara ihtiyacı var. Bütün bu konuştuğumuz şeyler de aslında bu araçlarının parçaları. Teşvik politikası bir araç; özel bölgeler bir araç ve son olarak da kümelenme politikası bir araç.

Teşvikleri tartıştık. Teşviklerde de bir yenilenme söz konusu. Eski parasal teşvikler yerine biraz daha bölgesel farklılaşmaya imkan tanıyan, yerel aktörlerinin ön planda olduğu bir teşvik mekanizması yürürlüğe sokuldu. Bu yeterli mi? Değil; orada da ciddi yönetim problemleri var. Birden çok teşvik veren kurum var ve bunlar arasında bir iletişim ve koordinasyon sorunu var. Şimdi bu önemli bir mesele.

OSB'leri tartıştık. OSB geçmişten gelen, bu güne uyum göstermeye çalışan bir politika aracı ve kısıtları var. Bölgesel kalkınma aracı olarak kullanılmasının bir takım yan etkileri var. Bunların da üstesinden gelmek için bu konuya da odaklanmak lazım. Diğer politikaların bir parçası olarak düşünmek lazım. OSB'yi ne tek başına, ne bölgesel kalkınma, ne de sanayileşme politikasının etkin bir aracı olarak kullanmak mümkün değil; en azından bunu biliyoruz.

Kümelenmeye gelince, “acaba bir kamusal politika olarak kullanılabilir mi?” sorusu temel soru özellikle bugünkü bağlamda. Bu konuda da görüşler muhtelif. Kümelerin ortaya çıkması için kamunun bilinçli olarak yaptığı bir şey olmadığı aşağı yukarı kabul ediliyor. Peki buna bakıp bu tekrar edilebilir mi, kamu bundan ne öğrenir ve bunu diğer yerlerde nasıl sağlayabilir? Bu konuda da çok net bir şey söylemek mümkün değil. Ama eğer böyle bir şey yapacaksa ben de kamudan gelen bir kardeşiniz olarak en azından onu söyleyebilirim. Eğer bir kamu, kümelenmeyi bir politika aracı olarak kullanacaksa, mesela rekabet edebilirliğini politika aracı, o zaman kamunun kendine özgü bir takım kısıtları var. Bunu, biraz Murat da bahsetti. Eğer buna ilişkin bir teşvik mekanizması, bir parasal menfaat sağlayacaksa bunun bir kere tanımlanması lazım. Neyin küme olup olmadığı çok net bir şekilde ortaya konulmalı. Aksi takdirde ciddi sorumluluk; hangi koşullarda nasıl kullanılacağı çok net olması lazım gibi gözüküyor. Karşı tarafta küme denilen bir varlığın olması lazım ki bunlar kullanılabilirsin. Mesela aynı ihtiyaç küme tarafından bakınca da ortaya çıkıyor bu tüzel kişilik meselesi. Kümeyi temsil eden tüzel kişilik nedir, ne olması gerekir? Çünkü kümeler bakıldığı zaman nesnel bir analizin sonucunda varmış gibi ortaya çıkıyor ama işin bir de öznel boyutu var. Kendilerini kümenin parçası olarak tanımlayan ve işbirliği yapmaya hevesli bir kurumun ortaya çıkması lazım. Yani bir ortak eylem meselesi var. Dolayısıyla bu da kamunun dikkate alması gereken ve yönlendirmesi gereken bir unsur gibi ortaya çıkıyor.

Şimdi bütün bunlardan ne çıktı? Bu konuların bir sempozyumla halledilemeyeceği en azından ortaya çıktı. Önümüzdeki dönemde bu konuya biraz daha derinlemesine belki girme imkanımız olacak. Ben şimdi sözü Ahmet Bey’e vereyim.

4. Oturum: Genel Değerlendirme

Ahmet Yaman
Devlet Planlama Teşkilatı

Merhaba,

Ben bugün kendi bakış açımı bu konulara nasıl yaklaşıyorum, biz DPT olarak kurumsal bazda nasıl yaklaşıyoruz; bunu anlatmaya çalışacağım.

Sempozyumda, gündem olarak sanayi politikasının temel öncelikleri konusu ilk olarak konuşuldu. Teşvik sistemi, bunun artıları ve eksileri daha önceki uygulamalar, mevcut uygulamalar ile ilgili değerlendirmeler yapıldı. Bu konuda işin uzmanları sunuşlarını yaptılar. Finansmana erişme sorunları işlenebildi mi bilmiyorum, ama bu da çok önemli, başlı başına derya bir konu. Belki tek başına bile bir sempozyum konusu olabilecek bir madde aslında. Sizin söylediğiniz gibi ekonomik bölgeler, organize sanayi bölgeleri ve kümelerde çok önemli meseleler. Bizzat işin içinde Serkan Bey arkadaşımız çalışıyor şu anda ajanslarla. Bu işleri, nasıl organize ederiz, nasıl bir Türkiye modeli çıkarabiliriz diye uğraşıyorlar ve özellikle geleceğe yönelik, biz neler bekleyebiliriz? Hem genel manada, sanayi sektörünün, sanayinin ve ülkemizin rekabet gücü açısından, hem de bölgesel kalkınma açısından neler bekleyebiliriz; bunların tartışılmasını umduk.

Bu sempozyum çerçevesinde, bizim bakış açımız biraz daha bölgesel gelişmeye yönelik olsa bile, biz son dönemde, olaya siyah-beyaz ayrımıyla bakmamaya gayret ediyoruz. Bu konulara klasik eşitlik-etkinlik ikilemi çerçevesinde bakmamaya, hatta etkinlik içerisinde eşitlik, bazen eşitlik içerisinde etkinlik olarak bakmaya çalışıyoruz. Bu yüzden, son dönemde kendi iç yapılanmamız çerçevesinde kurduğumuz dairelerden birisinin ismi “Bölgesel Rekabet Edebilirlik” oldu. Yani bir tarafla etkinliği, bir tarafla da eşitliği vurguluyor. Aslında, bu açıdan da sanayi politikamız çok önemli olmuş her zaman. Bölgesel kalkınma açısından da çok önemli olmuş. Örneğin bir organize sanayi bölgeleri politikasını sadece bir sanayinin ölçek ekonomilerinden yararlanması, dışsal ekonomiler oluşturmaları ve böylece rekabet gücünü artırması olarak görmemişiz, kendi içinde organize etme aracı olarak düşünmemişiz. Organize sanayiye o bölgenin ve şehrin kalkınmasına katkı veren, ekonomik tabanını genişleten ve sermaye birikimini hızlandıran bir uygulama olarak planlamışız. Klasik uygulamamız çerçevesinde kalkınmada öncelikli yörelerde yer seçen OSB'lere daha avantajlı destekler ve imkanlar sunulmuş. Böylelikle, tamamen bir başarı öyküsünden söz edemesek de önemli başarı örnekleri ortaya çıkardığımızı söyleyebilirim. Özellikle son birkaç on yıldır ön plana çıkan Anadolu'nun yeni sanayi odaklarının arkasında ciddi bir OSB faktörünün bulunduğu iddia etmek yanlış olmayacaktır. Özet olarak mevcut potansiyelin ortaya koyduğu bir ihtiyaca cevap olarak meydana getirdiğimiz modelde nispeten bir başarıdan söz edebiliriz. Bazı yerlerde biz bunu yapalım, bunun müşterisi çıkar ve yatırımcılar gelir ve burada, büyüme ve kalkınma ivmesini başlatırız diye bir uygulama yapmışız. Ama her halükarda modelin başarısını en

üst düzeyde etkileyen çok önemli olan bir faktör var: girişimcilik. Girişimci ruhu ve kültürü olan, belirli bir organize olma yeteneğine sahip şehirlerin -OSB dahil- her türlü imkanı ve fırsatı en iyi şekilde kullanabildiğini görüyoruz.

Konuya daha üst düzeyden bakacak olursak, aslında farklı bölgesel gelişme faktörlerini ve bölgelerin kendine has yapılarını ve potansiyellerini bir araya getiren, bunlara uygun özelleştirilmiş yaklaşımlar, destekler ve araçlar ihtiva eden bir stratejiye ihtiyacımız var. Türkiye’de, kümelenme olsun, bölgesel yenilik olsun, teşvik sistemi olsun, işgücü politikaları olsun sanayinin başka alanları olsun mutlaka bölgesel ince ayar gerektiren bir yaklaşıma ihtiyaç var. Bu açıdan, ben özellikle son dönemde cari açık başta olmak üzere gündemde olan birçok makroekonomik soruna çözüm olarak önerilebilecek yapısal reformların çoğunun başarısının bölgesel olarak ince ayarı iyi yapılmış mikro reformlardan geçtiğini düşünüyorum. Sadece sanayi açısından değil tarım sektörü için de geçerlidir bu anlayış. Özellikle, son küresel şartlarda artan gıda fiyatları, gıda güvenliği gibi konuların tartışıldığı bir ortamda tarım da en az sanayi kadar kritik bir sektör olmaya başladı. Tarımın bölgeselliği, havza bazlı yaklaşımı, mikro klimalara ve mikro coğrafyalara bağlılığı sanayiden daha da kuvvetli. Bu açıdan en az sanayi politikası kadar hassas bir bölgesel yaklaşıma ihtiyaç gösteriyor. Bunun yanında diğer sektörler, özellikle hizmet sektörleri bakımından da mekansallık ve bölgesellik konusunu çok iyi değerlendirmek gerekir. Ülkemiz konum itibarıyla-jeostratejik konum, üst stratejik konum- ulaşım bakımından, lojistik bakımından, turizm bakımından, ve diğer önemli ticaret avantajları nedeniyle çok önemli potansiyeller barındırıyor. Ancak bunun için de yine bölgesel ayakları ve detayları çok iyi çözümlenmiş bir altyapı planlamasına ve lojistik planlamasına ihtiyaç var; farklı ulaşım modları arasında çok miktarda seçenek sunan güçlü bir entegrasyona ihtiyaç var. Dolayısıyla, sempozyumu sanayi odaklı düşünsek bile bu faktörlerin her birinin sağladıkları dışsallıklar, hammadde temini, kaynak temini, iş ve yatırım ortamı, lojistik gibi faktörler nedeniyle çoğu zaman biraz daha genel ve bölgesel rekabet edebilirlik odaklı bakmamız gerekebilir. Şu önümüzdeki örnekte gördüğümüz gibi kümelenme bile, aslında tek başına sanayi aracı değil. Murat Bey, biraz önce bir örnek verdi; risk yönetimi dedi. Mali hizmetlerle ilgili bir şey, yani, esas noktası mali hizmetlerle iç içe olarak başlamış. Fakat her alana adapte edilebilen bir kavram haline gelmiş.

Aslında, rekabet gücü olarak ülkede, farklı bölgelerde nelerin olduğunu iyi analiz edebilmek ve buna göre rekabetçilik unsurlarını destekleyen ince ayar politika tercihleri yapmak çok önemli. O ülkenin içinde, belli bir yerleşmede -Ayda Hocamız vurguladı- hangi potansiyeller, hangi tamamlayıcı unsurlar, hangi tedarik zinciri, hangi üretim modeli ve nasıl bir üretim örgütlenmesi? Bu sorulara gerekli cevapların çok tatmin edici bir şekilde verilebilmesi lazım. Burada, bireysel üretimin kar maksimizasyonu ya da getiri maksimizasyonu açısından nasıl çözümlendiği ile girişimci organizasyonları tarafından nasıl çözümlendiği

önemli konular haline geliyor. Birbirini tamamlayıcı ve sürükleyici bir çözümleme elde edebiliyorsak hem etkin kaynak kullanımı ve üretimi, hem de dengeli dağılım ile gelen hakkaniyeti bir arada çözme şansımız artıyor. Burada ekonomik bütünlük ile öğrenen bölgeler ve kentler anlayışına göre şekillenen mekansallık ön plana çıkıyor. Sonuç olarak, sadece sektörler ve/veya genel ülkenin rekabet edebilirliğine odaklı bir strateji tek başına yeterli olmayacaktır. Bu tür yaklaşımlar, ilk aşamada veya kısa vadede yeterli görünse dahi, ülke genelinin potansiyelini değerlendirmede, her kesimi ve her bölgeyi etkin üretim modelinin bir halkası haline getirmede için uzun vadede sürdürülebilir olamayacaktır.

İşin, yönetim tarafına değinecek olursak, merkez ile yerel yönetim ve bunların kendi arasında güçlü bir iletişim, ileri-geri beslemeli, yukarıdan aşağı, aşağıdan yukarıya güçlü bir iletişim başarı için çok önemli. Henüz arzu edilen düzeyde işlemese de kalkınma ajansları kendi içinde önemli yönetim mekanizmalarına ve potansiyellerine sahip. Bölgesel gelişmenin merkezi ayağındaki çözümümüz ise, özellikle merkezi kamu kuruluşlarının bu konudaki ilgisini ve hassasiyetini artıracak ve masa etrafında sivil toplum kuruluşları ile özel sektör temsilcileri ile buluşup karşılıklı bölgesel gelişme ve rekabet edebilirlik sorunlarını ve potansiyellerini tartışabilecekleri bir komite yapısıdır. Bu komite, genel politikalara ve stratejilere bölgesel ince ayar yapan, bölgesel gelişme ve rekabet edebilirlik konusunda genel politika ve öncelikleri ortaya koyan ve stratejik tercihleri tartışan bir komite olacak. Ama bu komite de dahi tek başına - Ankara'dan tepeden inme- bir yaklaşımın hakim olmaması gerekir.

Bu noktada, hem yerel/bölgesel rekabet edebilirliğin temini, hem de merkezde ince ayarı güçlü politikaların ve tercihlerin ortaya çıkabilmesi için kalkınma ajanslarının, kendi yerel yönetim yapısıyla iyi iletişim kurabilmesi ve oradan aldığı sinyalleri iyi yorumlayabilmesi ve gerçekçiliğini iyi sorgulayabilmesi gerekiyor. Dolayısıyla, burada, her iki tarafın iletişiminin bu yönetişimin başlangıcında, en önemli başarı faktörlerinden biri olduğunu düşünüyoruz. Teşvik uygulamasını, bu bağlamda ele almak mümkün. En son teşvik kararnamesinde Hazine'yle yaptığımız tartışmaları hatırlıyorum. Orada, bu klasik eşitlik-etkinlik sorunlarıyla karşı karşıya geldik. Onların ağırlıklı bakış açısı, şu anda kararnameye yansıyan büyük yatırım projeleri oldu. Çünkü onlar, çok doğal olarak, daha çok ulusal rekabet gücünü nasıl maksimize ederiz diye baktılar. Biz de, bölgesel olarak, bunu nasıl dengeleyebiliriz, yani belli bölgelerin kopmamasını, üretim sürecine ve kültürüne katılmasını nasıl sağlayabiliriz diye baktık. Diğer taraftan, bütün bölgelerin iş yapma yeteneğini, üretme gücünü ve verimliliğini asgari düzeyde nasıl yükseltiriz ve nasıl destekleriz; bu destekleri bölgelerin potansiyelleri bakımından nasıl çeşitlendirebiliriz diye baktık. Sonuç olarak, dört bölge, yani dört bölgesel kademesi olan, büyük yatırım projeleri için ayrı bir destek sistemi olan, hem bölgesel, hem sektörel, hem de büyük projeleri dikkate alan mevcut kararname ortaya çıktı. Eskiye göre önemli bir mesafe

kaydedildiğini düşünüyorum. Ancak, bir taraftan da bölgesel potansiyellere hassasiyetin daha ileri noktalara taşınabileceğini değerlendiriyorum. Tabi, uygulamanın sonuçlarına göre ileriye dönük olarak revize edilebilir. İleriki aşamalarda potansiyele, kaynak ve imkanlara, bölgesel girişimci profiline daha duyarlı bir teşvik sistemi için ajansların sağlayacağı girdilerin çok önemli olacağını bekliyorum. Bu ajanslara konulan performans hedeflerinden birisidir ve yatırım destek işlevlerinin gerektirdiği en önemli görevlerden bir tanesidir. Ancak, kalkınma ajanslarımız halen kurumsallaşma aşamasında ve mevcut kararnameni hazırlık sürecine teknik manada, ilk aşamada çok katkı veremediler. Ama bunların katkılarını giderek artırmak durumundayız. Özellikle, mekansal ilişkileri, sosyo-ekonomik ağları, bir manada en iyi gözlemleyebilenler; tasarlayabilecek olanlar onlar olacaktır diye düşünülüyor.

Bu yüzden, bence ülke genelinde tek ve yeknesak bir kalkınma ve sanayileşme modeli uygulama dönemi kapandı. Buna bağlı olarak, çok geniş hatlar çizen ve yine yeterli hassasiyeti bulunmayan kalkınmada öncelikli yöreler ve normal yöreler gibi bir ayrımın da sonuna geldiğimizi düşünüyorum. Her bölgenin kendine özgün kalkınmasında öncelikli birtakım yapıları ve geliştirilmeye açık yanları var. Kalkınmanın önünde engel teşkil eden negatif dışsallıkları var. Bunların hepsini değerlendirmek zorundayız. Özellikle, Sayın Farole'nin sunuşunda gördüğüm oldukça güzel bir çözümleme vardı: Dünya Bankası'nın rekabet ortaklık girişimleri isimli bir şeması. Bu, olaya bakış açımı belli ölçüde temsil eden bir model. Konu o modelde ulusal-uluslar arası ölçekte, özel diyalog çerçevesinde ele alınmış. Fakat bunu bölgesel ölçekte uyarlamak ve işletmek gayet mümkün. Burada işin bütün taraflarını (STK'lar, kamu kuruluşları, özel sektör) bir araya getiren mekanizmalar bulunması gerekiyor ve kalkınma ajanslarının bu açıdan önemli kolaylıklar, fırsatlar ve imkanlar sunduğuna inanıyorum.

Kalkınma ajanslarının son dönemde ne noktaya geldiği hakkında kısa bilgi verip, bu genel değerlendirmeye katkıda bulunmuş olayım: Kalkınma ajansları kuruldu ve hepsi faaliyette. Asgari insan kaynakları ihtiyaçlarını giderdiler. İlk aşamada, bölge planlarını tamamladıktan sonra, biraz da bizim zorlamalarımızla proje desteklerini hemen uygulamaya geçirdiler. Fakat bölge planları henüz normalde beklediğimiz standartlarda değil ve yukarıda sözünü ettiğim ince ayar girdilerini sağlamada henüz yetersiz. İleriki aşamalarda bölge planlarının ve onun tamamlayıcı unsuru olan programların bu tür analizleri ve stratejileri içermesini sağlamış olacağız. Ancak, ilk aşamada mali destek programlarının uygulanması hem farkındalık artırma, hem de yaparak öğrenme ve yaygın kapasite geliştirme bakımından son derece önemliydi ve bu nedenle destek sisteminin işletilmesi gerekiyordu. Bu süreçte, yerelde önemli paydaşları, katkı vermesi gereken insanları bir araya getirip, onlarla ortak bir vizyon üzerinde uzlaşma sağlamaları ve bunu belli öncelikleri olan bölgesel bir destek sistemine

dönüştürebilmeleri son derece önemliydi. Buna göre bu hibe çağrılarını, teklif projeleri çağrılarını gerçekleştiriyorlar. Şu an itibarıyla 600 milyona yakın kaynak kullandırabilecek duruma geldiler ve fiilen yapılan projelerde bunun önemli bir kısmı kullanılıyor. Bir kısmı ise, uygulama aşamasına geçmek üzere değerlendiriliyor. 7000 civarında proje başvurusu oldu. Başvurular, halen devam ediyor. Birçok açık çağrı var. Belki, bir kısmınız teknik olarak bununla ilgileniyorsunuz. 1000 civarında proje de uygulamaya başlamış veya uygulama aşamasına gelmek üzere. Böyle kapsamlı bir destek sisteminin temelleri atılmış durumda.

Ama burada bir şeye çok dikkat etmemiz lazım; “Zarar vermemek, yani kaynak israfına yol açmamak”. Sanayi odağında düşünürsek, bunu hibe olarak uygulayıp uygulamamak konusunda ilerde önemli tercihlerde bulunmamız gerekecek. Belki, hibeleri çok dar alanda, nispeten geride kalan, geliri düşük veya üretim temeli çok zayıf bölgelerde yoğunlaştırmak, diğer bölgelerde kredi ile veya girişim fonlarıyla paçal edilmiş araçları kullanmak önemli bir tercih haline gelecek. Bu manada, birçok bölgede girişimcilik destekleri daha ağırlıklı ve önemli hale gelecek.

Burada esas toplantının gündemiyle alakalı olarak, şunu vurgulamam gerekiyor: daha komplike finansal araçları geliştirmelerini bekliyoruz, bunu için hazırlıklar ve yönlendirmeler yapıyoruz. Kesinlikle bu potansiyel ve kapasite var ellerinde. Bunlar, yerel girişim sermayesi fonları; yerel kredi garanti fonları olabilir; bölgesel inovasyon sistemleriyle entegre birtakım araçlar olabilir; kümelenmeye yönelik arz bazlı değil de, talep bazlı destekler olabilir. Kümelenme derken, sadece bir tüzel kişilikten bahsetmiyoruz. Bu manada, stratejik amaç etrafında küme gibi hareket edebilen bir işletmeler bütününe sağlanan ferdi destekler de olabilir. Yani, bireysel KOBİ'lere kümelenmeye yönlendirmek için destek verirsiniz ki, bunlar kendi içlerinde bir tedarik zinciriyle, belli bir üretim, satış ve ihracat amacına ulaşabilirler. Ama bunu yönetebilmek için onlarla yakın diyalog içinde, onların sürekli olarak yanında ve yakınında olmak gerekir. Onların ne yaptığını anlamak gerekiyor. Bu yüzden, kalkınma ajanslarının bu kümelenme modelinin yönetiminde ve yönetiminde önemli bir rolü olacağını biliyoruz. Daha önce bu konuyu Emin Bey ile birlikte çalışmıştık. Özellikle DTM projesi önemli bir mihenk taşı oldu. Temeli orada atılan yönetim modeli, şu anda üstünde çalışılan en önemli seçenek olarak önümüzde duruyor. Özellikle, merkezde bölgesel gelişme komitesi ile entegre edebilirsek, Türkiye'ye has bir model olacak diye düşünüyoruz.

Benim kısaca söylemek istediklerim bunlardır.

Teşekkür ediyorum.

